

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
кафедра політичних наук і права
Центр соціально-політичних досліджень «Politicus»

VIII ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА:

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ
ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ

30 квітня 2024 р.

м. Одеса

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК І ПРАВА
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «POLITICUS»**

**VIII ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА:
ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ
РЕСУРСІВ**

30 квітня 2024 року

м. Одеса

УДК 321(477)(063)
С 91

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
(№ 17 від 27 червня 2024 року)

Організаційний комітет конференції:

Наумкіна С. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Музиченко Г. В. – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Гедікова Н. П. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Проноза І. І. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Каменчук Т. О. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

С 91

Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 30 квітня 2024 року. Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus», 2024. 300 с.

ЗМІСТ

**СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Бабарикіна Надія	ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	8
Бабенко Артем	РОЛЬ ЯПОНІЇ У ПІДТРИМЦІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	11
Бабіна Валентина	ОСНОВНІ ПИТАННЯ ПРИ ЗБЕРЕЖЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ	13
Бадер Антон	ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ ТА ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ	17
Барановський Фелікс	ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ	19
Бахметьєв Андрій	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ ЗАХІДНИХ КРАЇН	22
Вовк Світлана	ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ	24
Воронцов Віталій	ДЕЛІБЕРАТИВНИЙ ПРОЦЕС У ПОЛІТИЦІ ГРОМАД (ЗА ПОГЛЯДАМИ Г'Ю БАТЧЕРА)	28
Гедікова Наталя	ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ І ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.	30
Головко Альона, Лавренко Дар'я Горло Наталя	ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	32
	РОЛЬ ПРОАКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ	35
Калашлінська Марина	МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИРІШЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	39
Козловська Людмила	ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ (ПЕРЕДИСЛОКАЦІЯ) ВМС ЗСУ 2014 РОКУ ЯК ЛАНКА В ПОСЛІДОВНОСТІ ПОДІЙ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	42
Козьмініх Альона	ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	45
Кондратова Маргарита	СТАЛИЙ РОЗВИТОК В ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИНАХ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ	47
Малишко Богдан	ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	49
Мамонтова Елла	СПЕЦИФІКА СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	51
Манасарян Ашот	РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКО-ІМІДЖЕВОЇ ФУНКЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ БЛОГ-ДИСКУРСІ	54
Медведєва Світлана, Вагіна Олена	ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	56
Меженська Олена	ЗБРОЙНЕ НАСИЛЛЯ & ПОЛІТИЧНИЙ ЛАНДШАФТ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ	58
Музиченко Ганна	ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ	62
Пашина Наталія, Овіннікова Раїса	НЛП ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ	64

		4
Проноза Інна, Старосуд Вадим	СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН	68
Ростецька Світлана	УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: ЗАГАЛЬНИЙ ПРОФІЛЬ ТА ВІДНОШЕННЯ	71
Самуйлік Микола, Саєнко Ірина	ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ	73
Свекла Костянтин	ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА ТА ЇЇ РИЗИКИ	76
Ситникова Анна, Чепік-Трегубенко Ольга	ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	78
Скоробогатов Артем, Проноза Інна	ІНФОРМАЦІЙНА ГІБРИДНА ВІЙНА: МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ В СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ	81
Стецюк Олександр	ВРАЗЛИВІСТЬ УКРАЇНИ ДО МЕТОДІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА	83
Тишкун Юрій	ПЕРСПЕКТИВИ ПРОСТОКОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗИ ТРЕТЬОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	86
Тодоров Ігор	БЕЗПЕКОВІ ГАРАНТІЇ ЗАДЛЯ ПЕРЕМОГИ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	89
Хафізова Емілія, Вагіна Олена	ЛОБІЗМ: КОРУПЦІЯ ЧИ АДВОКАЦІЯ?	93
Хмельников Єгор	ПОЛІТИЧНИЙ ІНТЕРЕС ЗА ЦИФРОВОЇ ДОБИ	96
Хорішко Лілія	ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОГО ПЕРЕХОДУ	98
Цаценко Олексій	ГРОМАДЯНСЬКА АДВОКАЦІЯ В УМОВАХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	100
Цокур Євген, Чайка Ірина	ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ	102
Швець Світлана	ВИКЛИКИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ	105
Щестюк Данило	ДЕФОРМАЦІЇ ЛАНДШАФТУ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ	107
Юр'єв Антон	ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	109
Яковлев Денис	УКРАЇНСЬКИЙ СЕРЕДНІЙ КЛАС: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ	111

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Баймуратов Михайло, Кофман Борис	ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ СКЛАДОВОЇ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	116
Бутирін Євген	ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ЛІКВІДАЦІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНИХ СМІТТЄЗВАЛИЩ	121
Галушневська Катерина, Фролов Михайло	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА ТРАВМ ОТРИМАНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ ВИКОНАННЯ ПРАЦІ	126
Гук Ірина-Марія	МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	129
Дерев'янкін Сергій	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДОКАЗІВ ДОПУСТИМИМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	132

Железков Андрій	ФАКТОР ЕЛІТИ В СПЕКТРІ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ	136
Кокорєв Олексій, Сокорчук Петро	КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ	138
Коробкова Олена, Ніколаєва Майя	ЗМІНИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ КЛІМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	140
Кучеренко Денис	ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ У ДАВНЬОМУ РИМІ: ЗАКОН - ПИСАНИЙ РОЗУМ	144
Малишенко Людмила	ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ ЯК ФОРМА СУЧАСНОГО АБСЕНТЕЇЗМУ	148
Наумкіна Світлана	РИЗИКИ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ФОРМ ТИСКУ ЯК ПРОЯВИ ЦИФРОВОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ	150
Новікова Катерина	КАРАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ІНШОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ ДЕРЖАВИ	153
Осипова Світлана	РІЗНОМАНІТТЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО СУТНОСТІ, ПРИРОДИ І ЗМІСТУ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ	154
Піскун Катерина, Проноза Інна	СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНІВ	157
Романенкова Аліна, Сіренко Оксана	ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	159
Скриль Сергій	ПРАВОСВІДОМІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГОДИ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА	162
Станко Андрій	РОЛЬ НЮРНБЕРЗЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ В СТАНОВЛЕННІ ІДЕЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ	164
Трегуб Олександр	РОЗМІНУВАННЯ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ВИТОКИ ДИСКУСІЇ	167
Хілобок Даниїл, Середницька Інга	ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	170
Хлевнюк Тетяна	ІННОВАЦІЙНІ ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ РЕГУЛЮЮЧА ФУНКЦІЯ У СУСПІЛЬСТВІ	174
Шевчук Яна	ПЕРСПЕКТИВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	176
Шкандратов Максим	РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ АКТОРІВ У ДОСЯГНЕННІ РОЗУМІННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНИХ ПРОЕКТІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ	178
Шупенько Віталій	ГІБРИДНІ ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ СУЧАСНОСТІ	181

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Bato Vladyslav	THE FUTURE OF THE EU-UKRAINE RELATIONS: OPPORTUNITIES FOR THE SLOVAK ECONOMY	185
Tascu-Stavre M., Pragoza I. I.	POLITICAL AND ECONOMIC DYNAMICS OF EUROPEAN INTEGRATION: FROM THEORY TO PRACTICE	189
Бакланова Олена	ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ОБҐРУНТУВАННЯ ГОЛОДОМОРУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У 1932- 1933 Р.Р.	192
Гайдук Богдана,	РОЗВИТОК ГІГ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА	196

Дорош Леся	ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ	
Грудініна Діана	ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК АСПЕКТ РОЗВИТКУ УКРАЇНКИ	200
Дибчук Людмила	РОЛЬ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ У ЗМІЦНЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	203
Жильцов Георгій	ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ПРОЄКТІВ З АВТОНОМНОГО ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕКОБІОТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ	207
Макарець Світлана	УГОДА МЕРІВ ЩОДО КЛІМАТУ ТА ЕНЕРГІЇ ЯК НАПРЯМ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА–ЄС	210
Обухіна Вікторія, Кіріліна Марина	ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ, БІДНІСТЬ, НЕРІВНІСТЬ	212
Орлова Єлизавета, Кіріліна Марина	ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЯК БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА МОЖЕ СТИМУЛЮВАТИ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ	215
Полуяктова Ольга, Голубенко Олександра	ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ШЛЯХ ДО ОНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	217
Проноза Олександр	ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	220
Седляр Діана, Седляр Михайло	ІНКЛЮЗИВНА МОДЕЛЬ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТРАДИЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	224
Сілідусва Анна, Миголь Каріна Брезіцька О. В.,	КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ТА РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ	227
Узун Юлія, Коч Світлана	ІНТЕГРАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЇ В МІЖУРЯДОВИХ ВІДНОСИНАХ: РОЛЬ МІЖМІСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ФОРМУВАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	230
Фролов Андрій	ОРІЄНТИРИ ТАКСОНОМІЇ ДЛЯ РИНКУ ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ УКРАЇНИ	236
Циганенко Ганна	ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	239
Чекмарьов Олег	ВІРТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СПІЛЬНОТА ЯК ГОЛОВНИЙ СИСТЕМОТВОРЧИЙ ФАКТОР ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	242
СЕКЦІЯ 4. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА		245
Белименко Ліляна	МУЗИКА У ВИДОВИЩНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ЗАХОДАХ ЯК КАТАЛІЗАТОР СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	
Бєлозерцева Євгенія	РОЗШИРЕННЯ РОЛІ ЦИФРОВОГО КАПІТАЛУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ	247

Дорошенко Яна	ГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ ПІД ТИСКОМ ВОЄННИХ ДІЙ 2024 РОКУ	251
Загалевиц Валентина Марчак Тетяна	СОЦІОКУЛЬТУРНІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ	253
Зверов Володимир	ЕТНІЧНІ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТІЙ	256
Каменчук Тетяна	ІНФОРМАЦІЙНА АГРЕСІЯ РОСІЇ. ПРОТИДІЯ УКРАЇНИ	258
Кольцов Віталій	ВПЛИВ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ФАКТОРУ НА ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ	263
Крипчук Микола	СПЕЦИФІКА ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ПЕРФОРМАНСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	266
Лунгол Ольга	РОЛЬ КІБЕРГІЄНИ У БЕЗПЕЦІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	268
Мельник Мирослава	ГУМОР ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ІНДИКАТОР У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	270
Нагурнова Наталя, Герасимчук Вікторія	АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ПРАКТИКИ В РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	273
Палінчак Микола	НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВТЯГНЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОЛІТИКО-ПАРТІЙНІ ПРОТИСТОЯННЯ	276
Петраков Микита	ІСТОРІЯ ТА ПАМ'ЯТЬ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВНУТРІШНІ ДИЛЕМИ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДЛУННЯ	278
Приходько Сергій	ПРИНЦИПИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ БАГАТОСКЛАДОВОГО СУСПІЛЬСТВА	282
Селіверстова Катерина, Тишкун Юрій	СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА НІДЕРЛАНДІВ ЯК ЧИННИК ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ	285
Сергієнко Тетяна	СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	287
Старик Оксана	СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНЦІВ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	289
Чекмарьова Лариса	ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ СУСПІЛЬСТВА	293
Яковлева Лілія	ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ЯК УМОВА ЛЕГІТИМНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	295

СЕКЦІЯ 1. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Бабарикіна Н.А.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та загальноправових дисциплін
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Концептуальним базисом появи та еволюції терміну «публічна дипломатія» були зростання ролі громадської думки та становлення інформаційного суспільства. Публічна дипломатія сприймається як продовження або доповнення до класичної міждержавної дипломатії. Метою публічної дипломатії є реалізація зовнішньополітичних інтересів держави, а діяльність пов'язана з комплексом державних інститутів, яка спрямована на вплив громадської думки за кордоном.

Термін «публічна дипломатія» увійшов у вжиток після Другої світової війни, а особливо на початку 60-х років ХХ ст. Саме в цей період США розпочали змінювати власну систему публічної дипломатії з метою протидії інформаційно-пропагандистському впливу. Аналіз досвіду американських дослідників та практиків публічної дипломатії є важливим для сучасних українських реалій. Оскільки США мали й мають дієву та розгалужену систему публічної дипломатії.

При формуванні розуміння визначення публічної дипломатії, слід враховувати найбільш універсальні в теорії та практиці визначення, які використовуються в дипломатичній сфері та характеризують спектр діяльності публічної дипломатії на практиці. Дослідженням питання публічної дипломатії займалися провідні американські дипломати, державні діячі та вчені, а саме Кеннет Адельман, Ентоні Блінкен, Джеймс Крічлоу, Сюзанна Носсель, Вільям А. Раг, Ненсі Сноу, Ханс Тач, Пол Шарп, Кеті Фіцпатрік, Кеннон Накамура та інші.

Поняття «публічна дипломатія»

Таблиця 1

Автор	Визначення поняття «публічна дипломатія»
Едмунд Галліон	вплив на те, як групи і народи в інших країнах думають про міжнародні справи, реагують на нашу політику і впливають на політику своїх урядів [8]
Вільям Раг	інформаційні та культурні програми уряду США, спрямовані на інформування, залучення та вплив на громадську думку на підтримку цілей США [6]
Пол Шарп	процес, за допомогою якого здійснюється пряма взаємодія з людьми в країні з метою просування інтересів та збільшення цінності представлених осіб. [4]
Хесамодін Ашна	урядова діяльність у сфері зовнішньої політики, яка базується на використанні бюджетних коштів і спрямована на створення позитивної атмосфери серед громадян іноземної країни, щоб полегшити досягнення зусиль зовнішньої політики країни та спробувати отримати прийняття цієї політики з боку громадян країни, на яку спрямована публічна дипломатія [2]
Кеті Фіцпатрік	розповідь нації іншим громадянам у світі своєї історії для розвитку та підтримки позитивних відносин між США та громадянами інших держав. [3]
Пітер ван Хам	поширення історії про країну відкритим, транспарентним та інклюзивним способом [9].
Джозеф Най	політичне вираження концепції м'якої сили, яка здатна переконати актора зробити ці дії без застосування сили [5]
Ханс Тач	процес спілкування уряду з іноземною громадськістю в спробі домогтися розуміння ідей та ідеалів своєї країни, а також її національних цілей та поточної політики» [7]

Отже, у найбільш загальному вигляді сутність публічної дипломатії полягає у спроможності держави ефективно звертатись до громадськості іншої країни. Важливою рисою публічної дипломатії є її основна цільова група – іноземна громадськість. В умовах інформаційного суспільства та соціальних мереж кожен може створити та розповсюдити інформацію (правдиву або фейкову), яка може перетворитися на інформаційну бомбу.

В Україні публічна дипломатія активно почала здійснюватися з 2015 року. Були засновані державні установи, представництва та розроблені певні стратегічні документи В Україні особлива інституційна роль у публічній дипломатії належить Міністерству закордонних справ України. Відповідно до

«Стратегії публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021-2025 роки» публічна дипломатія є невід’ємною частиною стратегічних комунікацій держави. Вона є «системою заходів, завдяки яким держава здійснює комунікацію з громадськістю інших держав та впливає на формування суспільної думки населення інших країн для просування своїх національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних цілей. Інструменти публічної дипломатії дають змогу значно розширити охоплення аудиторії, будувати нові партнерства, залучати представників сфер, що перебувають за межами сфери впливу офіційних органів влади (неурядових організацій, бізнесу, аналітичних центрів, освітніх установ, молоді, лідерів суспільної думки та окремих громадян)» [1].

Використання новітніх технологій, соціальних мереж, медіа дає змогу повному вирішувати завдання публічної дипломатії та досягати основних цілей у зовнішній політиці держави. Розвиток інформаційного суспільства призводить до підвищення ролі соціальних мереж, які сьогодні є альтернативою традиційним засобам комунікації для отримання, поширення та обміну інформації. Соціальні мережі стали ефективним інструментом м’якої сили та публічної дипломатії.

Література:

1. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021-2025 роки. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://cutt.ly/nnrugml> (дата звернення 15.04.2023)
2. Fitzpatrick K. U. S. Public Diplomacy telling America’s story. Vital Speeches of the Day. 2004. Vol. 70, № 13. May. P. 412–417.
3. Hesamoddin A., Nader J. Public Diplomacy & Foreign Policy: Links and Goals. Journal of Political Knowledge. 2007. № 5.
4. Melissen J. The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations. https://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf (дата звернення 14.04.2023)
5. Nye J. The Benefits of Soft Power. A Journal of Leadership. 2004. No.4. URL: <https://hbswk.hbs.edu/archive/the-benefits-of-soft-power> (дата звернення 14.04.2023)
6. Rugh W. A. American encounters with Arab: The «soft power» of U. S. public diplomacy in the Middle East. Westport, Conn: Praeger Security International, 2006. 240 p
7. Tuch H. Communicating with the World: U. S. Public Diplomacy Overseas / Institute for the Study of Diplomacy. Washington, Georgetown University, 1990. URL: <https://cutt.ly/HnrhhIS> (дата звернення 14.04.2023)

8. U. S. Department of State, Dictionary of International Relations Terms. URL : <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.31210024732156;view=1up;seq=1> (дата звернення 15.04.2023)

9. Van Ham P. The rise of the brand state: The postmodern politics of image and reputation. Foreign Affairs. 2001. № 80 (5). P. 2–6

Бабенко А. С.

студент IV курсу спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»,

Науковий керівник - **Тишкун Ю. Я.**,

к. політ. н., доц., доц. кафедри політології та міжнародних відносин

Національний університет “Львівська політехніка”

м. Львів, Україна

РОЛЬ ЯПОНІЇ У ПІДТРИМЦІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В умовах тривалої повномасштабної війни із одною з кількох супердержав планети політична система України і українське суспільство загалом стикаються з безпрецедентними екзистенційними викликами [4]. В цих умовах виникає питання неспівставності ресурсів двох національних політичних систем, які конфліктують між собою, і, отже, пошуку ресурсів для підтримання існування і функціонування української політиці. Джерелом яких, протягом останніх двох років є ресурси держав "Великої сімки", Європейського союзу та міжнародних організацій, таких як ООН та МВФ. Однак, існує тенденція до істотного зменшення кількості ресурсів, які виділяються нам з боку головного члена G7 - США. Що змушує офіційний Київ приділяти більше уваги для пошуку ресурсів серед інших членів Великої сімки. Одним із яких і може стати Країна сонця, що сходить.

Існує ряд аргументів щодо того, щоб офіційному Києву більше орієнтуватись на офіційний Токіо, а не Вашингтон. Так, Японія є нашим партнером, оскільки перебуває в Альянсі зі США і намагається зміцнити його в XXI ст., розглядаючи його як "наріжний камінь" своєї безпекової та зовнішньополітичної доктрини в рамках спільних для двох держав безпекових викликів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [1]. Щобільше, ці виклики для безпеки Японії подібні до наших: зміцнення співпраці КНР, РФ та КНДР, яке є проблемою і для нас. Причому з двома з цих столиць (Москвою і Пекіном) Токіо має територіальні спори, які час від часу породжують напруженість у цих

відносинах [7]. Також, Україна позиціонує свою війну з РФ як захист міжнародного порядку і, водночас, намагається підтримувати його на арені міжурядових форумів. Подібно, Японія прагне безпосередньо позитивно впливати на регіональну та глобальну безпеку, посилюючи свою роль в міжурядових організаціях, таких як ООН, G7, G20, ОЕСР, АТЕС, АСЕАН та інших і через них грати помітнішу роль у формуванні глобального порядку денного, прихильного для держав Заходу [5]. Що створює підстави для дипломатичної і політичної співпраці України та Японії на арені міжнародних організацій та форумів задля збереження існуючого постбіполярного міжнародного порядку, вигідного обом державам.

Окрім того, в різних сферах соціуму, зокрема економічній та політичній, Україна може розраховувати на значну фінансову та матеріальну підтримку Японії, як одного з світових лідерів за обсягами донорської допомоги, кредитів та прямих іноземних інвестицій за кордоном, оскільки ця держава і так активно фінансує міжнародні ініціативи різного рівня, спрямовані на вирішення глобальних проблем, таких як: зміна клімату, сталий розвиток, допомога країнам з економіками, що розвиваються, надає їм технології, спрямовані на захист довкілля [2, с. 54] [3].

Отже, економічна дипломатія Японії є одним з інструментів реалізації її зовнішньої політики, що сприяє розширенню впливу її компаній та зміцненню геоекономічних позицій. Водночас відіграють важливу роль у зміцненні її політичних та економічних зв'язків з країнами, що розвиваються [3].

Не менш цікава для України залученість Японії до майбутнього постконфліктного врегулювання, адже ця держава активно надає військовий та цивільний персонал для міжнародних миротворчих операцій ООН, який може бути залучений до стабілізації українського південного і східного кордонів після завершення повномасштабної війни [5].

Отже, можемо констатувати, що в умовах повномасштабної російсько-української війни сучасна національна політична система стикається різноманітними викликами, одним із яких є нестача її ресурсів для свого функціонування. Частково ця проблема вирішується за рахунок залучення Україною ресурсів із-за кордону, від держав-членів G7, особливо від США [4]. Однак, в умовах коли у Америці розвивається тренд на зменшення ресурсної підтримки нашої країни, підтримка функціонування українського соціуму і його політичної системи вимагає більшого виділення для них ресурсів від інших членів G7, особливо - Японії. Оскільки ця держава має спільні з Україною проблеми з РФ і КНДР, має значні матеріальні ресурси, які може виділити для нас, як і для інших країн з економіками, які розвиваються, а також може допомогти нам дипломатично на різноманітних дипломатичних майданчиках у спільних інтересах підтримки міжнародного порядку [1], [2], [3], [5].

Література:

1. 1. Кудряченко А. І. Зовнішня політика Японії на початку ХХІ століття: основні напрями та пріоритети. Стратегічні пріоритети. 2019. №1. С. 45-50.
2. Ткаченко В. М. Японія як регіональний лідер Азійсько-Тихоокеанського регіону. Зовнішні справи. 2020. №5. С. 67-72.
3. 3. Стельмах О. Д. Економічна дипломатія Японії у сучасному світі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2021. №148. С. 90-95.
4. Стратегія зовнішньої політики Японії до 2030 року. Аналітичний звіт Інституту світової політики. 2022.
5. Роль Японії в сучасних міжнародних ініціативах. Доповідь Інституту міжнародних досліджень. 2021.
6. Конституція Японії. Прийнята у 1947 році.
7. Оборонна програма Японії на 2022-2027 роки. Ухвалена Урядом Японії у 2022 році.

Бабіна В.О.,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин та права
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ПРИ ЗБЕРЕЖЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ

Демократія як бажаний ідеал для організації державного устрою стала загально визнаною у більшості країн. Для успішного демократичного транзиту країн Східної Європи важливою була геополітична мета – інтеграція цих суспільств до Європейського Союзу та НАТО. Однак демократичний транзит частини посткомуністичних країн зіткнувся з впливовою перешкодою – путінською росією, яка поступово перетворилася на опору авторитаризму, на своєрідного жандарма на пострадянському просторі. До того ж у цих країнах затяжний і довготривалий процес соціально-економічних трансформацій призвів до наростання авторитарних тенденцій, особливо серед тих соціальних груп, які найбільше потерпають від цих змін. В основі авторитарної свідомості лежить прагнення «сильної руки», покладання сподівань та повноти відповідальності на певну посадову особу і глибока недовіра до демократичних процедур розв'язання суспільних проблем, негативне ставлення до політичних

партій та громадських об'єднань. Саме тому авторитарна свідомість квітне за умов високого рівня корупції та нехтування правом і законами.

Часто економічний чинник стає вирішальним у процесах демократизації, особливо коли загострюються фінансово-економічні кризи. Різке погіршення економічної ситуації, падіння рівня життя, зростання безробіття та інші негативні наслідки спричиняють тугу населення за «сильною рукою», сприяють згортанню демократичних свобод і розвитку авторитарних тенденцій. До того ж у зубожілих виборців коротка пам'ять і вони можуть спокуситися на популістські чи авторитарні гасла, оскільки незаможним громадянам не доступні ґрунтовні знання про політичну систему, і вони черпають інформацію переважно із телебачення. Саме такі люди стають жертвами політичних шарлатанів, популістів та тих, хто дає прості рецепти вирішення складних проблем. Люди з низьким соціоекономічним статусом зазвичай переймаються проблемами виживання, тому вони не можуть цінувати існування демократичних інститутів, за винятком тих, які розподіляють фінансову допомогу. Заможні мають більш раціональні погляди на політичні питання, ніж пересічний виборець, оскільки вони усвідомлюють свої інтереси. Із досягненням певного матеріального достатку люди володіють вільним часом, мотивацією і здатністю домагатися демократичних свобод. І саме демократична система з її недоліками допомагає реалізувати ці інтереси. Для багатьох матеріально забезпечених громадян (принаймні для тих, хто свій статус здобув самотужки) реалістична оцінка наслідків певного політичного врядування є частиною їхньої самооцінки як людей, які мусять розбиратися у тонкощах політики, адже від неї залежить збереження досягнутого статусу. Власне, їхнє чутливе реагування на можливість авторитарного правління зумовлюється набутим розумінням причин власних успіхів та невдач у кар'єрі чи бізнесі. Адже заможніші люди, як правило, віддають перевагу демократії та її інституційним обмеженням як бар'єрам проти грабіжницького потенціалу держави, особливо у перехідних демократіях.

Не варто ідеалізувати політиків та політику демократичних країн. Варто зважати на те, що у країнах з будь-яким режимом політично мотивованою може бути як політика війни, так і політика миру. Політичну мотивацію дій влада, як правило, приховує. Для досягнення бажаного політичного результату в країнах з різними режимами часом використовуються універсальні технології, наприклад, технологію відволікання уваги від внутрішніх проблем, шляхом знаходження зовнішнього ворога. Іноді влада навіть готова розпочати «маленьку» війну, розраховуючи на її короткотривалість та успішність. Наявність чи відсутність необхідних ресурсів для відстоювання своїх інтересів теж впливають на вибір політики держави. Ті, країни, у яких є шанси виграти війну з іншими, мають мати для цього ресурси (і не тільки матеріальні). Одним

з ресурсів є консолідованість режиму. Якщо він не консолідований, то міждержавна війна може привести до конфліктів всередині держави, що послабить країну та зробить перемогу у війні недосяжною метою. Поняття «консолідований» демократичний та «консолідований» авторитарний режим використовуються тоді, коли хочуть підкреслити, що він упродовж тривалого часу здатний зберігати стабільність всередині країни завдяки суспільній згоді щодо цінностей, норм, правил. Х.Лінц та А.Степан в книзі «Проблеми демократичного переходу і консолідації: Південна Європа, Південна Америка і посткомуністична Європа» детально описали особливості консолідованої демократії: по-перше, ніякі значущі національні, соціальні, економічні, політичні або інституціональні актори не направляють свої ресурси на те, щоб досягти власних цілей, вдаючись до насильства або до зовнішнього вторгнення; по-друге, демократичний режим є консолідованим ціннісно, коли переважна частина громадськості дотримується думки, що демократичні процедури й інститути є найкращим способом управління колективним життям; по-третє, демократичний режим консолідований конституційно тоді, коли й урядові, і неурядові сили на всій території країни підкоряються законам, процедурам та інститутам, привчаються до вирішення конфліктів в цих рамках [3, с. 41]. Перехід країни до демократії не означає, що цей процес обов'язково завершиться консолідацією та режим набуде ознак ліберально демократичного режиму. А тому важко скласти уявлення про можливі «зони миру» у світі, оскільки тільки країни з ліберальною, консолідованою демократією здатні зберігати мирні стосунки між собою. Потрібно враховувати те, що нині існує багато різних видів демократичного режиму. Часто вчені використовують прикметники для уточнення особливостей режимів в тих чи інших країнах («дефектна демократія», «електоральна демократія», «неповна демократія» «напівдемократія» «незріла демократія» тощо). Це дозволяє підкреслити особливість такого типу режиму, те, що відрізняє його від інших. І саме ці особливості можуть пояснювати конфліктність чи миролюбивість країни з таким режимом. Нині існує консенсус щодо основних ознак демократичного режиму та певна передбачуваність їх поведінки. Але країни з подібними ознаками політичного режиму можуть бути: великими, середніми та малими; сильними та слабкими; можуть перебувати у ворожому оточенні, або ж мати миролюбивих сусідів; бути в стані кризи чи стабільності розвитку; в процесі зміни влади тощо.

Внутрішні процеси, що відбуваються в сучасних демократичних країнах, зумовлюють і особливості зовнішньої політики. Демократичні країни часом не гірше за авторитарні можуть підготувати суспільство до війни – короткої та переможної. Хоча за умов демократичного режиму це зробити складно через існування опозиції, розподілу влад, свободи слова, незалежних ЗМІ. І все ж

поширення інформації, що викликає занепокоєння та породжує страх, позбавляють людину здатності раціонально, критично мислити, породжує панічні настрої в суспільстві.

Отже, демократичні країни теж воюють, можливо, вони не воюють з собі подібними, тобто з такими ж демократичними країнами, що мають схожу систему цінностей. Війни з недемократичними демократичні країни ведуть не тільки заради збереження своїх територій, зон впливу, місця в міжнародній системі, але і заради захисту своїх цінностей, того світу, який вибудовувався не одне століття і є звичним, комфортним, зрозумілим, світом в якому захищені права і свободи громадян. Авторитарні країни теж боронять свої цінності та уклад життя, який склався за певний період часу та теж може сприйматися як правильний, кращий.

Нині існує тенденція скорочення кількості демократичних країн та зростання кількості авторитарних країн. Цей «відступ» демократії створив умови для початка нових війн. Повномасштабна війна росії проти України розпочалася під час «хвилі авторитаризму». Демократичний світ допомагає Україні, оскільки усвідомлює небезпеку «наступу авторитаризму», руйнування міжнародної системи безпеки, права, правил ведення війни. Існуючі міжнародна та регіональні системи безпеки виявилися неспроможними запобігти та зупинити сповзання світу в період смуту, тому потребують змін, реформування. При створенні нових систем безпеки мають бути враховані ті зміни, що відбулися в світі після закінчення Другої світової війни та Холодної війни.

Література:

1. Кіндратець О. М Вплив демократичного режиму на характер міждержавних відносин/ Журнал «Політичне життя», №3(2023), с.113-115.
2. Основи демократії : підруч. для студ. вищих навч. закладів / за заг. ред. А. Ф. Колодій. – 3-тє вид., онов. і доп. – Львів : Астролябія, 2009. – 832 с.
3. Linz J. J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1996. 479 p.

Бадер А. В.,

доктор політичних наук, професор,

директор навчально-наукового

інституту соціальних і гуманітарних наук

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Полтава, Україна

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ ТА ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Сучасна війна четвертого покоління суттєво відрізняється від бінарної, тринітарної й тотальної війни. Відповідно, основні загрози вказаного виду збройного насилля для функціонування політичної системи, у тому числі й України, не є настільки очевидними. Однак, без встановлення та деталізації цих загроз неможливо організувати ефективну оборону, зокрема, від психологічного впливу супротивника, що на сьогоднішній день є актуальним завданням для нашої держави.

Становлення гегемонії США після Другої світової війни мали певні глобальні, соціально-економічні наслідки. По-перше, економічне зростання західноєвропейських держав перестало залежати від наявності колоній. По-друге, у таких країнах поширюється тенденція до співробітництва як між собою, так і з США, що заклало основу європейської інтеграції. По-третє, централізація влади під час війни навчила європейських лідерів використанню державних механізмів для регулювання ринкових відносин [1, с. 62–63].

Встановлений після Другої світової війни міжнародний устрій, посилений військовим паритетом між США та СРСР, сприяв виключенню зі світового політичного процесу війни, як механізму протистояння між країнами центру та напівпериферії. Однак, це ж стимулювало суттєве вдосконалення технологій ведення війни [2, с. 173]. Так, на радикальному зламі в історії сучасних збройних конфліктів наголошував військовий теоретик, професор Мартін ван Кревельд

[3, с. 15–16]. На його думку, нова форма збройного насилля – це моральна та фізична боротьба, яка ведеться за допомогою так званих «уроків». Головний об'єкт війни на сучасному етапі – свідомість супротивника. Зокрема, тіло стає, умовно кажучи, тільки засобом, а саме вбивство ворогів дає «урок» усім іншим. У більшості випадків знищується стільки людей, скільки потрібно, щоб ті, які залишилися в живих, засвоїли «урок» [4].

Окрім того, комплекс зазначених факторів стимулював під час «Холодної війни» постійний технічний прогрес і появу високоточної зброї, застосованої США в Перській затоці, Югославії, Афганістані та Іраку. Так, уже в перший

період бойових дій в Югославії були завдані удари по об'єктах ВПК та інфраструктури [5, с. 62]. Як наслідок, нафтопереробна промисловість була повністю знищена; крім цього, було зруйновано 50 % виробництва боєприпасів, 70 % авіаційної промисловості, 40 % танкової й автомобільної промисловості, 80 % автомобільних і залізничних мостів, 70 % доріг. Реальна загроза повного знищення інфраструктури держави змусила Югославію капітулювати [6, с. 5]. Відповідно, прямою загрозою війни з використанням сучасної техніки є колосальна руйнація інфраструктури, що практично унеможливило функціонування сучасних політичних систем.

Цілком зрозуміло, що фінансові можливості для розробки й упровадження новітніх технологій у військовій сфері були наявні в розвинених країнах. Це спонукало до пошуку опонентами можливих варіантів протидії. Вказані процеси призвели до докорінних змін у методах застосування збройного насилля. Так, починає використовуватись тактика швидких, короткострокових терористичних атак з великою кількістю жертв серед цивільних, головою метою яких є поширення страху та паніки серед населення. У подальшому нові принципи ведення війни поступово були засвоєні і розвиненими країнами [5, с. 62].

Виходячи із зазначеного, слід констатувати, що сьогодні насилля у війнах досить часто спрямовується саме проти цивільного населення. За словами Мері Калдор, професора Лондонської школи економіки, у «нових війнах» порушення норм гуманності та прав людини є не побічними ефектами війни, а її центральним стрижнем. Більше 90 % жертв – це цивільне населення. Кримінально-насильницька реальність сучасних війн стала важливою рисою збройного насилля нового типу [7, с. 227].

Слід акцентувати увагу також на тому, що сьогодні економічна складова, як правило, вже не є мотивом для розв'язання війни, та відповідно, немає жодних причин намагатись зберегти промисловість, ресурсну базу та інфраструктуру супротивника. При цьому, війни стають все більш ірраціональними, виникаючи на ґрунті релігії, культурних й етнічних відмінностей, націоналізму, історичної пам'яті, конфліктів минулого тощо, та часто самі є одночасно й засобом вирішення протиріч, і метою. Отже, на сучасному етапі докорінно змінився не лише характер, а й сама інструментальна сутність війни. Сьогодні метою їх розв'язання стає не захоплення національних багатств та ресурсів, поневолення народу або окупація чужих земель, а повне підпорядкування агресору політичної системи супротивника.

Таким чином, повоєнна перебудова світу призвела до того, що економічне зростання провідних країн перестало залежати від наявності колоній, тобто від прямого доступу до ресурсної бази. Відповідно, основною задачею воєн

сучасності стає повне підпорядкування агресору політичної системи опонента, а не захоплення національних багатств, ресурсів чи територій. Наслідком подібного протистояння є колосальна, а інколи повна, руйнація промисловості й інфраструктури та численні, навмисні жертви серед цивільного населення. Основний об'єкт війни сьогодні є свідомість супротивника, а тіло стає тільки засобом. У більшості випадків підпорядкування політичної системи реалізується через знищення такої кількості людей, щоб це зламало, викривило суспільну політичну свідомість у супротивника.

Література:

1. The Cambridge Economic History of Modern Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. Volume 2. 467 p.
2. Грищенко Н. І., Мінчук Т. В. Проблема війни як соціально-політичного явища в умовах глобалізованого суспільства. *Молодий вчений*. 2014. № 5 (08) трав. Ч. 2. С. 172-174.
3. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна : погляд соціолога : монографія. Харків : ФОП Павленко О. Г., 2015. 268 с.
4. Martin van Creveld The Rise and Decline of the State. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 439 p.
5. Бадер А. В. Трансформація засобів та форм реалізації збройного насилля у сучасному світі. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2016. № 10. С. 60-65.
6. Феденко О. В., Сальник Ю. П. Сучасні форми та способи збройної боротьби за досвідом локальних війн сучасності. *Військово-технічний збірник*. 2009. №1. С. 3-11.
7. Феденко О. В., Панасюк В. В. Еволюція змісту сучасної війни. *Військово-науковий вісник*. 2015. Вип. 24. С. 219-230.

Барановський Ф. В.,

доктор політичних наук,

професор кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету

м. Київ, Україна

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

Сучасний етап розвитку світової цивілізації характеризується спробою групи авторитарних наддержав та їхніх сателітів кинути виклик ліберальному

демократичному порядку, що існує, а також запустити механізми авторитарного реваншу в рамках демократичних політичних систем. Для цього вони використовують гібридні методи деструктивного впливу.

Важливість і актуальність дослідження гібридних загроз і методів протидії є незаперечною на тлі європрагнень України і небезпеки для самого Європейського Союзу та його членів.

Поняття «гібрид» означає перемішування, поєднання, схрещування. У контексті гібридних дій це означає різноманітні комбінації методів та змішування різних підходів у рамках цих методів задля підсилення їхньої дієвості та досягнення синергетичного ефекту.

Керівні органи ЄС загалом усвідомлюють небезпеку, яка існує, і визначають гібридні загрози як чинники, що стосуються випадків, коли державні чи недержавні суб'єкти намагаються використати вразливі місця ЄС у власних інтересах, використовуючи скоординований спосіб поєднання заходів (тобто дипломатичних, військових, економічних, технологічних), залишаючись при цьому нижче порогу формальної війни [1].

Дійсно, щодо дестабілізації у міжнародному плані і втручання у внутрішні справи незалежних держав для розхитування політичних систем та навіть підриву їх цілісності та суверенітету, дії антиліберальних і антидемократичних акторів можуть поєднувати у собі інформаційно-психологічні, економічні, воєнні (силові) методи.

Щодо інформаційно-психологічного складника, то йдеться про пропаганду, дезінформацію, інформаційний вплив на внутрішню аудиторію держав.

Прикладами є перешкоджання демократичним процесам прийняття рішень шляхом масових кампаній дезінформації, використання соціальних медіа для контролю над політичним нарративом або для радикалізації, вербування та спрямування проксі-акторів [1].

Економічний складник має такі напрямки: торговельні війни та «енергетична зброя» як інструмент економічного тиску; посилення тінізації економіки як наслідок гібридної агресії.

Воєнний (силовий) складник, якщо не брати до уваги пряму військову агресію, може включати диверсійні методи, завуальовані під техногенні катастрофи, а також залякування застосуванням військової сили.

Головним чинником, який потребує особливої уваги з боку ЄС і не тільки, і який є спільним для усіх складників, є вплив на політичну ситуацію і особливо на представників політичної еліти, до якого застосовуються елементи цих складників на основі підкупу, шантажу та прямого або опосередкованого залякування. Таким чином, глобальні авторитарні актори намагаються

сформувані серед популістських та радикальних політичних сил, передовсім, крайнє правого або лівого спектру так звану проавторитарну «п'яту колону».

Аналізуючи шляхи запобігання загрозам, що існують, треба зазначити, що зокрема Європейським Союзом було видано Стратегічний компас безпеки та оборони щодо протидії гібридним загрозам.

У ньому вказано про намір країн-членів створити набір інструментів, який міг би включати превентивні заходи, заходи співпраці, побудови стабільності, обмежувальні заходи та заходи підтримки. Необхідно зосередитися на визначенні складних і багатогранних гібридних загрозах і координації відповідей на них. Це, у свою чергу, принесе додаткову цінність спроможності ЄС реагувати на гібридні загрози [2].

Слід виокремити два аспекти: 1) співпраця ЄС-НАТО. Спільні пропозиції про співпрацю, пов'язані з протидією гібридним загрозам, а саме посилення стійкості, усвідомлення ситуаційної обізнаності та протидія дезінформації; 2) гібридне дослідження ризиків для партнерів. Мета полягає в тому, щоб допомогти партнерам по сусідству посилити їхню стійкість до гібридних загроз. Також важливою є підтримка заходів для пом'якшення виявлених ризиків та уразливості або ситуативна підтримка [2].

У підсумку треба підкреслити, що наявність гібридних загроз має стати детермінантою створення нової безпекової сфери, завданнями якої є виявлення, попередження та усунення даних небезпек. Це, зокрема, підтверджують офіційні документи ЄС, які, у тому числі, свідчать про необхідність військової та політичної співпраці для протидії гібридним загрозам. При цьому треба зрозуміти і усвідомити, що від суто інформаційних, економічних та політичних загроз до воєнних лише один крок.

Література:

1. Hybrid Threats. An Official Website of the European Union. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/hybrid-threats_en
2. Countering Hybrid Threats. Strategic Compass. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/3b90af44-dbf6-4ea7-a24a-b6c60305c9be_en?filename=Factsheet%20-%20Countering%20Hybrid%20Threats.pdf

Бахметьєв А. Є.,

аспірант кафедри політичних наук та права

соціально-гуманітарного факультету

Державного закладу «Південноукраїнський національний

педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ ЗАХІДНИХ КРАЇН

Останніми роками у світовому виборчому процесі зростає роль використання мережі – Інтернет, як ефективного інструменту впливу на виборців. Канали електронної комунікації (Інтернет, телебачення, мобільний зв'язок) наразі є домінуючими на політичному ринку та повністю виправдали своє застосування. Це призвело до появи цілого арсеналу інноваційних електронних технологій, таких як: call – центри, SMS розсилки агітаційного характеру, online – приймальні заяв громадян, групи підтримки у соціальних мережах і тому подібне. Звісно, Україна поки що відстає у цьому плані від країн Заходу, проте інтенсивний розвиток новітніх комунікаційних технологій вочевидь сприятиме дедалі активнішому їх застосуванню у виборчих кампаніях.

Широке застосування Інтернет – технологій у сучасному світі пояснюється самою популярністю Інтернет – мережі, яку використовують люди різного віку, статі, віросповідання, національності, смаків і т.д. Особливої уваги потребує напрямок використання соціальних мереж під час виборчих кампаній. Соціальні мережі сьогодні є ключовим етапом в розвитку передачі та обміну інформацією між людьми, універсальним способом об'єднання людей в групи за інтересами. Наразі, соціальні мережі сильно полегшують роботу політтехнологів, так як допомагають їм збирати відомості про вподобання виборців без великої частини фінансових та часових витрат на проведення «польових» досліджень. Як правило, більшість Інтернет – технологій є ситуативними, тобто їх робота завершується по закінченню виборчої кампанії. Вони направлені на досягнення конкретної мети і в більшості є одноразовими.

На думку експертів, однією із перших Інтернет – технологій використаних у соціальних мережах, була технологія, яка застосовувалась під час першої президентської кампанії Барака Обама 2008 року. Саме завдяки масовій підтримці «Інтернет – фоловерів» Обама отримав перемогу на виборах. Головним завданням команди Обама було – підвищення явки демократично налаштованих виборців. Їм вдалося це зробити за допомогою соціальних мереж. При чому, явка склала рекордні показники за останні роки (64% населення). Успішно розроблена стратегія для Обама полягала в тому, щоб залучити

традиційно аполітичні верстви населення – молодь та афроамериканців – для підтримки його кандидатури на виборах. Тактичним кроком в цій стратегії стало використання платформи Інтернет, яка і дозволила йому встановити комунікаційний процес із обраними фокус – групами та схилити їхні симпатії на свою сторону.

Створена штатом кандидата Обама он-лайнова соціальна мережа «mybarackobama.org.» надавала можливість прихильникам кандидата робити онлайн – внески до виборчого фонду та організовувати локальні зустрічі в його підтримку. На базі цієї соціальної мережі була розроблена статистична база – даних людей, котрі йому симпатизували і згодом, їм приходили розсилки адресних повідомлень. Крім власної соціальної мережі, в кампанії Обама використовувались уже існуючі платформи: Facebook, Twitter, MySpace і т.д. Наприклад, кількісні зміни демонструють збільшення за час президентської кампанії позначок «like» (анг. «подобається») на особистих сторінках у «Facebook» Б. Обама та його дружини М. Обама з 19 млн. «лайків» до 45 млн. Виросло за час президентської кампанії і кількість прихильників кандидата в «Twitter»: з 7 до 23 млн [1].

Не виключенням є президентські вибори у Франції 2012 року під час яких активно застосовувались соціальні мережі у виборчих кампаніях кандидатів. На сьогодні майже 80% населення Франції є активними користувачами мережі – Інтернет, серед яких 25 мільйонів мають персональні сторінки на «Facebook».

В період виборчої кампанії 2012 р. Інтернет – технології і соціальні мережі вперше стали частиною передвиборчої стратегії кандидатів. Так, діючий на той момент Президент Ніколя Саркозі робив основний акцент на «Facebook», виходячи із популярності цієї мережі на території Франції. Там він публікував етапи своєї біографії, з метою зацікавити потенційного виборця проголосувати за нього. Його команда створила спеціальний додаток для смартфонів, який можна було скачати і встановити собі на телефон.

Найсильніший політичний опонент Саркозі на той час – Франсуа Олланд – залучився підтримкою виборців у соціальній мережі «Twitter». За статистичними даними, більшість французів (74%) дізнаються новини через телебачення, і тільки (40%) читають новини в Інтернеті. Але все ж таки соціальні мережі змінили традиційні уявлення про отримання інформації.

Використання Інтернет – технологій не тільки приносять нові можливості, але й приносять нові загрози. Багато людей використовують такі технології для досягнення особистих цілей, йдучи при цьому на злочинні та аморальні дії. Наразі необхідно не тільки знаходити спеціалістів в області нових медіа для підготовки «меседжів» розрахованих на електорат, а й спеціалістів в області інформаційної безпеки, котрі зможуть надійно захистити персональні дані кандидата в мережі і уникнути ситуацій із зломом сторінок.

Під час Президентської кампанії Ніколя Саркозі 2012 року була зломлена його особиста сторінка «Facebook». Там з'явилося повідомлення про відмову участі у президентських виборах. Також всім бажаючим надавалась змога вступити до групи, тематика якої була присвячена відходу Президента з його посади в травні 2012 року [2]. Офіційна заява Саркозі з приводу того, що дана інформація є не правдою, потрапила до преси тільки через пару годин. Проте це не знизило його рейтингів, а лише викликало підвищений інтерес суспільства і преси до його персони.

Таким чином, використання Інтернет – технологій невпинно зростає. Глобальні соціальні – мережі відкривають нові можливості перед політтехнологами, бо розширення користувачів глобальної мережі, змушує відкривати інноваційні технології для боротьби за голоси виборців. Виборчі технології вдосконалюються і змінюються з кожним днем, що нерозривно пов'язано з поширенням інформаційно – комунікаційного середовища та його впливу на наше життя. З огляду на це, виборчі технології будуть змінюватись і в подальшому, на політичну арену будуть виходити нову та більш дієві технології, котрі вимагатимуть наукового дослідження та обґрунтування.

Література

1. Дем'яненко М. Вибори і новітні інформаційні технології (Інформатизація виборчих процесів). *Голос України*. 2011. 28 лютого. С. 6.
2. Рум'янцева С. В. Медіа-технології у виборчому процесі: сутність та значення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, серія «Питання політології». Харків, 2013. № 60. С. 113–117.

Вовк С. О.,

доктор політичних наук,
професор кафедри політології і міжнародних відносин
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Актуальність розгляду питання протидії російській інформаційній агресії з боку України в умовах російсько-української війни обумовлена низкою факторів. Інформаційна агресія виступає ключовим інструментом у веденні цієї війни з боку російської федерації, яка використовує пропаганду використовується для маніпулювання громадською думкою не лише в Україні, але й у міжнародному масштабі, так «...російська Федерація активно

використовує різні канали комунікації, включаючи соціальні медіа, залучаючи для цього як живу людську силу, так і інтернетботи, для впливу на громадську думку в інших країнах. Це створює загрозу для розвитку демократичних процесів та національної безпеки країн...» [1, с. 112]. Російська інформаційна агресія спрямована на зниження довіри до українських владних структур, розпалювання міжетнічних конфліктів та загальну дестабілізацію ситуації в країні, що несе ризик зниження обороноздатності України.

Ефективна протидія інформаційній російській агресії від України вимагає систематичної і комплексної стратегії на рівні держави у взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Так, незалежність та професіоналізм ЗМІ відіграють визначальну роль у протидії інформаційній російській агресії в Україні. Сучасне інформаційне середовище засноване на постійному потоці новин та інформації, яка може бути використана як засіб маніпуляції та впливу на суспільство. У цьому контексті, ключовими факторами є ефективна комунікація, фактична перевірка інформації та здатність розрізняти дезінформацію від правдивої інформації. Професійна робота ЗМІ, спрямована на висвітлення подій та аналіз суспільно-політичної ситуації, є важливим чинником формування об'єктивної картини світу серед громадян. Незалежність редакцій від політичних або комерційних впливів дозволяє забезпечити об'єктивність та достовірність інформації, що подається громадськості.

Здатність розпізнавати дезінформацію та фейкові новини стає ключовою для громадян у контексті постійного потоку інформації з різних джерел. Розвиток медіаграмотності серед населення, а також підвищення уваги до джерел та авторитетності інформації стають важливими завданнями для суспільства. Такий підхід сприяє побудові стійкого механізму протидії інформаційній агресії та підвищує рівень інформаційної безпеки в країні. Високий рівень свідомості громадян та готовності критично мислити стають надзвичайно важливими в умовах, коли дезінформація та фейкові новини активно використовуються для маніпулювання громадською думкою. Освіта ж громадян у сфері медіаграмотності є підґрунтям для їхньої здатності розпізнавати дезінформацію та критично аналізувати інформаційні потоки.

Спільна діяльність громадськості, державних інституцій та громадських організацій стає ключовим елементом ефективної протидії інформаційній агресії. Використання соціальних медіа як засобу поширення достовірної інформації та сприяння дискусіям та обміну ідеями може значно зменшити вплив дезінформації та підвищити обізнаність громадськості щодо ситуації в країні. Регулярний обмін інформацією, спільні заходи та ініціативи можуть підсилити роль громадськості в забезпеченні інформаційної безпеки та вплинути на формування об'єктивного інформаційного середовища в країні

Використання технологій та інновацій сприяє протидії інформаційній російській агресії в Україні. Зокрема, штучний інтелект та аналітика даних можуть бути використані для розвідки та аналізу інформації, що циркулює в мережі, з метою виявлення та ідентифікації потенційно дезінформаційних матеріалів. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати великі обсяги даних з медіа та соціальних мереж для виявлення патернів та аномалій, що свідчать про поширення дезінформації. Більше того, такі технології, як FakeCatcher [2], можуть допомогти відслідковувати поширення фейкових зображень та відео, які часто використовуються для маніпуляції громадською думкою. Інноваційні рішення в області кібербезпеки також можуть допомогти в захисті від кібератак, спрямованих на поширення дезінформації або викрадення конфіденційної інформації. Наприклад, системи моніторингу інтернету з використанням штучного інтелекту можуть автоматично виявляти та аналізувати підроблені акаунти та ботів [3], які активно поширюють дезінформацію. Впровадження таких інноваційних рішень може значно підвищити ефективність протидії інформаційній агресії та забезпечити більшу інформаційну безпеку суспільства.

Розвиток імунітету суспільства до кіберзагроз та кібератак важлива складова стратегії протидії інформаційній російській агресії в Україні, оскільки цей процес передбачає великий комплекс заходів з кіберзахисту державних та комерційних інфраструктур з метою запобігання кібератак, що можуть бути використані для поширення дезінформації та нанесення шкоди національній безпеці. Зокрема, це включає вдосконалення технічних засобів захисту, розробку та впровадження вискоелективних алгоритмів виявлення та реагування на кіберзагрози та розробка та вдосконалення відповідних нормативно-правових норм [4].

Однак, наріжним каменем побудови ефективної кібербезпеки є також освіта громадян з питань кібербезпеки. Недостатня свідомість та навички в цій галузі можуть стати слабким місцем, яке може бути використане зловмисниками для здійснення кібератак. Тому важливо проводити систематичну інформаційно-просвітницьку роботу серед населення, надавати доступну та доступну інформацію щодо основних загроз кібербезпеці, а також навчати практичним навичкам забезпечення особистої безпеки в онлайн-середовищі. Загалом, розвиток імунітету суспільства до кіберзагроз є невід'ємною складовою стратегії протидії інформаційній російській агресії в Україні, що вимагає комплексного підходу, який включає як технічні заходи з кіберзахисту, так і систематичну освіту громадян у сфері кібербезпеки. Тільки такий підхід може забезпечити стійкий захист від кіберзагроз та мінімізувати ризики впливу дезінформації через цифрові канали.

Отже, для ефективності протидії російській агресії, українській владі важливо реалізувати наступні напрями: 1) прийняття та вдосконалення відповідного законодавства, спрямованого на запобігання та протидію інформаційній агресії, що може включати законодавчі заборони щодо дезінформації, а також механізми реагування на пропагандистські кампанії; 2) проєктування та впровадження спеціалізованих програм з медіаосвіти для різних соціальних та вікових груп населення, як от: програми, що мають на меті підвищити рівень медіаграмотності серед громадян, зокрема здатність аналізувати та критично оцінювати інформацію; 3) забезпечення умов для незалежних ЗМІ для їхньої роботи, включаючи фінансову підтримку та захист журналістів від тиску та переслідувань; 5) формування імунітету суспільства до кіберзагроз та кібератак, які можуть бути використані для поширення дезінформації, зокрема і заходи з кіберзахисту державних та комерційних інфраструктур, а також освіта громадян в галузі кібербезпеки.

Література:

1. Сличинська А. Інформаційна агресія російської федерації: виклики та подолання. *Політичне життя*. 2024. № 1. С. 108–112. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/15019/14926>.
2. Каганець І. Intel представила технологію розпізнавання фейкових відео, згенерованих штучним інтелектом. URL: <https://www.ar25.org/article/intel-predstavyla-tehnologiyu-rozpiznavannya-feykovyh-video-zgenerovanyh-shtuchnym/>
3. Друг чи фейк: як визначити шкідливого бота у соцмережі. URL: <https://fake.net.ua/statti/36-drug-chi-fejk-yak-viznachiti-shkidlivogo-bota-u-sotsmerezhi>.
4. Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф., м. Одеса, 17 листопада 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. 168 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/59353573-4db8-41ee-805a-c951e1a2b9ce/content>.

Воронцов В. В.,

аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ДЕЛІБЕРАТИВНИЙ ПРОЦЕС У ПОЛІТИЦІ ГРОМАД (ЗА ПОГЛЯДАМИ Г'Ю БАТЧЕРА)

У сучасному демократичному світі деліберативний процес є базовим інституційним механізмом громадянського суспільства, який сприяє децентралізації публічного управління. Концепт «деліберативний процес» був започаткований фундаторами теорії деліберативної демократії Юргеном Габермасом і Джоном Ролзом та розвинений Дж. Дризеком, Й. О'Фліном, Дж. Паркінсоном, Дж. Робертсом, Дж. Фішкіним та іншими західними вченими.

Важливу роль деліберативний процес відіграє при визначенні політики громад. Британський дослідник Г'ю Батчер виділяє три основні підходи до визначення політики громад, виходячи з їх причетності до громадянства [2, р. 218-220]:

1. Рамки «публічного громадянства», де робиться наголос на участі й раціональних судженнях, правах і обов'язках. Тут політика громади вважається способом стимулювання демократичної участі, поширення демократії й відбирання повноважень щодо процесу вироблення політики у бюрократії, законодавчих і виконавчих органів. Більший ступінь демократії на рівні громади / мікрорайону вважається способом залучення людей до процесів вироблення тих рішень, які впливають на їхнє життя. Цей погляд на політику громад охоплює ліберальні, плюралістичні стратегії розвитку місцевої демократії та посилення її участі.

2. Рамки «повноважного громадянина», де увага звертається на розподіл результатів у більш справедливий спосіб. Тут політика громади спрямовується на досягнення вищої соціальної й економічної справедливості за допомогою стратегій, що підсилюють права й можливості слабких і маргінальних членів суспільства. Цей підхід пов'язаний із радикальним баченням громади як агента соціальних змін і реформ / революцій. Ця стратегія полягає у використанні громади як засобу для захисту інтересів і прав окремих осіб і груп, яким загрожує влада бюрократії, капіталізму й професіоналізму.

3. Рамки «відповідального громадянина», де головними цінностями є порядок, традиції та органічна природа суспільства. Таким чином, мета стратегії громади полягає у зміцненні посередницьких організацій і органів у суспільстві та посиленні традиційних суспільних інституцій як альтернативи

втручання держави. Найчастіше цьому підходу надають перевагу консервативні праві, що вважають використання громади засобом боротьби проти зростання втручання держави і «патерналізму». Тобто мета політики тут вбачається у стимулюванні почуття громадянських чи громадських обов'язків, громадської служби, взаємодопомоги, самопомоги та добровільної діяльності.

Узагальнюючи ці підходи, Г. Батчер пропонує інтегрований підхід до політики громади, яку він визначає як спосіб розробки і впровадження публічної політики, що передбачає: а) спрямованість на досягнення цілей, отримання наслідків і здійснення процесів, що відповідають одній чи більше цінностям (солідарність, участь, координованість); б) ставлення до цільових груп політики як до членів територіальної громади чи спільноти за інтересами; в) залучення груп та організацій, що діють на рівні громади; г) надання пріоритету потребам та інтересам незахищених, пригноблених та маргіналізованих сегментів суспільства [2, р. 221-222].

З огляду на погляди Г'ю Батчера щодо формування політики громад через деліберативний процес (вони були розвинені у його подальших працях, зокрема у [1]), сьогодні з'являються умови для появи принципово нових форм сервісних організацій, що забезпечують і значно вищу свободу оперування, і централізований стратегічний контроль. Ключовим питанням тут є те, як ці умови формуються політичним вибором і стратегіями, оскільки саме боротьба навколо цих питань визначатиме відносну вагу внутрішньої децентралізації порівняно із зовнішньою, де має існувати стратегічне керування (на локальному чи центральному рівні управління). У руслі цих тенденцій реформування публічних послуг, що відбувається нині в Україні, спрямоване на заміну складних бюрократій структурами з переданими (делегованими) послугами. Вже сьогодні в Україні існує чимало інструментів, які притаманні деліберативній демократії. Зокрема, до деліберативних механізмів у формуванні політики громад можна віднести деліберацію в органах місцевого самоврядування, громадські ради, відкриті засідання місцевих органів влади та різні види консультацій з громадськістю та ін. Зрозуміло, успіх того чи того деліберативного інструмента залежить від багатьох чинників, зокрема й від рівня поінформованості громадян щодо проблеми, серйозності сприйняття посадовими особами органів влади своїх обов'язків щодо розгляду пропозицій (бажання почути позицію громадян або ж лише створити видимість публічного процесу). Громадяни, які вносять пропозиції, також повинні відображувати в них обґрунтовані та змістовні питання, а також продемонструвати підтримку таких питань іншими членами громади.

Тим самим завдяки впровадженню у практику вироблення політики громад деліберативних механізмів, замість ієрархії підрозділів виникає новий тип

організації, в якому існує потужний, але не всевладний центр із зовнішнім кільцем підрозділів із надання переданих (делегованих) послуг.

Література:

1. Butcher H. *Critical Community Practice*. London: Policy Press, 2007. 184 p.
2. Butcher H. *Why Community Policy? Some Explanations for Recent Trends. Community and Public Policy* / H. Butcher, A. Glen, P. Henderson, J. Smith (eds.). London: Pluto Press, 1993. P. 217-237.

Гедікова Н. П.,

доктор політичних наук, професор,
 професор кафедри політичних наук і права
 ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
 імені К. Д. Ушинського»
 м. Одеса, Україна

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ І ТЕРИТОРІАЛЬНА ЦІЛІСНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Важливим, невід'ємним атрибутом держави, як правового суб'єкта, є державний суверенітет, а його необхідною складовою є територіальне облаштування, територіальна цілісність. Ці два атрибути мають ключове значення для незалежності держави, її розбудови і ефективного розвитку.

Формування нового світового порядку, глобальні зміни в міжнародних відносинах, які відбуваються в сучасному світі, обумовили нові виклики, які у свою чергу розглядаються в якості реальних та потенційних загроз для національної безпеки будь-якої держави. Ці особливості сучасності поставили на порядок денний одне з основних завдань – гарантування і забезпечення суверенітету і територіальної цілісності будь-якої держави. З огляду на це актуальність цієї проблеми для української держави є досить вагомою. Відповідно до п. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» державний суверенітет і територіальна цілісність, як фундаментальні національні інтереси України, є об'єктами національної безпеки [2].

Захист і збереження територіальної цілісності України і, відповідно, державності мали свою актуальність протягом усієї історії її існування.

Головною причиною загрози зміни державного кордону та території України можна вважати географічне розташування регіону, на який у різні часи претендували і наразі продовжують претендувати на володіння українськими

територіями різні держави. Османська імперія, Кримське ханство, Молдавія, Росія, Угорщина і Австрія (з 1867 року Австро-Угорська імперія), Румунія, Польща, Чехословаччина, навіть свої внутрішні володарі, а їх було немало, протягом століть вели безперестанний територіальний переділ та насильницьке територіальне приєднання. Століття іншокультурного гноблення і колонізаторської асиміляції надовго затримали самобутній розвиток української держави як цілісного і суверенного об'єднання одного народу.

У певні і недовготривалі періоди своєї історії нашій державі вдавалось як де-юре, так і де-факто затверджувати непорушну цілісність українських кордонів, що давало право на свободу вибору і розвиток своєї політичної, соціальної, економічної і культурної системи, право створювати свої закони і встановлювати свої адміністративні правила, право визначати свої відносини з іншими державами в рамках міжнародних норм. І це право визнавалось іншими країнами на міжнародній арені.

Так саме, наприкінці минулого століття більшість країн світу підтримали здобуте українською державою право на територіальну цілісність кордонів, державний суверенітет і незалежність. Проте, як і у попередні часи ці атрибути постали під загрозою яка виходить як зсередини, так і ззовні об'єкта безпеки.

В середині держави така загроза виходить від антиукраїнської та колабораціоністської діяльності певних політиків, політичних партій, громадських та релігійних організацій. Ззовні таку агресію становлять Російська Федерація, Білорусь, Угорщина та ін.

Україна залучившись до міжнародної системи безпеки підписала низку міжнародно-правових актів про співробітництво та забезпечення миру в міжнародному і регіональному форматі: Договір про створення Співдружності незалежних держав (1991 р.); Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку із приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, т.зв. Будапештський меморандум (1994 р.); Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (1996 р.); Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Російською Федерацією та Україною (1997 р.); Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (1967 р.); Декларація про зміст російсько-українського стратегічного партнерства (2012 р.) та ін. В кожному з них наголошується на тому, що реалізація визначених в них положень здійснюватиметься на основі загальновизнаних принципів міжнародного права, декларується невід'ємне право усіх країн-учасників на повагу державного суверенітету та незалежності, територіальної цілісності й непорушності існуючих кордонів. Проте, незважаючи на прийняті зобов'язання, Російська Федерація неодноразово намагалась порушити територіальну цілість України та її суверенне право на самовизначення і на початку 2014 р. здійснила агресію проти України, а у 2022 році повномасштабне вторгнення.

Цілком очевидно, що російська військова агресія є не тільки порушення територіальної цілісності, суверенності і єдності Української держави і її безпеки в цілому, але й загрозою для міжнародної безпеки і насамперед краху системи безпеки в Європі. Якщо, до лютого 2022 року ми сподівались, що відновлення територіальної цілісності й непорушності існуючих кордонів, державного суверенітету та незалежності України за підтримки міжнародних партнерів зможе бути досягнуто тільки дипломатичним шляхом з дотриманням принципів і норм міжнародного права, верховенства права в міжнародних відносинах та власних зобов'язань, то наразі достатньо чітко приходить усвідомлення того, що тільки відповідь із застосуванням військової сили може в майбутньому забезпечити це прагнення українського народу [1, с. 34].

Література:

1. Гедікова Н. П. Новий світовий порядок і роль у ньому України. *Politicus*. 2023. № 4. С. 31–36.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text=%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81#w1_1 (дата звернення 20.04.2024).

Головко А. В.

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

Науковий керівник: Лавренко Д. О.

викладач кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Політичний режим України в сучасних умовах є демократичним і базується на принципах парламентсько-президентської республіки. Політичний режим – це система організації та функціонування політичної влади у державі. Він визначає, яким чином розподіляється влада, процесуальний порядок прийняття політичних рішень, порядок контролю діяльності тощо, а також як здійснюється участь громадян у політико-правових процесах.

Україна є парламентсько-президентською республікою, де єдиний законодавчий орган – Верховна Рада України – обирається громадянами на загальних виборах. Верховна Рада відіграє велику роль у прийнятті законів і рішень з ключових питань держави. Конституційний статус та правові засади роботи ВРУ закріплюється у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» [1]. Наступний орган державної влади є Президент України, який є главою держави та обирається шляхом безпосередньої демократії, але більшість законодавчих функцій належить Верховній Раді України. Статус Президента України закріплено у Конституції України – основному правовому акті, який визначає конституційний лад, принципи функціонування та структуру держави [2].

Україна є членом Ради Європи і зобов'язана виконувати стандарти прав людини, визначені цією організацією [3, с. 199]. Україна стала членом Ради Європи 9 лютого 1995 р. Членство у Раді Європи передбачає для України зобов'язання дотримуватися її стандартів прав людини, розвивати демократію та правовий державний лад. Крім того, це дає українському уряду можливість співпрацювати з іншими європейськими країнами, обмінюватися досвідом і використовувати рекомендації Ради Європи для покращення правових та інституційних структур в Україні. Однією із найважливіших установ Ради Європи є Європейський суд з прав людини, який має великий вплив на захист прав і свобод громадян України та інших країн-членів Ради Європи. Україна бере участь у роботі різних комітетів та органів Ради Європи з метою сприяння демократії, правам людини та правовій реформі в регіоні [4, с. 43]. Важливо наголосити, що в умовах воєнного стану дотримуватися всіх прав людини (окрім абсолютних), передбачених Європейською конвенцією про захист прав людини, фактично неможливо, тому на початку квітня 2024 р. постійне представництво України при Раді Європи подало до Генерального секретаріату від імені уряду підготовлену Мін'юстом України оновлену інформацію щодо заходів відступу від зобов'язань за Конвенцією, а також від Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Так, можуть тимчасово обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України (обмеження свободи пересування, комендантська година, примусове відчуження майна, заборона мирних зібрань, обмеження вибору місця перебування та ін.).

Важливим органом державної влади є Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України – це виконавчий орган влади в Україні, який відповідає за здійснення державної політики та виконання законів в країні; він відіграє ключову роль у керуванні та управлінні внутрішніми і зовнішніми справами держави. Кабінет Міністрів відповідає за формулювання та виконання

державної політики в різних сферах, включаючи економіку, освіту, охорону здоров'я, міжнародні відносини, оборону, соціальний захист тощо. Він також має забезпечувати координацію роботи міністерств і виконавчих органів влади. Кабінет Міністрів готує законопроекти, бюджет і інші рішення, які потребують схвалення Верховної Ради України (парламенту). Відповідає за взаємодію з громадськістю та інформування громадян про важливі питання [2].

Україна має багатопартійну систему, де різні політичні партії конкурують на виборах і представляють різні політичні програми та погляди. Це сприяє різноманітності в політичному житті країни.

Українська держава зазнала важливих політичних змін після подій Революції Гідності в 2014 р. [5, с. 85]. Однією із ключових ініціатив став початок процесу децентралізації, що передбачав передачу більшої влади та фінансових ресурсів до місцевих громад. Цей процес спрямований на зміцнення місцевого самоврядування та забезпечення більшого впливу громадян на рішення, які стосуються їхніх територій. Але Україна продовжує зіштовхуватись з рядом важливих зовнішніх викликів, включаючи війну і важливий процес європейської інтеграції в умовах воєнного стану країни [6, с. 78]. Країна активно працює над зміцненням своїх зв'язків зі світовими партнерами та європейською інтеграцією, оскільки прагне до вступу в Європейський Союз та НАТО найближчим часом, що вимагає впровадження реформ та гарантію демократії та прав людини, для забезпечення своєї зовнішньої безпеки. Але країна також стикається з внутрішніми політичними конфліктами, корупцією та обмеженнями влади і такі проблеми під час війни ставлять під сумнів стійкість демократичних інститутів і вимагають реформ та боротьби з корупцією [7, с. 148].

Отже, загалом політичний режим України є складним і розвивається в умовах війни, складних геополітичних процесів, міжнародних викликів та внутрішніх реформ. Сучасна Україна намагається підтримувати демократичні цінності, права людини та забезпечувати транспарентність влади, навіть у такий скрутний для неї час, щоб забезпечити сталість та стійкість свого політичного режиму.

Література

1. Про регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. №1861–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності

народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).

3. Яремчук В. Д. Державно-політичний режим та його вплив на освіту в сучасній Україні: аксіологічні підходи. *Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції* матеріали доповідей, виступів і повідомлень учасників IV-го Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 7 грудня 2018 р.). Львів: ЛьвДУВС, ПП «Видавництво «БОНА», 2018. С. 197-206.

4. Даниленко І. І. Діяльність Ради Європи щодо розробки та впровадження спільних стандартів у сфері правосуддя: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра. Суми: Сумський державний університет, 2023. 68 с.

5. Солодовський Є. В. Сучасний політичний режим та політичний транзит України: проблеми та перспективи. *Соціально-політичні студії*. 2018. № 2. С.84-87.

6. Шабанов М. О. Сучасні політичні режими: концептуальні засади та практичний вимір: навч. посіб. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2022. 143 с.

7. Кручиніна О. Україна–НАТО: проблеми та перспективи співпраці в умовах російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 2 (16). С. 145-156.

Горло Н.В.,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології

Запорізького національного університету

м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ПРОАКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ В УКРАЇНІ

У сьогоднішній день перед українським суспільством в умовах російської збройної агресії стоять надважливі завдання збереження української нації і захисту державного суверенітету, що вимагає стійкості і консолідованості всіх членів суспільства на шляху досягнення мети і, відповідно, внеску кожного громадянина у спільну справу. Саме у кризові часи буття нації відбувається активізація громадських ініціатив і піднесення патріотичного духу, проте разом з тим бачимо й протилежні явища, наприклад, корупційні дії влади. Нинішні події спонукають вкотре осмислити значення громадянської участі у суспільно-

політичних процесах, у тому числі через призму такої категорії як «проактивна громадянська позиція».

Громадянська позиція є важливою складовою політичної культури індивіда у демократичному суспільстві, засвідчує як наявність розвиненої політичної свідомості, так і відповідального ставлення до виконання своїх громадянських обов'язків, що проявляється, наприклад, в його електоральній чи податковій культурі. Т. Ціпан визначає громадянську позицію як систему ціннісних і соціальних орієнтацій та настановлень, які характеризують людину як громадянина країни і суспільства, та наголошує, що ядром поняття «громадянська позиція» є громадянська свідомість особистості, яка органічно поєднується з моральними почуттями та виражається у вчинках, в активній діяльності, спрямованій на утвердження поглядів та ідеалів [6, с. 295]. У цьому визначенні акцентовано увагу на активній діяльності як складовій громадянської позиції.

На нашу думку, у формуванні громадянської позиції майбутнього активного члена суспільства важлива роль належить найближчому оточенню індивіда, особливо сім'ї, яка транслює політичні переконання, установки і моделі політичної поведінки наступним поколінням. Безумовно, формування громадянської позиції залежить і від стану системи громадянської освіти у державі. Велике значення має саморефлексія індивіда як процес аналізу власного досвіду та осмислення своєї ролі у політичному житті суспільства. На думку Н. Голуб'як, громадянська позиція, з одного боку, залежить від умов, які створює держава, а з другого, від особистої вмотивованості індивіда [2, с. 57].

Маємо певний парадокс: активність громадянина є неодмінною сутнісною складовою громадянської позиції, то яке ж смислове навантаження несе поняття «проактивна громадянська позиція»? Поняття «проактивність» є поширеним у суспільній практиці, проактивною називають особистість, яка смілива, ініціативна, відповідальна, наполеглива у досягненні мети, усвідомлено бере відповідальність за своє життя. Наприклад, бути проактивними закликають тих, хто шукає роботу. Тим більше ця якість бажана для громадянина, який долучається до політичного життя не як спостерігач, а як дієвий учасник. Тобто бути просто активним зараз недостатньо (а особливо в умовах війни), треба бути проактивним, тобто більш дієвим, наполегливим, самодисциплінованим. Проактивна громадянська позиція полягає в усвідомленні індивідом важливості своєї ролі у суспільно-політичних процесах і долученні до суспільно корисних ініціатив – не разово, а на систематичній основі, як, наприклад, участь у волонтерській роботі. Її рисою також є готовність максимально використати свій ресурсний потенціал для вирішення суспільних проблем.

Проактивну громадянську позицію доцільно розглянути в контексті патріотизму. На нашу думку, вона є проявом «дієвого патріотизму», саме того, про який писав Симон Петлюра у праці «Про патріотизм»: «Патріотизм – це активна любов до своєї Вітчизни, до свого народу; це чин, акція, благородні стремління кожного сина народу заслужити це ім'я. Пасивна любов до краю, любов у запічку не є патріотизмом!... І чин патріотичний може бути лише свідомим... Випадкових і нечаяних патріотичних діл не траплялось» [4, с. 237-238].

Отже, проактивна громадянська позиція корелюється з дієвим патріотизмом і передбачає свідому та діяльну участь у вирішенні суспільних проблем. Проактивна громадянська позиція відіграє величезне значення у період російсько-української війни. Власне, саме проактивні громадяни зі зброєю в руках боронять незалежність України та є активними учасниками волонтерських рухів. Результати соціологічних опитувань засвідчили, що українці вважають ознакою патріотизму саме конкретні дії, які наближають перемогу. Наприклад, опитування, проведене Соціологічною групою «Рейтинг» до Дня Незалежності «Уявлення про патріотизм та майбутнє України» (16-20 серпня 2023), показало, що на питання про ознаки патріотизму було отримано такі відповіді: донатити, волонтерити (46%), розмовляти українською (45%), служити на фронті та залишатися в Україні під час війни – по 33%, працювати і вести бізнес під час війни в Україні (31%), цікавитися історією України (27%), займатися громадською діяльністю (14%), споживати український контент (11%), купувати українські товари (9%), ходити в українську церкву – 6%, знати слова гімну – 4%, носити українську символіку – 3% [5, с. 12]. Дослідження Центру Разумкова показали, що частка громадян, які відповіли, що готові захищати незалежність та територіальну цілісність України зі зброєю в руках, становить 29% (серед чоловіків – 44%, серед жінок – 16%). У 2015 р. таку відповідь давали 17,5% серед усіх опитаних. Готовність захищати країну участю у волонтерському русі висловили 42% респондентів (у 2015р. – 32%) [3]. Дослідження Центру Разумкова засвідчує зростання проактивної громадянської позиції саме у період російсько-української війни, що підтверджує тенденцію зростання громадських активностей саме у кризові періоди.

Про проактивну громадянську позицію і дієвий патріотизм можна говорити і в контексті боротьби з корупцією, яка є величезною суспільною проблемою. Адже мало бути незадоволеними корупцією і засуджувати це ганебне явище, потрібні дії. До активної політичної участі кожного громадянина у боротьбі з корупцією закликає Transparency International Ukraine – організація, яка впроваджує зміни з метою зниження рівня корупції у державі. Задля мотивування громадян до активних дій організація розробила освітній

курс «Від заяви до вироку», у якому розповідається про органи, які розслідують корупцію, про можливості НАБУ, також подається алгоритм подання заяви в НАБУ. Розробники зазначають, «коли буде реальний запит на прозорість та підзвітність у всіх сферах функціонування держави, а не зітхання і ниття, коли ми будемо спільно діяти у випадку порушення наших прав, спільно тиснути на недоброчесних чиновників та суддів – тоді все почне змінюватися» [1].

Отже, проактивна громадянська позиція полягає в усвідомленні індивідом важливості своєї участі у суспільно-політичних процесах, в активному долученні до суспільно корисних ініціатив, що супроводжується готовністю максимально використати свій ресурсний потенціал для вирішення суспільних проблем. З огляду на ці характеристики вона може бути співвіднесена з дієвим патріотизмом. Проактивна громадянська позиція є втіленням демократії участі, а сплеск громадянської активності найчастіше відбувається в кризових умовах буття нації.

Література:

1. Вийти з матриці. Як знання про роботу антикорорганів змінить ваш світ. *Transparency International Ukraine*. 5 січня 2022. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/vyjty-z-matrytsi-yak-znannya-pro-robotu-antikororganiv-zminyt-vash-svit/> (дата звернення 25.04.2024)
2. Голуб'як Н. Р. Динаміка громадянської позиції: від громадянської активності до політичної пасивності. *Політикус*. 2017. Вип. 6. С. 57-61.
3. Ефективність реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: соціологічні індикатори (травень 2023 р.). *Центр Разумкова*. 29 червня 2023. <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/efektyvnist-realizatsii-derzhavnoi-polityky-u-sferi-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-gromadianskoi-identychnosti-sotsiologichni-indykatory-traven-2023r> (дата звернення 26.04.2024)
4. Петлюра С. В. Про патріотизм. *Історія вчень про державу і право*. Частина 3. Політико-правова думка XIX-XX століть : хрестоматія / уклад. В. В. Сухонос ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. С. 237-248.
5. Соціологічне дослідження до Дня незалежності «Уявлення про патріотизм та майбутнє України». Серпень 2023. 32 с. Соціологічна група «Рейтинг». https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rating_independence_august_2023.pdf (дата звернення 27.04.2024)

6. Ціпан Т. Формування громадянської позиції у членів дитячо-юнацьких громадських об'єднань. *Інноватика у вихованні*. 2019. №9. С. 293-301. DOI: <https://doi.org/10.35619/iu.v0i9.133> (дата звернення 25.04.2024)

Калашлінська М. В.,
кандидат політичних наук,
докторант, Донецький національний університет ім. В. Стуса
м. Вінниця, Україна

МЕДІАЦІЯ ЯК МЕТОД ВИРІШЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку людства характеризується зростанням складності та непередбачуваності міжнародних політичних відносин та конфліктів, що стає джерелом напруженості та загрози світовому миру і стабільності. Поширеність та велика «ціна» політичних конфліктів для людства змушує фахівців з різних галузей шукати оптимальні шляхи їх вирішення, щоб мінімізувати шкоду, яку вони завдають. Одним з перспективних методів вирішення політичних конфліктів є медіація, як один із альтернативних (позасудових) способів вирішення конфліктів, згідно з яким незаінтересований посередник (медіатор) допомагає сторонам досягти шляхом переговорів добровільної та взаємовигідної угоди [1, с. 610].

Процедури медіації де-факто існували задовго до офіційного закріплення цих процедур на законодавчому рівні. Існують різні думки щодо того, що вважати датою виникнення феномену медіації, яку деякі автори відносять навіть до часів царя Соломона [2]. В будь-якому разі, запрошення незалежного посередника для допомоги у вирішенні складних конфліктів у всі часи було одним з надзвичайно важливих методів врегулювання спорів.

Офіційною датою виникнення інституту медіації можна вважати 1947 рік, коли Законом Тафта Гартлі було створено Федеральну службу посередництва та примирення (Federal Mediation and Conciliation Service) як незалежну урядову установу США [3]. Після чого почався (і досі триває) період досить бурхливого розвитку інституту медіації. Причиною цього, безперечно, стала потреба у закріпленні, врегулюванні та наданні офіційного статусу альтернативній процедурі позасудового вирішення суперечок та конфліктів, спочатку, в сфері трудових спорів, а потім й в інших сферах суспільного життя, включаючи, сім'ю, бізнес тощо. Ефективність медіації для пошуку компромісів та вирішення спірних питань в різних сферах, відкриває досить привабливі

перспективи для впровадження процедур медіації в політику. Це стає тим більше важливим, враховуючи наростаючу кризу сучасної системи підтримання миру та стабільності в світі, яка, вочевидь, вимагає впровадження нових підходів та інструментів до урегулювання політичних суперечок.

Політична медіація має наступні особливості:

1. Велика соціальна значущість політичних відносин створює значну увагу громадськості та надзвичайний соціальний тиск на сторони переговорів.

2. Підвищені вимоги до медіаторів, які, окрім набору стандартних навичок спеціаліста в цій сфері, повинні високо володіти дипломатичною майстерністю та враховувати цілу низку неписаних правил, якими неофіційно керуються сторони політичних переговорів.

3. Підставою медіації в будь-якій сфері є нейтральність, але в політичній сфері важливість додержання нейтралітету медіатором є ще більш критичною. Гнучкість та адаптивність: У зв'язку з динамікою політичних процесів медіаторам часто доводиться швидко адаптуватися до змін у ситуації та використовувати гнучкі стратегії медіації.

4. Конфіденційність у політичних переговорах важливо зберігати конфіденційність щодо деталей переговорів, щоб захистити від відвертості та уникнути додаткових труднощів.

5. Стратегічне мислення медіаторів в політичній медіації відіграє ключову роль, оскільки вони повинні аналізувати не лише поточну ситуацію, але й передбачати можливі наслідки вибраних стратегій та рішень, які часто визначає майбутнє стабільності та миру.

Переваги медіації полягають у тому, що вона сприяє збереженню відносин між сторонами, дозволяє їм зберігати контроль над процесом вирішення конфлікту та приймати рішення, які враховують не тільки інтереси кожної зі сторін, а й ті неформальні правила та процедури, якими наповнене життя політичне. Крім того, медіація зазвичай відбувається швидше, вартує менше, і може привести до більш задовільних результатів для всіх учасників. При послідовному застосуванні медіації можна очікувати позитивних результатів у вигляді встановлення дипломатичних відносин, припинення вогневих дій під час тривання збройних конфліктів, припинення воєнних дій, укладення мирної угоди та, у найкращому випадку, повного вирішення конфлікту.

До медіації, як до форми вирішення політичних конфліктів, варто звертатися тоді, коли: конфлікт триває і є складним; вичерпані інші спроби вирішення конфлікту сторонами; жодна зі сторін не має бажань зазнавати ще більших втрат внаслідок подальшої ескалації конфлікту; обидві сторони готові шукати вихід з конфліктної ситуації за допомогою третьої нейтральної сторони. При цьому, медіація має завжди ґрунтуватися на принципі добровільності, коли сторони готові за допомогою третьої нейтральної сторони шукати продовження

дискусії, яка зайшла в тупик. Посередник не має права приймати рішень, але намагається допомогти сторонам, змінивши досягнути спільного, оптимального рішення проблеми.

У міжнародному вимірі країни часто не мають достатньої гнучкості, особливо політичної, щоб врегулювати збройний конфлікт. Тому часто виникає ситуація, коли міжнародні організації залучаються до вирішення даного міжнародного конфлікту між країнами або у випадку громадянської війни в певній країні. Найчастіше вирішенню конфлікту сприяють організації двох типів - глобального та регіонального характеру.

W серед організацій на міжнародному рівні найбільш активною в розв'язанні міжнародних конфліктів є Організація Об'єднаних Націй. Стаття 33 п. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй присвячена проблемі мирного вирішення конфліктів: «Сторони, що беруть участь у будь-якому конфлікті, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити конфлікт шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звертання до регіональних органів або угод чи інших мирних засобів на власний вибір» [4].

Важливу роль у вирішенні конфліктів відіграють також регіональні організації [5, с. 117]. Вони представляють форму співпраці країн у регіоні. Спрямовані на забезпечення миру та безпеки, а також розвиток економічного та культурного співробітництва в регіоні. Організації, такі як: Африканський Союз, Організація Американських Держав, Ліга Арабських Держав, Європейський Союз тощо, не включені до традиційного визначення міжнародної медіації, проте часто використовують медіацію та мирні переговори як засіб врегулювання більшості конфліктів, що свідчить про те, що вирішення більшості конфліктів відбувається передусім на рівні регіональному, між сусідніми країнами. Регіональні організації, виступаючи посередниками, мають певну перевагу, що полягає у тому, що вони краще знають сторони конфлікту, розуміють умови конфлікту та можуть в значній мірі впливати на протилежні сторони конфлікту. Навіть не маючи таких широких ресурсів, як ООН, кожна з цих організацій заангажована у миротворчі процеси по всьому світу.

Підсумовуючи, зазначимо, що хоча медіацію не завжди можна застосувати, зокрема в таких випадках як: відсутність взаємної волі до діалогу та компромісу з боку конфліктуючих сторін; відсутність достатньо підготовлених медіаторів; відсутність механізмів досягнення угод та/або недостатня правова база для врегулювання конфлікту; наявність великої кількості зацікавлених сторін з протилежними інтересами, що ускладнює досягнення консенсусу, а також глибокі історичні та інші причини, які підтримують довготривалу напругу та

недовіру. Тим не менш, політична медіація є перспективним та ефективним способом вирішення політичних конфліктів, який є недооціненим в Україні, досі мало використовується та заслуговує на більш детальні дослідження.

Література:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. К.: «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2004. Т. 3. 765 с.
2. Baer, M. Is the King Solomon Story Really About Mediating or Judging? The Huffington Post. 2015. URL: https://www.huffpost.com/entry/is-the-king-solomon-story_b_7155110 (дата звернення 19.04.2024).
3. Federal Mediation and Conciliation Service (FMCS). Homepage URL: <https://www.fmcs.gov> (дата звернення 14.04.2024).
4. United Nations. United Nations Charter (full text). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення 17.04.2024).
5. Іванова, В. Міжнародні регіональні організації як інструмент забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. Наукові перспективи, 1(19), С. 116-124. 2022. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-116-124](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-116-124).

Козловська Л.В.,

кандидат політичних наук,
професор кафедри соціально-гуманітарних
та фундаментальних дисциплін,
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету “Одеська морська академія”
м. Одеса, Україна

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ (ПЕРЕДИСЛОКАЦІЯ) ВМС ЗСУ 2014 РОКУ ЯК ЛАНКА В ПОСЛІДОВНОСТІ ПОДІЙ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Політична система як цілісне утворення передбачає наявність в ній повноцінних політичних інститутів, в яких відбуваються позитивні політичні процеси. Вони зміцнюють не лише кожен з політичних інститутів, але й політичну систему назагал. Деструктивні політичні процеси негативно впливають на політичну систему з її складовими, підривають її основи та ведуть до руйнування та самознищення. Саме такі політичні процеси відбувалися в Україні напередодні агресії РФ в нашу країну. Так як це питання є

досить актуальним, зупинимось на ньому більш детально. Зазначимо, що 2014 став трагічним для України та роковим для її політичної системи. Наслідки 70-річного нав'язування тоталітарної ідеології привели до того, що державні та недержавні політико-правові інститути, як складові політичної системи України, втратили існуючі упорядковані зв'язки. Державна зрада у вищих ешелонах влади привела до анексії АР Крим. [4,с.7] Політичні процеси (як послідовність подій, зумовлених певними обставинами) пішли у невизначеному напрямку і зумовили вимушену міграцію (передислокацію) Військово-Морських Сил Збройних Сил України з постійної бази перебування – чорноморського побережжя Криму на материкову Україну (м.Одесу). Лише 2000 військових моряків – патріотів України змогли спасти частину військово-морського флоту України, який став основою відродження ВМС ЗСУ сьогодні. Породжена радянщиною бюрократія не просто похитнула засади політичної системи молодій незалежній Україні, а фактично її підточувала.[3,с.142] У спогадах учасників кримських подій зазначається: коли наставав час звіту перед вищими органами влади щодо проведеної роботи, простежувалася незацікавленість керівників фактичним станом справ, їх цікавила лише кількість підписаних звітних документів відповідно до вимог і записи в журналах... якщо все більш-менш співпадало, вони залишались повністю задоволеними.[2,с.113] З боку вищого командування насаджувалося правило не проявляти власну ініціативу, не приймати власні самостійні рішення без узгодження з вищими командирами. Фактично, в ситуації 2014 року командири могли, але не прийняли необхідні рішення - вони просто чекали наказу (дозволу).[2,с.114] І навіть ті, хто міг їм віддати такі накази, або самі боялися своїх вищих командирів, або вже були перекуплені та завербовані напередодні подій рашистськими агентами. Саме таке протікання подій, як основи політичних процесів, стало основою знищення політичної системи України. В ситуацію безнадії, яка передбачала повне знищення політичної системи України з зазначеними політичними діями їх учасників та політичними процесами, в які вони переходили, вписалася воля української політичної системи до виживання та самозбереження. Вона виражалася в діяльності невеликої кількості військових моряків, які прагнули не тільки власного самозбереження, а й збереження вільної незалежної України і її політичної системи. Простежуючи ці політичні процеси на реальних подіях з їх безпосередніми учасниками, зазначимо неординарність і цілеспрямованість дій 2000 військових моряків - вимушених мігрантів 2014 року, які не зрадили Україну і зберегли її військово-морський флот. Облаштувавшись на новому місці в результаті передислокації, вони внесли дух патріотизму, волі до виживання та збереження держави в розмірене життя материкової України та м.Одеси. Переживши відчуття жахливих втрат, спустошеності, розчарування

під час вимушеної міграції (передислокації), військові моряки на новому місці базування військово-морського флоту України знайшли в собі сили продовжити роботу з налагодження нормального функціонування Військово-Морських Сил ЗСУ, що сприяло зміцненню не лише конкретного політичного інституту держави, а й української політичної системи назагал. Одним із чинників в зазначених політичних подіях та процесах стала державна мова. Виходці з російськомовного м.Севастополю, де знаходилась основна військово-морська база українського військово-морського флоту, військові моряки - мігранти в результаті передислокації в м.Одесу, зразу весь документообіг і формальне та неформальне спілкування зробили українськомовним. [1,с.80] Це було досить не просто, але з літа 2014 року – це політичний факт з політичних подій та політичних процесів, який став одією із складових зміцнення політичної системи незалежної України 2014 року. Як узагальнення зазначимо: в подіях анексії АР Крим рф, українські військові моряки в результаті вимушеної міграції (передислокації) ВМС ЗСУ в 2014 році відіграли суттєву роль в послідовності політичних подій та процесів, які сприяли збереженню політичної системи України.

Література:

1. Ковальська Л., Гук Р. Міграційні процеси в Україні в період агресії Російської Федерації. Світова наука. Варшава, 2018. № 1 (29). с. 78–82
2. Козловська Л.В, Кубіцький Р.О. Передень вимушеної міграції (передислокації) ВМС України з Криму//«10 років окупації АР Крим російськими загарбниками: передумови, причини і наслідки»: матеріали науково-практичного семінару, м. Київ 15.03.2024 р. Київ: Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2024, с.112-118
3. Малиновська, О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018, 472 с.
4. Сухобойченко С. Анексія Криму та її наслідки для кримських ЗМІ та журналістів (Аналітичний звіт) // Східно-Європейський Демократичний Центр, Варшава, 2015, 46 с.

Козьмініх А. В.,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних теорій

Національного університету «Одеська юридична академія»,

м. Одеса, Україна

ЗАБОРОНА ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

З урахуванням важливої ролі політичних партій у забезпеченні плюралізму та належного функціонування демократії будь-який захід, спрямований проти них, впливає як на свободу об'єднання, так і на демократію відповідної держави [2]. До повномасштабного вторгнення РФ до України було закріплено можливість заборони діяльності політичних партій лише в судовому порядку [5]. Проте під час воєнного стану держава має право призупинити діяльність партій не через судовий процес, а шляхом виконання адміністративних рішень. Цей аспект відображений в Указі Президента України, який стосується призупинення функціонування окремих політичних партій [3]. Цей Указ був спрямований проти антиукраїнської політичної та організаційної діяльності деяких політичних партій (наприклад, ОПЗЖ, Партія Шарія), а також проти незаконних дій їхніх членів, спрямованих на захоплення державної влади та демонстрацію колабораціонізму. В Указі враховані програмні цілі цих партій, які містили антиукраїнську позицію, а також їхня діяльність з поширення інформації, що виправдовує агресію Російської Федерації проти України.

Можна припустити, що таке рішення було тимчасовим та необхідним кроком для збереження конституційних цінностей, таких як незалежність та територіальна цілісність, в умовах реальної загрози їхнього порушення. Це підтверджує, що навіть у надзвичайних обставинах органи влади не можуть використовувати "напівправові" інструменти для розв'язання складних питань [4]. Також відзначимо, що нормативно-правове регулювання не було готове до викликів, що виникли внаслідок повномасштабної війни, що змусило органи влади швидко реагувати та приймати рішення. Відзначимо, що право на свободу об'єднання у політичні партії, які відповідають вимогам законодавства України, не обмежено відповідно до Указу Президента України, але його реалізація в умовах воєнного стану має свої особливості. Ці особливості обумовлені правовим режимом країни, коли всі заходи спрямовані на відвернення збройної агресії та забезпечення національної безпеки, і у таких умовах фактично виконати вимоги законодавства для створення політичної партії може бути просто неможливо [1].

Заборона політичних партій в умовах воєнного стану має свої за й проти. З одного боку, це може бути виправданою мірою для забезпечення стабільності та захисту національної безпеки. В умовах воєнного конфлікту діяльність деяких політичних груп може загрожувати безпеці країни, тому заборона їх діяльності може бути необхідною. З іншого боку, заборона політичних партій може порушувати принципи демократії та права на свободу висловлювання. Політичні партії є важливими інструментами для вираження політичної волі громадян, і їх заборона може підірвати принципи плюралізму та різноманітності. Крім того, заборона політичних партій може спричинити недовіру до влади та збільшити ризик політичної радикалізації. В умовах обмеження політичних прав громадян вони можуть шукати інші, часто радикальні шляхи для вираження своїх поглядів, що може загострити політичну напруженість у суспільстві.

Тому, уряду потрібно здійснювати баланс між забезпеченням національної безпеки та збереженням демократичних цінностей в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Важливо враховувати конкретні обставини кожної ситуації та шукати компромісні рішення, які б забезпечували як національну безпеку, так і захист основних прав і свобод громадян.

Література:

1. Кабанов О., Заярний О., Мироненко В. Довідник із громадянських (особистих), політичних та інших прав людини в умовах воєнного стану. Київ 2022. 185 с.
2. Посібник за статтею 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Перше видання – 2019 рік. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2019/12/Guide_Art_11_UKR_-2019.pdf
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»: Указ Президента України від 19 березня 2022 р. № 153/2022. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153/2022#Text> (дата звернення: 19.04.2024).
4. Чорнецький В. Заборона політичних партій в умовах воєнного стану та її відповідність конституційним та європейським стандартам. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 1. С. 10-23. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2023/zaborona-politychnykh-partii-umovakh-voiennoho-stanu-yii-vidpovidnist-konstytutsiinym/#footnote-8> (дата звернення: 19.04.2024).

5. Щербанюк О. В., Кобрин В. С. Заборона політичних партій в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/165>

Кондратова М. В.,
аспірантка кафедри політології, соціології
та публічного управління
Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИНАХ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Єдність підходів до реалізації екологічних проєктів та просування екологічних цінностей зумовлена формуванням інституційної кооперації на наднаціональному рівні в сучасному ЄС. Разом з цим, важливим тлом для просування екологічного порядку денного є умови ведення бізнесу та розвитку економіки, які ґрунтуються на засадах сталого розвитку. Їх загальне визнання на сучасному етапі є потужним мотивуючим чинником діяльності політичних інститутів.

Посилення співпраці України з країнами ЄС вимагає адекватного оцінювання значення екологічної адженди для подальшої співпраці. Це вимагає від політичних інститутів (як державних, так і громадських) конкретних дій для формування політико-інституційної основи поширення екологічних цінностей в суспільстві. Адекватність розуміння вимог охорони довкілля та посилення уваги до захисту екологічного порядку денного впливає на бізнес-середовище. Інституційне забезпечення просування екологічних цінностей спирається на підтримку загальних принципів протидії забрудненню природи та її відновлення. Принципи загальноєвропейської екологічної політики відкривають широкий простір для діяльності політичних інститутів з підготовки про-екологічних рішень.

Сталий розвиток та демократія представляють собою два ключові концепти, які мають важливе значення для сучасного світу. Співіснування цих ідей створює основу для створення гармонійного та справедливого суспільства, яке забезпечує благополуччя та добробут для всіх своїх членів.

Сталий розвиток передбачає забезпечення потреб сучасного покоління, не компрометуючи можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це означає збалансоване використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття та зменшення викидів токсичних речовин у навколишнє

середовище. Демократія ж, з іншого боку, передбачає систему управління, де влада належить народу, а права та свободи громадян захищені законом. Це означає участь громадян у прийнятті рішень, рівні можливості для всіх та захист прав людини.

Зв'язок між сталим розвитком та демократією проявляється на різних рівнях. Наприклад, в демократичному суспільстві громадяни мають можливість впливати на прийняття рішень, що стосуються збереження природних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Через ефективну систему управління та відкритий діалог між урядом, громадянами та громадськими організаціями можуть бути прийняті стратегії та політики, спрямовані на досягнення сталого розвитку.

З іншого боку, сталий розвиток також сприяє підвищенню рівня життя громадян, що є однією з ключових передумов розвитку демократії. Коли люди мають доступ до освіти, охорони здоров'я та можливості заробляти на прожиття, вони стають більш інформованими та активними учасниками політичного процесу. Це сприяє зміцненню громадянського суспільства та розвитку демократії в країні.

Отже, сталий розвиток та демократія взаємодіють між собою, створюючи основу для стабільного та процвітаючого суспільства. Ці дві ідеї доповнюють одна одну та мають важливе значення для забезпечення гармонії між людьми та природою, а також розвитку справедливого та прозорого суспільства.

У дискурсі сталого розвитку й демократії також йдеться про глибокий аналіз наслідків економічних проєктів для довкілля та мотивацій поведінки суб'єктів ухвалення рішень. Йдеться про прямі зобов'язання щодо оцінювання ризиків та утримування від дій, які можуть порушувати екологічну рівновагу. Увага сучасних політичних інститутів до стратегічних пріоритетів сталого розвитку визначає правильність політичного курсу та успішність впровадження конкретних проєктів. Досягнення економіко-екологічної рівноваги забезпечується на основі визнання доцільним утримання від забруднення та використання шкідливих для довкілля технологій.

Політичні сили формують середовище, в якому повернення до старих методів екстенсивного розвитку економіки не є можливим. В країнах «старої Європи» зелені партії є постійними партнерами урядових коаліцій в рамках парламентських демократій. Завдяки цьому цінності захисту навколишнього природного середовища впроваджується безпосередньо до економічної політики держав та становлять принципи розбудови новітньої економічної інфраструктури.

ОСОБЛИВОСТІ ДИЗАЙН-МИСЛЕННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Останніми роками концепція дизайн-мислення, яка зародилася наприкінці 1960-х років у сфері бізнесу і технологій, активно застосовується в сфері публічної політики. Сучасні реалії політичного життя потребують від громадян швидкого та творчого вирішення складних, нелінійних проблем.

Дизайн-мислення (Design Thinking) являє собою технологію командної співпраці для ефективного вирішення різного роду задач. Тім Браун, досліджуючи цей феномен, зазначав, що дизайн-мислення – це спосіб проектування людино-орієнтованих рішень. У його основі система дизайн-методів, які застосовують фахівці з метою об'єднання запитів людей, потреб та можливостей інституційного середовища. Дж. Колто, І. Стігліані, К. Ельсбах та ін. говорять про важливість бачити світ очима своїх клієнтів і створювати послуги, продукти, які задовольняють потреби та покращують життя людей [5-6]. Кейт Ферацці наголошує на значущості побудови партнерських стосунків між учасниками процесу дизайн-мислення, які виявляються в довірі, взаємоповазі, емпатії, щирості один до одного. Продукти і послуги, які будуть створені з емпатією та викликатимуть позитивні емоції, поліпшуватимуть життя клієнтів [7].

Усі ці аспекти, що характеризують дизайн-мислення, актуальні і для сфери публічної політики. На думку Мар'яни Орлів, дизайн-мислення – це комплексний підхід, який забезпечує створення нового концепту продукту чи послуги шляхом визначення й аналізу прихованих і незадоволених потреб споживачів, генерування і розвитку креативних ідей, їх візуалізації та тестування для подальшого впровадження якісних змін [3, с. 78].

Суть дизайн-мислення розкривається в поєднанні змістових полів концептів, які його складають – «дизайн» (design) та «мислення» (thinking) [4, с. 151]. «Мислення» орієнтує на пошук відповідей на питання «що робити?», а «дизайн» – «як робити?». Тобто дизайн-мислення є одним із засобів, який дає можливість розробляти інноваційні продукти у різних галузях, це методологія генерації інновацій. Такий процес має ознаки, які його вирізняють серед інших творчих процесів. Зокрема, у процесі дизайн-мислення відбувається акумулювання ідей з використанням творчого мислення; прийняття ризикованих рішень на початкових фазах проекту; емпатійне сприйняття

користувача послуги; відсутність страху звідати фіаско; завчасне випробовування ідей у колі замовників; ергономічна цінність послуги чи продукту. Враховуючи ці аспекти, Людмила Варяниця дає таке визначення дизайн-мислення – це певна методологія (система принципів, методів, прийомів) створення інновацій на основі творчого мислення [1, с. 121].

У сфері публічної політики одним із важливих напрямків дизайн-мислення є інституційний дизайн, який можна визначити як деяку цілісність, що поєднує інститути, правила та процедури, які забезпечують створення суспільних благ (сервісів), здатних відповідати потребам спільнот та громад. Розкриваючи зміст трьох складників категорії «інституційний дизайн» – правил, інститутів, процедур – необхідно зважати на те, що їх визначеність залежить від конкретного об'єкту публічної політики – сфери, якої вони стосуються [2, с. 117].

Таким чином, концепт «дизайн-мислення» є перспективним при розкритті суті сучасних політичних процесів і орієнтує на запровадження технологій розвитку людських ресурсів у сфері публічної політики.

Література:

1. Варяниця Л.О. Синергетичний підхід до дослідження феномену дизайн-мислення. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 1 (339), ч. II. С. 120-129.
2. Мальковська Ю. Інституційний дизайн як категорія публічного управління: теорія та практика застосування. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 3 (67). С. 114-123.
3. Орлів М.С. Розвиток людських ресурсів та організаційної культури в державних органах: використання технології дизайн-мислення. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 19. С. 76-81.
4. Яловега І.Г. Витоки дизайн-мислення: евристика в першій та другій етапи розвитку філософії та науки. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 4. С. 150-156.
5. Kolto J. Design Thinking Comes of Age. *Harvard Business Review*. 2015. September. P. 1-10.
6. Elsbach K.D., Stigliani I. Design Thinking and Organizational Culture: A Review and Framework for Future Research. *Journal of Management*. 2018. Vol. 44 (6). P. 2274-2306.
7. Ferrazzi K. *Never Eat Alone, Expander and Updated: and Other Secrets to Success, One Relationship at a Time*. New York: Crown Business, 2014. 400 p.

Мамонтова Е. В.,

доктор політичних наук,
професор кафедри політичних теорій
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

СПЕЦИФІКА СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні ключовим чинником, що вплинув на темпи та філософію реалізації євроінтеграційної стратегії України, стала широкомасштабна агресія РФ. Війна об'єднала українську націю навколо цінностей гідності, свободи, незалежності. Українці своїм мужнім супротивом довели непохитну вірність європейському вибору. Все це не могло не позначитись на активізації двостороннього процесу євроінтеграції. Політика ЄС щодо України отримала новий поштовх. Колосальні гуманітарні та матеріальні втрати, що несе Україна в цій війні, змусили Європейське співтовариство переглянути підходи та пріоритети у сфері безпеки та по новому подивитись на місце України в системі колективної безпеки.

Специфіку співробітництва Києва і Брюсселя в умовах війни визначає, перед усім, непохитна підтримка народів Європи боротьби українців проти загарбника та дипломатична солідарність європейських інституцій з Українською державою. Системна гуманітарна, фінансова, економічна та воєнна допомога сьогодні потрібна Україні, як ніколи.

Поряд з цим, слід відзначити, що російсько-українська війна помітно спричинила ускладнення соціально-економічної ситуації в самій Європі. Припинення поставок російських енергоносіїв, блокада експорту українського зерна та в цілому несприятлива світова кон'юнктура не могли не позначитись на загостренні соціо-політичних та соціо-економічних проблем на теренах Європейського Союзу. І, як наслідок, сьогодні, на жаль, ми спостерігаємо процеси корозії спільної солідарної політики ЄС щодо України та посилення тенденцій сепарації окремих країн в напрямку захисту власних економічних пріоритетів.

Наступним фактором впливу на специфіку співробітництва Києва і Брюсселя в умовах війни, на нашу думку, є величезне міграційне навантаження. Причинами масової міграції українського населення стали окупація 20% українських територій та військова агресія, і, як наслідок, руйнування та знищення житлового фонду, постійна загроза соціальній та енергетичній інфраструктурі, найжорсткіше психологічне навантаження, геноцид населення

на зайнятих територіях. Експерти охарактеризували міграційну ситуацію, що виникла в результаті російської агресії 2022 р., «найшвидшим зростанням кризи біженців після Другої світової війни» [1]. Громадяни європейських країн продемонстрували нечуваний приклад щирої солідарності і безкорисної допомоги українцям в ситуації російської агресії. Безперешкодний прийом біженців з України був забезпечений і на інституційному рівні.

З іншого боку, не можна не відзначити, що безпрецедентна хвиля солідаризації та підтримки українського народу зіштовхнулася з поширенням настроїв євроскептицизму всередині самого ЄС. В багатьох країнах Європи активізувалася діяльність правих та праворадикальних рухів, чії програми проголошують ідеї політичного та економічного національного егоїзму, підтримують тенденції децентралізації Європи. Це, наприклад, одіозний рух «Forza Italia» (Італія), рух «Триколон» (Чехія), результати останніх виборів в Угорщині, Польщі та Словаччині. Окремо у цьому контексті варто згадати про небезпечне для цілісності ЄС в цілому та для питання української інтеграції зокрема, «угорське питання».

Не слід забувати і про системний гібридний вплив РФ з метою послаблення (розвалу) Євросоюзу. Інструментарій цього впливу включає енергетичний шантаж, агресивну пропаганду, втручання у виборчий процес, фінансову та ідеологічну підтримку праворадикальних та популістських рухів; дискредитацію державних структур європейських країн та інституцій ЄС; формування впливового проросійського лобі в європейських структурах; шпигунську діяльність, провокування міграційних потоків українців через «ракетний терор», еміграційний десант «хороших руських» і, як апогей, ядерну погрозу.

Наступним фактором ускладнення євроінтеграційного треку України в умовах війни є прийнятий у вищих інституціях ЄС консенсусний механізм ухвалення рішень. Як вважають фахівці, він є «хронічною складною проблемою ЄС. Принцип консенсусу уповільнює і гальмує важливі рішення Євросоюзу, в т.ч. у сфері зовнішньої політики. Складність консенсусних рішень пояснюється розбіжностями в позиціях країн-членів ЄС, що спричинені внутрішньополітичною кон'юктурою, геополітичними орієнтаціями, зовнішніми впливами тощо. У цьому плані найбільшою проблемою залишається згаданий вище «фактор Угорщини». У стратегічному плані, дотримання цього консенсусного принципу у разі подальшого розширення ЄС містить неабиякі загрози і виклики для спільної політики ЄС та його єдності» [2, с.9].

Прагнення подолати це протиріччя міститься у парламентському виступі Урсули фон дер Ляєн від 14 вересня 2022р. Президентка Єврокомісії у щорічній промові «Про становище Союзу» (State of the Union) акцентувала увагу на

«необхідності змінити систему консенсусного голосування в ЄС на процедуру ухвалення рішень кваліфікованою більшістю шляхом закріплення нових норм у документах ЄС, і, перед усім, у Лісабонському договорі» [3].

Враховуючи внутрішньополітичні тенденції у середині низки країн – членів ЄС, про які вже йшлося вище, та беручі до уваги спостереження щодо їх поширення, варто наголосити, що реалізація цієї реформи є ключовою умовою ефективного функціонування ЄС як геополітичного утворення, подальших перспектив розширення Союзу, а, значить, і сама реальність набуття Україною членства в ЄС.

Втім, на жаль, вимушені зауважити, що ключові політичні рішення і дії українського політикуму та увага українського суспільства сьогодні сфокусовані на темі війни. А в ситуації, коли режим військових дій увійшов у фазу окопної війни «на виснаження», євроінтеграційне питання, в силу обмеження внутрішніх ресурсів, не може забезпечуватись в повному обсязі. У таких драматичних обставинах початок переговорів з Україною про вступ до ЄС 14 грудня 2023 року може розглядатись як беззаперечна підтримка Європейського співтовариства Української державності та акт солідаризації з українським народом у боротьбі з російським агресором.

Література:

1. Війна в Україні: кількість біженців досягла 3,8 млн людей. *Слово і Діло*. 28 березня 2022р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/28/novyna/suspilstvo/vijna-ukrayini-kilkist-bizhencziv-dosyahla-38-mln-lyudej>. (дата звернення 17 квітня 2024 р.)
2. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи *Національна безпека і оборона* №1-2. 2022.С.1-132.
3. Час для війни, і не лише з Росією. Які пріоритети ЄС визначила Урсула фон дер Ляєн на 2023 рік. *Європейська правда*. 15 вересня 2022р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/15/7146813>. (дата звернення 17 квітня 2024 р.)

Манасарян А. Б.,

аспірант кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКО-ІМІДЖЕВОЇ ФУНКЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ БЛОГ-ДИСКУРСІ

В реалізації комунікативних та прагматичних завдань політичного блог-дискурсу встановлення контакту з адресатом є істотним моментом, що призводить до активізації уваги до вказаної теми та досягненні прагматичної мети. Для досягнення ефекту більш конструктивного комунікативно-прагматичного впливу блогер прагне до створення спільності з читачами на основі індивідуально-емоційних відносин, що сприяють встановленню психологічного контакту з цільовою аудиторією, який згодом впливає на формування в них оцінок та загальних поглядів, подібних до автору блогу.

Роль політичних блогів при формуванні іміджу політика, партії чи навіть країни на світовій арені безпосередньо пов'язана з інструментарієм, яким блогери користуються для впливу на суспільну свідомість. Політичний блог-дискурс, зачіпаючи актуальні політичні проблеми, сприяє формуванню, підтримці та корекції як позитивного, так і негативного уявлення про суб'єкта політики. Таким чином, реалізація політико-іміджевої функції в політичному блог-дискурсі здійснюється в контексті використання різних засобів, що впливають на формування образу політика або партії на політичній арені.

Дослідження комунікативно-прагматичних особливостей політичного блог-дискурсу дозволило прийти до висновку, що політичні блоги, корелюючи з іншими засобами масової інформації, виконують суміжні функції, але при цьому відрізняються своєю специфічною спрямованістю [Див. детал. : 1].

У ХХІ столітті така форма політичної комунікації стала найбільш популярним засобом донесення інформації до населення. Непрямим результатом такого дискурсу є поява нового покоління споживачів медійної продукції, яке має навички, здібності і, перш за все, інтерес та ентузіазм, щоб використовувати можливості, що відкриваються за допомогою створення та трансформації контенту.

Незважаючи на прагнення політичної комунікації до понятійної визначеності, спостерігається тенденція до смислової неточності політичного дискурсу, яка обумовлена деякими факторами, насамперед – провокування

бажаної реакції адресата, маніпуляція свідомістю адресата, уникнення конфліктності та прагнення приховати низьку якість та рівень освіти.

Це пов'язано з тимчасовим (мінливим) характером політичних цінностей, реалізованих в сконцентрованості політичної комунікації на сучасні проблеми.

Реалізація комунікативної функції представляється особливо значущою, оскільки політичний блог-дискурс є ефективним засобом встановлення первинного контакту осіб для здійснення цілеспрямованого впливу [Див. : 2].

Політичні блоги мають високий потенціал впливу, який доводить домінування сугестивної функції над інформативною в політичному дискурсі. В блогах не тільки повідомляється про соціально-політичне явище, але також дається аналіз даної події, висловлюється думка автора блогу та його суб'єктивна оцінка, а адресат, користуючись можливостями інтернет-комунікації, реагує на дану інтерпретацію події. Таким чином, здійснюється зворотний зв'язок.

Отже, в процесі трансформаційних змін у всіх сферах людської життєдіяльності змінюються інформаційні та комунікаційні технології, відбувається витіснення традиційних засобів масової інформації подальшим розвитком мережі Інтернет як нового середовища політичного самовираження та організації колективної політичної дії.

Література:

1. Дяченко О. Сучасне розуміння мовно-маніпулятивних технологій в політичній діяльності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. № 3–5. С. 87–92.
2. Schulze R., Pishwa H. The Exercise of Power in Communication: Devices, Reception and Reaction. *Political discourse (Fetzer)*. 2015. P. 306.

Медведєва С. Є.

студентка факультету соціології та управління
Запорізького національного університету

Вагіна О. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри політології
Запорізького національного університету

м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Політична система є складовою невід'ємною підсистемою суспільства, яка забезпечує його інтеграцію, здійснює розроблення та реалізацію загальної мети суспільства. Дослідження та аналіз політичної системи України, особливо

за умов повномасштабної Російської агресії, є актуальним і важливим питанням, що потребує додаткового вивчення. В даній роботі особливості формування політичної системи України розглядатимуться через призму впливу геополітичного чинника.

Геополітика в класичному розумінні розглядається як вчення про вплив простору (географічного положення) на політику [1, с. 142]. Схоже визначав геополітику американський політолог К. Грей – як науку про взаємозв'язок між фізичним середовищем і світовою політикою [2, с. 8]. Виділення геополітичного чинника при аналізі політичної системи України дає змогу розкрити ті особливості геополітичного положення України, які вплинули на формування її політичної системи.

Найголовнішу увагу дослідників привертає, насамперед, географічне розташування України. Держава знаходиться між Європою та Росією, і саме такий поділ умовно визначає стратегічне значення України в регіональній політиці. Результатом цього стало напружене геополітичне протистояння між європейським демократичним світом та імперськими наративами Росії, що стало визначальною рисою політичної системи України протягом перших десятиліть незалежності. Отже, специфіка геополітичного розташування історично ускладнює формування політичної системи України. З іншого боку, вплив на політичні інституції України з боку країн Європейського Союзу та США є позитивним, бо здійснюється шляхом демократизації та значних реформ у розбудові політичної системи.

Щодо визначення місця України в геополітичному просторі, доцільно звернутися до ідей З. Бжезінського. У своїй праці «Велика шахівниця» Бжезінський підкреслював, що втрата України після розпаду СРСР у 1991 р. означає для Росії крах її як імперської держави [3, с. 46]. Саме тому зараз Україна має вистояти та посилитися, адже збереження Української держави не залишить РФ шансів на розповсюдження її імперських намірів у світі. Як зазначають міжнародні аналітики, завдяки спротиву ЗСУ та активній дипломатії Україна перетворилася з об'єкта на суб'єкт міжнародної політики: із пішака великої міжнародної політики щонайменше на туру, яка знаходиться на стратегічній позиції та визначає результат всієї партії так званої «геополітичної шахівниці» [4].

Повномасштабна війна з Росією спричинила реальні зміни в політичній системі України, які торкнулися, перш за все, культурно-ідеологічної підсистеми. Так, від початку російського вторгнення суттєві зміни відбулись у політичній свідомості українців. За даними опитування «Суспільного», 57% українців почали більше використовувати українську мову, також значно підвищився рівень патріотизму серед населення [5]. Відбулась консолідація суспільства: якщо раніше українці умовно розділялись на два табори за лінією

«схід-захід», тобто мали різні погляди на вектор зовнішньополітичного розвитку країни, то через війну суттєво посилились інтеграційні процеси в суспільстві. Дану тенденцію влада, як системоутворюючий, центральний елемент політичної системи, має підтримувати та зберігати надалі, адже єдність народу є запорукою скорішої перемоги України.

Громадянське суспільство стало більш політично активним, підвищився рівень зацікавленості громадян політикою, наслідком чого стало кількісне й якісне зростання різних форм політичної участі, зокрема волонтерства. Змінилось усвідомлення громадянами місця України на світовій арені, остаточно сформувався абсолютне розуміння пріоритетності вступу до ЄС та членства в НАТО.

Ще одним позитивним (хоч і, на наш погляд, запізнілим у часі) наслідком постійних геополітичних загроз національній безпеці з боку РФ стало реформування Україною своїх збройних сил та зовнішньої політики. Пріоритетними завданнями для української політичної системи на цьому напрямку стали залучення міжнародної підтримки та співпраця з партнерами з метою підвищення військової обороноздатності.

Однак, попри позитивні зміни українське суспільство має реальне розуміння того, що політична система України перебуває зараз під реальною загрозою з боку РФ. І мова йде не лише про військову небезпеку. За допомогою численних ПСО кампаній РФ намагається послабити Україну в інформаційно-комунікативній сфері, що створює для політичної системи України ще складніші виклики та висуває нові завдання.

Виходом для України із такої складної геополітичної ситуації є поглиблення уваги до активізації міжнародних відносин, адже саме міжнародна підтримка з боку світового співтовариства може справити вирішальний вплив у напрямку збереження і зміцнення політичної системи України як під час боротьби проти російської агресії, так і в повоєнний період. Визначальною зовнішньополітичною лінією України також повинна бути подальша розробка стратегій співпраці з країнами Європейського Союзу та входження в євроінтеграційні структури. Через своє неоднозначне геополітичне розташування Україна зобов'язана якнайшвидше інтегруватися в ЄС, адже від цього залежить саме існування Української держави [6].

Отже, геополітичний чинник визначально впливає на конфігурацію й вектор розвитку політичної системи України. Але, як відомо, межі політичної системи не є сталими, політичні системи мають перебувати в постійному русі, змінюючись задля збереження динамічної рівноваги та самозбереження. Від цих змін залежить життєздатність самих політичних систем. Під впливом геополітичного чинника відбуваються істотні зміни в політичній системі України: формуються її пріоритети, стратегії та реакції на зовнішні виклики.

Першочерговим завданням, яке стоїть перед політичною системою України на даний момент, є забезпечення стабільності з метою збереження існування системи. У перспективному плані Україна має проводити виважену далекоглядну політику з метою забезпечення собі гідного місця шляхом інтеграції до міжнародних механізмів прийняття рішень.

Література:

1. Романюк Р. Й., Романюк Н. А. Суперечливий характер геополітики: Український досвід. *Регіональні студії*. 2023. № 32. С. 140. URL: <https://tinyurl.com/bjwaysfw> (дата звернення 05.04.2024).
2. Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с. URL: <http://surl.li/mambn> (дата звернення 19.04.2024).
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів - Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с. URL: <https://tinyurl.com/ajyvsjuz> (дата звернення 08.04.2024).
4. Жданов І. Велика геополітична шахівниця: як не програти Україні у Четвертій світовій війні. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://tinyurl.com/4n4a4ebd> (дата звернення 08.04.2024).
5. 57% українців перейшли, або стали частіше спілкуватись українською з 24 лютого – опитування «Суспільного». *Суспільне. Новини*. URL: <https://tinyurl.com/mr2a8dkd> (дата звернення 11.04.2024).
6. Лозовицький О. С. Геополітичні інтереси України – державотворчий імператив сучасного національного політичного процесу. *Всеукраїнська експертна мережа*. URL: <https://tinyurl.com/y6e2sayz> (дата звернення 08.04.2024).

Меженська О. В.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна

ЗБРОЙНЕ НАСИЛЛЯ & ПОЛІТИЧНИЙ ЛАНДШАФТ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Сучасний динамічний світовий політичний ландшафт переповнений конфліктами та економічними нестабільностями.

Політичний ландшафт– це образ простору, в якому через його місця та конфігурації знаходять уречевлений вираз політичні ідеї, доктрини, цінності та структури певного часу [2, с. 127]. У візуальній формі здебільшого йдеться про ті напластування епох, які тією чи іншою мірою залишили свій відбиток на середовищі людського проживання [3, с.334].

Виходячи із зазначених визначень, можемо виокремити складові елементи політичного ландшафту такі як: фізичний, що включає природні об'єкти та їх якості, результати людської діяльності, що змінюють образ природних ландшафтів та людські витвори, що мають політичний сенс (штучні елементи) та метафізичний, що утворює систему смислів і цінностей, духовну організацію політичного ландшафту. Даний елемент пов'язаний з людьми, що заселяють цю територію, з їх творчою діяльністю, з політичним статусом території, яка формується під впливом соціуму та створюють образ місця. Таким чином, поняття політичного ландшафту є комплексною територіально-природно-політичною системою, яка дозволяє пов'язати воедино територію, природу і політичний процес.

Існує багато чинників, які можуть змінювати політичний ландшафт країни, один із них збройне насилля. Збройне насилля, за визначенням А. Бадера – це особливий засіб та метод соціально-політичного протистояння, граничний ступінь примусу опонента та підпорядкування його своїй волі шляхом застосування збройної сили або загрози її застосування.[1, с.32]

Збройне насилля завжди було важливим фактором у формуванні та зміні політичного ландшафту, змінюючи хід і результати політичних процесів. Цей вплив може бути багатограничним і розглядається з різних точок зору, від міжнародного рівня до внутрішньої політики країн та та формування світового порядку.

Показовим прикладом впливу збройного насилля на політичний ландшафт країни є Революція гідності 2014 року(як одна із форм збройного насилля або його загрози), яка призвела до:

а) зміни форми правління В. Януковича, яка характеризувалася концентрацією влади, придушенням опозиції та широкомасштабною корупцією;

б) агресії росії проти України 2014 року, окупації й анексування Криму, збройного конфлікту на Донбасі;

в) підготовки та підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

г) створення проєвропейського уряду в Україні, що стало сигналом відродження демократичних цінностей та оновлення політичної системи;

г) подій на Майдані та викриття діяльності колишньої влади вплинули на свідомість людей і, як результат, до рішення народу на місцевих виборах

2015 р, результати яких зникли з політичної арени ряд партій, включно з Партією регіонів і КПУ;

д) отримання повної автокефалії ПЦУ і зобов'язання брати участь у стосовно важливих канонічних, догматичних та інших питаннях у між православних нарадах (Патріарший і Синодальний [Томос](#) січень 2019 року).

Збройне насилля, що є складовою політичного простору та політичних процесів здатне формувати і нову глобальну реальність, яка поряд із геополітичними, військовими, економічними, енергетичними, продовольчими, дипломатичними, міжнародно-безпековими, правовими, екологічними, гуманітарними та іншими наслідками має вплив на локальний, на регіональний (європейський) та на світовий політичний ландшафт.

Російсько-українська війна, яка розпочалася відкритим збройним вторгненням 24 лютого 2022 року вже формує і що більше формуватиме нову глобальну реальність яка має та матиме вплив на локальний, регіональний (європейський) та опосередковано — і на світовий політичний ландшафт.

Так, на локальному рівні збройна агресія росії в Україні впливає:

- на прийняття рішень політичними лідерами, використовуючи насильство (використання летальної зброї, загрозою третьої світової війни або застосування ядерної зброї та/або зброї масового знищення) як засіб тиску;

- на суспільство, через розподіл суспільства на фрагменти, що порушує єдність та робить складним або неможливим мирне врегулювання;

- на формування/створення/загострення умов для радикальних політичних рухів та екстремізму, що змінює політичний спектр;

- на політичну агенду, коли збройні угруповання вимагають врахування та/або виконання своїх вимог у вирішенні політичних питань;

- на зміни в політичних цінностях суспільства, сприяючи радикалізації, екстремізму та релігійному фундаменталізму.

- на внутрішню політику країни. В умовах воєнного стану (якмі вже триває понад два роки) в країні можуть виникати кризові ситуації, які вимагають реакції влади. Це може призвести до обмеження громадянських свобод, зміни управління та реорганізації політичних інститутів;

- на громадську думку та підтримку політичних лідерів.

Не можна відкидати й те, що подальша ескалація збройного насилля на території України може призвести до внутрішнього розколу в країні (на фрагменти з різними політичними амбіціями, до формування автономних областей або навіть відокремлення); до загальної дестабілізацію політичного порядку, що може призвести до анархії в країні, де влада та порядок розпадаються, а правопорушення стають нормою, що в свою чергу, ускладнює нормальне функціонування політичних інститутів.

Російська збройна агресія на Україні вплинула і продовжує впливати на політичний ландшафт регіонального та глобального рівнів, а саме:

- веде до змін у міжнародному порядку, (зміни існуючих політичних альянсів та об'єднань);
- може впливати на геополітичні стратегії країн і міжнародних блоків. Країни можуть змінювати свої союзи та союзників, спираючись на сучасні загрози та інтереси;

створювати гуманітарні/міграційні/кризи та екологічні катастрофи, які вимагають міжнародної реакції. Гуманітарна допомога, миротворчі операції та робота громадських організацій можуть стати частиною політичної стратегії для розв'язання конфліктів і забезпечення безпеки та допомоги потерпілим.

Таким чином, збройне насилля (в даному випадку російсько-українська війна) має складний та довготривалий вплив на політичний ландшафт країн, і його наслідки можуть відчутно відбиватися на житті країни протягом багатьох років після завершення конфлікту. Ці наслідки можуть мати й далекосяжний вплив на глобальну політику, вимагаючи спільної дії та міжнародної підтримки для їх вирішення. Міжнародна реакція на російську збройну агресію має сформулювати політичні рішення які надалі будуть визначати майбутнє світового порядку.

Тому важливо розвивати дипломатію, мирні методи врегулювання конфліктів та співпрацю між країнами для забезпечення стабільності та миру у світі.

Література:

1. Бадер А. В. Політичні системи та збройне насилля: цілісно-системний аналіз : монографія .Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2020. 320 с .URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7729>
2. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір. У 2-х томах / М.Д. Гродзинський. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2005. Т. 2. 503 с.
3. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. К. : ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. —405 с

Музиченко Г. В.,

доктор політичних наук, професор
професор кафедри політичних наук і права
Університету Ушинського,
м. Одеса, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну від Президента Володимира Зеленського та всього суспільства потрібно було приймати швидкі рішення та показувати згуртовану роботу всіх інститутів влади та суспільства. Практично відразу постало питання про заборону діяльності всіх проросійських політичних партій та розрив усіх зв'язків із країною-агресором. Вже 18 березня 2022 року Президент підписав Указ № 153/2022 про набуття чинності рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про призупинення діяльності окремих політичних партій» [1].

Під заборону потрапили всі політичні партії, які ведуть антиукраїнську політичну та організаційну діяльність, пропаганду війни, публічні заяви та заклики до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальні загрози порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, підриву її безпеки. Таких партій виявилось 16, серед них:

«ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА - ЗА ЖИТТЯ»;

«ПАРТІЯ ШАРІЯ»

«ЛІВА ОПОЗИЦІЯ»;

«ПРОГРЕСИВНА СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ»;

«СПІЛКА ЛІВИХ СИЛ»;

«СОЦІАЛІСТИЧНА ПАРТІЯ УКРАЇНИ»;

«СОЦІАЛІСТИ»;

«ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК» та ін.

Решта партій в умовах війни продовжують свою роботу практично без істотних змін у своїй діяльності. Більше того, навіть під час війни, коли пріоритетним напрямом фінансування є сфера оборони, зберігається державне фінансування політичних партій. Таку норму було запроваджено у 2016 році для політичних партій, які пройшли до парламенту, для того, щоб знизити вплив олігархів на політичну систему та запобігти корупційним ризикам. Суми виділялися у 2016-2023 роках досить значні – від 15 до 25 млн. доларів США.

Водночас партії мали звітувати про майно, доходи, витрати та фінансові зобов'язання. Однак навесні 2020 року Верховна Рада призупинила звіт партій до завершення карантину у зв'язку з коронавірусом. Таким чином, контролюючі органи та громадськість не мали доступу до інформації про те, як партії

розпоряджаються державним фінансуванням. «Через те, що було зупинено фінансування, ми встановлювали, що окремі партії фінансувались в тому числі з боку РФ і пов'язаних з нею осіб», - зазначав голова НАЗК О. Новіков [3]. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного фінансування та контролю за діяльністю політичних партій» [2] від 23.08.2023 №3337-IX відновив необхідність звітування за всі чотири попередні роки.

Як сьогодні виглядає партійна палітра в Україні? Політичну партію "ОПОЗИЦІЙНА ПЛАТФОРМА - ЗА ЖИТТЯ", яка була другою за чисельністю політичною силою в парламенті, була офіційно заборонена. Наразі члени фракції ОПЗЖ розбрелися по депутатських групах: у квітні 2022 року було створено групу «Платформа за життя та мир», а у травні – «Відновлення України». По суті, заборона проросійських партій прибрала конкуренцію у баченні майбутнього, проте не виключила наявності опозиції в країні. Конкуренція у партійній діяльності тепер не з приводу вектора руху країни, а у методах та способах такого шляху. Місце опозиціонерів намагаються зайняти представники інших парламентських партій – «Європейська солідарність», «Батьківщина» та «Голос». Проте, слід зазначити, що ці партії на сьогоднішній день швидше виконують функцію критиків чинної влади, ніж носіями альтернативних сценаріїв майбутнього країни.

За даними соціологічних опитувань Центру Разумкова [4], проведеним у березні 2024 року, політичним партіям довіряють лише 13% респондентів, відповідаючи на запитання, чи бачать вони серед наявних політичних сил ті, яким можна було б довірити владу у повоєнний період, ствердну відповідь дають дещо більше респондентів (25%). Однак, це помітно менше, ніж у липні 2023р. (38,5%). Негативну відповідь давали відповідно 52% і 41%.

Політична сила, якій можна довірити владу у повоєнний період, найчастіше, на думку громадян, може з'явитися із середовища військових (так вважають 45% опитаних). 21,5% респондентів дотримуються думки, що вона може з'явитися з волонтерського середовища, 20% - з кола гуманітарної або технічної інтелігенції, 19% - з організацій громадянського суспільства, 18% - з уже існуючих політичних партій, 6% - з бізнес-середовища.

Вважають, що така політична сила може з'явитися із середовища військових, 51% жителів Західного, 48% - Південного, 43% - Центрального і 40% - Східного регіонів [Див.: 4].

Отже, діяльність політичних партій в період війни зазнала певних об'єктивних змін. По-перше, партійна палітра українського парламенту зазнала певних змін, викликаних заборонаю діяльності проросійських політичних партій (ОПЗЖ), крім того усі позапарламентські партії, які підтримувалися рф або займали проросійську позицію, були заборонені судовим рішенням. По-

друге, незважаючи на тривалу перерву в подачі звітності політичних партій про фінансування їх діяльності, з грудня 2023 року відновлено цю процедуру, що посилює контроль суспільства за джерелами фінансування та напрямками використання партійних коштів. По-третє, незважаючи на всі ці дії, рівень довіри до політичних партій стабільно низький, проте суспільство вірить в те, що можливо на політичному олімпі після війни з'являться нові політичні сили з числа військових та волонтерів.

Література

1. Про призупинення діяльності окремих політичних партій. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.09.2022 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/508636__698378
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного фінансування та контролю за діяльністю політичних партій: Закон України від 23.08.2023 №3337-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3337-20#Text>
3. Новіков О. Політичні партії повинні подати фінансові звіти за останні чотири роки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3806160-politichni-partii-povinni-podati-finansovi-zviti-za-ostanni-cotiri-roki-golova-nazk.html>
4. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, віра в перемогу, ставлення до виборів (березень 2024р.). URL: <https://razumkov.org.ua/novyny/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-vira-v-peremogu-stavlennia-do-vyboriv-berezen-2024r>

Пашина Н. П.

доктор політичних наук, професор
професор кафедри політології та міжнародних відносин

Овіннікова Р.В.,

здобувачка освітньо-професійної програми
«Політологія. Політична аналітика та експертиза»

1 курсу ОС «Магістр»

Маріупольського державного університету

м. Київ, Україна

НЛП ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ

Психологічний вплив на масову свідомість включає в себе різноманітні стратегії, техніки та технології, спрямовані на формування або зміну

переконань, цінностей, уявлень, норм та стереотипів великої кількості людей, задля отримання передбачуваного і керованого результату. Формою такого впливу є політичне маніпулювання, яке наразі набуває особливостей, зумовлених розповсюдженням «кліпового» характеру обміну інформаційними повідомленнями в процесі політичної комунікації. В цьому контексті набуває значущості дослідження сугестивної ролі нейро-лінгвістичного програмування (далі – НЛП), як підходу, що фокусується на вивченні та розумінні взаємозв'язків між функціонуванням нервової системи, лінгвістичними засобами та паттернами поведінки людини.

Масова свідомість, відповідно до основоположних ідей Г. Лебона та Г. Тарда, є явищем, що визначається сукупністю психологічних і соціальних феноменів, які виникають під час групової взаємодії і впливають на поведінку мас [6, с. 46-48]. В науковій літературі відзначається, що «за своїм змістом масова свідомість становить сукупність ідей, уявлень, у тому числі ілюзорних почуттів, настроїв, що відображають всі сторони життя суспільства, доступні масам і здатні викликати в них інтерес» [1, с. 354]. Крім того, «зміст масової свідомості розглядається через дії окремих представників мас, а також їх участь в реальних подіях» [4, с. 181]. До особливостей масової свідомості відносять ілюзорність відображення дійсності, ідеологізованість, міфотворчий характер, наративність, особливу вразливість під час загострення інформаційних війн [7, с. 171-173]. Зазначимо, що масова свідомість існує у двох вимірах: як загальносоціальне, надіндивідуальне, надгрупове явище, властиве масі, та як індивідуальне явище – режим функціонування свідомості конкретного носія. Масова свідомість охоплює знання, взірці поведінки, цінності, норми, які поділяє маса та які зумовлюють політичну активність її носіїв. Тому, свідомий цілеспрямований вплив на масову свідомість за допомогою психотехнологій, здатний робити передбачуваною та контрольованою поведінку її носіїв.

Маніпулювання розглядається «як поширений спосіб комунікативної дії, що використовується інтуїтивно задля перенесення уваги, приховування об'єктивного, вуалювання тієї чи іншої інформації; як дію, спрямовану на об'єкти з певними намірами, цілями, прихованими мотивами керування» [5, с. 43]. До функцій маніпулювання, як специфічної форми політичного впливу, відносять: інформаційну, посилення дії, встановлення контролю над свідомістю, регулювання, провокаційну, маскування, захисту, адаптації та мобілізаційну [2, с. 30-31].

Під засобами маніпулювання розуміють конкретні форми комунікації, що безпосередньо сприймаються об'єктом, за допомогою яких маніпулятор реалізує техніку впливу [3, с. 94]. Так, окремі моделі і прийоми НЛП можуть бути використані як засоби маніпулятивного впливу.

Одним з найрозповсюджених прийомів НЛП є рефреймінг – процес переосмислення способу сприйняття певної ситуації, події або проблеми. Окрему увагу варто приділити вербальним паттернам рефреймінгу, відомим як «фокуси мови», за допомогою яких можливо конструювати та видозмінювати переконання. Цю модель запропонував Р. Ділтс в роботі «Sleight of mouth. The magic of conversational belief change» [9]. Зокрема, існує 14 мовленнєвих стратегій – «фокусів мови»: намір, перевизначення, наслідки, поділ, узагальнення, аналогія, зміна розміру фрейму, інший результат, модель світу, стратегія реальності, протилежний приклад, ієрархія критеріїв, застосування до себе та метафрейм. Наприклад, «фокус мови» перевизначення передбачає переключення уваги на нове визначення слова. При цьому обирається синонім, який має зовсім інший підтекст. Так, перевизначенням є використання терміну «остаточне вирішення єврейського питання» щодо політики умисного вбивства європейських євреїв у нацистській Німеччині в середині ХХ ст.

Ще одним ключовим інструментом НЛП є метамодель мови, що використовується для розкриття, розширення та уточнення інформації, що міститься у вербальному повідомленні. Це набір запитань і технік, які дозволяють розібратися у сенсі та структурі твердження і виявити його точні або приховані значення. Втім, знання метамоделі мови дозволяє й конструювати сугестивні тексти та промови. Зокрема, метамодель мови ґрунтується на твердженні, що мова – це система репрезентації досвіду. При цьому, слова є поверхневою структурою, а досвід – глибинною [8, с. 24]. Основними формами метамодельювання є замовчення, спотверення і узагальнення, кожна з яких поділяється на підвиди. Так, порівняльне замовчення передбачає вживання ступенів порівняння якісних прикметників без вказівки об'єкта порівняння, що призводить до активації трансдериваційного пошуку мозку реципієнта і він сам віднаходить такий об'єкт. Наприклад, у твердженні «З нами краще: будемо майбутнє разом» не вказано, у порівнянні з чим краще, і для кожної людини відповідь буде унікальною, зумовленою особистим досвідом, а така фраза буде здійснювати сугестивний вплив.

Крім того, важливим інструментом НЛП є вчення про субмодальності – дрібні відмінності в способах представлення чуттєвої інформації у мозку. Кожна з п'яти основних систем сприйняття людини – візуальна, аудіальна, кінестетична, олфакторна, густаторна – представлена субмодальностями. Наприклад, для візуальної системи це можуть бути такі аспекти, як яскравість, розмір, форма, колір, рух і т.д. Знання цих особливостей дозволяє управляти емоційним станом реципієнтів, посилювати бажаний ефект вербальних тверджень відповідними візуальними образами, звуками, тощо.

Таким чином, нами розглянуто окремі прийоми НЛП, за допомогою яких може здійснюватися політичне маніпулювання суспільною свідомістю. Ефективність використання психотехнологій для конструювання образу бажаного майбутнього та моделювання поведінки реципієнтів зумовлена двовимірністю суспільної свідомості: наявністю групового та індивідуального рівня її існування. Кожна людина ототожнює себе з певною спільнотою, об'єднаною цінностями, ідеями, нормами, переконаннями, що впливає на її політичну активність. НЛП дозволяє вибудовувати стратегії ефективного впливу на масову свідомість шляхом створення переконливих текстів, конструювання образів та символів, встановлення емоційного зв'язку з аудиторією.

Література:

1. Волянчук Т.А. Політична свідомість і культура як чинники формування образу сучасної української держави. Право та державне управління. 2023. №2. С. 353-358.
2. Дяченко О.В. Застосування засобів мовно-маніпулятивної політичної діяльності в сучасних політичних процесах: дис. ... канд. наук з політології (доктора філософії) : 23.00.02. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, 2018. 201 с.
3. Дяченко О.В. Складові механізми реалізації мовної маніпуляції в політиці. Політичне життя. 2018. №2. С. 91-96
4. Карпенко С.Р. Сутність масової свідомості у дискурсивних практиках влади: дис. ... канд. наук з філософії (доктора філософії) : 09.00.03. Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, Дніпропетровськ, 2015. 210 с.
5. Лисенко Ю.В. Манелюк Ю.М. Технології політичного маніпулювання та їх вплив на громадську думку в сучасних політичних процесах. Науковий журнал «Політикус». 2022. №5. С. 42-47.
6. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі : монографія. За ред. І. Ф. Кононова; ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 230 с.
7. Христокін Г.В. Масова свідомість як фактор сучасних політичних процесів. Соціально-політичні процеси в Україні та світі у контексті глобалізаційних перетворень : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Укладачі: Чупрій Л. В., Мухін І. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 186 с.
8. Bandler Richard & Grinder John. The structure of magic 1 - a book about language & therapy. Science and Behavior Books, 2005. 225 p.

9. Dilts Robert. Sleight of mouth. The magic of conversational belief change. Meta Publications, 1999. 325 p.

Проноза І. І.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Старосуд В. А.

аспірант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПАБЛІК РІЛЕЙШНЗ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

В умовах сучасного світу, який все більше піддається впливу інформаційних технологій та медіа, інформація стає ключовим ресурсом для впливу на громадську думку та політичні процеси. Політичний публічний рілейшнз (PR) набуває особливої значущості як інструмент у здійсненні інформаційних війн, спрямованих на маніпулювання масовою свідомістю та формування вигідного іміджу політичних суб'єктів.

Інформаційні війни, що становлять невід'ємну частину сучасних геополітичних і внутрішньополітичних конфліктів, демонструють ефективність використання PR технологій для досягнення значних результатів у впливі на електорат, формуванні суспільних настроїв та дискредитації політичних опонентів. Враховуючи зростаючу роль інформації як стратегічного ресурсу, дослідження стратегій використання політичного PR в контексті інформаційних війн стає надзвичайно актуальним.

Завдяки розширенню доступу до медіа та цифрових платформ, можливості для проведення інформаційних операцій значно зросли. Це створює нові виклики для держав та суспільств, які прагнуть забезпечити свою інформаційну безпеку та захистити демократичні інститути від маніпулятивних впливів. У цьому контексті виникає потреба у розробці нових підходів до аналізу та оцінки інформаційних операцій, що дозволить ефективніше протидіяти інформаційним загрозам та зміцнювати прозорість і відповідальність в інформаційній сфері.

Розглянемо аналіз стратегій використання політичного публічного

рілейшнз в інформаційних війнах, дослідження механізмів їх реалізації та наслідків для суспільства. Метою є визначення ефективних заходів протидії інформаційним загрозам та сприяння підвищенню рівня інформаційної безпеки.

Паблік рілейшнз має багато спільного з діяльністю в політичній, соціогуманітарній сфері, оскільки вона спрямована на свідомість, психічне буття індивідів, груп, масових спільнот. Найхарактернішою ознакою ПР є пошук того, що відкриває можливість для відвертого діалогу, взаєморозуміння на основі узгодження корінних інтересів, соціального компромісу, творення блага для всіх. Взаємодіючи із журналістикою, рекламою, інформаційно-комунікативними технологіями, ПР запозичують певні методи і засоби. Однак вони не можуть і не повинні цілком переймати їх, оскільки є самодостатньою фаховою діяльністю.

Суттєвою ознакою ПР вважають відсутність ідеологічного спрямування, орієнтацію на загальні, суспільні інтереси. Оскільки вони впливають на громадську думку, ухвалення різними соціальними (політичними) інститутами рішень, то є елементом системи соціального (політичного) управління, засобом його здійснення. Завдання ПР полягають у поглибленому впливі на громадську думку, формуванні в ній певного ставлення до актуальних проблем, сприянні змінам у свідомості людей, прийнятті на цій основі необхідних політичних рішень.

Реалізація можливостей ПР має сенс лише за умови досягнення кінцевого результату. Тому в будь-яких акціях, розрахованих на широку громадськість, необхідно ретельно вивчати, аналізувати стан масової свідомості, цілеспрямовано готувати людей до сприйняття пропонованих їм змін, цінностей. Однак ставлення до громадськості лише як до об'єкта впливу обмежує можливості сторін, які взаємодіють у сприйнятті одна одною. Тому громадськість потрібно не просто інформувати, а й вивчати з використанням методів соціальних наук. Тільки на такій основі слід планувати заходи ПР. За словами Е. Бернауза, бажаної зміни соціальних (політичних) установок і поведінки громадськості можна досягти завдяки стратегії кристалізації суспільної думки — технологій, методів і прийомів, які забезпечують досягнення ключової в ПР мети (суспільної злагоди, громадянського, політичного консенсусу) [1, с. 129].

Усе це дає підстави розглядати ПР не як засіб простої комунікації і передавання повідомлень об'єкту для взяття їх до відома і врахування у своїй діяльності, а й як засіб спілкування. За таких (суб'єкт-суб'єктних) відносин обидві сторони (учасники ПР-процесу), передавши й одержавши інформацію, стають взаємозалежними і взаємозацікавленими партнерами, а узгодження інтересів — їх внутрішньою потребою, імперативом спільного існування, досягнення успіху.

Загалом система ПР покликана забезпечити психологічну готовність індивідів, різноманітних груп до певного сприйняття соціальних (політичних) цінностей, суб'єктів політичного, економічного життя, налаштовувати на відповідні дії.

Для успішної ПР-діяльності необхідно знати переконання, інтереси, пріоритети, очікування, прагнення та інші регулятори індивідуальної, групової, масової поведінки аудиторій, з якими їм доводиться працювати. Цим ПР відрізняються від ірраціональної за своєю природою пропаганди — поширення, роз'яснення ідей, поглядів, знань; політичного релігійного впливу на маси. Будь-який ПР-проект повинен зосереджуватися на ціннісних орієнтирах аудиторій, адже сприйняття людьми подій, фактів, дій залежить не лише від особистих якостей, умов буття, а й від індивідуальних, групових цінностей, вірувань, думок, упереджень [2, с. 203].

Безпосередня взаємодія в процесі ПР-діяльності відбувається завдяки комунікативному впливу на аудиторію. Конкретні зусилля ПР-фахівця як комунікатора полягають у перетворенні інформації на такі образи, повідомлення, які аудиторія максимально могла б сприйняти, зацікавитися ними, побачити їх значущість для себе.

Політичний публічний релейшнз (PR) активно використовується як інструмент в інформаційних війнах, де стратегічне застосування різноманітних технік дозволяє впливати на громадську думку та політичні процеси. Однією з основних стратегій є дискредитація опонентів, яка включає поширення негативної інформації, використання компрометуючих матеріалів та створення фейкових новин для підриву репутації. Одночасно формування позитивного іміджу політичного суб'єкта здійснюється через організацію PR-кампаній, соціальні медіа та благодійні ініціативи, що підкреслюють досягнення та позитивні якості.

Маніпуляція громадською думкою є ще однією важливою стратегією, яка реалізується через використання маніпулятивних технік, залучення лідерів думок та проведення опитувань для створення бажаних тенденцій. Контроль інформаційного простору забезпечується моніторингом та регулюванням контенту, співпрацею з медіа-агентствами та блокуванням небажаних інформаційних ресурсів.

Створення альтернативних наративів допомагає зміщувати акценти та відволікати увагу від небажаних тем, використовуючи історичні паралелі, культурні символи та пропагандистські матеріали. Інформаційно-психологічний вплив включає застосування методів психологічного впливу, використання емоційно заряджених повідомлень та кампаній, що грають на страхах або надіях населення.

Кризові ситуації використовуються для максимізації інформаційного

впливу, де суб'єкт може позиціонувати себе як "рятівник" або "герой", застосовуючи антикризові комунікаційні стратегії для збереження або підвищення довіри. Постійний аналіз та моніторинг громадської думки та інформаційного середовища дозволяє виявляти нові загрози та можливості, а також оцінювати ефективність застосовуваних PR-стратегій.

Отже, завдяки цілеспрямованому, фахово вивіреному інформаційному впливу відбувається зміна свідомості аудиторії, спонукання її до певних дій. Ці інформаційно-комунікаційні технології у поєднанні із соціальним капіталом суспільства (його частини) відкривають значні можливості впливу на громадську думку. Особливо це має значення в умовах глобалізації політики, економіки, соціальної сфери, уніфікації способу життя.

Література:

1. Королько В. Основи публік релейшнз Київ. 2007. 324 с.
2. Прикладна політологія : навч. посіб. / За ред. В. П. Горбатенка. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 472 с.

Ростецька С. І.,

доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

УКРАЇНСЬКІ БІЖЕНЦІ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ: ЗАГАЛЬНИЙ ПРОФІЛЬ ТА ВІДНОШЕННЯ

За даними порталу даних Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) (станом на 11 жовтня 2022 року), орієнтовна кількість окремих біженців, які втекли з України з 24 лютого та зараз перебувають у європейських країнах, становить 6 554 800 осіб [1]. Для статистичних цілей УВКБ ООН «використовує термін біженці узагальнено, маючи на увазі всіх біженців, які залишили Україну внаслідок міжнародного збройного конфлікту».

УВКБ ООН оприлюднило звіт, у якому описує профілі та наміри біженців з України. 34 У період із середини травня до середини червня 2022 року Агентство у справах біженців та його партнери в сусідніх з Україною країнах провели 4900 інтерв'ю з біженцями з України в Чехії, Угорщині, Молдові, Польщі, Румунії та Словаччині, доповнені кількома фокус-групами. дискусії.

Таким чином, профіль українських біженців за результатами опитування можливо представити наступним чином:

99 відсотків респондентів були громадянами України.

86 відсотків становили жінки.

49 відсотків жінок були у віці від 35 до 59 років.

12 відсотків жінок були старше 60 років, а 26 відсотків належали до вікової групи 18-34 роки.

Найпопулярніші сектори зайнятості респондентів:

12 відсотків в освіті.

12 відсотків в оптовій та роздрібній торгівлі.

6 відсотків у сфері охорони здоров'я.

4 відсотки в готелі та ресторани.

Ось кілька основних висновків звіту УВКБ ООН:

90 відсотків – жінки та діти.

У 23 відсотках домогосподарств була принаймні одна особа з особливими потребами (наприклад, особи з серйозними захворюваннями, люди з обмеженими можливостями або люди похилого віку з особливими ризиками захисту).

77 відсотків респондентів закінчили професійну або вищу освіту; більшість із них має професійний досвід у сферах послуг.

73 відсотки були працевлаштовані до виїзду з України.

82 відсоткам довелося розлучитися принаймні з одним найближчим членом родини.

76 відсотків мають біометричний паспорт [2]

Загальний профіль біженців з України дає розуміння, в тому числі, відмінного сприйняття українських біженців за кордоном, у порівнянні із біженцями із Сирії, Іраку чи Афганістану, до прикладу.

Крім того, однією із відповідей чому українських біженців прийняли по-різному, пов'язана з їх ідентичністю та зовнішністю. На відміну від попередніх груп біженців, українці білі та християни, а не мусульмани. Більшість біженців – жінки та діти, на відміну від більшої частки молодих дорослих чоловіків у попередніх потоках. Крім того, європейці можуть відчувати спільне почуття ідентичності з українцями через їхню культурну подібність, географічну близькість та спільну історію.

Слід зазначити і той факт, що біженці та мігранти стали надзвичайно політизованими, оскільки ультраправі партії осіддали хвилю невдоволення та набрали сили в національних парламентах, а також у Європейському парламенті. Країни закривали свої кордони, оскільки деякі країни-члени відмовилися навіть дозволити проїзд біженцям. У випадку ж з українськими біженцями, ультраправі сприймають їх як менш загрозливі для культури.

Надзвичайна ситуація війни на європейських кордонах, видається вагомою причиною для того, щоб європейці по-іншому сформували свої погляди на українців. Але, в той же час, ми повинні чітко розуміти, якщо ставлення до війни буде змінюватися, зміниться і ставлення до українських біженців.

Література:

1. «Портал оперативних даних: ситуація з біженцями в Україні» ,
Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом
на 11 квітня 2024 р. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (Дата звернення
11.04.2024)
2. Lives on Hold: Profiles and Intentions of Refugees from Ukraine #1.
<https://data.unhcr.org/en/documents/details/94176> (Дата звернення 13.04.2024)

Самуйлік М.М.

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук
Одеського державного аграрного університету

Сасенко І.В.

кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін

Військової академії
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема політичної відповідальності особливо актуальна в умовах воєнного стану та під час війни. Реалізація її здійснюється через політичну систему суспільства, провідним компонентом якої виступає держава. Вона є центральним інститутом суспільства, основою його політичної системи, головним суб'єктом політичної відповідальності. Її роль визначається основними функціональними принципами:

- здійсненням управління суспільством за допомогою правових норм від імені народу;
- володіння монополією на застосування сили, публічною владою, можливістю використання силових засобів державної влади (армії, поліції та ін.);
- забезпечення територіальної цілісності та безпеки громадян

- все загальністю впливу на власних громадян;
- монопольним правом на збирання податків для утримання державного апарату та потреб суспільства.

Таким чином «державний рівень політичної відповідальності є вищим. Він є відповідальністю держави за організацію, розподіл і здійснення політичної влади на всій території країни, за вироблення та проведення в життя політичних програм розвитку, визначення шляхів їх реалізації» [4, с. 27-28].

Російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, що стало продовженням російсько-української війни, розв'язаної ще у 2014 році, порушило мирне життя людей та впевненість світу в завтрашньому дні. Президент російської федерації оголосив про проведення військової операції з метою «демілітаризації та денацифікації України». Головна ціль такої операції – знищення української держави та її інституцій. Соціально-політичні розколи в українському суспільстві у 2013-2014 роках надали росії впевненість у тому, що Україна слабка держава та може бути легкою здобиччю. Такі уявлення, щодо сприйняття дійсності, виявилися хибними та стали найбільшою ілюзією сучасної влади кремля на чолі з путіним. Російські війська отримали сильніший, ніж очікувалося, опір, незважаючи на ракетно-бомбові удари по об'єктах критичної інфраструктури та артилерійські обстріли населених пунктів України. Вздовж державного кордону розпочалося просування військ агресора, що зумовило потік біженців і міграційні процеси. Це велика кількість вимушених мігрантів. Основна мета яких – знайти безпечне та комфортне місце проживання.

З моменту повномасштабного масованого вторгнення росії в Україну перед державою та її інституціями встала необхідність проявлення максимального рівня політичної відповідальності у виконанні своїх обов'язків. З'явилися правові, політичні, економічні та соціальні детермінанти, що потягнули за собою необхідність трансформації основних напрямів, видів діяльності держави, а відтак запровадження нових інституцій щодо надання гідної відсічі агресору, забезпечення оборони країни та її територіальної цілісності. Дуже оперативно, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, було запроваджено правовий режим воєнного стану [2], передбачений Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3], відповідно статті 106 Конституції України [1]. Обставини, обумовлені війною, склались таким чином, що такі обмеження як призупинення виборів до органів влади, утворення військових адміністрацій, заборона на проведення зібрань (референдумів, демонстрацій, мітингів) були вкрай необхідними та політично відповідальними. Війна відсунула тему конфліктів у внутрішній політиці України. Переважна більшість політичних акторів з перших днів війни консолідувалася навколо ідеї

захисту країни, незначна меншість публічних персон втекла з країни чи зникла з інформаційного простору. Президент України Володимир Зеленський, Збройні Сили України на чолі з Головнокомандувачем Валерієм Залужним, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України відіграли головну роль в організації гідної відсічі агресору та забезпеченні функціонування держави в умовах війни.

Президенту України вдалося налагодити зовнішньо-політичні зв'язки із США та країнами ЄС, сформувати проукраїнську коаліцію з найбільш розвиненими країнами світу. Нашу державу підтримали такі країни як США, Канада, Великобританія, Японія, Австралія, країни ЄС. Не просто підтримали, а надали реальну суттєву допомогу і не тільки для ведення війни, а також для забезпечення життєдіяльності країни. Це дає підстави стверджувати про високій рівень політичної відповідальності вищих структур влади України.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022. №64/2022. URL: <https://www.google.com/search?client=opera&q=Про+введення+воєнного+стану+в+Україні%3A+Указ+Президента+України+від+24.02.20> (дата звернення: 22.03.2024).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 22.03.2024).
4. Самуйлік М. М. Політична відповідальність суспільства. Монографія. Одеса: ВМВ, 2010. С. 27-28.

Свекла К.А.,

аспірант Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА ТА ЇЇ РИЗИКИ

Політична реклама виникла разом з політикою. Вона з'явилася тоді, коли вперше з'явилися держави, і владі було потрібно вступити в комунікацію з населенням, щоб заручитися його підтримкою для встановлення і збереження

суспільного порядку. Державна влада визнала найзручнішим засобом – через інформацію – впливати на поведінку громадян. І цей засіб дійсно виявився найбільш зручним і ефективним впродовж не тільки багатьох століть, але й у теперішній час [Див., напр.: 1].

Сучасна політична реклама є супутником влади і людини, активно впливаючи на останнього. Следством цього стала та найважливіша роль, яку грає реклама в житті інформаційного суспільства. Відразу варто зазначити, що її роль у соціально-політичних процесах суспільства важко переоцінити. Вплив реклами на мільярди громадян сприяє становленню і визначенню стандартів мислення, політичної і соціальної поведінки різних верств населення як в окремо взятої країни, так і в цілому у всьому світі

Політична реклама має різні визначення, але у всіх них присутнє спільне – це комунікація, котра за допомогою засобів зв'язку впливає на установки людей відносно політичних суб'єктів або об'єктів. Такими суб'єктами можуть бути кандидати на виборах, діючі політики, політичні партії, організації, державні структури тощо. Політичними об'єктами можуть стати програми, політичні процеси, реформи, події, документи. Політична реклама формує імідж політиків, ідей, програм, політичних поглядів.

Подальший розвиток інформаційних технологій також потребує відповідальних форм реклами і якісних змін в її розвитку. Саме рівень і професіоналізм політичної реклами та іміджмейкерства все більшою мірою впливає на розстановку політичних сил при проведенні виборів і визначенні стратегічного курсу у будь-якої країні.

Сутність ролі та значення реклами, зокрема політичної, перш за все у тому величезному впливі, який вона може зробити на психологію людини. Внаслідок цього вона бере активну участь у формуванні психологічних установок людини, системи його оцінки навколишньої дійсності і самооцінки, характеру зворотних реакцій на різні подразники. У зв'язку з цим цілком виправдано виділити психологічну роль політичної реклами.

Оцінка значення політичної реклами була б неповною без розгляду її естетичної ролі. Кращі зразки рекламних звернень з часів старовини до наших днів можна з впевненістю віднести до витворів прикладного мистецтва.

Як приклади, можна назвати рекламні вивіски, плакати, щити, художні портрети, скульптури та інші витвори мистецтва, створені художниками, скульпторами, будівниками, які внесли великий внесок у розвиток світової культури.

Виконані на високому професійному і художньому рівні рекламні послання сприяють формуванню у аудиторії відчуття прекрасного, виховують добрий смак. Професіонально виконані носії зовнішньої реклами

вже є органічною частиною естетичного середовища сучасних міст, вносячи різноманітність, насиченість, барвистість в міські пейзажі.

Проте, необхідно відзначити, що існує небезпека негативного впливу непрофесійної, некоректної реклами на смаки і свідомість аудиторії. І це явище не нове. Винахід друкарського верстата формує передумови для кількісного і якісного розвитку реклами. Але справа в тому, в якому напрямку і наскільки якісно це робиться, і, головне, хто контролює це і взагалі – чи контролює і на якому рівні, хоча, як відомо, система державного врегулювання рекламної діяльності виникла в розвинених країнах ще в Новий час.

Реклама піддається критиці впродовж всього періоду свого існування в багатьох напрямках. Серед основних доводів критики найчастішим є вживання реклами в непристойних, а іноді і в злочинних цілях. Особливо актуальна ця проблема в нашій країні, в якій ступінь довір'я до будь-якого друкарського слова значно вище, ніж в зарубіжних країнах [2].

В Україні до початку ХХ століття, незважаючи на відсутність її незалежного розвитку, політична реклама була вже достатньо високо розвинутою частиною політичного бізнесу. Якісний рівень реклами був досить високий, з точки зору як дизайну, так і смислової завантаженості.

У той же час політична реклама в умовах тоталітаризму та авторитаризму практично повністю асоціювалася з агітацією і пропагандою комуністичної або фашистської ідеології.

Рівень розвитку української політичної реклами в кінці ХХ – на початку ХХІ потребував формування адекватної правової, соціальної, інформаційної, кадрової і виробничої інфраструктури. Найважливішою передумовою формування сучасної вітчизняної політичної реклами став розвиток національної системи мас-медіа.

Відтак, політична реклама пройшла довгий і складний шлях розвитку власної еволюції. Почавши свою історію ще в стародавньому світі, реклама весь час свого існування задовольняла специфічні потреби людини в суспільних комунікаціях. При цьому її популярність то збільшувалася, то різко знижувалася. Цей складний процес визначався цільовою спрямованістю рекламодавців. Важливим чинником була також наявність свободи вибору у адресатів рекламних звернень у сфері політики, особистого і соціального життя.

Політична реклама стала однією з основних сфер суспільного життя людини. Вона дозволяє досягати мети в різних галузях політичної діяльності. Збільшене значення політичної реклами в сучасних умовах вимагає усвідомлення рекламістами ступеня своєї соціальної відповідальності. При цьому очевидна необхідність посилення механізмів контролю рекламної

діяльності з боку держави та громадськості.

Література:

1. Спасивцева О. Політична реклама в ЄС: нові правила гри. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/politychna-reklama-eu/>
2. Закон України «Про політичну рекламу». Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/pt/reports.leftcol?ptid=3151>

Ситникова А.О.

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко О.С.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження питань функціонування політичної системи в умовах воєнного стану в Україні надзвичайно важлива. Воєнний стан характеризується не лише потужними викликами для національної безпеки, але й потужним впливом на політичні структури та взаємовідносини у суспільстві.

Проведення аналізу воєнного стану сприятиме кращому розумінню трансформацій, що відбуваються у політичній системі, реакції громадян та державних структур на виклики конфлікту. Зростання важливості адаптації політичних механізмів в умовах кризи робить цю тему актуальною для вивчення та обговорення [1]. Проблематику розвитку політичної системи України досліджували Ю. Барабаш, С. Бобровник, Л. Добробог, М. Козюбра, А. Кудряченко, Л. Наливайко, Н. Оніщенко, М. Панов, О. Петришин, В. Погорілко, О. Прієшкіна, О. Скрипнюк, Ю. Тодика, В. Федоренко, О. Чепік-Трегубенко, О. Ярмиш та ін.

Незважаючи на більш ніж тридцятирічний шлях політичного розвитку українського суспільства, формування політичної системи України триває.

Відбувається накопичування нових компонентів політичної системи, які є необхідними для підвищення ефективності політичного процесу. Політична система України на сьогодні виявляє необхідність подальшої модернізації та удосконалення, тобто потребує подальшого розвитку [2, с. 37]. Війна в Україні, яка триває вже більше двох років, має значний вплив на всі сфери суспільного життя, у тому числі і на політичні процеси. Умови воєнного стану в Україні неодмінно породжують глибокі структурні зміни в різних сферах суспільства. Ця кризова ситуація сприяє трансформації політичної системи, економічних процесів, соціальної комунікації.

Політична система суспільства є цілісною та складноорганізованою сукупністю елементів, завдання яких спрямовано на досягнення та забезпечення стабільного функціонування суспільства шляхом їх ефективної взаємодії та реалізації політичних функцій відповідно до основоположних принципів права [3, с. 13; 4]. В умовах воєнного стану однією із найважливіших змін є посилення ролі держави в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Так, уряд отримує додаткові повноваження для забезпечення обороноздатності країни, підтримки економіки та надання соціальної допомоги. Це призвело до зростання ролі виконавчої влади. Уряд отримав право приймати рішення, які раніше підлягали узгодженню з парламентом. Наприклад, уряд може в односторонньому порядку змінювати бюджет, встановлювати податки та мита тощо.

Важливим наслідком воєнного стану є посилення патріотизму та національної єдності. Війна також сприяє змінам у політичній культурі українців. Політична відповідальність та ефективність влади – основа сучасного розвитку держави в умовах воєнного стану. Українці активніше беруть участь у політичному житті країни, вимагаючи від влади справедливих та ефективних рішень.

Можна прогнозувати, що в умовах війни відбуватимуться такі зміни у суспільстві. Війна призведе до зростання ролі держави в житті суспільства. Це пов'язано з тим, що держава змушена брати на себе більшу відповідальність за забезпечення безпеки та добробуту населення. Війна також призведе до зростання громадянської активності в суспільстві. Люди активніше беруть участь у політичному житті країни, вимагаючи від влади справедливих рішень; зміни у цінностях. Війна призведе до змін у цінностях у суспільстві. Люди стануть більш цінувати такі якості, як мужність, відвага, співчуття та взаємодопомога [5]. Війна в Україні матиме тривалий вплив на стан суспільства. Вона призведе до кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, а також до формування нового суспільства, яке буде більш стійким і відповідальним.

Спостереження за змінами у владній структурі вказують на розширення повноважень військових чиновників та інших відповідальних осіб у

військовому сегменті влади. Зміна акцентів від мирного управління до вирішення стратегічних аспектів безпеки і оборони призводить до перетворень у владних інституціях, забезпечуючи більш гнучкий та ефективний механізм управління кризовою ситуацією [6]. Значущі зміни відбуваються у соціокультурній сфері, що також впливає на політичну систему суспільства. Військовий конфлікт також викликає зміни в структурі сім'ї через втрати, переміщення та соціальний стрес.

Таким чином, в умовах воєнного стану одним із ключових аспектів структурних змін є його вплив на політичну систему та всі її елементи. На сучасному етапі та у повоєнний період може виникнути потреба у перегляді концепції демократії та ролі громадян в управлінні публічними справами. Структурно-організаційні зміни в умовах воєнного стану в Україні вимагають комплексного підходу до вивчення та вирішення існуючих проблем. Інтеграція політичних, економічних, соціокультурних аспектів в дослідженні створює основу для розробки стратегій адаптації та відновлення суспільства у важких умовах. Вважаємо, що одним із вагомих важелів у розвитку політичної системи після війни в Україні виступить посилення ролі патріотизму та національних цінностей, що призведе до зростання вимог до політичних лідерів щодо захисту національних інтересів.

Література:

1. Applebaum A. Ukraine and the words that lead to mass murder. First comes the dehumanization. Then comes the killing. *The Atlantic*. June, 2022. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/06/ukraine-mass-murder-hate-speech-soviet/629629/>
2. Іванов М. Теоретичні засади та практичні завдання оптимізації політичної системи сучасного українського суспільства. *Політичні дослідження*. 2023. № 1. С. 36-47.
3. Чепік-Трегубенко О. С. Теоретико-правова характеристика сучасного суспільного ладу України: поняття, сутність, принципи, система: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 22 с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
5. Fyshchuk I., Evsyukova O. Effective Communication in Digital Transformation of Service State During Change Management Processes in Ukraine. *Viešoji politika ir administravimas*. 2020. T 19. № 2. P. 172-190. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/admin,+2020+19\(2\)+VPA_2.+Fyshchuk.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/admin,+2020+19(2)+VPA_2.+Fyshchuk.pdf)

6. Головаха Є. І. Високий рівень національної стійкості. Інтерв'ю. 9 червня 2022 р. URL: <https://life.nv.ua/ukr/socium/chim-vidriznyayutsya-rosiyani-ta-ukrajinci-sociolog-pro-te-shcho-viyavila-viyna-novini-ukrajini-50248594.html>

Скоробогатов А.

аспірант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Проноза І. І.,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА ГІБРИДНА ВІЙНА: МЕТОДИ ТА СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ В СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ

Сучасні геополітичні конфлікти все частіше набувають форм гібридних війн, де інформаційні операції відіграють ключову роль. Інформаційна гібридна війна поєднує в собі традиційні військові дії з кіберопераціями, пропагандистськими кампаніями та іншими інформаційними впливами, спрямованими на дестабілізацію суспільств, підрив довіри до урядів і маніпуляцію громадською думкою. Це явище стало невід'ємною частиною сучасних конфліктів, де перемога залежить не лише від фізичної сили, але й від здатності контролювати та впливати на інформаційний простір.

В умовах глобалізації та розвитку цифрових технологій, інформаційні операції стали потужним інструментом для досягнення політичних та військових цілей. Використання соціальних медіа, новітніх технологій у галузі штучного інтелекту та великих даних дозволяє здійснювати точкові та масштабні впливи на різні аудиторії. Це вимагає від держав та міжнародних організацій розробки ефективних стратегій протидії та захисту інформаційного простору.

Зупинимось на аналізі методів та стратегій, які використовуються в інформаційній гібридній війні, а також розгляду заходів протидії, що можуть бути застосовані для зменшення її негативних наслідків. Особлива увага приділяється ролі інформаційних технологій, медіа та психологічних методів впливу, що використовуються в гібридних конфліктах.

З розвитком глобалізації та цифрових технологій інформаційні операції стали потужним інструментом для досягнення політичних та військових цілей.

Використання соціальних медіа, новітніх технологій у галузі штучного інтелекту та великих даних дозволяє здійснювати як точкові, так і масштабні впливи на різні аудиторії. Це потребує від держав та міжнародних організацій розробки ефективних стратегій протидії та захисту інформаційного простору.

За словами Джозефа Найя, американського політолога і автора концепції "м'якої сили", інформаційна гібридна війна – це стратегічне застосування інформаційних технологій та інших немілітарних засобів впливу, яке доповнює традиційні військові дії та спрямоване на досягнення політичних і стратегічних цілей шляхом маніпуляції інформаційним простором. Він підкреслює, що в умовах інформаційної гібридної війни важливо не лише фізичне захоплення території, але й контроль над нарративами та інформаційними потоками [2].

Одним із ключових методів, використовуваних в інформаційній гібридній війні, є дискредитація опонентів. Це включає поширення негативної інформації, використання компрометуючих матеріалів та створення фейкових новин для підриву репутації політичних опонентів. Одночасно з цим формується позитивний імідж суб'єкта інформаційної війни через організацію PR-кампаній, соціальні медіа та благодійні ініціативи, що підкреслюють досягнення та позитивні якості.

Маніпуляція громадською думкою реалізується через використання різних маніпулятивних технік, таких як вибіркова подача фактів або "спін", залучення лідерів думок та проведення опитувань для створення бажаних тенденцій. Контроль інформаційного простору здійснюється через моніторинг та регулювання контенту, співпрацю з медіа-агентствами та блокування небажаних інформаційних ресурсів.

Створення альтернативних нарративів допомагає зміщувати акценти та відволікати увагу від небажаних тем, використовуючи історичні паралелі, культурні символи та пропагандистські матеріали. Інформаційно-психологічний вплив включає застосування методів психологічного впливу, використання емоційно заряджених повідомлень та кампаній, що грають на страхах або надіях населення.

Кризові ситуації використовуються для максимізації інформаційного впливу, де суб'єкт може позиціонувати себе як "рятівник" або "герой", застосовуючи антикризові комунікаційні стратегії для збереження або підвищення довіри. Постійний аналіз та моніторинг громадської думки та інформаційного середовища дозволяє виявляти нові загрози та можливості, а також оцінювати ефективність застосовуваних PR-стратегій [1].

Протидія інформаційним гібридним загрозам вимагає комплексного підходу, що включає розвиток технологічних рішень для виявлення та нейтралізації фейкових новин, посилення інформаційної грамотності населення, розробку ефективних правових механізмів регулювання інформаційного

простору та зміцнення міжнародної співпраці в галузі інформаційної безпеки.

Таким чином, інформаційна гібридна війна представляє складний та багатовимірний феномен, що вимагає глибокого аналізу та розробки стратегій протидії. Розуміння методів та стратегій, використовуваних у таких конфліктах, дозволить ефективніше захищати суспільства та держави від маніпулятивних впливів та зміцнювати інформаційну безпеку у сучасному світі.

Література:

1. Проноза І. І. Гібридна російсько-українська війна як загроза європейській безпеці. S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe : електронний науково-практичний журнал, Вип. 1. Одеса : НУ «ОЮА», 2016. С. 81-84.
2. Nye J.S., Jr. Soft Power: The Means to Success in World Politics. N.Y.: Public Affairs, 2004.-192 p.

Стецюк О. В.,

аспірант кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Науковий керівник: Проноза І. І.,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ВРАЗЛИВІСТЬ УКРАЇНИ ДО МЕТОДІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА

Знаходячись на геополітичному перехресті між Сходом і Заходом, Українська державність зіткнулась із численними викликами, пов'язаними з гібридними війнами. Політична складова гібридної війни, зокрема, виявилася однією з найскладніших та найнебезпечніших навіть в умовах ведення прямих бойових дій. Аналіз вразливості України до методів гібридної війни з особливою увагою до політичних аспектів – є ціннісною складовою в процесі протидії та зміцнення стійкості проти методів гібридних війн.

Гібридна війна – це форма конфлікту, що поєднує традиційні військові дії з асиметричними методами, такими як кібератаки, пропаганда, економічний тиск

та політична дестабілізація. Вона передбачає використання всього спектру інструментів для досягнення стратегічних цілей, включаючи засоби, які ускладнюють ідентифікацію агресора.[1]

Політична складова гібридної війни має на меті дестабілізацію державних інститутів, підрив легітимності уряду та вплив на суспільну думку. На нашу думку, Україна є вразливою до таких методів через кілька факторів:

Історична спадщина. Після розпаду Радянського Союзу Україна зберегла складну політичну структуру, яка стала об'єктом зовнішнього впливу. Спадок радянської системи управління продовжує впливати на політичні процеси в країні, зокрема через залишкові зв'язки з Росією та колишніми республіками СРСР. Ця історична тяглість створює передумови для використання політичних методів гібридної війни.

Поляризація суспільства. Україні існують значні розбіжності в політичних поглядах, зокрема між східними та західними регіонами. Ці відмінності в поглядах на історію, культуру та геополітичні орієнтири часто використовуються в пропагандистських кампаніях для підриву національної єдності.

Корупція. Високий рівень корупції в Україні підриває довіру громадян до державних інституцій. Це робить країну вразливою до маніпуляцій з боку зовнішніх акторів, які можуть використовувати корупційні схеми для просування своїх інтересів. Корупція також створює умови для внутрішньої дестабілізації, що може бути використано в гібридній війні для ослаблення державних структур.

Слабкість інститутів. Недостатньо розвинені інститути влади, що проявляється в наявності прогалин та колізій в регулюванні повноважень, взаємодії та впливу на суспільні взаємовідносини є ще одним фактором, що сприяє вразливості України до політичних методів гібридної війни. Слабкі інститути не здатні ефективно реагувати на виклики, пов'язані з гібридною війною, що робить їх легкими мішенями для зовнішнього впливу.

Розвиток демократичних інституцій в Україні залишається нерівномірним, що створює можливості для зовнішнього втручання. Невирішеність проблеми верховенства права, відсутність прозорості у прийнятті рішень, а також недостатня відповідальність влади перед громадянами роблять країну вразливою до політичних маніпуляцій.

Інформаційна безпека. Україна зіткнулася з численними викликами в сфері інформаційної безпеки. Використання інформаційних технологій для поширення дезінформації, пропаганди та фейкових новин є одним з основних методів гібридної війни, що впливає на політичну стабільність країни. Інформаційна безпека є ключовим елементом захисту від політичних методів гібридної війни.

Міжнародна підтримка відіграє важливу роль у зміцненні стійкості України до гібридної війни. Співпраця з міжнародними організаціями, такими як ЄС і НАТО, допомагає зміцнити політичні інституції, покращити інформаційну безпеку та забезпечити економічну стабільність.[2]

Методи, які можуть бути використані для політичної дестабілізації України, включають:

Дезінформацію та пропаганду: використання ЗМІ та соціальних мереж для поширення фальшивих новин, які підривають довіру до уряду і створюють паніку або незадоволення серед населення.

Підтримку політичних рухів: фінансування та підтримка політичних партій або рухів, діяльність яких направлена на підрив стабільності в країні.

Кібератака: атаки на електронне програмне забезпечення державних та/або комерційних установ (для прикладу, банківські установи) можуть дестабілізувати політичну систему і викликати хаос.

Економічний тиск: використання економічних важелів в умовах відсутності власного стабільного податкового фінансування бюджетних витрат в умовах надання воєнної відсічі російській федерації може суттєво впливати на політичні рішення країни. [3]

Для зменшення вразливості до гібридних методів, Україні необхідно зміцнити свої політичні інститути на основі практичного втілення гуманістичних цінностей нової Європи, покращити систему кібербезпеки та військово-технічного потенціалу шляхом тісної співпраці з НАТО, приймати політичні рішення з практичними та результативними заходами по боротьбі з корупцією та посиленням інформаційної гігієни серед населення, тощо. Важливу роль у протидії гібридній війні відіграє політична присутність України на міжнародній арені задля залучення міжнародної підтримки союзних країн [4]

Україна залишається вразливою до політичних методів гібридної війни через низку внутрішніх та зовнішніх факторів. Однак, зусилля щодо зміцнення державних інститутів, покращення кібербезпеки та боротьби з корупцією можуть знизити цю вразливість та підвищити стійкість країни до зовнішнього впливу.

Література:

1. Кузь О. М., Михайличенко Д. Ю.. Доктрина гібридної війни у сучасній теорії міжнародних відносин. Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 30-31 трав. 2019 року. С 234–235.

2. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг.ред В.Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.

3. Андрієвський Т.Г. Цілі російсько-української гібридної війни, Політичне

життя 2, 2018. С. 103-108. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.2.17>
(дата звернення - 24.04.2024 року)

4. Проноза І. І. Гібридна російсько-українська війна як загроза європейській безпеці. S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe : електронний науково-практичний журнал, Вип. 1. Одеса : НУ «ОЮА», 2016. С. 81-84.

Тишкун Ю. Я.

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Одеса, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗИ ТРЕТЬОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Головним елементом національної політичної системи є держава. Відповідно, параметри і характеристики держави визначають специфіку функціонування її політичної системи, а коливання територіальних параметрів певної держави означає зміну територіальних меж (де-факто чи де-юре) відповідної політії. Які, найчастіше, відбуваються внаслідок міжнародних чи внутрішніх збройних конфліктів.

Однак, в багатьох випадках де-факто зміна територіальних параметрів функціонування певної держави і її політичної системи не супроводжуються узаконенням цих змін де-факто. Як показує досвід новітньої історії після міжнародного врегулювання, спричиненого Холодною війною, - на прикладі малих міжнародних і внутрішньодержавних конфліктів (розпаду державності Сомалі, Сирії, Лівії та Ємену; “гібридної” агресії РФ проти України та Грузії, конфліктів між Вірменією та Азербайджаном, на Кіпрі та в Косові). І навпаки, досвід давніших світових воєн, а також міжнародної ситуації, яка існувала зразу перед ними і після них, засвідчує те, що зміна територіальних параметрів політичних систем і їх держав де-факто супроводжується їх фіксацією де-юре у випадку справді масштабних конфліктів. Зокрема, територіальні зміни, спричинені I і II світовими війнами зафіксовані у відповідних міжнародних угодах. Як і війни, які їм передували, такі як I і II балканські, італо-турецька, I і II англо-бурські, російсько-японська та іспано-американська - перед I світовою війною, конфлікти Польщі із її сусідами між світовими війнами.

У зв'язку із цим постає питання щодо того, чи можна оцінювати міжнародну атмосферу станом на 2024 р. як передвоєнну, яка передувє III світовій війні між США та КНР і їх союзниками чи ні. Відповіді на це питання ми давати не будемо в цьому матеріалі, але маємо відзначити, що деякі представники українського політичного і дипломатичного істеблішменту і науковців та зарубіжних публіцистів [7, 8] ствердно відповідають на це питання.

Зі свого боку маємо відзначити, що бінарні відповіді на це питання мають протилежні наслідки для оцінки перспектив поширення територіальних меж українських держави і політичної системи - і зараз, і в тривалій перспективі. Так, якщо виходити з гіпотези про те, що російсько-українська війна і на "гібридній", і повномасштабній стадіях не є одним із провісників чергової світової війни, то можна очікувати збереження територіальних меж української держави (і національної політії) де-юре в кордонах 1991 р., як і інших національних політичних систем, які існують із 1991 р. - року закінчення Холодної війни. - Навіть у випадку, якщо виснаження України і її партнерів у конфлікті з РФ призведе до фіксації чинної лінії фронту як лінії перемир'я де-факто. Що буде цілком в руслі тенденції до врегулювання новітніх міжнародних і внутрішніх конфліктів, без зміни міжнародно-визнаних кордонів, не зважаючи на фактичні лінії фронту між учасниками різноманітних збройних конфліктів.

Навпаки, якщо виходити із гіпотези про те, що ми зараз перебуваємо в міжнародній ситуації, яка завершиться світовою війною, її наслідки неминуче призведуть до зміни кордонів національних держав і їх політичних систем і де-факто, і де-юре. Що припускає й можливість змін її меж (чи то позитивних, чи то негативних) української політії за її підсумками - в рамках повоєнного міжнародного врегулювання. Так, у випадку якщо Україна опиниться на боці переможців III світової війни, можна очікувати збереження її територіальних меж де-юре і де-факто, або, навіть їх збільшення, як це було з кордонами переможців світової воєн - II (СРСР, Китаю, США, Польщі) і, особливо, I (Франції, Британії, Бельгії, Італії, Сербії, Греції). Якщо ж вона опиниться на боці сторони, яка програла, фактична втрата контролю над частиною її територій може перетворитись у їх втрату де-юре (як це було із Німеччиною і її союзниками в обох світових війнах). І, навіть, у більших обсягах, аніж зараз.

Окремим варіантом припущення про перебування світу напередодні III світової війни є гіпотеза про те, що повномасштабна російсько-українська війна не є складовою III світової війни чи її початком, але є однією з міжнародних криз, які їй передували. Як засвідчує досвід подібних воєн як відбувались, наприклад, перед I світовою війною, результати їх повоєнного врегулювання впливали на хід і наслідки світової війни, але не були переглянуті за її

підсумками. Класичний приклад цього - програш Болгарським царством II балканської війни, мирна угода за підсумками якої (Бухарестська, 10 серпня 1913 р.) підписана за рік до початку I світової війни (28 липня 1914 р.), і передбачала територіальні поступки Болгарії державам-переможцям. Зрештою, за підсумками I світової війни підсумки балканських воєн для Болгарії не були переглянуті на її користь, але навіть погіршені.

Цей варіант розвитку подій для України найгірший, тому що він означає, що мирне врегулювання російсько-української війни, має відбутись до початку чергової світової війни. Оскільки хід поточної війни не складається на користь офіційного Києва, це підштовхує деяких чинних [1-4, 6, 9] і потенційних [5] лідерів примусити його до поступок офіційній Москві. Чи то де-факто, чи то де-юре. У випадку їх реалізації така мирна угода чи угода про перемир'я може стати новою, негативною для України точкою відліку у потенційній III світовій війні, а її зміст, в такому випадку, не буде переглядатись на нашу користь за підсумками світової війни і призведе до фактично звуження меж української держави і її політичної системи. Звідси випливає висновок про те, що якщо політична і наукова еліта України вважає імовірним початок III світової війни найближчим часом, завданням сил оборони української держави тоді має бути витримати поточну російсько-українську війну без поразки, перемир'я чи мирної угоди, щоб зробити цю війну частиною світової війни. І лише за підсумками останньої розраховувати на вигідне для себе повоєнне врегулювання з Росією, як частину глобального повоєнного врегулювання і конституювання нового міжнародного порядку, спираючись на дипломатичну і воєнну потугу глобальної коаліції, до якої буде належати Україна. Лише цей варіант розвитку подій за умови його реальності, гарантуватиме Україні збереження (або розширення) територіальних меж її політичної системи де-юре і де-факто.

Література:

1. Одіозний глава МЗС Словаччини: Треба припинити бойові дії в Україні та почати переговори. *Українська правда*. Пн., 6 листоп. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/11/6/7427494/>
2. Папа Римський після шквалу критики знову закликає до мирних переговорів. *Українська правда*. Ср., 20 бер. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/20/7447393/>
3. Представники США і ЄС обговорюють із Україною можливість переговорів з РФ – NBC. *Українська правда*. Сб., 4 листоп. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/11/4/7427164/>

4. США та Німеччина заявляють, що стаття Bild про “підштовхування” України до переговорів - неправда. *Українська правда*. Пн, 27 листоп. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/11/27/7430597/>
5. Тищенко К. WP описує “мирний план Трампа: Змусити Україну віддати території. *Українська правда*. Нд., 7 квіт. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/7/7450134/>
6. Тищенко К. Посланець Китаю розповідав у Росії, що Україна й агресор мають вести переговори. *Українська правда*. Нд., 3 бер. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/03/3/7444790/>
7. Третя світова чи війна між НАТО і Росією: що кажуть політики та експерти — аналіз Time. *TCH*. URL: <https://tsn.ua/svit/tretya-svitova-chi-viyna-mizh-nato-i-rosiyeyu-scho-kazhut-politiki-ta-eksperti-analiz-time-2456863.html>
8. Черновол К. Третя світова війна вже почалася, Україна виграла для світу два роки, - експерт. *УНІАН*. 29.02.24 URL: <https://www.unian.ua/war/tretya-svitova-viyna-ekspert-zayaviv-shcho-ukrajina-vigrala-svitu-dva-roki-12558276.html>
9. Bloomberg: Україна, G7 і країни Півдня провели таємну зустріч щодо “мирних переговорів” з РФ. *Українська правда*. Вт., 9 січ. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/9/7436487/>

Годоров І.Я.,
доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
Ужгородського національного університету,
м. Ужгород, Україна

БЕЗПЕКОВІ ГАРАНТІЇ ЗАДЛЯ ПЕРЕМОГИ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Будь яка країна потребує безпекових гарантій. Від відновлення незалежності України цьому питанню не приділялося достатньої уваги. Україна, яка в 1991 році мала третій за об’ємом ядерний потенціал в світі, була змушена його позбавитися. Це відбулося під шаленим тиском з боку Російської федерації та Сполучених Штатів Америки і альтернативи процесу ядерного роззброєння не було. В якості компенсації Україні партнерами був запропонований Будапештський меморандум, і багато хто сприйняв декларації, які містилися в цьому документі, як гарантії безпеки.

Нарешті в 2003 році в Законі «Про основи національної безпеки» було зафіксовано, що основними напрямками державної політики з питань

національної безпеки України у зовнішньополітичній сфері «є забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, а з суттєвою обмовкою – «при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією» [3]. Проте ці національні юридичні акти не надавали і не могли надати міжнародних гарантій безпеки. Вони, як і проголошений в 2010 році так званий «позаблоковий» статус не запобігли російській агресії в 2014 році. Закон про національну безпеку 2018 р. і конституційне закріплення євроатлантичної інтеграції як запоруки національної безпеки в 2019 р. мали також передусім внутрішньополітичне значення. Це не наблизило країну суттєво до справжніх міжнародних безпекових гарантій.

Російське широкомасштабне вторгнення в лютому 2022 р. поставило на порядок денний саме зовнішні безпекові гарантії. Українська влада дорікала підписантам Будапештського меморандуму, що ті не дотрималися обіцянок і не допомогли країні, яка добровільно відмовилася від ядерної зброї. Світові лідери не були готові ні політично, ні юридично давати Україні такі гарантії безпеки, як у п'ятій статті Північноатлантичного договору.

Навесні 2022 р. в українському медіапросторі на роль гарантів пропонувалися різні країни. Навіть згадувалася Росія. У вересні 2022 року був презентований Київський безпековий компакт (який дехто називав договором). Офіційно заявлялося, що цей документ запропонував сучасний багаторівневий механізм гарантій для забезпечення безпеки України до моменту її вступу до НАТО [4]. Втім ніяких наслідків цей документ не мав, жодна країна до нього не приєдналася.

12 липня 2023 р. країни Великої сімки оголосили Спільну декларацію про підтримку України. У вітчизняному інформаційному просторі цей документ сприйняли як такий що вказував на довгострокові гарантії безпеки та економічну підтримку України. Насправді це були лише чергові політичні запевнення. Втім саме в цьому документі передбачалася можливість укладення двосторонніх безпекових угод [6]. Пізніше до декларації приєдналося ще 24 країни. Розпочалися консультації та переговори щодо підготовки двосторонніх безпекових угод.

На початку 2024 року були укладені угоди про співробітництво у сфері безпеки з Великою Британією, Німеччиною, Францією, Данією, Італією, Канадою, Нідерландами, Фінляндією та Латвією. До речі, всі ці країни є членами НАТО. Готується підписання ще кількох аналогічних угод. В усіх вказаних угодах йдеться про надання всебічної, включаючи військову, підтримки Україні для захисту територіальної цілісності в кордонах 1991 року та у поверненні окупованих територій. Ця підтримка включає надання швидкої

та постійної допомоги в сфері безпеки, військової техніки та економічної підтримки, хоча конкретні строки постачань, як правило, не визначені. Також передбачено підтримку реформ, закріплення фінансування на потреби української армії на 2024 рік, співробітництво у сфері оборонно-промислового комплексу та залучення іноземних інвестицій, компенсацію збитків від російської агресії та притягнення Росії до відповідальності за злочини агресії проти України. Також йдеться про посилення санкційного тиску на Росію, співпрацю у сфері розвідки та кібербезпеки, протидію російській дезінформації та маніпуляціям, захист критичної інфраструктури України. Термін дії цих угод про співробітництво у сфері безпеки – десять років з можливістю подальшого продовження.

Водночас є нюанси на яких, як правило, не акцентують увагу політики та журналісти. Вказані угоди набирали чинності відразу після підписання, тобто, вони не потребували ратифікації в парламентах. Отже це передусім політичні, а не юридичні домовленості. Вони не відповідають вимогам закону «Про міжнародні договори України» [2] і Міжнародній конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, яка вказує на необхідність обов'язкового дотримання національних конституційних норм щодо ратифікації [1]. Показово, що всі вказані безпекові угоди були опубліковані на сайті Президента України, а не Верховної Ради, Кабінету Міністрів чи МЗС. Проте підписані на початку 2024 р. угоди фактично не містять гарантій безпеки. Гарантій як таких країні ніхто не дасть, бо ці гарантії передбачають союзницькі відносини. Україна, на жаль, майже два роки широкомасштабного вторгнення росії, а загалом вже понад десять років, веде війну без союзників. Україна має партнерів, які допомагають через власне бачення ситуації. Водночас, не можна не визнати, що всі ці угоди про співпрацю в сфері безпеки не лише мають певний позитивний «піарний» ефект, а й передбачають конкретні практичні кроки щодо допомоги Україні.

На наш погляд, запрошення України до НАТО спроможне зіграти роль тригера для переможного завершення війни, бо очікування завершення війни для початку переговорів про вступ позбавлене сенсу: воно не сприяє закінченню війни та створює у Росії ілюзію перспектив власної перемоги.

Не дивлячись на певні коливання в українській політиці в першій половині 2022 р., курс на євроатлантичну інтеграцію залишається незмінним.

Лише приєднання України до НАТО може забезпечити реальний рівень безпеки, а не те, про що йдеться в безпекових угодах. Інтеграція України у євроатлантичний простір передбачає дотримання вартісних орієнтирів, закріплених в преамбулі Північноатлантичного договору. Це включає пріоритети впровадження демократичних стандартів у всі сфери життя та адаптацію законодавства до норм і стандартів Альянсу.

Для України та світу в цілому, не існує іншого варіанту, крім як членство країни в Альянсі. Колишній Генсек Альянсу Андерс Фог Расмуссен вважає, що прийшов час запросити Україну до НАТО. Для членства України в НАТО існує три причини: нейтралітету в сучасному світі не існує, сірі зони на карті не можна залишити, оскільки на них Росія реагує агресивно, і, головне, українська армія, яка є найбільш загартованою в Європі, може стати прикладом для інших європейських армій [5].

Запрошення України до НАТО може стати інструментом завершення війни, а не її ескалації. Важливо усвідомлювати, що будь-які гарантії безпеки для України без членства в НАТО залишаються лише фантазіями. Вступ України до НАТО може стати історичним кроком у розвитку Альянсу і сприяти створенню нової системи колективної безпеки в світі. Відновлене та трансформоване НАТО може сприяти забезпеченню миру на глобальному рівні. Україна шляхом до НАТО спроможна подолати такі власні вади як співіснування демократії та олігархії, поєднання відданості ідеям свободи та популізму, свободи слова та контрольованих медій, поваги до прав людини та корупції. Україна володіє усіма передумовами для проведення таких змін, завдяки активному громадянському суспільству, яке продемонструвало свою організованість та самопожертву в критичні моменти російської агресії. Здійснення трансформаційної революції в свідомості громадян України стає доленосно важливим для країни. Україна може зайняти своє гідне місце серед цивілізованих націй світу, демонструючи високі духовні цінності, свободу, незалежність, гідність і самоповагу.

Література

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. Портал Liga 360. [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU69K01>
2. Закон України «Про міжнародні договори України». Офіційний вебпортал парламенту України. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
3. Закон України «Про основи національної безпеки України». Офіційний вебпортал парламенту України. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>
4. Київський безпековий договір. The Kyiv security compact. Міжнародні гарантії безпеки для України. Офіційне інтернет-представництво Президента України. [Електронний ресурс]. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/15/93/cf0b512b41823b01f15fa24a1325edf4_1663050954.pdf

5. Ex-Nato chief proposes Ukraine joins without Russian-occupied territories. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/11/ex-nato-chief-proposes-ukraine-joins-without-russian-occupied-territories>

6. G7: Joint declaration of support for Ukraine. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/12/g7-joint-declaration-of-support-for-ukraine/m>

Хафізова Е. Р.,

студентка факультету соціології та управління
Запорізького національного університету

Вагіна О. М.,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ЛОБІЗМ: КОРУПЦІЯ ЧИ АДВОКАЦІЯ?

Тема лобізму зберігає свою актуальність для України, хоч і не є новою. Так, серед вимог Європейської комісії, висунутих у процесі набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС, було зазначено необхідність реформування законодавства для «подолання впливу суб'єктів з корисливими інтересами» [1]. Починаючи з 1999 р. в українському парламенті обговорювались проекти законів про лобізм, але неодноразові спроби на законодавчому рівні врегулювати це питання були безуспішними. Нарешті, 23 лютого 2024 р. Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та в цілому Закон України «Про лобіювання» № 3606-ІХ [2], який викликав неоднозначні думки серед юристів, політологів, журналістів, представників громадського сектору. Суперечки стосовно характеру й наслідків лобізму не є новими в глобальному середовищі. В науковому та інформаційному просторі існує безліч думок: деякі фахівці стверджують, що лобізм, за своєю сутністю, є легалізованою корупцією, інші схиляються до того, що легалізація лобізму дає більший простір можливостей для адвокації.

Згідно із Законом України «Про лобіювання», під цим поняттям розуміють «діяльність, що здійснюється з метою впливу (спроби впливу) на об'єкт лобіювання в комерційних інтересах бенефіціара (за винагороду, що отримується прямо або опосередковано, та/або з оплатою фактичних витрат, необхідних для її здійснення) або у власних комерційних інтересах особи та стосується предмета лобіювання» [2]. Термін «корупція» визначається законодавством як «використання особою ... наданих їй службових

повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, ... або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [3].

Щодо співвідношення понять «лобіювання» і «корупція», то ототожнення цих понять має місце в умовах нецивілізованої, неузаконеної лобістської діяльності. На нашу думку, саме легалізація лобізму може бути важливим кроком у боротьбі проти корупції, оскільки дозволяє державі контролювати вплив лобістів та вивести «з тіні» потенційні корупційні схеми. Легалізація лобізму робить процес впливу на прийняття законодавчих рішень більш прозорим; дає можливість громадськості отримувати інформацію про тих, хто намагається вплинути на прийняття рішень, та про методи цього впливу.

З одного боку, лобіювання сприяє прозорості у прийнятті рішень. З іншого боку, легалізація лобізму робить лобістів більш підзвітними. Їхні дії та контакти з політиками та державними службовцями можуть бути відстежені та перевірені. Крім того, легалізація лобізму може зробити процес прийняття рішень більш ефективним. Однією з основних форм лобістської діяльності є надання цінної фахової інформації та експертних висновків, що повинно сприяти ухваленню законодавцями більш обґрунтованих рішень.

Щодо терміну «адвокація», то під цим поняттям розуміють «підняття та вирішення важливих для суспільства проблем шляхом кооперації та здійснення впливу на громадську думку та національну політику задля досягнення позитивних змін у суспільстві» [4]. На нашу думку, лобізм створює широкий спектр можливостей для адвокації інтересів різних верств населення та суспільних груп. Із легалізацією лобістської діяльності групи інтересів, як-от екологи, правозахисники, активісти з гендерної рівності тощо можуть відкрито висловлювати свої позиції й законно відстоювати свої інтереси. Отже, легалізація лобізму гарантує всім групам інтересів рівні можливості впливу на прийняття рішень.

Лобіювання допомагає забезпечити баланс між інтересами різних груп. Тож лобізм та адвокація – це два схожих, але не ідентичних процеси. Легальний, цивілізований лобізм можна розглядати як один із видів адвокації, який використовується для артикуляції та захисту інтересів певних соціальних груп у процесі прийняття рішень. У такому розумінні лобіювання є законним та етичним способом впливу на прийняття політичних рішень.

Проте важливо забезпечити прозорість і відкритість процесу лобіювання, щоб уникнути зловживань та унеможливити перетворення лобізму на

інструмент отримання особистої вигоди окремими особами чи групами. Держава повинна ретельно регулювати лобістську діяльність, забезпечуючи баланс між інтересами громадян та бізнесу. Такий підхід може сприяти боротьбі з корупцією та забезпечити більш прозорий та справедливий процес прийняття рішень.

Але навіть після законодавчого визнання існує ризик перетворення лобізму на легалізовану корупцію. Для того, щоб лобізм не просто залишався гарною ідеєю на папері, але й став вагомим важелем боротьби з корупцією в країні, важливо визначити чітко обґрунтовані межі впливу на прийняття політичних рішень. Регулювання складного процесу лобіювання вимагає не дій за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», а глибокого дослідження та розробки конкретних механізмів і меж дозволеного. Важливо забезпечити прозорість лобістської діяльності, бо відсутність контролю з боку громадянського суспільства, навпаки, розширить можливості для корупції.

Ці завдання обумовлюють необхідність створення контролюючого органу, до повноважень якого входило би регулювання діяльності лобістів і застосування відповідних санкцій у разі порушень норм. Створення реєстру лобістів також допоможе громадськості отримувати достовірну й актуальну інформацію щодо суб'єктів і об'єктів лобіювання. З метою запобігання корупційним схемам важливим також є здійснення контролю за майном і доходами лобістів.

Отже, лобізм за своєю сутністю є складним явищем, ефективність якого залежить від способу його застосування в країні. З одного боку, лобізм може стати законним та етичним засобом впливу на прийняття рішень, адже він дає можливість різним групам інтересів донести свою точку зору до законодавців. З іншого боку, лобізм може використовуватися для організації корупційних схем за допомогою хабарів, тиску або інших незаконних методів. Тому дуже важливо встановити чіткі межі лобіювання, аби лобізм залишився не тільки гарною ідеєю, але й дієвим засобом подолання корупції.

Література:

1. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС. *Представництво Європейського Союзу в Україні*. URL: <http://surl.li/hfwyn> (дата звернення 18.04.2024).

2. Про лобіювання : Закон України від 23.02.2024 р. № 3606-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text> (дата звернення 18.04.2024).

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 25.04.2024).

4. Адвокація. МБФ Карітас України. URL: <https://caritas.ua/adv/#> (дата звернення 25.04.2024).

ХМЕЛЬНИКОВ Є. В.

аспірант кафедри політології, соціології
та публічного управління

Дніпровського національного університету

імені Олеса Гончара

м. Дніпро, Україна

ПОЛІТИЧНИЙ ІНТЕРЕС ЗА ЦИФРОВОЇ ДОБИ

За цифрової доби змінюються параметри участі в політичних процесах і як уряди взаємодіють зі своїми громадянами. З розвитком платформ соціальних медіа, онлайн-видань новин і інструментів цифрової комунікації політичні інтереси знайшли нові шляхи для вираження та впливу. Однак ця цифрова революція принесла як можливості, так і виклики, формуючи динаміку політичного дискурсу та владних структур. Для політичної науки важливо дослідити багатогранний характер політичних інтересів в епоху цифрових технологій, аналізуються наслідки для демократії, управління та участі громадян.

У період цифровізації платформи соціальних мереж стали потужними інструментами для політичної комунікації та мобілізації. Такі платформи, як Twitter, Facebook та Instagram, надають людям простір для висловлення своїх політичних поглядів, спілкування з однодумцями та організації колективних дій. Однак нерегульований характер цих платформ також призвів до занепокоєння щодо поширення дезінформації, ехо-камер і упередженості алгоритмів. Політичні актори, зокрема уряди, політичні партії та групи інтересів, використовували ці платформи для поширення пропаганди, маніпулювання громадською думкою та впливу на результати виборів. Скандал із Cambridge Analytica, наприклад, виявив, як особисті дані, зібрані з профілів соціальних мереж, використовувалися для націлювання та впливу на виборців у політичних кампаніях.

Розвиток онлайн-видань новин і цифрової журналістики також змінив медіаландшафт, забезпечивши миттєвий доступ до інформації та уможлививши громадянську журналістику. У той час як традиційні ЗМІ залишаються впливовими, онлайн-платформи демократизували поширення новин і дозволили окремим особам обійти традиційних захисників. Однак поширення фейкових новин, клікбейт-заголовків і бульбашок-фільтрів викликало

занепокоєння щодо розмивання журналістських стандартів і поляризації публічного дискурсу. Більше того, алгоритми, що працюють у соціальних мережах і пошукових системах, часто надають перевагу сенсаційному контенту над фактичними повідомленнями, посилюючи упередженість і поширюючи дезінформацію.

Цифрова ера переосмислила концепцію громадянства, розширивши поняття участі за межі традиційних форм політичної активності. Онлайн-петиції, краудфандингові кампанії та цифрові адвокаційні платформи дали можливість людям брати участь у громадських діях, не виходячи з дому. Активність у соціальних мережах, рух хештегів і вірусні кампанії мобілізували масові протести та стали каталізатором соціальних змін у глобальному масштабі. Однак ефективність цифрового активізму залишається предметом дискусій, а критики стверджують, що онлайн-залучення часто не має глибини та стабільності офлайн-організації. Крім того, занепокоєння щодо переслідувань, стеження та цензури в Інтернеті може стримувати людей від участі в цифровому просторі.

Незважаючи на те, що епоха цифрових технологій обіцяє посилення демократії та прозорості, вона також створює серйозні проблеми для управління та політичної стабільності. Кібератаки, кампанії з дезінформації та іноземне втручання становлять загрозу чесності виборчих процесів і підривають довіру суспільства до демократичних інститутів. Поширення онлайн-ехокамер і бульбашок-фільтрів посилює політичну поляризацію та перешкоджає конструктивному діалогу через ідеологічні розбіжності. Крім того, концентрація влади в руках технологічних корпоративних гігантів викликає занепокоєння щодо корпоративного впливу на демократичні процеси та порушення прав на конфіденційність.

Підсумовуючи треба зазначити, що цифрова доба змінила ландшафт відстоювання політичних інтересів, пропонуючи нові можливості для залучення, самовираження та мобілізації. Однак це також створює величезні виклики для демократії, управління та участі громадян. Подолання цих викликів вимагає узгоджених зусиль для захисту цілісності цифрових просторів, сприяння медіаграмотності та зміцнення демократичних інститутів. Використовуючи потенціал технологій, усуваючи їхні підводні камені, суспільства можуть прагнути створити більш інклюзивну, поінформовану та стійку демократію в епоху цифрових технологій.

Література:

1. Confessore N. Cambridge Analytica and Facebook: The Scandal and the Fallout So Far. URL: <https://www.nytimes.com/2018/04/04/us/politics/cambridge-analytica-scandal-fallout.htm>

Хорішко Л. С.,

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС ТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОГО ПЕРЕХОДУ

ЄС проявляє високий рівень суб'єктності в реалізації цифрового переходу як інструменту забезпечення стійкості та сталості розвитку в умовах глобальних викликів сьогодення. Увага зосереджена на розвитку технологічних інновацій, процесах формування нової цифрової інфраструктури, цифровізації сфери виробництва та надання послуг, у тому числі адміністративних. ЄС активно залучає Україну до політичного діалогу та різних форм співробітництва у цифровій сфері, що розширює ресурсний потенціал держави у забезпеченні сталого розвитку національної економіки.

У співпраці з Європейською Радою з інновацій Єврокомісія ініціювала виділення 20 млн євро на підтримку українських технологічних стартапів. Йдеться не лише про надання фінансування, але й про бізнес-консультації та сприяння взаємодії зі стейкхолдерами. На думку У. фон дер Ляєн, Україна має значний ресурсний потенціал у сфері технологічних інновацій, а тому ЄС зацікавлений в його інтегруванні в європейську інноваційну екосистему. Водночас надання фінансової підтримки стартапам сприятиме розвитку інноваційного бізнесу та економічній стійкості держави в умовах російської агресії [1]. Вказана ініціатива розширює можливості України щодо використання європейських фінансових інструментів у сфері розробки та впровадження технологічних інновацій.

Україна залучена до реалізації проекту EU4DigitalUA, який акцентує увагу на: 1) формуванні урядової цифрової інфраструктури; 2) сприянні інституційній стійкості; 3) розширенні можливостей інформування та комунікативної взаємодії з громадськістю; 4) розвитку системи надання електронних послуг; 5) кіберзахисті та безпеці даних. Консультативний супровід в реалізації проекту надають Естонія та Іспанія [2]. Проект передбачає різні форми співпраці задля сприяння цифровізації та залучення громадської ініціативи. Наприклад, українські громадяни, представники середнього та малого бізнесу мають можливість підвищити рівень цифрових компетентностей, вивчаючи тематичні курси, розміщені на онлайн-платформі EU4Digital Academy.

За сприяння ЄС, Програми розвитку ООН та Міністерства цифрової трансформації України було організовано «Цифровий форум: Ефективний ЦНАП 4.0» [3]. У ході панельних дискусій учасники форуму обговорили стан і перспективи цифровізації надання адміністративних послуг в умовах війни та повоєнного відновлення України. Акцентовано увагу на досягненнях українських урядовців у формуванні додаткових цифрових платформ комунікації з громадянами, упровадженні мобільних ЦНАПів з метою забезпечення доступу до адміністративних послуг жителів віддалених громад.

ЄС розпочав реалізацію проєкту «Цифрова трансформація для України» (DT4UA), загальний бюджет якого – 17.4 млн євро. Він акцентує увагу на чотирьох пріоритетах співпраці: 1) розробка нових цифрових сервісів та розширення можливостей надання послуг у додатку «Дія»; 2) посилення безпеки даних електронних реєстрів органів влади; 3) розвиток інфраструктури електронного посвідчення особи у контексті відповідності вимогам ЄС; 4) сприяння безпеці системи управління електронними справами у судочинстві [4]. Ключовими суб'єктами взаємодії визначено Естонську академію електронного врядування та Міністерство цифрової трансформації України.

Отже, ЄС активізує політичний діалог і співпрацю з Україною у контексті цифрового переходу. Серед ключових напрямків співробітництва – сприяння технологічним інноваціям та сталому економічному розвитку, підвищення рівня цифрових компетентностей українського суспільства, цифровізація адміністративних послуг, а також форм комунікації між владою та громадянами.

Література:

1. EU sets up €20 million support for Ukrainian start-ups through European Innovation Council. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3533 (last accessed: 20.04.2024).
2. EU4DigitalUA. URL: <https://eufordigital.eu/discover-eu/eu4digitalua/> (last accessed: 25.04.2024).
3. Курс на цифровізацію та доступні послуги для українців: у Києві відбувся діджитал-форум Дієвий ЦНАП 4.0. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/kurs-na-tsyfrovizatsiiu-ta-dostupni-posluhy-dlia-ukraintsiv-u-kyievi-vidbuvsia-didzhytal-forum-diievyyi-tsnap-40> (дата звернення: 25.04.2024).
4. EU starts €17.4 million DT4UA project to support Ukraine's digital transformation. URL: <https://eufordigital.eu/eu-starts-e17-4-million-dt4ua-project-to-support-ukraines-digital-transformation/> (last accessed: 25.04.2024).

Цапенко О. В.,

аспірант кафедри політології, соціології

та публічного управління

Дніпровського національного університету

імені Олеса Гончара

м. Дніпро, Україна

ГРОМАДЯНСЬКА АДВОКАЦІЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Громадянська адвокація відіграє ключову роль у формуванні політичних трансформацій, стимулюванні соціальних змін і просуванні демократичних ідеалів. За своєю суттю, громадська адвокація втілює принципи залучення громадян, колективних дій та масової політичної мобілізації. Протягом ретроспективи політичного розвитку окремі люди та громади організовувалися та виступали за політичні реформи, права людини та соціальну справедливість, каталізуючи трансформаційні рухи, які змінили курс націй. В умовах російської агресії особливо актуалізується значення громадської адвокації для стимулювання політичних трансформацій в Україні. Також потребує дослідження її вплив на управління, формування політики та суспільний прогрес.

У контексті демократичних реформ громадянська адвокація дає звичайним громадянам можливість брати участь у політичному процесі, посилюючи їхні голоси та притягаючи до відповідальності тих, хто приймає рішення. Через протести, петиції та масові кампанії люди мобілізуються, щоб вимагати змін, боротися з несправедливістю та відстоювати свої права. Рух за громадянські права в Сполучених Штатах, наприклад, спонукав мільйони афроамериканців та їхніх союзників виступати за припинення расової сегрегації та дискримінації, що призвело до визначних законодавчих перемог, таких як «Акт про громадянські права» 1964 року. Подібним чином, Арабська весна Революції, підживлювані масовою активністю та соціальними медіа, повалили авторитарні режими на Близькому Сході, провіщаючи хвилю політичних змін і демократичних прагнень.

На сучасному етапі громадська адвокація сприяє соціальній згуртованості та солідарності, об'єднуючи різних людей і спільноти навколо спільних цінностей і цілей. Мобілізуючи колективні дії, групи захисту інтересів усувають расові, класові та ідеологічні розбіжності, утворюючи альянси та коаліції для протистояння спільним викликам. Рух за права ЛГБТК+, наприклад, об'єднав активістів із різних професій для кампанії за рівність у шлюбі, антидискримінаційні закони та визнання прав ЛГБТК+ у всьому світі.

Завдяки адвокаційним зусиллям маргіналізовані спільноти відстоюють свою гідність, видимість і права, кидаючи виклик домінуючим нормам і створюючи більш інклюзивне та справедливе суспільство.

Як політичний процес громадянська адвокація впливає на формування політики та інституційні зміни шляхом формування громадської думки, лобіювання політиків та стимулювання законодавчої реформи. Правозахисні організації проводять дослідження, поширюють інформацію та мобілізують громадську підтримку для просування своїх політичних планів і пріоритетів. Екологічний рух, наприклад, неупинно проводив кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про зміну клімату, мобілізацію громадської думки та тиск на уряди, щоб вони запровадили стійку політику та практику. Завдяки адвокації громадяни чинять тиск на тих, хто приймає рішення, впливають на політичні пріоритети та змушують уряди відповідати за їхні дії та зобов'язання.

Хоча громадська адвокація є потужною силою політичної трансформації, вона також стикається з величезними викликами у все більш складному та взаємопов'язаному світі. Репресивні режими часто пригнічують інакомислення, обмежують громадянські свободи та переслідують активістів і правозахисників, підриваючи простір для громадянської активності та адвокації. Крім того, економічна нерівність, корпоративний вплив і структурні бар'єри можуть перешкоджати організації на низовій основі та обмежувати ефективність зусиль з адвокації. Однак у епоху цифрових технологій з'являються нові можливості для громадської адвокації через онлайн-активність, мобілізацію соціальних медіа та цифрові адвокаційні кампанії, що дозволяє людям об'єднуватися, організовуватися та мобілізуватися за межами географічних кордонів і соціальних мереж.

В контексті орієнтирів демократизації практики громадської адвокації є наріжним каменем політичних перетворень, стимулювання соціальних змін, просування демократичних ідеалів та просування прав людини та справедливості. Розширюючи можливості участі громадян, сприяючи соціальній згуртованості та впливаючи на політичні та інституційні зміни, адвокаційні зусилля можуть сформувавши курс націй і трансформувати суспільства. Проте реалізація повного потенціалу громадянської адвокації вимагає вирішення таких проблем, як репресії, нерівність і цифровий розрив, одночасно використовуючи можливості, які надають технологічні інновації та глобальне підключення. Об'єднуючись, підносячи свій голос і виступаючи за кращі умови життя, громадяни можуть здійснити значні політичні перетворення та побудувати більш справедливе, інклюзивне та демократичне суспільство.

Цокур Є.Г.,

доктор політичних наук,
в.о. завідувача кафедри політології
Запорізького національного університету

Чайка І.Ю.,

доктор філософських наук,
професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ

Виборча модель є значимою складовою політичної, правової, соціальної систем держави. Вибори мають слугувати розвитку та вдосконаленню, досягненню нових вершин державою та суспільством. Досвід української державності засвідчує надмірну чутливість як до результатів, так і до самих виборчих процесів. Кожні вибори для України – це певний крок у невідоме, з усіма ризиками та можливими наслідками. Практично кожні вибори національного рівня призводили до суттєвої зміни вектору розвитку країни. З інструменту стабілізації, примирення, демократизації, вибори в нашій державі щоразу перетворюються на посилення викликів та провокують до протистояння. Ще однією причиною проблемності соціально-політичного, економічного розвитку України часто вказується корупція. Складається враження, що Українська держава навіть синонімізується з цим небезпечним феноменом. При цьому хейтери української державності забувають зазначити, що у глобалізованому світі і корупція носить глобальний характер, й зароджується, підживлюється та процвітає саме там, де схопляться воєдино клептократичні фінансові об'єкти та збочені геополітичні амбіції. Оскільки Україна не є центром, ні одного процесу, ні іншого, наша держава, очевидно, не є світовим лідером в сфері корупції. Втім, не можна ігнорувати потенційні корупційні ризики в електоральному процесі, що пов'язані з застосуванням інформаційних технологій, які розширюють можливості використання маніпулятивних технологій у процесі просування кандидатів, а також для втручання безпосередньо у виборчий процес.

Перспективи розвитку електронного голосування в Україні відображені у «Концепції запровадження системи електронного голосування в Україні» від 10.06.2011 року № 8656 [2]. Вважається, що реалізація цієї Концепції сприятиме

покращенню традиційної виборчої моделі шляхом надання можливості учасникам виборчого процесу:

- проголосувати дистанційно, тобто відвідання виборчої дільниці для виборців стає необов'язковим, що суттєво знижує ризики тиску на особисте волевиявлення громадянина і підвищує достовірність його особистого вибору;

- забезпечити можливість проведення голосувань протягом декількох днів, оскільки стає технічно можливим здійснити надійний захист від несанкціонованого втручання в систему голосування, а тому не обов'язково призначати єдиний день голосування. Це може бути і тиждень, і два. Визначатися має тільки перший та останній дні та часи здійснення процедури електронного голосування, що дає змогу створити комфортні умови виборцю, якому не потрібно долати відстань до виборчої дільниці, залишати місце роботи, оскільки він має можливість за допомогою електронної системи проголосувати через мережу Інтернет, мобільний телефон, інші електронні інформаційні пристрої;

- уникнути таких явищ, як підробка бюлетенів (внаслідок використання їх електронних образів, справжність яких може гарантуватися цифровим підписом виборців або біометричними даними), фотографування порохованих бюлетенів, їх спотворення з метою зробити фіктивними та багато чого іншого [2].

Втім, електоральний процес в інформаційну добу проблематизується у зв'язку з можливістю порушення взаємозв'язку між його політико-технологічними та ціннісно-культурними засадами, що детермінує корупційні ризики.

Зважаючи на те, що Україна перебуває лише на початку становлення диджиталізованого виборчого процесу і беручи до уваги наявність зарубіжного (як успішного, так і провального) досвіду використання інформаційних технологій у електоральному процесі, видається важливим виокремити, принаймні, найбільш очевидні тенденції, щоб уникнути повторення чужих помилок.

Сьогодні цифрові технології голосування на виборах є достатньо поширеними у провідних демократіях світу. Мова, зокрема йде про США, Великобританію, Німеччину, Францію, Канаду, Австралію, Іспанію, Португалію, Італію, Норвегію, Швейцарію, Бельгію, Естонію.

Поширеними є такі технології електронного голосування:

- голосування на виборчій дільниці з використанням спеціальної електронної системи (Vote-recording Technologies). Спочатку відбувається ідентифікація виборця за допомогою ID-картки у відповідному пристрої, потім він переходить на сайт для голосування, де за паролем йому надається електронний бюлетень, в якому він обирає бажаного кандидата. Підрахунок

голосів такі електронні пристрої здійснюють автоматично після завершення голосування.

- Оптичне сканування (Optical Scan Marksense) – схоже на традиційне заповнення бюлетеня, проте обробку інформації здійснюють не члени виборчої комісії, а спеціальний пристрій, що використовує оптичні засоби обробки інформації.

- Голосування за допомогою перфорованих карт (Punched Card) – виборець використовує спеціальні картки, на яких кандидата можна позначити спеціальним кодом, а цей код відповідно зчитується у пристрої, що виступає у якості виборчої скриньки, в якій і відбувається остаточний підрахунок голосів.

- Електронна виборча система прямого запису (Direct-recording Electronic Voting System – DRE) – виборець отримує доступ до своєрідного електронного бюлетеня на екрані терміналу для голосування, ідентифікуючи себе через відбитки пальців або ID-картку.

- Дистанційне голосування – не передбачає відвідування виборцем спеціального місця для голосування, оскільки виборець надсилає спеціальний електронний лист на виборчу дільницю або здійснює захищене підключення до спеціально створеного сайту, де і відбувається голосування. Така процедура також передбачає попередню ідентифікацію [1].

Розгляд цих технологій свідчить про те, що поряд із збільшенням зручності виборчої процедури і для виборців, і для членів виборчих комісій, відбувається зменшення ризиків втручання у процедуру підрахунку голосів, який тепер відбувається автоматизовано. Проте, видається, що збільшуються ризики пов'язані з ідентифікацією виборців, яка здійснюється лише за документами (сканування біометричних параметрів не є обов'язковим), візуальну перевірку відповідності документів особі, що їх надає, пристрій для голосування не здійснює. Це створює ризики використання «викрадених особистостей», в тому числі і для незаконного голосування. Втручання ж у підрахунок результатів виборів може відбуватися і на більш пізніх етапах, якщо комп'ютерні системи зберігання результатів голосування чи навіть автономні машини для голосування виявляться уразливими для зовнішнього втручання.

Література:

1. А як у них? Електронне голосування. URL : <https://rada.opora.ua.org/novyny/novini/23280-aiak-u-nykh-elektronne-holosuvannia>(дата звернення: 23.04.2024).

2. Концепція «Запровадження системи електронного голосування в Україні»: Проект Закону України від 10.06.2011 року. № 8656. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=40636&pf35401=19462> 6 (дата звернення: 23.04.2024).

Швець С. Л.,

кандидат політичних наук,

викладач кафедри політичних наук і права

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

ВИКЛИКИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Вторгнення Росії на територію України спричинило інтенсифікацію міграційних процесів не лише в країни Європи, а й в Сполучені Штати Америки, Канаду, Австралію, Нову Зеландію та інші країни з українською діаспорою. Значна кількість людей залишається в Україні та має статус внутрішньопереміщених осіб, а деякі повернулися з-за кордону, але через інтенсивні бойові дії не завжди можуть повернутися додому. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), «наразі в Європі перебувають близько 6 мільйонів українських біженців. Розподіл біженців за останній рік суттєво змінився. Якщо навесні 2023 року Польща все ще була країною з найбільшою кількістю вимушено переміщених осіб, то зараз Німеччина є провідною країною. Згідно з офіційною статистикою, зараз у Німеччині проживає близько 1,1 мільйона українських біженців»[3].

Імміграційні процеси пов'язані не лише з питаннями безпеки та умовами перебування мігрантів, а ще й з питанням адаптації. У сучасних полікультурних суспільствах все більше людей мають справу з різноманітними культурами через безпрецедентне зростання міжнародної міграції. Тому це спонукає дослідження про адаптацію іммігрантів до різних сфер життя, про вимоги роботи з різними культурними сценаріями та про те, як іммігранти можуть успішно подолати різні культурні вимоги. На думку Т. Лейтха, це стосується «не лише нелегальної, але й легальної імміграції, яка регулюється, контролюється та визначається значною мірою законами. Ця позиція впливає з припущення, що національні культури є даними, визначеними в протилежності одна одній, неоднаково бажаними способами, які можна легко визначити та кількісно оцінити, і заборонені для змішування, якщо тільки новий гібрид не розглядається як особливо вигідний для нової країни» [2].

На думку В. Кормос, «міграція також є чинником соціальних змін у тісному взаємозв'язку із соціальною мобільністю, що виражає зміну статусу індивіда або групи індивідів під дією комплексу економічних, технологічних, організаційних, соціальних тощо факторів. Зміни відчуються в соціальній структурі і складі, оскільки вони соціально мобільні і пов'язані з переміщеннями в соціальному просторі, тобто переходами з однієї соціальної

позиції в іншу. Зміна відбувається на рівні всіх елементів, залучених до міграції. Незалежно від того, чи відбуваються ці зміни в результаті переміщення населення чи в усталених і закріплених системах в результаті індивідуальних чи групових реакцій, зміни відбуваються як природний стан і нормальне життя, що характеризує соціальну реальність. Кожен індивід чи група відзначені соціальною реальністю, викликаючи певні зміни на різних рівнях» [1].

Адаптація іммігрантів може бути складним процесом, що включає в себе різноманітні аспекти, такі як культурні, соціальні, економічні та психологічні виклики. Якщо говорити про класичні труднощі, то на першій сходинці це переважно мовні бар'єри, які ускладнюють комунікацію, здобуття освіти та пошук роботи. Це може призвести до відчуття відчуження та ізоляції. Зіткнення з новими культурними нормами, цінностями та соціальними практиками може викликати стрес та невпевненість. Наприклад, різниця в системі цінностей або управлінських стилів може бути важкою для засвоєння, що в свою чергу викличе почуття соціальної ізоляції.

Психологічні труднощі, економічні проблеми, проблеми легалізації статусу іммігранта та пов'язана з цим дискримінація можуть впливати на самопочуття, психічне здоров'я та загальний добробут іммігрантів. Проте, важливо зауважити, що з часом іммігранти можуть адаптуватися та знайти способи подолання цих викликів, наприклад, шляхом участі в місцевих спільнотах, навчання нової мови та пошуку підтримки від соціальних служб та неприбуткових організацій. Також ці аспекти варто розглядати при розробці програм та політик, спрямованих на полегшення адаптації іммігрантів у новому суспільстві. Це може включати надання підтримки в оволодінні мовою, надання правової допомоги, сприяння у вирішенні житлових та економічних питань, а також створення безпечного та прийняттого середовища для всіх членів суспільства.

Література

1. Cormos V. The Processes of Adaptation, Assimilation and Integration in the Country of Migration: A Psychosocial Perspective on Place Identity Changes. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/16/10296>
2. Leitch T. Adaptation as Migration. URL: <https://journals.openedition.org/interfaces/5304>
3. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Щестюк Д.М.,

аспірант Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

ДЕФОРМАЦІЇ ЛАНДШАФТУ ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

Ефективне функціонування партійної системи неможливе без формування відповідних зразків, які нормативно впливають на процеси трансформації вимог і підтримки. Дослідження становлення та розвитку партій і партійних систем в процесі забезпечення стану динамічної рівноваги політичної системи становить важливу не тільки теоретичну, але, перш за все, практичну проблему сучасності, незважаючи на достатню давнину її існування.

Враховуючи активні процеси реформування політичної системи, забезпечення її динамічної рівноваги, визначення місця і ролі партій в сучасному суспільстві є однією з центральних. Особливого значення цей напрям набуває в нестабільні періоду суспільного розвитку, коли без оцінки партійної діяльності неможливо розуміння механізму їх впливу на сучасні політичні процеси, вірно оцінювання ефективності і стабільності функціонування всіх сфер життєдіяльності суспільства, забезпечення його рівноваги та визначення шляхів перспективного розвитку і реформування цієї системи.

Постійно діючий трансформаційний механізм партійної системи впливає на вісь специфічний комплекс регуляторів політичної системи в цілому, забезпечуючи стан її динамічної рівноваги. Саме тому зміна конфігурації партійного ландшафту сучасних країн, зокрема європейських країн, стала одночасно причиною і наслідком дестабілізації світового політичного процесу. Загально-специфічні властивості партійної системи й є необхідною передумовою функціонування її трансформаційного механізму.

Для забезпечення процесів регулювання вимог та стану динамічної рівноваги партійної та політичної систем в цілому формується загальні умови регулювання інтересів (для того, щоб подолати перевантаження політичної системи на «вході», необхідно підвищити пропускну здатність комунікаційних ліній, збільшивши кількість і розмаїття каналів просування інформації тощо). Для забезпечення динамічної рівноваги у суспільстві необхідним є баланс вимог і підтримки, що в сучасному демократичному суспільстві забезпечується виборами органів влади та інших форм політичного волевиявлення громадян).

На превеликий жаль, начало серйозного порушення цієї рівноваги у світовому політичному процесі почалося, можна вважати, з виходу Великої

Британії з ЄС (отримавши й назву «політичного землетрусу» у вигляді брекзиту), з певних змін у Північноатлантичному Альянсі, саміт «великої сімки» у Квебеку, який закінчився фіаско – відкликанням Д. Трампом свого підпису під підсумковим комюніке, фактичний зрив досягнутих у Ла Мальбі домовленостей, а вторгнення РФ в східні регіони нашої країни і створення там так званих ЛНР та ДНР були серйозним «додатком» в розпочавшийся процес порушення рівноваги світового політичного процесу.

Імперські амбіції і настрої Росії плюс зазначені події роками раніше порушили і деякою мірою зруйнували відносно стабільну конфігурацію останніх десятиліть на європейському континенті. А повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року тільки «закріпило» цей повний дисбаланс не тільки в європейському політичному просторі, але й у світовому.

Варто зазначити, що партійні системи європейських країн миттєво відрегулювали на повномасштабне вторгнення РФ в нашу країну і розв'язування російсько – української війни. Якщо проаналізувати зміну партійних гасл і певних змін в програмах партій, то відразу виникає питання – чому і навіщо? Справа в тому, що завжди партії були «відображателями» політичних змін, і дуже рідко – навпаки.

Не завжди співпадає коло інтересів європейських країн і України в цілому, незважаючи на те, що саме Україна сьогодні є певним гарантом безпеки на континенті, виконуючи роль бар'єра ціною колосальних зусиль і людських втрат. Автор тез цілком згоден з позицією Президента країни, що Захід задля свого ж благополуччя повинен надавати Україні необхідний арсенал сучасного озброєння і виконувати всі прийняті санкції проти РФ. У зворотному зв'язку країна – агресор не зупиниться на своєму шляху.

Безумовно, світ підтримує Україну, але все ж іноді це деякою мірою згадує транзакційний характер цих відносин, що визначає фінансове поняття «угода». Говорячи про так званий транзакційний характер відносин, варто зазначити, що таким же терміном називають і відносини між європейськими країнами, підкреслюючи тим самим їх тимчасовість у ряді питань [1]. Однак, це, можливе, і є правильним рішенням, бо стабільність і рівновага не завжди залежать від довгостроковості зазначених позицій, а, насамперед, від їх доцільності і приємності для кожної країни – учасниці цих відносин.

Політичний ландшафт Європи змінився і продовжує змінюватися. Це свідчить про глибокі зміни у мисленні європейців, які у свою чергу відображають масштабні соціально-економічні зміни [2]. Внаслідок цього відбуваються масштабні деформації партійно-політичних систем і зміни їх конфігурації.

Література:

1. EURONEWS. 06.11.2018. URL: <http://euronews.com/2018/06/11/g7-end-multilateralism>.
2. Newpactforeuro. URL: <https://www.newpactforeuro>

Юр'єв А. М.,

аспірант Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Сфері політики має широкий спектр проявів – від самоусунення з політичного життя і небажання грати політичні ролі до активного втручання в політичну взаємодію і готовності брати на себе керівні ролі в державі.

Можна погодитись з тим, що принцип «поліфункціональності політики» мав фундаментальне значення ще в стародавні часи. Він відігравав важливу роль в соціальних рухах, формуванні їх ідеології, у творенні програм тодішніх реформаторів тощо. Гарантією стабільності суспільства виступає реальне представництво інтересів всіх суспільних груп, що забезпечує громадянський мир і міцність влади. Враховуючи сьогоденні реалії, можна додати: могутність правлячої партії, яка залежить від наявності добре підбраного апарату, правильного розподілу ролей при наявності унормованих реальностей, володіння популістськими методами політичного тиску та пропаганди» [2, с. 5].

Сьогодні у нашій країні переважна більшість політичних лідерів формується в умовах відкритої конкуренції на політичному ринку: «Успіх чи невдача того чи іншого претендента на владний статус чи роль на цьому ринку залежить вже не лише від рішень вузьких груп політичної еліти, яка не афішує свої інтереси, а від успіху в конкурентній боротьбі» [3, с. 42].

Отже, можна стверджувати, що демократизацію політичного лідерства здатні забезпечити конкурентність політичних акторів, багатоканальність політичної комунікації (головним чином – через мас медіа) та поліархічність форм політичної участі громадян.

Саме тому політичні лідери національного рівня, особливо враховуючи персоніфікацію політики, сьогодні є головним чинником демократизації країни, суб'єктом тих відносин, які виникають у взаємодії між владою (у широкому сенсі цього слова) та громадянами.

У цьому сенсі варто погодитись із О. Логвиненком щодо того, що «Традиційно політичне лідерство розглядається як атрибутивна характеристика лише політичного «лідера». Включення до суб'єктів політичного лідерства також «еліт» ґрунтується на факті збігання, майже тотожності політичних та функціональних аспектів їх діяльності, а крім того, на фактичному об'єднанні у масовій свідомості «лідерів» і «еліти» загальним терміном «влада»... Політичне лідерство являє собою певний вид цілеспрямованої політичної діяльності лідера чи еліти, що виражається в прийнятті таких рішень і діянь, які позитивно впливають на процеси політичного та соціально-економічного розвитку суспільства в сьогоденні та майбутньому, а також у забезпеченні підтримки (легітимності) власної діяльності громадською більшістю» [1, с. 8].

Крім того, варто зазначити, що створення та функціонування інституту Президента в Україні з часів її незалежності є ваговою додатковою гарантією проти зловживання владою та її узурпації.

Як відомо, в Україні зародження демократичного суспільства розпочалося ще за часів козацтва, але бурхливий розвиток демократії та інституту Президентства почався в 10-х роках минулого століття, коли під час діяльності Центральної Ради було видано чотири Універсали, які повинні були закласти основу демократизації українського суспільства. Останнім Універсалом Центральна Рада проголосила повну політичну незалежність України від Росії та згодом обрала Михайла Грушевського Президентом Української Народної Республіки.

Щодо сучасного часу, то посада Президента України була заснована 5 липня 1991 постановою Верховної Ради УРСР «Про вибори президента Української РСР». Незважаючи на те, що Президент України займає особливе місце в системі органів державної влади і не належить виключно до жодної з гілок державної влади, отримуючи свої повноваження безпосередньо від народу, оскільки обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права, він може вживати тільки закріплені за ним Конституцією та законами України повноваження, тобто діяти виключно в межах її приписів. Крім того, високий статус Президента України не означає відсутності його політичної та юридичної відповідальності перед народом. У разі вчинення Президентом державної зради або іншого злочину, він може бути усунутий зі своєї посади Верховною Радою України у порядку процедури імпичменту.

Відтак, інститут політичного лідерства національного рівня. до якого є всі підстави віднести і Інститут Президентства, сьогодні виступає реальним системоутворюючим фактором політики, як під час проведення виборчих кампаній, так і у ході вирішення завдань державного управління, впровадження державної політики.

Література:

1. Логвиненко О. С. Становлення політичного лідерства управлінської еліти в суспільстві перехідного періоду: автореф. дис. ... к. політ. н: спец. 23.00.02 / НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. Київ, 2004. 24 с.
2. Корабльова Н. С. Багатомірність рольової реальності: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: спец. 09.00.03. Харків: ХНУ, 2020. 32 с.
3. Корабльова Н. С. Багатомірність рольової реальності: ролі і маски – лик та личина. Харків: ХНУ, 2020. 288 с.

Яковлев Д. В.,

доктор політичних наук, професор
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна

УКРАЇНСЬКИЙ СЕРЕДНІЙ КЛАС: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ

Політика пов'язана із уявленнями щодо суспільного блага. Ця досить проста ідея породжує велику кількість складних питань. По-перше, хто має говорити від імені суспільства та визначати суспільне благо? Протягом усієї політичної історії людство шукає «суб'єкта» політики: героя (міфологічний світогляд) чи лідера, групу або партію (ідеологічний світогляд), клас або націю (науковий світогляд). Модернізація та становлення представницької демократії у країнах Заходу, спричинені промисловою революцією, стали справою буржуазії («третього стану»), або середнього класу. Представники середнього класу у парламенті, спілкуючись та діючи від імені більшості, перерозподіляли державні бюджети відповідно до суспільного блага. Та й сам парламент, як політичний інститут, з'явився унаслідок компромісу між монархією і дворянством та буржуазією. По-друге, який політичний режим сприяє досягненню суспільного блага? Яка взагалі роль держави у цьому? Держава тотального політичного контролю обов'язково буде ворогом для активних громадян, знищуючи опонентів та сам «дух підприємництва». З іншого боку, мінімалістська держава може призвести до зниження рівня політичної участі та перетворитись на мінімалістську демократію. Політична демократія має підтримуватись економічною демократією. По-третє, яка виборча система сприяє досягненню суспільного блага через раціональний електоральний вибір

громадян? Пропорційна, мажоритарна чи одна із гібридних форм? Нарешті, постійній ревізії підлягає сутність суспільного блага та його раціональне обґрунтування. Раціональному політичному вибору на заваді стає експансія уявлень, характерних для міфологічного чи релігійного дискурсів на поле політики, а також ідеологічні догми, історизм, медіатизація та комерціалізація тощо.

Ідея політики, яка має бути спрямована на усвідомлення та реалізацію суспільного блага, була вперше сформульована приблизно у 335 році до Р.Х. Арістотель, диференціюючи політику та родинну справу у творі «Політика» прямо вимагає від «громадян без застережень» діяльності, спрямованої на реалізацію суспільного блага.

Протиставляючи принципи правління та організації влади у «олігархії» («правління багатих») та «демократії» («правління бідних»), Арістотель визначив «політію», як «правління середніх» (1). «Аналіз політичних факторів демократії та олігархії привів Арістотеля до питання про ідеальну державу... Це є «золота середина», що виникає, коли уникнути крайніх форм демократії та олігархії, котрі, як показує досвід, небезпечні. Цей вид держави Арістотель називає «політією»... вона являє собою державу із «змішаною» формою устрою, де розумно поєднуються елементи демократії й олігархії. Її соціальною основою є існування великого середнього класу – людей не дуже багатих і не дуже бідних. Саме цей клас... не настільки бідний, щоб деградувати, і не настільки багатий, щоб стати клікою» [3].

К. Маркс, відзначаючи прогресивну («революційну») роль буржуазії, вважав, що «епоха буржуазії» спростила класові суперечності. «Вільний і раб, патрицій і плебей, феодал і кріпак, цеховий майстер і підмайстер, коротко кажучи, гнобитель і гноблений перебували в постійному антагонізмі один до одного, вели безупинну, то приховану, то явну боротьбу, боротьбу, яка кожний раз кінчалася революційною перебудовою всього суспільства або спільною загибеллю класів, що боролися... Сучасне буржуазне суспільство, що виникло з загибелі феодального суспільства, не знищило класових суперечностей. Воно тільки поставило нові класи, нові умови гноблення, нові форми боротьби на місце старих. Однак, наша епоха, епоха буржуазії, відзначається тим, що вона спростила класові суперечності. Все суспільство все більше і більше розколюється на два великі ворожі табори, на два великі класи, які прямо протистоять один одному – буржуазію і пролетаріат» [2].

Знову, як і в концепції Арістотеля, перед нами два класи – бідні й багаті, але тепер це не олігархи і демос, а буржуазія і пролетаріат. Маркс, на відміну від Арістотеля не залишає можливості політичного «синтезу» цих класів. Переможець має бути лише один. «Всі попередні класи, що завойовували собі панування, намагалися забезпечити своє вже здобуте життєве становище,

підпорядковуючи все суспільство умовам своєї наживи. Пролетарі можуть завоювати собі суспільні продуктивні сили, лише знищивши свій власний дотеперішній спосіб привласнення, а тим самим і весь дотеперішній спосіб привласнення в цілому. У пролетарів нема нічого свого, що їм треба було б забезпечувати; вони повинні зруйнувати всі дотеперішні приватні забезпечення і приватні страхування» [2].

На відміну від теорії, практика становлення сучасних демократичних режимів, як правління в інтересах середнього класу, переконливо продемонструвала реальність такого синтезу. Європейський середній клас ефективно перерозподіляє ресурси на користь суспільного блага за допомогою парламентського представництва. Незважаючи на сучасні виклики та парадокси демократії (популізм, ірраціоналізм, ізоляціонізм, медіатизацію політики тощо), середній клас залишає за собою вирішальний вплив на ухвалення рішень в умовах парламентської моделі.

Логіка політичного поля вимагає взаємодію колективних та індивідуальних агентів (громадян та громадських організацій, експертів та професійних товариств і асоціацій, партій і медіа, парламенту і уряду тощо) щодо захисту суспільного блага від зазіхань приватних інтересів. Саме у такій взаємодії зародився середній клас. Homo politicus діє раціонально лише тоді, коли турбується про спільний інтерес, загальний добробут. У цьому сенсі антиподом політичної людини є Homo economicus («економічна людина»). Економічна діяльність, як усвідомлення та реалізація індивідом власного (приватного, егоїстичного) інтересу має доповнюватись політичною діяльністю. Одна із нещодавніх та досить вдалих спроб синтезу економіки та політики, суспільного та приватного інтересів презентована у системі «welfare state». Це система перерозподілу багатства та доходів окремих індивідів на користь суспільного блага, яка дозволяє уряду надавати соціальні послуги, оплачувати охорону здоров'я, реалізовувати суспільно значущі проекти [4].

Суспільне благо, як єдиний сенс та остаточна причина політичної діяльності, може бути виражено і досягнуто лише представниками середнього класу. Для цього середній клас має забезпечити собі парламентське представництво та перерозподіляти річний бюджет держави, виходячи із національного інтересу.

Суспільне благо реалізується у парламентській діяльності середнім класом, при цьому найбагатші («олігархи», які діють відповідно до приватних інтересів задля особистісного збагачення) та найбідніші («люмпен-пролетаріат», які, за К. Марксом, взагалі не мають «класової свідомості») знаходяться на маргінесі політики. В Україні, навпаки, склався альянс найбагатших та найбідніших верств, які монополізували парламентське (і не тільки) політичне представництво з метою недопущення середнього класу до

влади. В якості причин цього не можна не згадати радянську спадщину: «середній клас завжди був пригнічений російським і радянським колоніалізмом... Середній клас – це соціальна група, яка найбільше зацікавлена в політичній та економічній конкуренції, оскільки саме середньому класу вигідні демократія та ринкова економіка... У сучасних умовах це клас добровольців, активістів та волонтерів, які захищають Україну від широкомасштабного військового вторгнення. Новий суспільний договір, спрямований на здійснення європейської та євроатлантичної інтеграції України на основі демократичних цінностей та інститутів, неможливий без активної політичної участі середнього класу» [6].

Відзначимо, що під час парламентських виборчих кампаній в Україні неодноразово декларувалась необхідність вираження інтересів середнього класу. Позиціонували себе в якості представників середнього класу такі політичні партії, як «Команда озимого покоління», «Віче», «Самопоміч», «Голос». І якщо перші дві були безпомилково ідентифіковані середнім класом як олігархічні проекти, то дві останні партії пройшли до парламенту відповідно VIII та IX скликань [5].

Серед факторів, які стають на заваді повноцінному парламентському представництву середнього класу слід визначити: 1) олігархію, як політичний режим правління економічних монополістів; 2) медіатизацію політики, зумовлену монополією фінансово-промислових груп на телеканали; 3) відтворення «партії влади»; 4) соціальні патології пострадянського суспільства (патерналізм, амбівалентність масової свідомості, атомізація суспільства, конформізм, нігілізм, депрофесіоналізація, деактуалізація загальнодемократичних цінностей тощо); 5) індоктринацію в освітній системі, що породжує проблеми маніпулятивного спотворення колективної пам'яті...» [6].

Отже, український середній клас має усвідомити власну єдність та визначити сутність суспільного інтересу. Це і буде новою суспільною угодою, яка сприятиме демократизації та європейській інтеграції. Подальший розвиток середнього класу в Україні пов'язується із забезпеченням парламентського представництва.

Література:

1. Арістотель. Політика. Київ, 2000. С. 66-98.
URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist04.htm>
2. Маркс К., Енгельс Ф. Маніфест комуністичної партії. *Журнал соціальної критики* «Спільне». 5 жовтня 2009. URL: <https://commons.com.ua/uk/manifest-komunistichnoyi-partiyi/>
3. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. Київ, 1997. С. 121-133.
URL: <http://litopys.org.ua/istpolit/ipd08.htm>

4. Cambridge Dictionary URL:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/welfare-state>
5. Yakovlev D., Borovyk L., Diachenko O. The voice of the middle class and economic democracy in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. Vol.8 (3). P. 220-227.
6. Yakovlev D., Yakovleva L., Koltsov V. Middle Class In Ukraine: Government or Opposition? *Baltic Journal of Economic Studies*, 2023.Vol. 9 (3). P. 86-95.

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Баймуратов М. О,

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
академік Української академії наук,
професор кафедри політичних наук та права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К. Д. Ушинського»

Кофман Б. Я,

доктор юридичних наук, старший дослідник,
Заслужений юрист України,
доцент кафедри політичних наук та права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ СКЛАДОВОЇ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Становлення та розвиток в Україні інституту локальної демократії у вигляді місцевого самоврядування (далі – МСВ) стало революційною подією на теренах пострадянської імперії, що розвалилася, бо знаменувало собою поворот держави до людини в контекстуалізації її інтересів, інтересів її груп та асоціацій, що продукувались на локальному рівні соціуму у межах територіальної громади (далі – ТГ), що функціонує в умовах МСВ та в філософському стані повсякденності, – задля вирішення питань місцевого значення (ст. 140 Конституції України) [4], тобто питань, що є екзистенційно важливими для існування і функціонування людини саме на локальному рівні соціуму, – тобто, там де людина здійснює і реалізує свій життєвий цикл. Звідси актуалізація феноменології людиноцентризму в діяльності органів публічної влади держави, включаючи й органи місцевого самоврядування (далі – ОМСВ), що репрезентують таку владу, носить об’єктивований, теоретико та доктринально обґрунтований характер та володіє суттєвим праксеологічним потенціалом.

Виходячи з системного аналізу ст. 3 Конституції України, що закріплює найважливіші гуманітарно-гуманістичні параметри функціонування Української держави про те, що:

А) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (*соціально-гуманістична константа демократичної державності – авт.*),

Б) права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (*функціонально-діяльнісна константа демократичної державності – авт.*),

В) держава відповідає перед людиною за свою діяльність (*публічно-облігаторна константа демократичної державності – авт.*),

Г) утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (*визначально-облігаторна константа демократичної державності – авт.*).

Наведені вище правоположення не тільки синергують з положеннями ст. 140 Конституції України, що визначає МСВ, як:

а) право ТГ, яку

б) репрезентують жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста, що має право

в) самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, – а й створюють могутній управлінсько-парадигмальний комплекс, що фактично на практиці й «запускає» наведені вище настанови ст. 3 Конституції. Причому, такий механізм запуску включає стратегічне і тактичне цілепокладання, а також формування відповідного «дерева задач», потім формування суттєвого функціонального потенціалу, що спирається на компетенційну базу органів публічної влади, включаючи й ОМСВ, а також контроль за виконанням наведених задач та у підсумку, врахування управлінського ефекту, що володіє не тільки соціальними, а й державно-правовими наслідками.

Звідси можна констатувати, що:

- по-перше, основним завданням органів публічної влади в державі, включаючи й їх публічний самоврядний (муніципальний) рівень, що репрезентований: а) на рівні локального соціуму, б) в межах ТГ, в) в умовах філософського стану повсякденності, г) відповідними ОМСВ, г') виступає визнання, легалізація, охорона, захист, реалізація, гарантування, розвиток, вдосконалення прав і свобод людини, бо саме права і свободи людини виступають основоположною ознакою, орієнтиром та телеологічною домінантою сучасної демократичної правової державності (*тенденція формування та визначення телеологічної домінанти державності через феноменологію МСВ, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*);

- по-друге, вся діяльність держави та її органів публічної влади базується на основоположній управлінській парадигмі, що характеризується: а) людиноорієнтацією, б) людиновизначальністю, в) людинорозмірністю, г) людиноцентризмом, г') людинопараметральністю, д) людиноідентифікацією, тобто, здійснюється через призму самої феноменології людини, її інтересів, для їх задоволення, повноцінної реалізації, гарантування такої реалізації, майбутнього розвитку і вдосконалення (*тенденція формування та визначення телеологічної домінанти сутності діяльності держави, її органів публічної влади, включаючи ОМСВ, що реалізується через феноменологію (філософію, принцип, метод) людиноцентричності та її ідентифікаційних складових елементів, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*);

- по-третє, права, свободи і обов'язки людини, що існує та функціонує а) на рівні локального соціуму, б) в межах ТГ, в) в умовах філософського стану повсякденності, г) в сфері діяльності відповідних ОМСВ – існують та реалізуються завдяки правовому статусу людини (особистості) і громадянина, що виникає, сформований, визнаний та легалізований державою і складає конституційно-правовий статус людини (особистості) та громадянина державності (*тенденція формування та визначення телеологічної домінанти правового регулювання МСВ через феноменологію статусності прав і свобод людини, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*);

- по-четверте, завдяки реалізації прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, що визнані державою: а) на рівні локального соціуму, б) в межах ТГ, в) в сфері діяльності відповідних ОМСВ, що скерована на їх супроводження, забезпечення, реалізацію та гарантування такої реалізації формується та функціонує правовий простір МСВ (*тенденція формування та визначення телеологічної домінанти МСВ через феноменологію його просторового визначення, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*);

- по-п'яте, сформований правовий простір МСВ спирається на систему комунікативної взаємодії жителів-членів відповідної ТГ, причому, як між собою, так й між жителями та ОМСВ, що виникають в процесі повсякденності та з метою реалізації екзистенційних інтересів людини, які виникають, формуються, продукуються та проявляються в процесі здійснення такою людиною життєвого циклу (*тенденція формування та визначення телеологічної домінанти МСВ через феноменологію комунікативної взаємодії, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*);

- по-шосте, враховуючи особливу специфіку формування, існування, легалізації та реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) та громадянина а) на рівні локального соціуму, тобто в умовах МСВ, б) в межах ТГ, в) умовах філософського стану повсякденності, г) в сфері діяльності відповідних ОМСВ, – у жителів територіальних людських спільнот – членів ТГ формується специфічна форма індивідуальної, групової та колективної свідомості та в майбутньому й правосвідомості – муніципальна свідомість / правосвідомість, що характеризується: а) визнанням та сприйняттям соціально-нормативних настанов поведінки в межах локального соціуму (атитюдів), включаючи й правові атитюди; б) а потім й формуванням, визнанням і пріоритетом локальних форм практичної життєдіяльності (габітусів), включаючи й правові габітуси *(тенденція формування та визначення телеологічної домінанти МСВ через феноменологію муніципальної свідомості / правосвідомості, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.)*;

- по-сьоме, в межах ТГ завдяки процесам формування, існування, легалізації та реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) та громадянина а) на рівні локального соціуму, тобто в умовах МСВ, б) в межах ТГ, в) в процесі реалізації умов філософського стану повсякденності, г) в сфері діяльності відповідних ОМСВ, здійснюється загальна соціалізація людини, включаючи й її правову форму (правова соціалізація) *(тенденція динамічного розвитку і вдосконалення МСВ через феноменологію загальної та правової соціалізації людини, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.)*;

- по-восьме, завдяки однаковості умов загальної соціалізації людини-жителя, і одночасно члена ТГ, що відбувається в її межах та в умовах МСВ, у членів територіальної людської громади відбуваються активні процеси формування загальних психологічних рис: а) інтерсуб'єктивність – що характеризує певну сукупність людей, які мають спільність установок і поглядів [1]; б) енактивізм – як відображення сукупності теоретичних уявлень, що кореняться в біоепістемології (натуралістичній епістемології), оскільки енактивізм розглядає свідомість та її функції в контексті розуміння складності живого та природи складних формоутворень у світі [2]; соціальний натуралізм – як футурологічна теорія, сутність якої полягає у визнанні існування соціальної форми природи, поряд з фізичною природою і біологічною природою, отже, ця теорія впливає з ідеї природної цілісності світу [3, с. 34] *(тенденція динамічного розвитку і вдосконалення МСВ через феноменологію модерністських психологічних настанов існування і функціонування людини в*

локальному соціумі, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.);

- по-дев'яте, результатом реалізації настанов комунікативної взаємодії, соціалізації, конституційно-правового статусу та муніципальної свідомості/правосвідомості виступає формування, продукування та прояв муніципальної психології, що детермінує виникнення відповідних передбачених такою свідомістю / правосвідомістю поведінкових настанов людини та їх практичну реалізацію (*тенденція динамічного розвитку і вдосконалення МСВ через феноменологію муніципальної психології, що напряду впливає на індивідуальний, груповий і колективний статуси конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*);

- по-десяте, сама сфера МСВ починає відігравати для конкретної людини велику репрезентативну, інтеграційну, технологічну та трансформаційну роль, набуває великого індивідуального соціального і психолого-функціонального значення, бо формує аксіологічну сферу (аксіосферу, сферу формування, прояву і реалізації цінностей людини) існування та функціонування людини, бо: а) саме в межах МСВ та ТГ людина презентує себе як особистість перед іншими членами локального соціуму, б) як особа, що наділена індивідуальними властивостями, має власні потреби, інтереси, систему цінностей, поведінкові настанови, в) є такою, що становить інтерес для інших членів ТГ в контексті побудови комунікаційної взаємодії, г) реалізує в межах такої системи комунікаційної взаємодії з іншими членами ТГ свої права, свободи і обов'язки, трансформуючи свої інтереси в соціальних реаліях (*тенденція динамічного розвитку і вдосконалення МСВ через феноменологію аксіологічної сфери в його умовах, що має стратегічне значення для формування індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*);

- по-одинадцяте, революційним проявом особливої соціальної та державотворчої значущості МСВ виступає той факт, що в його умовах, в межах ТГ та у філософському стані повсякденності конституційні права людини (особистості) і громадянина фактично трансформуються у муніципальні права людини (особистості, жителя-члена ТГ) (*тенденція динамічного розвитку і вдосконалення МСВ через феноменологію муніципальних прав людини, що мають стратегічно-перспективне значення для формування, розвитку і вдосконалення індивідуального статусу конкретної людини в соціальному середовищі, що її оточує – авт.*).

Отже, у підсумку, можна стверджувати про виникнення нової константи національного муніципального та конституційного права, яка за своєю суттю комунікативно, технологічно, телеологічно, нормативно, конотаційно, нарративно моделює і трансформує засади сучасного державо- і правотворення.

Резюмуючи, варто відмітити, що феноменологія людиноцентризму відображає не тільки екзистенційну сутність МСВ, щодо його телеологічних домінант, тактичних і стратегічних завдань, що вирішуються в межах локальної демократії, а його глибокий внутрішній зміст, – бо саме МСВ виступає єдиною природною ефективною та оптимальною формою існування та функціонування.

– які функціонують як в умовах державності, так й глобалізації, коли спостерігається відповідні тенденції нівелювання ролі і значення державності, але зростають сутність і значення комунікативної взаємодії людей, що володіють різним правовим станом, в контекстуалізації їх солідарності, взаємодії і співробітництва, причому як перед загрозами глобалізації, так й при використанні її позитивних рис та тенденцій, скерованих на типізацію їх прав і свобод, уніфікацію нормативних механізмів їх охорони, захисту, гарантування та створення відповідних міжнародно-договірних тенденцій щодо їх визнання та легалізації більшою кількістю держав-членів міжнародної спільноти держав.

Література:

1. Гуссерль Едмунд. URL:
<https://plato.stanford.edu/entries/husserl/#EmpIntLif>
2. Енактивізм. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL:
[https://en.wikipedia.org/wiki/Enactivism#:~:text=September%202022\),%20сенсомоторних%20процесів%20цього%20організму](https://en.wikipedia.org/wiki/Enactivism#:~:text=September%202022),%20сенсомоторних%20процесів%20цього%20організму).
3. Костенко О. Соціальний натуралізм — світогляд майбутнього. Вісник НАН України. 2006. № 10. С. 33-38.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 40. Ст. 131.

Бутирін Є. О.,

кандидат юридичних наук

доцент кафедри політичних наук і права

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К.Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ТА ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Місцеве самоврядування відіграє важливе значення в житті населення будь-якої країни. Саме тому діяльність цього інституту завжди привертає увагу

суспільства та науковців. Існування місцевого самоврядування визнано на міжнародному рівні як одна з умов віднесення держави до країн з демократичними політичними режимами. Сьогодні Україна переживає один із найбільш трагічних і складних періодів в історії держави. Після початку повномасштабної агресії РФ проти України перед державою постало завдання перебудови системи органів місцевої влади на воєнні рейки й забезпечення їх належного функціонування в умовах війни.

Основною формою ухвалення рішень місцевих рад є проведення засідань ради та її органів. Так міський, селищний та сільський голова можуть підписувати розпорядження, але вони також залежать від рішень, які приймаються місцевими радами. Саме залучення депутатів до прийняття рішень стало основною проблемою з початку повномасштабного військового вторгнення РФ. За період з 24 лютого по 11 травня 2022 р. відомо, що пленарні засідання сесій відбулися в 11 міських радах: Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Кропивницькій, Львівській, Луцькій, Рівненській, Сумській, Харківській, Хмельницькій і Черкаській міських радах. При тому Харківська міська рада вперше з 24 лютого провела пленарне засідання лише 11 травня, а Львівська єдине засідання за цей період провела 24 лютого, що викликає незадоволення з боку частини депутатського корпусу. Варто зазначити, що п'ять міських рад проводили частину своїх засідань в онлайн режимі. Не проводили пленарні засідання сесій за вказаний період Одеська, Миколаївська і Чернігівські міські ради, а щодо проведення засідань Херсонською міською радою інформація не відома [1].

За період з 24 лютого по 23 травня відомо, що засідання виконкомів відбувалися у всіх 15 міських радах обласних центрів: Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Кропивницькій, Львівській, Луцькій, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Сумській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській і Черкаській міських радах [2].

З початку повномасштабного вторгнення РФ 15 міських рад обласних центрів проводили засідання виконавчих комітетів. Навіть Херсонська міська рада проводила засідання цього органу [3].

Також повномасштабна війна привела до кардинальних змін у сфері комунікації депутатів з їхніми виборцями. До війни центром таких комунікаційних зв'язків виступали приймальні депутатів. Однак, унаслідок постійних масованих обстрілів, евакуації частини депутатів очний прийом виборців змінився на дистанційне спілкування. Експерти громадської кампанії «Атестація депутатів місцевих рад» провели дослідження щодо дистанційної взаємодії депутатів місцевих рад зі своїми виборцями під час правового режиму воєнного стану. На їхню думку, на сьогодні в Україні найбільш поширеним майданчиком для комунікації місцевих депутатів із жителями громад стала

соціальна мережа Facebook. Серед досліджуваних комунікаційних платформ депутатів 92 % місцевих обранців обрали Facebook, а щодо ще 4 % не вдалося знайти достовірну інформацію про наявність у них відповідних акаунтів. Значно менше депутати використовують інші майданчики для дистанційної комунікації. Більше половини депутатів (51 %) мають свої сторінки в Instagram, свої канали / групи в Telegram, Viber, Youtube тощо.

Слід звернути увагу на те, що після початку повномасштабної військової агресії РФ проти України більшість депутатів місцевих рад обласних центрів залишилися на місцях. За результатами моніторингу соціальних мереж та листування з депутатами електронною поштою відомо, що з початку війни та в березні-квітні перебували в місті Києві щонайменше 103 зі 120 депутатів [4].

Станом на 27.06.2022 р. на території м. Одеса принаймні 39 з 64 депутатів перебували або перебувають у місті. Стосовно ще п'яти депутатів відома неповна інформація [5].

У Херсоні поза межами окупованого міста з тих чи інших причин до його звільнення перебувало 25 % депутатського корпусу міської ради [6].

За даними секретаріату Івано-Франківської міської ради, жоден із 42-х депутатів міськради не покинув межі України [7].

За висновком команди «Центру суспільних досліджень», вдалося з'ясувати, що 23 із 42 депутатів м. Суми залишалися в місті під час його оточення [8].

Загалом 46 депутатів Вінниці (85 % від загальної кількості депутатів) з часу повномасштабного наступу залишились у місті і беруть участь у роботі ради [9].

Також варто зауважити, що жоден депутат Кропивницької міської ради [10], Черкаської міської ради [11], Хмельницької міської ради [12] не виїхав з міста і, тим паче, з України.

Однак з наближенням лінії фронту на Донбасі деякі депутати місцевих рад прийняли рішення про евакуацію та написали заяви про складення депутатських повноважень [13]. Натомість багато службовців місцевого самоврядування вирішили залишитися в такий важкий час зі своїми громадами. Наприклад, міський голова м. Бахмут О. О. Рева (очолював місто з 1990 р.) написав заяву про призупинення дії трудового договору міського голови, але не залишив місто, а очолив посаду начальника Бахмутської міської військової адміністрації Бахмутського району Донецької області [14]. Залишився на території своєї громади міський голова м. Покровськ Донецької області Р. В. Требушкін (член партії «Опозиційний блок»), незважаючи на те, що місто піддається постійним ракетним обстрілам та в Покровську працює військова адміністрація. На сьогодні він активно займається волонтерською діяльністю на території Покровської громади. Приєднався до лав ЗСУ голова Полянської ОТГ

Мукачівського району Іван Дрогобецький (представник «ОПЗЖ»). А міський голова м. Макарів Київської області Вадим Токар не тільки залишився на місці з початку війни, але й об'єднав городян, готових зі зброєю в руках боронити своє рідне місто. Його загін боронив м. Макарів від росіян 32 дні за допомогою лише коктейлів Молотова й автоматів Калашникова [15].

Рішення службовців органів місцевого самоврядування залишитися на території своїх громад, незважаючи на постійні обстріли або окупацію позитивно впливає на психологічну атмосферу в громаді. Члени громади не відчувають себе покинутими владою. Більшість старостів, голів, місцевих депутатів користуються повагою серед місцевих мешканців. Деякі службовці щовечора на сторінці Фейсбук звітують про те, що відбувається в громаді, заспокоюють людей. Міський голова Зеленодольської громади (Дніпропетровська область) Д. Ю. Невеселий за подібну підтримку селян отримав прізвисько «Наш Арестович» [16].

Після поїздки народного депутата України М. Тищенко на «зустріч з виборцями» до Тайланду уряд вніс зміни щодо порядку перетинання державного кордону. На підставі п. 2-14 Постанови Кабміну від 27 січня 2023 р. № 69 «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України» було заборонено депутатам місцевих рад, а також керівникам структурних підрозділів органів місцевого самоврядування перетинати державний контроль, за винятком пропуску через державний кордон жінок, які мають дитину/дітей віком до 18 років (або чоловіка, котрий є самотнім батьком) [17].

Військова агресія з боку РФ та запровадження правового режиму воєнного стану в Україні стало серйозним викликом для місцевого самоврядування. Більшість представників органів місцевого самоврядування залишилися на місцях та організували життєдіяльність населених пунктів у нових умовах. Велика кількість депутатів місцевих рад частково, так би мовити, «поставила на паузу» свою депутатську діяльність і, як уся країна, переважно кинула свої сили на допомогу ЗСУ, підрозділам територіальної оборони та внутрішньо переміщеним особам.

Література:

1. Три міськради обласних центрів з 15 не проводили сесії з початку широкомасштабного вторгнення. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/502>.

2. Як місцеві ради проводять роботу засідань виконавчих комітетів та постійних депутатських комісій місцевих рад. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/505>.

3. Сприяння обороні України: міські ради в умовах війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/533>.

4. Діяльність столичних обранців під час війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/519>.

5. Як працюють депутати одеської міської ради під час війни: результати моніторингу. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/515>.

6. Депутати Херсонської міської ради: окупація чи евакуація? Атестація депутатів місцевих рад. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/513>.

7. Як Івано-Франківські депутати працюють у період повномасштабного вторгнення. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/512>. (дата звернення:)

8. Депутати Сумської міської ради під час війни не покинули своїх виборців: моніторинг діяльності обранців. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/510>.

9. Вінницькі депутати в умовах війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/506>. (дата звернення:)

10. Кропивницькі депутати: працюємо для перемоги. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/511>. (дата звернення:)

11. Як працюють депутати Черкаської міської ради під час війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/509>.(дата звернення: 01.03.2023 р.)

12. Чим займаються депутати Хмельницької міської ради під час повномасштабної війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/508>. (дата звернення: 01.03.2023 р.)

13. Рішення Бахмутської міської ради від 14.07.2022 № 7/23-647 «Про дострокове припинення повноважень депутата Бахмутської міської ради 7 скликання Касперської А. П.» [Електронний ресурс] URL : <https://artemrada.gov.ua/31448>. (дата звернення: 01.03.2023 р.)

14. Рішення Бахмутської міської ради від 14.07. 2022 № 7/23- 646 «Про призупинення дії трудового договору міського голови». [Електронний ресурс] URL : <https://artemrada.gov.ua/31448>. (дата звернення: 01.03.2023 р.)

15. «Ми з хлопцями боронили місто 32 дні». *Інтерв'ю Макарівського міського голови. Децентралізація.* [Електронний ресурс] URL : <https://decentralization.gov.ua/news/14764>.

16. «Зеленодольська громада завжди готова прийти на допомогу», - міський голова Дмитро Невеселій. [Електронний ресурс] URL : <https://decentralization.gov.ua/news/14991?page=12>.

17. Постанова Кабміну від 27 січня 2023 р. № 69 «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України» [Електронний ресурс] URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-pravyl-peretynnania-derzhavnoho-kordonu-hromadianamy-s69-270123>. (дата звернення: 01.03.2023 р.)

Галушневська К. О.,
здобувачка вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник: Фролов М. М.,
доцент, к.ю.н, доцент кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Дніпро, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ТА ТРАВМ ОТРИМАНИХ У РЕЗУЛЬТАТІ ВИКОНАННЯ ПРАЦІ

Проблема професійних захворювань та травм, що виникають на робочому місці, є актуальною як у світовому масштабі, так і для України, адже у сучасних умовах розвитку суспільства та технологій, зростає ризик виникнення травм під час виконання роботи. Незважаючи на наявність законодавчого регулювання, ця проблема залишається важливою через високий рівень виникнення подібних ситуацій та необхідність постійного вдосконалення правових механізмів захисту працівників.

До професійних захворювань належать такі захворювання, які виникли внаслідок професійної діяльності працюючого та зумовлені виключно або переважно впливом шкідливих речовин, певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою [3], такими захворюваннями можуть бути

захворювання опорно-рухового апарату, дихальної системи, психічні та неврологічні розлади тощо. У свою чергу, виробнича травма – травма, отримана працівником на виробництві. Сукупність виробничих травм називають виробничим травматизмом [5].

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (надалі - ВООЗ) на 2023 рік, смертність від виробничого травматизму на сьогодні займає третє місце у статистиці після серцево-судинних захворювань і онкологічних хвороб. У той час як серцеві проблеми та онкологія найбільше вражають людей похилого віку, нещасні випадки забирають життя людей молодого та середнього (працездатного) віку [2].

Основним нормативним актом, що регламентує право на належні, безпечні і здорові умови праці є Конституція України, де також вказується заборона на використання праці жінок та неповнолітніх осіб на небезпечних для їхнього життя роботах [4].

Також, виходячи з положень статті 2 Кодексу Законів про працю України (надалі - КЗпП України), працівники мають право на здорові і безпечні умови праці, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби або реабілітації, повної або часткової втрати працездатності та, відповідно до ст. 173 КЗпП України - на відшкодування шкоди в разі ушкодження здоров'я [1].

Проте, не завжди роботодавці забезпечують належні умови безпеки та гігієни на робочих місцях, що може призвести до виникнення професійних захворювань і травм. Ще однією проблемою є недостатня компенсація збитків та недостатнє медичне обслуговування потерпілих з боку роботодавців, що може послужити мотивацією для вдосконалення законодавства України у сфері праці. Крім того, існує недостатній контроль за дотриманням законодавства про працю [7].

Варто зазначити, що джерелами правового регулювання є також Накази Міністерства Охорони Здоров'я, зокрема від 2000 р. № №374/68/338 «Про затвердження Інструкції про застосування переліку професійних захворювань», від 09. 04. 2022 р. № 603 «Про затвердження Переліку установ і закладів, що мають право встановлювати остаточний діагноз хронічних професійних захворювань», від 2000 р. № 370 «Про затвердження Класифікатора розподілу травм за ступенем тяжкості» тощо [2].

У свою чергу, Кабінет Міністрів України також приділив увагу цьому питанню. Наприклад, видані постанови: від 11. 02. 2015 р. № 337 «Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві», від 17. 04. 2019 р. №96 «Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці»,

від 08. 11. 2000 р. №1662 «Про затвердження переліку професійних захворювань» тощо[6].

Отже, правове регулювання щодо професійних захворювань та травм, що виникають в результаті праці, має значний обсяг і різноманітність. Однак широкий спектр нормативно-правових актів може спричиняти невизначеність та заплутаність при захисті прав працівників і роботодавців.

Крім того, законодавча база стосовно отримання професійних захворювань та травм є недосконалою, що виявляється у проблемах, пов'язаних з наданням безпечних умов праці роботодавцями та забезпеченням належного медичного обслуговування постраждалих осіб.

Література:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 27.02.2024).
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/ru> (дата звернення : 27.02.2024).
3. Про затвердження Інструкції про застосування переліку професійних захворювань : Наказ МОЗ України від 29.12.2000 р. № 374/68/338 : станом на 25 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-01#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.02.2024).
5. Виробнича травма: як розслідувати. Охорона праці та промислова безпека «RACIO» URL: <https://racio.ua/vyrobnycha-travma-yak-rozsliduvaty/>
6. Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 27.02.2024).
7. Конспект лекцій з дисципліни «Охорона праці в галузі та цивільний захист» Державний університет «Житомирська політехніка». Освітній портал. Житомир, 2018. С. 107.

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Російське вторгнення на територію України завдало значних збитків Україні. Так, згідно з підрахунками здійсненими аналітичною командою Київської школи економіки спільно з Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством економіки та у співпраці з іншими профільними міністерствами та Національним банком України, сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд. Завдані інфраструктурі збитки на початок 2024 року сягають \$36.8 млрд, втрати промисловості та підприємства - на рівні \$13.1 млрд [1].

Тому процес відновлення вимагає величезних інвестицій в інфраструктуру та державні послуги. До повномасштабного вторгнення поступово держава проводила прогресивну політику економічних реформ і лібералізації, щоб дати ширший простір приватному сектору для участі в економіці. У цьому контексті прийняття законів “Про державно-приватне партнерство”[2] та “Про концесії”[2] стало наріжним каменем для приватних інвестицій та економічного зростання. Для Державно-приватного партнерства (далі - ДПП) 2019 рік вважався вирішальним, оскільки було фіналізовано правове регулювання у даній сфері. Так, набрав чинності закон, який розмежував регулювання концесії та інших форм здійснення ДПП та передбачив застосування єдиної процедури ініціювання та прийняття рішення щодо здійснення ДПП; можливість ініціювання концесії потенційним концесіонером; залучення радників та незалежних експертів для підготовки проєктів ДПП, додаткові гарантії для приватних партнерів; визначення особливостей взаємодії державних та приватних партнерів у сферах інфраструктури автомобільних доріг та природних монополій. Однак, на жаль, реформа 2019 року не запрацювала на повну як через зниження ділової активності через пандемію коронавірусу, так і через недосконалість правового регулювання та складні бюрократичні процедури.

При цьому, даний механізм є успішним у розвинених країнах (Франція, Німеччина, Іспанія, Канада, Японія) та активно використовується для розвитку і модернізації інфраструктури.

Розглянемо механізм ДПП детальніше. На думку М. Бернетт, в ДПП наявні чотири ролі. Це державний орган або уряд, приватна сторона або “постачальники послуг”, постачальники фінансування та клієнти або “кінцеві користувачі”. Їхні обов’язки варіюються залежно від характеру ДПП. Роль уряду в основному є триєдиною: визначення загального обсягу і конкретних умов, які повинен виконати постачальник; надання землі або інших активів для виконання ним своїх обов’язків за контрактом; здійснення нагляду за тим, щоб операції та кінцеві продукти відповідали умовам, які він попередньо визначив. В свою чергу, роль постачальника послуг залежить від умов контракту і може варіюватися від проектування та будівництва об’єкта до його подальшої експлуатації, управління та обслуговування. Загалом, головна роль постачальника послуг полягає у наданні управлінських та виконавчих навичок для підтримки більш ефективного використання ресурсів, створення додаткової вартості для кінцевих споживачів та часткового або повного фінансування проекту [4, С. 32].

Використання механізму ДПП є доволі раціональним, та як зазначає І. Савас, “робота уряду полягає в тому, щоб керувати, а не гребти” через його нездатність кваліфіковано надавати послуги [5, С.72-73].

Водночас механізм ДПП може мати як позитивні, та і негативні сторони. Так, ДПП дозволяє отримати кращі варіанти фінансування та розподілити витрати протягом усього терміну експлуатації відповідного активу. Крім того, управлінські навички бізнесу, як правило, призводять до дотримання бюджетних термінів, встановлених для проекту, та більшої визначеності витрат. Більше того, утримання певних активів, ймовірно, буде відкладено урядом у зв’язку з більш нагальною потребою у фінансуванні інших активів. Крім того, завдяки переходу відповідальності до приватного партнера, уряд не відволікається на операційні аспекти і може зосередитися на визначенні цілей проекту та його моніторингу. Це, в свою чергу, забезпечує якість та ефективність використання коштів [6].

Тим не менш, проблеми у даній сфері існують і потребують вирішення. Зокрема, будь-яка економія коштів, що виникає в результаті створення ДПП, може бути нівельована дорогим процесом закупівель. Такий процес закупівель також є складним і тривалим, а отже, може зменшити конкуренцію, оскільки автоматично виключає потенційних учасників торгів. Крім того, будь-які варіанти фінансування, зазвичай доступні приватним компаніям, є дорожчими, ніж ті, що доступні уряду. Ризиком є і те, що, ДПП може призвести до погіршення підзвітності та прозорості, оскільки інформація може бути прихована від громадськості з міркувань ринкової чутливості. Тому важливим фактором є те, що як приватний, так і державний сектори повинні мати достатній потенціал для успішного формування та моніторингу ДПП.

Водночас в умовах корупції та непрозорості, механізм ДПП - це економічна модель, якою зловживають, використовуючи приватний сектор як димову завісу.

У сьогоденних умовах в Україні спостерігаються зміни і у плануванні щодо розвитку механізму ДПП в Україні. Зокрема, Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердив операційний план її реалізації у 2024-2025 роках. Стратегія спрямована на подальшу гармонізацію законодавства України та ЄС, зокрема в частині удосконалення законодавства у сфері ДПП та концесій [7]. Крім того, запущена чотирирічна програма з ЄС - “Український фонд”, що має на меті підтримку відновлення, реконструкції та шляху до вступу України до ЄС. Для досягнення цієї мети програма дозволить інвесторам скористатися бюджетними гарантіями ЄС та поєднанням грантів і кредитів від державних і приватних установ, що зробить інвестиції в Україну більш привабливими [8].

Тож, державно-приватне партнерство є одним з механізмів, які Україна може потенційно використовувати для подолання наслідків повномасштабної війни. Водночас для реального використання механізмів ДПП необхідне вдосконалення як правового регулювання, так і створення ефективних механізмів як визначення партнера, так і моніторингу результатів.

Література:

1. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зросла до майже \$155 млрд — оцінка KSE Institute станом на січень 2024. Сайт KSE. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturii-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/> (дата звернення: 19.04.2024)
2. Про державно-приватне партнерство: Закон України №2404-VI від 01.07.2010. (дата звернення: 17.03.2024)
3. Про концесію: Закон України №155-IX від 03.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text> (дата звернення: 17.03.2024)
4. Burnett M. Public-Private Partnerships (PPP) - A Decision Maker's Guide. Maastricht, Netherlands: European Institute of Public Administration. 2007. 186 p. URL: https://books.google.com/books/about/Public_private_partnerships_PPP.html?id=ZjfkIQAACA AJ&redir_esc=y (дата звернення: 19.04.2024)
5. Savas E.S. Privatisation and Public-Private Partnerships. New York: Chatham House Publishers. 2000. pp. 72-73.
6. Closing the Infrastructure Gap: The Role of Public-Private Partnerships. UK: Deloitte. 2006. URL:

<https://www.tmb.org.tr/uploads/publications/6065d0424e2c483e72ff9007/1617285182360-tmb-0483-fiec-ppp-deloitte.pdf> (дата звернення: 19.04.2024)

7. Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024-2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2024)

The Ukraine Facility: Supporting Ukraine's recovery, reconstruction, and path towards EU accession. Сайт European Commission. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en (дата звернення: 19.04.2024)

Дерев'янкін С .Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри політичних наук і права

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ ДОПУСТИМИМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією із актуальних проблем, що виникають під час кримінального провадження, є доведення допустимості доказів з точки зору законності джерел, методів і прийомів, за допомогою яких вони були отримані, так як будь-яке порушення під час збирання доказів може призвести до визнання цих доказів незаконними та недопустимими для кримінального провадження.

Чимало науковців займалися дослідженням цієї проблеми, зокрема Р. С. Белкін, О. П. Єндовицька, С. А. Голунський, В. Я. Дорохов, Л. М. Карнеєва, М. М. Кіпніс, Є. Г. Коваленко та інші. Саме їх внески мають вагоме значення для подальшого висвітлення проблеми доведення допустимості доказів.

Питання допустимості доказів на стадії судового розгляду завжди було актуальним, адже існують не тільки підстави їх визнання незаконними, а й тактичні прийоми фіксації такого факту під час досудового розслідування. Наприклад, сторона захисту, а саме адвокат підозрюваного намагається використати усі дії та способи аби слідчий допустив помилки під час розслідування кримінального провадження та не направив обвинувальний акт

до суду. За таких умов слідчий повинен бути пильним та чітко дотримуватись норм процесуального законодавства, криміналістичної тактики, порядку збирання доказів, що є початковою стадією та від чого залежатиме допустимість доказів у суді.

Взагалі доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у порядку, на підставі яких, слідчий, прокурор, і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винуватість особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. За допомогою доказів можна відновити повну картину вчиненого злочину [1].

Докази поділяються на прямі, непрямі, особисті, первинні, речові тощо. Саме класифікація доказів дозволяє правильно організувати процес їх збирання, дослідження та оцінки, а також визначити їх місце в системі доказів у кримінальному провадженні [1, с. 278].

Проте не будь-який доказ може бути взятий до уваги судом, так як спочатку необхідно довести допустимість та належність цього доказу. Згідно зі ст.ст. 85, 86 КПК України доказ визначається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому діючим кримінальним процесуальним Кодексом (підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом), і належним, якщо він прямо чи непрямо підтверджує існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів [2, с. 90].

Для спрощення процедури дослідження доказів були вироблені критерії допустимості та недопустимості доказів. До них відносяться:

- 1) доказ має бути отриманий та зафіксований уповноваженим суб'єктом, який наділений повноваженнями проводити процесуальну дію;
- 2) важливі для справи фактичні дані мають бути одержані з установлених законом джерел, які перераховані у ст. 84 КПК України (показання, речові докази, документи та висновки експертів);
- 3) доказ повинен бути отриманий із дотриманням порядку проведення процесуальної дії;
- 4) при отриманні доказів мають бути дотримані вимоги закону щодо фіксації перебігу та результатів процесуальної дії [3].

Сторона захисту починає активно працювати над незаконними діями слідчих Національної поліції України, адже зазвичай затримання особи та тримання під вартою відбувається з порушенням норм ст.ст. 208-209 КПК України. Факт незаконного позбавлення волі особи дає усі підстави вважати,

що дії чи бездіяльність слідчого та прокурора є незаконними, а зібрані докази в цей строк недопустимими. Варто зазначити, що докази будуть допустимі, тоді коли вони зібрані в межах кримінального провадження та в строк визначений кримінально-процесуальним законодавством.

Ще одною проблемою є відсутність у КПК України чіткого та обґрунтованого механізму виключення з кримінального провадження недопустимих доказів та інших матеріалів.

Питання про належність та допустимість доказів особливо актуальне ще й тому, що воно перебуває у нерозривному зв'язку з проблемою гарантій прав і свобод людини. З урахуванням того, що найвищою цінністю держави є права і свободи людини, перш за все недопустимим має визнаватися доказ, отриманий внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, тобто застосування психологічного тиску шляхом погрози, обману, залякування, приниження гідності до особи, яка перебуває у процесуальному статусі (свідок, підозрюваний, обвинувачений, засуджений).

Також недопустимими доказами слід визнавати не тільки ті докази, які добули внаслідок заподіяння тілесних ушкоджень, побоїв та інших насильницьких дій. Тому КПК України наділяє підозрюваного та обвинуваченого певними правами, реалізуючи які, особа здатна захищати себе від кримінального переслідування (ст. 42 КПК України) [4].

Загальною декларацією прав людини у статтях 3-12 визначені основні принципи дотримання загальновизнаних гарантій правової безпеки людини. А саме: кожна особа має право на особисту недоторканність, всі люди мають право на захист, нікого не може бути піддано свавільному арешту та затриманню тощо. У статтях 3, 5, 6, 7, 8, 14, 17 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод йдеться про заборону катування, право на особисту недоторканність, право на повагу до приватного життя.

Отже, питання належності та допустимості доказів відіграє ключову роль у процесі доказування. Посадова особа при розслідуванні кримінальних проваджень і винесенні висновку за їх результатами має керуватися лише перевіреними, правильно оціненими відомостями, які отримані у відповідності до вимог чинного законодавства України. Неналежне отримання і аналіз доказової бази може призвести до неправильного висновку і обвинувачення або виправдання особи. Таким чином, для вирішення питання про усунення із судового процесу недопустимих доказів, а також матеріалів, які не стосуються справи, доцільно доповнити КПК України статтями, які б визначали механізм усунення з процесу таких матеріалів. А також, виникає необхідність застосування практики Європейського суду з прав людини та національних судів щодо охорони прав і свобод людини для врегулювання діяльності органів

досудового розслідування під час збирання, фіксації та дослідженні доказів, аби забезпечити виконання основного завдання кримінального процесу, а саме: швидкого, повного та неупередженого розслідування і судовий розгляд [5].

Безпосередньо важливим є проблема маніпуляції уповноваженою особою потенційно зацікавленої особи правоохоронним органом, особливо під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а саме під час контрольної закупки та контрольованої поставки. Діяльність працівників Національної поліції України має здійснюватися на засадах законності, гуманізму, демократизму, гласності, комплексності, прогнозованості, індивідуалізації, адже залякування особи, підбурювання, обман не дають права вважати отримані докази допустимими для доказування вини підозрюваного чи обвинуваченого.

Література

1. Допустимість доказів. Ліга. Блоги. 2018. URL: <https://blog.liga.net/user/amazalov/article/30462> (дата звернення 15.04.2024).
2. Допустимість доказів, критерії допустимості. Національний Університет Одеська юридична академія. 2016. URL: <https://studfiles.net/preview/5170243/page:4/> (дата звернення 15.04.2024).
3. Іщенко В. М. Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування. Право України. 2003. № 7 С. 90-92.
4. Кримінальний процес : підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ. Центр учбової літератури. 2013. 544 с.
5. Про допустимість доказів у кримінальному процесі. Бібліотека електронних підручників. 2014. URL: http://e-pidruchniki.com/content/311_Pro_dopystimist_dokaziv_y_kriminalnomu_procesi.html (дата звернення 15.04.2024).

Железков А. І.,

аспірант кафедри політичних теорій

Національного університету «Одеська юридична академія»,

м. Одеса Україна

ФАКТОР ЕЛІТИ В СПЕКТРІ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

У всі часи існування людства починаючи від виникнення перших державі закінчуючи сучасним станом суспільства в ХХІ ст. будь-яка держава, незалежно від політичного режиму, керувалась малою замкнутою групою людей, які

зосереджували в своїх руках всю повноту влади. У різні часи видатні філософи і науковці вивчаючи суспільство і його ієрархію виділяли еліту та масу. Саме соціальна і матеріальна нерівність, розподіл праці зумовили появу прошарку суспільства який виділявся від інших силою, багатством, можливостями впливати на інших і вирішувати їх долю.

Особливо важливою проблематикою, що пов'язує еліти та політичні режими є системи рекрутування та поповнення політичного керівництва, в рамках цієї тематики виділяють переважно два різновиди – систему гільдій та антрепренерську систему.

Для системи гільдій характерні: закритість; відбір претендентів на більш високі посади головним чином із нижчих верств самої еліти, а отже повільний, поступовий шлях нагору; високий рівень інституціоналізації процесу відбору, наявність численних відбірних фільтрів – формальних вимог для зайняття посади (партійність, вік, стаж роботи, освіта, характеристика керівництва тощо), а також невелике, відносно закрите коло електорату осіб, що приймають рішення про відповідність або невідповідність претендента (як правило, до нього входять лише члени вищестоящого керівництва); тенденція до відтворення існуючого типу еліти – довготривале перебування претендентів у складі організації.

До числа сильних сторін системи гільдій належать: урівноваженість рішень, менший ступінь ризиків, внутрішніх конфліктів, більша передбачливість політичної стратегії та дій сформованого уряду. Головні цінності цієї системи – консенсус, гармонія, схильність до консерватизму, бюрократії. Разом з тим, без доповнення конкурентними механізмами ця система веде до поступової деградації еліти, її відриву від суспільства, перетворенню у привілейовану касту, що призводить до негативних явищ у суспільстві та гібридизації політичного режиму і загрози антидемократичних перетворень[3].

Антрепренерська система рекрутування еліт, навпаки, протилежна системі гільдій. Її визначають такі особливості: відкритість, широкі можливості для представників будь-яких суспільних груп претендувати на заняття лідируючих позицій; невелика кількість формальних вимог, інституціональних фільтрів; широке коло електорату, який може включати всіх виборців країни; висока конкурентність відбору, гострота суперництва за обіймання керівних посад; першочергова значущість особистісних якостей, індивідуальної активності, уміння знайти підтримку широкої аудиторії, привернути її увагу цікавими ідеями та програмами. Ця система більше цінує видатних людей, відкрита для молоді та лідерів, добре пристосована до динаміки сучасного суспільно-політичного життя та його перспектив[1].

Відбір як механізм формування і розвитку еліти в публічному управлінні сучасних суспільствах має забезпечити, насамперед, компетентність особи відповідно до посади в системі публічного управління та високих особистісних якостей.

В політичній науці сам термін «еліта» отримав поширення завдяки дослідженням В. Парето[5] і Г. Моска[4]. Проте сама ідея «елітизму» виникає в епоху занепаду первіснообщинного ладу, з'являються думки щодо неоднорідності суспільства, поділ на вищих і нижчих. Розподіл праці, а також пасивність більшої частини суспільства спричинили появу перших керуючих (тих, хто мав здібності до упорядкування і налагодження процесів серед підлеглих). Якщо брати до уваги історичні документи (закони Ману, закони Хаммурапі, декрети фараона Сети I, закони Тутмоса III, промови Демосфена, реформи Солона і Клісфена, праці Аристотеля і Платона), то можна побачити, що з виникненням перших держав існувала виразна ієрархія суспільства, з чіткою системою контролю над масами і актами покарання.

В умовах сьогодення «політична еліта» була модифікована до сучасних реалій інформаційного суспільства. Атрибутика політичних лідерів – це відкритість, суспільна підтримка, чітко сформований політичний імідж. Взаємозв'язок між виборцями та суб'єктами політики суттєво впливає на вибори до центральних органів влади та до місцевого самоврядування. Навіть в державах де існує чітка тенденція неухильної гібридизації, політична еліта реалізує зв'язок з суспільством та підживлює їх підтримку навіть популістськими методами[2]. Сучасному суспільству притаманні також перехід від культурної та економічної еліти до політичної, в першому випадку завдяки розвитку популярності та використання сучасних методів спілкування та поширення агітації зокрема через соціальні мережі, блоги, тематичні групи в чатах. Це призвело до того, що партійні функціонери та політичні діячі з пафосними промовами відійшли на задній план поступившись впливом блогерам, акторам, громадським діячам. Але також характерно використовувати під час політичних піар акцій представників культурної еліти в підтримці тієї ж іншої політичної партії або кандидата, тим самим зміцнюючи їх зв'язки між собою.

Слід зауважити, що поширене явище відносин між елітами та популяризація окремих політичних сил, які виділяються серед загального спектру може формувати стійку електоральну підтримку та водночас може привести до ризиків уповільнення змінності еліт (кандидатів та політичних партій в центральних законодавчих органах та місцевих радах) та, як наслідок, породжуючи її некомпетентність та слабкість до нових викликів часу.

Література:

1. Кирилюк Ф. М. Історія зарубіжних політичних вчень нової доби: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 414 с.
2. Литвин В. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу. ЛНУ ім. Івана Франка. 2014. 632 с.
3. Холод В.В. Лекції з політології: навч. посіб. 2-ге вид. Суми: Університетська книга, 2003 р. 408 с.
4. Mosca G. Teorica dei governi e governo parlamentare (Scritti politici). Publisher: Unione tipografico-editrice torinese, 1982. 538 p.
5. Pareto V. The rise and fall of the elites;: An application of theoretical sociology. Published in Revista Italiana di sociologia, 1901. Bibliography and notes: 120 p.

Кокорєв О. В.,

доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики,
соціальних комунікацій і ІТ-права

Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Сокорчук П. В.,

аспірант кафедри політичних наук і права Університету Ушинського
м. Одеса, Україна

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

Корупція є глобальним явищем, що притаманне країнам незалежно від їхнього політичного устрою чи рівня економічного розвитку. Визнання зростання рівня корупції не означає, що з нею можна примиритись, оскільки вона становить загрозу як для національних інтересів, так і для громадян та загального розвитку країни. Для вирішення цієї проблеми необхідно перейняти передовий зарубіжний досвід, але водночас слід зазначити, що не існує універсальної моделі, яка працювала б у будь-якій країні. Кожна успішна антикорупційна програма проходила свій власний шлях до досягнення результатів.

Корупція є однією з найбільш актуальних проблем, яка стоїть перед сучасною Україною. Антикорупційна стратегія країни на період з 2020 по 2024 роки визначає ряд основних напрямів для антикорупційної політики. Серед них – оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, цифрова трансформація виконання повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення прозорості їх діяльності для мінімізації ризиків

корупції. Також важливим напрямом є створення альтернативних, законних шляхів задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, які стоять у протиположності існуючим корупційним практикам.

Не менш важливим є забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні дії та пов'язані з ними правопорушення. Крім того, важливим аспектом є формування суспільної нетерпимості до корупції, підтримка культури доброчесності та поваги до верховенства права. Ці напрями спрямовані на створення сприятливих умов для боротьби з корупцією та зміцнення демократичних інститутів у сучасній Україні.

Згідно з думкою багатьох міжнародних та українських експертів, корупція становить найзначущу проблему сучасності. Це явище перетворюється на головну загрозу нормальному розвитку суспільства. Умови загальної корумпованості на всіх рівнях влади перешкоджають вирішенню будь-яких соціальних, економічних або політичних проблем. Негативні наслідки цього явища не лише гальмують прогресивний суспільний розвиток, а й становлять серйозну загрозу національній безпеці країни. Крім того, корупція призводить до погіршення інвестиційного клімату та іміджу держави перед міжнародними партнерами. Найбільш тривожною рисою корупції є те, що вона починає розглядатись як прийнятна норма на повсякденному рівні, незважаючи на декларативну підтримку більшістю населення ідеї про небезпеку цього явища.

Найвідомішим показником рівня сприйняття корупції у тій чи іншій країні світу є індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який розраховується міжнародною організацією Transparency International з 1995 року.

Основним критерієм Індексу є не рангування, а бали, які країна отримує. Мінімальний рейтинг, що дорівнює нулю, вказує на те, що корупція фактично замінила державу, тоді як максимальний бал (100) свідчить про майже повну відсутність корупції. CPI оцінює саме сприйняття корупції, а не її фактичний рівень.

Цей індекс відображає сприйняття корупції у державному секторі економіки з боку представників бізнес-еліти. Крім того, він є своєрідним консолідованим рейтингом, що оцінює рівень корупції в різних країнах. Для складання цього індексу використовуються різні джерела, такі як Світовий економічний форум, Інститут розвитку менеджменту, Price Waterhouse Coopers, Freedom House і Gallup International.

За результатами 2023 року Україна отримала 36 зі 100 балів [1].

Один із ключових факторів, який сприяв підвищенню рейтингу України, – це ухвалення та початок реалізації Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, заснованої на раніше прийнятій Антикорупційній стратегії.

Успішний результат свідчить про те, що Україна дійсно виконує вимоги щодо антикорупційних заходів Європейського Союзу, зокрема у сферах прийняття стратегій по боротьбі з корупцією, посилення кадрового складу Національного антикорупційного бюро України та інших антикорупційних органів, та ефективного розгляду справ про корупцію.

Успіх у цих питаннях визначатиме можливість України вступити до Європейського Союзу, НАТО та ОЄСР. Він також буде визначати рівень довіри міжнародних партнерів і впливатиме на економічну та військову підтримку України.

Література:

1. The official site of Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/>

Коробкова О. А.

аспірантка кафедри політології

Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

Науковий керівник: Ніколаєва М. І. ,

к. політ. н., професор

ОНУ ім. І. І. Мечнікова

м, Одеса, Україна

ЗМІНИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ КЛІМАТИЧНО ЗУМОВЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Нині енергетична політика як у глобальному, так і європейському та національному (українському) вимірах є в центрі уваги через велику кількість викликів та ризиків. Зміни в енергетичній політиці України відбуваються під впливом російської агресії, кліматичних змін, євроінтеграційного курсу.

Одним із найсильніших чинників змін в енергетичній політиці, є деструктивні кліматичні зміни. Оскільки глобальне потепління прискорюється, то рішення щодо енергоресурсів приймаються з урахуванням потенційних наслідків зміни клімату. Відтак нашим завданням є розкрити: 1) як зміна клімату змінює енергетичну політику ЄС; 2) як кліматично зумовлені зміни енергетичної політики ЄС впливають на нові пріоритети енергетичної політики України.

У центрі політики ЄС є план дій Європейський зелений курс, який має метою перетворити Європу на перший кліматично нейтральний континент. Це стратегія зростання, спрямована на створення до 2050 р. ресурсоефективної економіки з нульовим рівнем викидів парникових газів. Для того, щоб реалізувати цей план дій, ставляться завдання: декарбонізації енергетичної галузі; збільшення енергоефективності будівель; використання чистіших видів транспорту; підтримки енергоощадних інновацій у промисловості та ін.

Попри ухвалення у 2021 р. Європейського кліматичного закону [1], появу нових технологій оптимізації використання енергії тощо, наразі ЄС не готовий до щораз частіших кліматичних катастроф та їх наслідків для енергетики. Тривалі посухи є проблемою для гідро- та атомної енергетики; електричні мережі зазнають труднощів через сильну спеку. До прикладу:

- рекордно високі температури літа 2022 р. суттєво знизили ефективність гідроелектростанцій Західної та Південної Європи. Зниження рівня води змусило гідроелектростанції обмежити свою потужність, відвести воду в інше місце та ін. Дефіцит води в річках та озерах був настільки значним, що це стало проблемою для виробництва енергії. Для таких держав, як Італія, де гідроенергія становить 1/5 енергобалансу, це створило енергодефіцит. Очевидно, що цінність води змінюється, гідроенергія здорожчає, а наявні греблі потребують істотних капіталовкладень для модернізації. Відтак постало питання адаптації водної енергії до прискорення глобального потепління [2];

- у Франції, де розвиненою є атомна енергетика, екстремальна спека стає причиною вимушених зупинок чи зменшення потужності енергоблоків АЕС. Наявний енергетичний дефіцит компенсувався завдяки іншим державам (Німеччини, найперше). Загалом ядерна енергетика дуже уразлива до зміни температур. Ймовірно, передові ядерні технології будуть спрямовані на розв'язання такої проблеми.

ЄС ставить метою декарбонізувати газовий сектор, розвиває використання біометану та водню тощо. Нинішні комплексні заходи щодо енергетики нерозривно спрямовані як на запобігання подальшим кліматичним змінам, так і на забезпечення енергетичної безпеки в умовах геополітичних викликів. Однак на цьому шляху є й проблеми. Наприклад, в умовах використання Росією енергоресурсів як одного з видів зброї у деяких державах ЄС (Німеччина та ін.) вимушено була розконсервована частина об'єктів енергетичної інфраструктури, які працювали на викопному паливі. Це стало проблемою для реалізацій енергетичних цілей, передбачених Паризькою кліматичною угодою, Європейським зеленим курсом, пакетом «Fit for 55» та ін. документами.

Україна, як держава-кандидат на вступ до ЄС, нині проходить етап узгодження своєї політики з політикою ЄС з енергетичних та кліматичних питань, які нині розглядаються як взаємозалежні. Стоять завдання: збільшення

частки відновлюваних джерел енергії; скорочення вугільних ТЕС; поступового закриття вугільних шахт за одночасної реалізації програм трансформації вугільних регіонів; збільшення обсягів виробництва тепла з використанням біопалива; зменшення вуглеємності та енергоспоживання на одиницю продукції промисловості; термомодернізації будівель; збільшення частки електротранспорту і т. ін. Після оголошення 08.11.2023 р. Європейською Комісією рекомендації про початок перемовин про вступ України, ЄС очікує від України активних реформ в енергетичній та кліматичній політиці [5].

Однак реформування вітчизняної енергетики в напрямку узгодження з європейською енергетичною та кліматичною політикою відбувається в умовах війни та щоденної боротьби за збереження наявних об'єктів енергетичної інфраструктури, розв'язання проблеми енергетичного дефіциту і т. ін. Швидко відмовитися від використання викопного палива й розвинути «зелену» генерацію складно, особливо під час війни. Теплові станції, які працюють на викопному паливі, виконують надважливу функцію для енергетичної системи – короткий термін збільшити чи зменшити виробництво струму. Викликом є й те, що частина таких енергетичних об'єктів знищена або є на тимчасово окупованих територіях. На порядку денному стоять питання, як мінімізувати ризики значного дефіциту енергоресурсів і водночас відповідати очікуванням ЄС у сфері екологізації енергетики.

Попри згадані виклики, Україною ухвалено законодавство щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України [3]. Запроваджені нововведення спрямовані на регуляцію ринку відновлюваної енергетики й очікується, що збільшиться частка відновлюваних джерел енергії в загальному виробництві електричної енергії в Україні, посиляться прозорість та облік виробництва електричної енергії з таких джерел.

Також підготовлено проєкт Національного плану з енергетики та клімату (НПЕК) [4], який має метою узгодити енергетичну та кліматичну політику. Цей документ було розроблено у рекордні строки (7 місяців), в той час, як інші держави розробляли свої плани 1,5-2 роки. Ухвалення НПЕК є однією з умов фінансування програми Європейської Комісії «Ukraine Facility» з бюджетом 50 млрд євро. Важливість цього документа полягає у тому, що це і політична рамка, і керівництво з ключових інвестицій для розвитку «зеленої» інфраструктури та відновлення. В центрі уваги НПЕК є питання: збільшення скорочення викидів парникових газів; поступове припинення генерації електроенергії з вугілля; збільшення частки енергії, виробленої відновлювальними джерелами; підвищення енергоефективності; створення системи торгівлі викидами; перспективи експорту електроенергії з відновлюваних джерел та біометану, реалізації планів щодо «зеленої» сталі та водню. Наразі НПЕК обговорюється; очікується його затвердження у червні

2024 р. з подальшою презентацією на Міжнародній конференції з питань відновлення України в Берліні.

У здійсненні Україною «зеленого» енергетичного переходу та відбудові енергосистеми за європейськими екологічними стандартами зацитувані завдання: підвищення енергоефективності; впровадження четвертого інтеграційного пакета «Чиста енергія»; заохочення інвестицій у відновлювані джерела енергії; реформування сектора централізованого теплопостачання; запровадження обов'язкових критеріїв енергоефективності для публічних закупівель і т. д. Щодо «кліматичної» складової, то від України очікується активізація втілення Дорожньої карти декарбонізації Енергетичного співтовариства, схвалення кліматичного закону та низка інших рішень.

В урядовому Плані заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії [6] визначено напрямки роботи, терміни їх виконання, причому в дуже стислі строки. Очевидно, що усе відновлення економіки та інфраструктури України має узгоджуватися з цілями ЄС. Важливо привести модель управління енергетикою та кліматом в Україні до моделі ЄС, розглядати питання енергетики та клімату в нерозривному зв'язку. Посилення енергетичної безпеки України має відповідати європейській перспективі низьковуглецевого майбутнього.

Однак енергетично-кліматичні теми є дуже чутливими і, на нашу думку, сприяють популізму. На поточному етапі вкрай важливо, щоб амбітні зобов'язання, які візьме на себе Україна, були підкріплені дієвими інструментами для їх реалізації. Важливо враховувати українські реалії, коли війна відкриває як нові можливості в частині радикальних змін, так й створює небачені досі виклики та загрози як для енергетичної безпеки, так і для довкілля. Для України потрібно брати на себе реалістичні зобов'язання перед ЄС, щоб завищені плани не зумовили розчарування, ріст недовіри іноземних партнерів.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 82, ст. 301.

2. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-vykonannia-rekomendatsii-ievropeiskoi-komisii-predstavlenykh-u-t90224?fbclid=IwAR2wBTVoHXQtpZtuJshkIRK1twU55Dcn4Uo1eqaEwbgO319OtNvw935tTrc> (дата звернення: 20.04.2024).

3. Проект Національного плану з енергетики та клімату України 2025-2030. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f7088035-142e-4912-9aa0-6fe2def80c1b&title=ProektNatsionalnogoPlanuZEnergetikiTaKlimatuUkraini2025-2030&fbclid=IwAR27I4jvDrTn9FawFII-9ItFOOvCvSp3KaeB-wvAHRSDNKhteIr69e83zLg> (дата звернення: 19.04.2024).

4. European Commission. *Ukraine 2023 Report*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf (дата звернення: 19.04.2024).

5. Jack V. Watts going down? Europe's scorching summer parches hydropower. *Politico*. URL: <https://www.politico.eu/article/europe-scorching-summer-heatwave-hydropower-plant/> (дата звернення: 20.04.2024).

6. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). *EUR-lex*. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj> (дата звернення: 21.04.2024).

Кучеренко Д. С.,

консультант з юридичних питань

громадської організації «Запорізький обласний центр

культурного розвитку «Парнас»

м. Запоріжжя, Україна

ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ У ДАВНЬОМУ РИМІ: ЗАКОН – ПИСАНИЙ РОЗУМ

На початку V ст. до н.е. понтифіки як хранителі божественної волі відають звичаями та законами про релігійні ритуали і жертвоприношення царської доби. Давні закони в усній традиції будуються у формі молитви, зверненої до бога, а процес виголошення тексту нагадує віршований піснеспів. Знання права передається від покоління до покоління патриціанських жерців у вигляді переказу. Закони тримаються понтифіками у таємниці від необізнаної частини народу. Так, давньоримський юрист II ст. н.е. Секст Помпоній вказує: «Знання всіх цих прав, й уміння тлумачити, та позови були у руках колегії понтифіків...» [5, с. 4]. Божественне і людське право часто тлумачаться жерцями у власних інтересах, а будь-який закон, який не подобається можновладцям, може бути підданий забуттю: «Адже у ті часи у римлян не було ні рівності законів, ні рівності прав для всіх, і ще не всі принципи

справедливості були письмово закріплені. ...Лише дуже небагато правових установлень, що мали силу закону, були занесені у священні книги. Натомість, більшість жителів ...була ще недосвідченою у справах права» [7, с. 165]. Священні закони (лат. *leges sacrae*), поновлені під час сецессії 494 року до н.е., лишаються у віданні понтифіків і патриціанського сенату, а їхня дія гарантується лише контролем плебейських трибунів за патриціанськими магістратами. «Після вигнання царів усі ці закони (царські закони – Д. К.) в силу закону трибунів втратили чинність, і римський народ знову почав більше користуватися невизначеним правом і деяким звичаєм, ніж виданим законом, і такий стан існував близько двадцяти років» [5, с. 3-4]. Право законодавчої ініціативи та судова влада зосереджуються у руках двох вищих магістратів – *консулів* (лат. *consul*, від *consulo* – радитися).

У 492 році до н.е. законом народного трибуна Спурія Іцилія (лат. *Lex Icilia*) за народними трибунами закріплюється право безпосереднього звернення до народу: «Коли плебейський трибун висловлює своє міркування перед народом, нехай ніхто нічого не заперечує і не перериває промову» [6, с. 199]. За законом народного трибуна Публілія Волерона (лат. *lex Publilia Voleronis*) 471 року до н.е. вибори плебейських трибунів від куріатних коміцій переносяться до *трибутних коміцій* (лат. *Comitia tributa*), що виникли із *плебейських зборів* (лат. *Consilia plebis tributa*): «Вперше тоді трибуни обрані були на зборах за трибами...» [10, с. 119]. Народні трибуни, які обираються за територіальними округами – *трибами* (лат. *tribus*, від *tribuo* – ділю, розділяю), отримують право скликати народні збори (лат. *ius cum populi agendi*) та ініціювати закони. Після 471 року до н.е. патриції долучаються до роботи трибутних коміцій, а установлення останніх – *популюсцити* (лат. *populuscita*) набувають силу законів (лат. *leges*). Боротьба плебсу спрямовується на розв'язання протиріччя між правом сильнішого з одного боку, і повною виключною монополією держави на насилля з іншого. Лише суд, майже божественна освячена релігією інстанція, вирішує на чиему боці закон. Права сторона вважається сильною і тому заохочується на відміну від винуватої, тобто скривдженої слабкої. Прагнення плебеїв убезпечитися від несправедливих судових рішень консулів породжує необхідність виразної ясності закону як передумови для розуміння його смислу, доступного всім: *закони мають бути зрозумілі кожному* (лат. *leges intellegi ab omnibus debent*). У 462 році до н.е. внесенням плебейським трибуном Гаєм Терентілієм Арсою законодавчої пропозиції про обмеження та визначення судової влади консулів (лат. *rogatio Terentilia*) розпочинається тривала боротьба плебеїв за укладення зводу законів про консульську владу: «Так ось, щоб не поширювати це владарювання на вічні часи, він пропонує ухвалити закон про обрання п'яти уповноважених для укладання законів про консульську владу, згідно яких консули користувалися б лише тими правами, якими наділить їх

народ, і не вважали б законом власні примхи та сваволлю» [10, с. 133]. У процесі протиборства за станову рівноправність з метою створення спільних із патриціями законів плебеї через своїх трибунів вимагають письмової кодифікації усних правових звичаїв. Необхідність письмового закріплення вказаних звичаїв давньоримська традиція пояснює неpubлічністю права, яке до сер. V ст. до н.е. лишається невизначеним у певному акті. Трибуни наполягають на ухваленні закону про створення законодавчої комісії для запису законів, тоді як сенат і консули перешкоджають цьому до 454 року до н.е., в якому такий закон ухвалюється. Історик права К. В. Лоський зазначає: «Скарги плебеїв на не існування писаних законів відносились, розуміється, лишень до *jus*, себто до права, яке регулювало їх життя та їх відносини до патриціїв, а ніяк не до патриціанського *fas*, хоча б останнє було записане і навіть оголошене» [3, с. 27]. Патриції виходять із того, що вони завдяки своїм предкам – нащадкам перших сенаторів, призначених Ромулом, мають більшу *гідність* (лат. *dignitas*), ніж плебеї. Останні ж з ухваленням закону у письмовій формі пов'язують втілення свого уявлення про поняття *свободи* (лат. *libertas*), що асоціюється з гарантіями справедливості права.

У 451 році до н.е. під тиском плебсу, який вимагає усунення невизначеності усних правових звичаїв, призначається законодавча колегія із десяти видатних патриціїв із консульською владою для запису законів (лат. *decemviri legibus scribundis*), якою розробляються десять таблиць. Тіт Лівій повідомляє: «Посада децемвірів для запису законів і запроваджена...» [10, с. 198]. Другою колегією, сформованою у 450 році до н.е. із десяти осіб, п'ятеро з яких були плебеями, ухвалюються ще дві таблиці. Звичаї та окремі закони Давнього Рима, зведені в єдину систему, відому як *Закони Дванадцяти таблиць* (лат. *Leges duodecim tabularum*), у 449 році до н.е. затверджуються центуріатними коміціями. Знання діючого права стає доступним усьому народу. Англійський юрист й історик права Г. Дж. С. Мейн зауважує: «Римський кодекс був не більше, ніж словесним вираженням тих звичаїв, що існували тоді у римського народу» [8, с. 16]. Усне передання інформації від покоління до покоління ще тривалий час не втрачає свого пріоритетного значення порівняно із писемною традицією. Цицерон вказує: «Адже ми в дитинстві вивчали закони Дванадцяти таблиць як обов'язкову пісню» [4, с. 83]. Заучування зводу законів напам'ять сприяє розвитку мислення, в якому консолідується досвід сакрального та правового спілкування давніх римлян. Наприклад, Горацій про заборону грішити зазначає: «...таблички оті, що їх десять мужів освятили / В справі злочинців...» (лат. *sic fautor ueterum ut tabulas peccare uetantis, quas bis quinque uiri sanxerunt*) [1, с. 202]. Проте на відміну від попередніх правових установлень, Законом Дванадцяти таблиць божественне походження не приписується. Серед громадян вони набувають священного авторитету у силу

своєї непорушності через заборону ухвалення у майбутньому будь-яких установлень, що змінюють їхній зміст. Ю. Княжинський пише: «Римська мова мусіла тут уперше наломитися [набути навику – Д. К.] до стислих правничих понять, мусіла ясно висказати й означити провини і їхні наслідки, мусіла схопити в правні форми прояви приватного життя» [2, с. 30]. Після письмового закріплення на рівні закону рівноправ'я між патриціями та плебеями *ius* починає розумітися римлянами як *право всіх громадян римської общини* (лат. *ius civile Quiritium*). Право квіритів виступає не як ритуальне забезпечення існування римської общини за допомогою відновлення *миру з богами* (лат. *rex deorum* – божий мир), а як порядок відповідальності людей за власні вчинки у справі громади (лат. *res publica* – спільна справа). Із цього приводу німецький правник Рудольф Зом зауважує: «У Дванадцяти таблицях давньоримське право знаходить відповідну йому форму викладу: форму народного закону. ...Їхня відносна незрозумілість, безформність і недоведеність суперечили римському розумінню форми» [9, с. 22]. У сер. V ст. до н.е. понятійне мислення давньоримського суспільства стає *цивільно-правовим* (лат. *civilis ratio*).

Література:

1. Квінт Горацій Флакк. Твори / Пер. з латин. А. Содомора. К.: Дніпро, 1982. 254 с.
2. Княжинський Ю. Нарис історії римської літератури. Мюнхен: «Логос», 1961. 285 с.
3. Лоський К. Історія і система римського приватного права. Т. 1: Історія джерел римського права. Київ – Відень. Українське видавництво «Історія і право», 1921. 131 с.
4. Марк Туллій Ціцерон. Про закони. Про державу. Про природу богів / Переклад з латини Володимира Литвинова. Львів: Априорі, 2020. 392 с.
5. *Digesta Iustiniani Augusti: Recognovit, adsumpto in operis societatem*. Vol. 1. Paulo Kruegero, Th. Mommsen. *Accedunt tabulae duae*. Berolini, apud Weidmannos, 1868. 906 s.
6. Dionysius of Halicarnassus. *The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus*, 7 vols LCL. IV. Translated by E. Cary, on the basis of the version of E. Spelman; Cambridge, Mass.: London: Harvard University Press; W. Heinemann LTD, 1943. 385 pp.
7. Dionysius of Halicarnassus. *The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus*, 7 vols LCL. VI. Translated by E. Cary, on the basis of the version of E. Spelman; Cambridge, Mass.: London: Harvard University Press; W. Heinemann LTD, 1963. 371 pp.
8. Maine H. *Ancient Law, Its Connection with the Early History of Society, and its Relation to Modern Ideas*. J. Murrey, Albemarle Street, W. London. 1908. 371 pp.

9. Sohm R. Institutionen des römischen rechts. Leipzig. Duncker & Humblot, 1884. 390 s.

10. Titi Iivi. Ab Urbe Condita. Libri. Ed. M. Hertz. Vol. I, Pars. I. Editio stereotypa. Ex officinia B. Tauchnitz. Lipsae. 1857. 550 s.

Малишенко Л. О.,
к. політ. н., доцент,
голова циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін
Одеський торговельно-економічний фаховий коледж, ,
м. Одеса, Україна

ПРОТЕСТНА АКТИВНІСТЬ ЯК ФОРМА СУЧАСНОГО АБСЕНТЕЇЗМУ

Вивчення феномену абсентеїзму розпочалось на початку ХХ століття, коли загальні вибори були усвідомлені як ключовий елемент демократичних систем та форма реалізації політичних прав громадян. Такі видатні закордонні вчені, як Г. Алмонд, Р. Даль, А. Лейпхарт розглядали політичну участь як показник демократичного розвитку суспільства.

Сучасні дослідники звертаються до вивчення абсентеїзму, як форми політичної поведінки, яка обумовлена специфікою встановленого режиму політичної участі. Тому найбільш вдалим, на наш погляд, у даному контексті уявляється розгляд і аналіз взаємозв'язку абсентеїзму як форми політичної поведінки із запровадженням стандартів процедурної демократії.

Сучасні теорії демократії, як правило, зводять демократію до сукупності процедур, які дозволяють виявляти політичну волю. Такий процедурний підхід передбачає що, по-перше, участь у політичному волевиявленні є універсальною (одна людина – один голос); по-друге, всі учасники демократичного процесу – рівні; по-третє, при прийнятті рішення діє принцип більшості..

У той же, співставляючи поняття абсентеїзм і демократія в контексті теорії участі, варто відразу зазначити, що він є негативним явищем через те, що пояснюється присутністю аполітичного стану внаслідок скептичного відношення до ролі особистої участі та вибору. Тобто, аполітизм проявляється у тому, що, коли все гаразд, то, якби, нема потреби голосувати. Такий тип абсентеїзму отримав назву «ситий» абсентеїзм Другий тип – несистемний, гаслом якого є «не має сенсу голосувати, бо все одно одержить перемогу»). Третій тип – так званий раціональний не-вибір, тобто «від мого голосу нічого не залежить, тому навіщо іти на вибори». Четвертий тип – провладний («влада

одержить перемогу без мого голосу». П'ятий тип – деполітизований («відсутність інтересу до сфер політики та участі»).

Перші прояви абсентеїзму проявлялися ще у давнину. Наприклад, в місті–полісі Афіни, у період існування Афінської народної республіки, народ пересічні громадяни перестали масово ходити на зібрання для голосування і прийняття рішення, Периклом була впровадження форма заохочення з метою подолання такого прояву абсентеїзму.

У теперішній час участь у політичному житті представляється не тільки як «право громадянина», за яке боролися не одне століття, а як і «громадський обов'язок», коли за неучасть накладаються санкції у вигляді штрафів (Австрія, Бельгія, Люксембург, Німеччина, Сербія та інші країни), позбавлення виборчих прав і можливості займати державні посади (Аргентині, Бельгія, Бразилія, Греція, Туреччина та інші), або заохочуючи до політичної участі (Андорра). Такий підхід спрямований на кількісну підтримку явки виборців, а не на зміну змісту суспільних відносин у політичній сфері [1, с. 192; 2].

Однією з форм стимулювання політичної активності за рахунок спрощення доступу до застосування демократичних процедур – є ресурси електронної демократії – використання інформаційних технологій для розширення можливостей кожного громадянина та створення зручних умов для доступу до послуг держави в будь-який час та в будь-якому місці [Див., напр. : 3].

Такі «процедури» та доступ до них стали розглядатися як еквівалент демократичності політичного режиму. Такий підхід був запропонований ще в теорії «змагальних лідерів», автором якої є Йозеф Шумпетер, який розумів демократію не як мету розвитку, а як «інституційний устрій», де правляча політична меншина протистоїть більшості суспільства, яке має єдину форму участі – вибори.

Отже, запровадження таких форм «процедурної» демократії привели до спаду традиційних форм суспільної активності. В цьому підході «право на абсентеїзм» набуло інтерпретації ознак «демократичності». Абсентеїзм став розглядатися як демонстративна недовіра владі, як протестна пасивність.

Політичне відчуження зумовлюється такими причинами, як знецінення соціальних ідеалів, зневіра у будь-яких владних структурах, психологічна втома від політичної демагогії, непродуктивних політичних рішень влади та цинічної брехні політичних представників громадських інтересів. Коли застосовується такий алгоритм політичної діяльності, стає можливим звернення різних соціальних груп до абсентеїстської моделі політичної поведінки [4]. У цьому контексті варто зазначити, що недовіра до демократичних процедур стала результатом широкого застосування політтехнологічних прийомів та маніпулятивних практик в процесі організації виборів.

Таким чином, сучасний абсентеїзм можна вважати показником політичних настроїв у суспільстві, його стабільності / нестабільності, довіри / недовіри к власті та задоволеністю / незадоволеністю нею, що дозволяє корегувати вектор розвитку держави.

Література:

1. Гаврилюк Д. Ю. Шляхи подолання ризиків абсентеїстського типу політичної поведінки українських виборців (в контексті політичної модернізації України). Наукові записки: Вісник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. 2011. Вип. 6 (56). С. 175–186.
2. Гаврилюк Д. Ю. Абсентеїзм як феномен електоральної культури в контексті демократизації українського суспільства: Автореферат дисертації ... к. політ. н. : спеціальність – політична культура та ідеологія. Київ, 2015. 20 с.
3. Щебетун І. С. Грабар О.С. Абсентеїзм як проблем сучасної демократії. Вчені записки Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки: світова і вітчизняна практика. № 1. Т. 31 (70). Ч. 1. С. 63-68.

Наумкіна С.М.,

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

РИЗИКИ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ФОРМ ТИСКУ ЯК ПРОЯВИ ЦИФРОВОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ

Електронний соціально-політичний простір формується паралельно реальному за участю всіх учасників політичного процесу: апарату державного управління, органів прийняття рішень, органів узгодження та контролю, громадських організацій, групи (меншини) тощо.

У теперішній часто можна визначити дві сфери розвитку е-демократії: 1) як процедура підготовка до прийняття рішення; 2) у формі голосування та прийняття рішень [1, с. 203].

Електронна демократія в теоретичному осмисленні вперше була представлена як елемент глобальної ідеї «інформаційної цивілізації» в роботах Елвіна Тоффлера, Клімента Безолда, Джона Барлоу, які вважали, що

технологізація участі відкриває можливості участі в управлінні для меншин, які пригнічені владою демократичної більшості. Ідеї цифрової рівності в кіберпросторі осмислювались як створення простору свободи без тиску з боку національних держав. Автори запровадили поняття «антиципаторної демократії», яка демонструвала «перехід до представництва самих себе» [2].

Сьогодні діють різні форми електронної участі, які проводяться владою і громадськістю. Завдяки розповсюдженню масових засобів комунікацій, громадськість більше долучається до процесів обговорення, спостереження та участі в політиці.

Отже, формуються два напрями в теорії е-демократії: 1) пряма демократія, партисипативна – демократія участі (Йонедзі Масуда і Бенджамін Барбер); 2) комунітарний підхід (Амітай Етціоні, Говард Рейнгольд) [2]. Електронну демократію трактують як форму, інструмент або як стратегію підтримки демократії (визначення Ради Європи [3]).

Визнання, що в просторі реалізації е-демократії відбувається не лише політична соціалізація та реалізація політичної участі учасників політичної системи, але і діють структури, які створюють цей простір, лімітують та контролюють його, обумовило теоретичне обґрунтування керованості віртуальних процесів в формах: узгодження та лімітації контентів; цензурування; видалення небажаних «юзерів», створення «бот-ферм» тощо. В теоретико-концептуальному аналізі з'явилися ідеї про визнання утопічності електронної демократії (Даніло Дзолу), яка, незважаючи на технологічні новації, представлена як імітативна, та монетизована технологія [2]. Вінсент Ф. Хендрікс та Мадс Вестергаард у роботі «Втрачена реальність» підкреслюють, що, з одного боку, політична влада прагне забезпечити контроль інформаційної та комунікаційної інфраструктури з метою запобігання неконвенційним акціоністським політичним протестам, а з іншого боку – великий бізнес нав'язує жорсткі правила, що регламентують інформаційні потоки, прагнучі утримати контроль над споживачем [4, с. 119–120]. З цього автори визначають ризики формування нових форм утистки та панування, які породжують цифрові технології.

Прикладом «цифрового тоталітаризму» є системи обмеження, контролю та спостереження, що встановлені в більшості країни світу: США, Великобританії, Німеччини, Франції, Китаї, РФ, Україні, Кубі, Ірані та ін., які, порушуючи фундаментальні права людей та свободи, лімітують права вільного користування світовими сервісами. Дослідники підкреслюють риси сучасних цифрових тоталітарних суспільств: створення «павутини стеження» в соціальних мережах; експерименти з людьми в межах соціальної інженерії; примусове підпорядкування особистого життя людей; пропаганда та цензура;

існування «доброзичливої» диктатури; формування «поліцейської держави»; вибіркоче застосування забезпечення прав людини.

Амбівалентність політичних подій та їх оцінок, виштовхування конвенційних форм політичної участі неконвенційними «діями більшості» породжує феномен «керованої демократії» як практики імітації масованої колективної активності, фільтрації, цензурування, лімітування інтернет-свобод, доводить поширення феномену «цифрового тоталітаризму».

Про цю метаморфозу пишуть відомі науковці – Фредерік Енгдал в праці «Повний спектр домінування: тоталітарна демократія у Новому світовому порядку» та «Приречення долі. Демократія як когнітивний дисонанс», Славој Жижек в працях «Напередодні Пана: Стрясаючи рамки». Ці автори пов'язують виникнення «тоталітарної демократії» з намаганням політичної влади встановити дієві механізми «керованої демократії» [5].

Отже, проблема трансформації демократичних та тоталітарних режимів під впливом цифрових технологій є актуальним науковим завданням, яке вже має певний доробок в науковому дискурсі та потребує подальшого вивчення, особливо стосовно політичних просторів в країнах Східної Європи.

Література

1. Григор'єва М. С. Правове визначення, сутність і зміст поняття «електронна демократія». *Юридична наука*. 2018. № 2. С. 20–28
2. Омелічкін О. В. Електронна демократія: поняття, проблеми. *Вісник КемГУ*. 2014. №1 (57). С. 86–89.
3. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM/Res (2009) державам-учасницям Ради Європи щодо електронної демократії. Комітет міністрів 18.02.2009. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31250951&pos=1;-16#pos=1-16.
4. Стеблина Н. О. Цифровізація політики в контексті трансформації сучасного світопорядку: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 358 с.
5. Hendricks V. F, Vestergaard M. Epilogue: Digital Roads to Totalitarianism. In *Reality Lost: Markets of Attention, Misinformation and Manipulation*'. 2018. P. 119–199.

Новікова К. А.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
асистент кафедри кримінального права Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна

КАРАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ІНШОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ ДЕРЖАВИ

До цих кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки належать правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері охорони державної таємниці та іншої інформації, що забезпечує обороноздатність держави. Ця група включає такі склади кримінальних правопорушень як: ст.ст. 111 («Державна зрада») – у частині шпигунства, 114 («Шпигунство»), 114² («Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»), 328 («Розголошення державної таємниці»), 329 («Втрата документів, що містять державну таємницю»), 330 («Передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни») – в частині інформації зібраної у процесі контррозвідувальної діяльності та у сфері оборони країни, та 422 («Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості») КК України.

Ці кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки включають шість статей та тринадцять кримінальних правопорушень і санкцій за ці правопорушення. З них – сім санкцій (53,8 %) встановлено за нетяжкі правопорушення, чотири – за тяжкі (30,8 %), і дві (15,4 %) – за особливо тяжкі правопорушення.

Дванадцять санкцій є безальтернативними і лише одна – альтернативна. Позбавлення волі передбачено у всіх тринадцяти санкціях, обмеження волі – у двох санкціях. Всі санкції є відносно визначеними. Одна санкція містить конфіскацію майна як додаткове покарання, яке суд може застосувати або ні

(кумулятивні санкції з альтернативним покаранням), три санкції – альтернативні додаткові покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Одна передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як безальтернативне додаткове покарання.

Вивчення караності цих кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки дало змогу виділити та диференціювати за видами загальну кількість кримінально-правових санкцій, що можуть бути застосовані до осіб, винних у вчиненні зазначених правопорушень, і констатувати, що в абсолютній більшості випадків основним видом покарання для них буде позбавлення волі на певний строк, що відповідає ступеню тяжкості таких кримінальних правопорушень.

Осипова С. А.

доктор політичних наук. доцент,

завідувач кафедри політології і політичного аналізу

Придністровського державного університету імені Т. Г. Шевченка

Республіка Молдова

РІЗНОМАНІТТЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО СУТНОСТІ, ПРИРОДИ І ЗМІСТУ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Політичний процес, відображаючи форму функціонування політичної системи суспільства, характеризує її зміни в просторово-часовому континуумі. Це послідовність політичних подій; певний сукупний прояв активності суб'єктів політики, що забезпечує поступальний розвиток і стабільне функціонування політичної системи. Під політичним розвитком, у свою чергу, розуміється послідовна зміна її еволюційних станів, поєднана з переходом всієї системи або її елементів на якісно новий рівень функціонування.

У сучасному політологічному дискурсі сформувалися три найбільш поширені точки зору, що розкривають сутність політичного процесу: по-перше, цим поняттям позначають все, що відбувається в політичній сфері; по-друге, дану категорію ототожнюють з поняттям «політика»; по-третє, термін трактують як зміну станів політичної системи суспільства. Кожне з визначень може бути застосовано в предметному полі політико-правового дослідження функціонування, вектору розвитку і змін в інтерпретація політичного процесу.

Розвиток політичного процесу, на думку Т. Парсонса, основоположника школи структурного функціоналізму, «відображає не що інше, як наростання складності і структурованості його змісту, що підвищує адаптивність владних структур до зовнішніх соціальних умов» [1, с. 46].

Розгортання політичних процесів є свідченням того, що політична система в суспільстві не тільки існує, але успішно функціонує і розвивається, що є показником еволюційної динаміки держави як найважливішого з усіх політичних «винаходів» людства.

Загальноприйнятим є визначення, що політичний процес – це пов'язана послідовність дій і взаємодій політичних акторів, здійснювана в часі і в просторі. Безумовно, ці взаємодії політичних акторів можуть бути випадковими; іноді вони закономірні або навіть деякою мірою запрограмовані в цілому за своїм характером та типом. В результаті створюються стійкі зв'язки і взаємини, які обумовлюють виникнення правил, норм, організацій, що в сукупності позначаються поняттям «інститут».

З урахуванням даних обставин політичний процес можна визначити як упорядковану послідовність одиничних дій і взаємодій політичних акторів, які створюють і відтворюють політичні інститути. Тобто, інакше кажучи, політичний процес варто характеризувати як розгортання політики в часі і в просторі у вигляді впорядкованої послідовності одиничних дій і взаємодій, яку пов'язує певна логіка або зміст. Це найважливіший процес в політичному просторово-часовому континуумі.

Сучасне розуміння сутності політичного процесу, окрім вищезазначеного, передбачає і деякий плюралізм наукових думок. Цей плюралізм обумовлюється різноманіттям методологічних підходів до сутності, природи і змісту політичного процесу. А саме:

- в рамках інституційного підходу цей процес пов'язується з трансформацією державних інститутів та інститутів державної влади;

- артикуляційний підхід розглядає політичний процес як результат артикуляції соціальних потреб, пов'язаних із забезпеченням правопорядку, соціально-економічної стабільності і т. д., задоволення яких забезпечується в політичній сфері;

- соціологічний підхід особливу увагу приділяє соціальним і соціокультурним факторам політичного процесу. До перших відносяться ступінь політичної активності населення, конфліктогенність міжгрупової взаємодії та ін.; до другого – ціннісно-змістовні переваги і установки, політичні ідеали та ін.;

- прихильники інтеракціоністського підходу сприймають процес як соціальну взаємодію різних політичних сил в рамках того чи іншого

політичного простору в певний час для досягнення конкретних політичних цілей;

– представники біхевіористського підходу розглядають політичний процес д крізь призму політичної поведінки як результуючий вектор політичних інтересів і воль суб'єктів політики;

– нарешті, структурно-функціональний підхід пояснює зазначений процес як своєрідний алгоритм взаємодії соціальних суб'єктів, за допомогою якого в політичному просторі відбувається постійні зміни.

Безумовно, можна стверджувати, що кожен з підходів має право на існування і, як правил, кожен з підходів націлений на вирішення дослідницьких завдань, орієнтованих на аналіз специфічних проблем і формування певної моделі політичного мислення, що характеризує особливості соціокультурного середовища конкретного суспільства, в рамках якого відбувається політичний процес.

Структура цього процесу може бути виявлена за допомогою аналізу соціально-політичної взаємодії його суб'єктів, або ж шляхом визначення його динаміки (тобто у вигляді виділення основних фаз досліджуваного процесу, позначення основних характеристик їх зміни і т. д.). Певне значення має оцінка факторів, що впливають на внутрішній політичний процес ззовні. Таким чином, структура політичного процесу відображає елементи, властиві і будь-якому іншому процесу, – суб'єкти процесу (в т. ч. учасники), об'єкт процесу, а також мета, засоби (в т. ч. методи і ресурси), які в сукупності пов'язують суб'єкти і об'єкт політичного процесу в процесуальне ціле. Це дозволяє розглядати політичний процес і як результат постійного розвитку, вне залежності від його вектору, і як систему взаємопов'язаних, об'єднаних логікою суспільного розвитку елементів.

Література

1. Парсонс Т. Система сучасних суспільств. Київ: Наука, 2003. 302 с.
2. Осипова С. А. Сучасні практики державотворення в світовому політичному процесі. Дис. ... доктора політичних наук: спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний Університет імені К. Д. Ушинського, 3017. 416 с.

Піскун К. С.,

студентка 3 курсу спеціальності «Політологія»
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

Проноза І. І

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНІВ

Для досягнення успішної інтеграції України в європейські структури та забезпечення відповідності європейським політико-правовим стандартам важливим завданням є створення ефективних механізмів контролю за дотриманням законів. Ця необхідність виникає з метою забезпечення високого рівня правової дисципліни та правопорядку в країні, що сприятиме стабільності та розвитку. В даному контексті, розглянемо ключові аспекти запровадження ефективних механізмів реалізації європейських політико-правових стандартів в Україні [1, с. 162].

По-перше, важливим кроком є реформування судової системи. Суди в Україні мають бути незалежними та об'єктивними. Для цього необхідно створити механізми відбору та атестації суддів на конкурсних засадах, щоб забезпечити професійність та справедливість у роботі судів. Додатково, важливим є впровадження системи електронного судочинства, що спростить та прискорить розгляд справ.

По-друге, необхідно зміцнювати правопорядок і забезпечувати дотримання законів на всіх рівнях влади та в суспільстві. Для цього важливо підвищувати свідомість громадян щодо їх прав та обов'язків, проводити освітні кампанії та підтримувати роботу правозахисних організацій. З іншого боку, органи правопорядку повинні діяти відповідно до закону та бути підконтрольними громадськості.

По-третє, важливим аспектом є боротьба з корупцією. Корупція є однією з основних загроз правопорядку та розвитку країни. З цією метою, необхідно створити незалежні антикорупційні органи, які будуть відслідковувати та розслідувати корупційні схеми на всіх рівнях влади. Також важливо запровадити систему декларування доходів та майна посадовців, що публічно доступна для перевірки громадськістю.

По-четверте, для ефективного контролю за дотриманням законів важливо розвивати механізми міжнародного співробітництва. Україна повинна співпрацювати з європейськими та іншими міжнародними партнерами в області правозахисту та правопорядку. Це включає в себе обмін досвідом, технічну підтримку та участь в міжнародних проектах та програмах.

По-п'яте, важливо розвивати систему моніторингу та оцінки результативності механізмів контролю за дотриманням законів. Для цього необхідно створити незалежні органи, які будуть відслідковувати та аналізувати виконання законів та реформ. Це допоможе виявляти проблемні сфери та вчасно вносити виправлення [2, с. 15-20].

Також створення ефективних механізмів контролю за дотриманням законів вимагає вдосконалення системи правосуддя та забезпечення доступності правосуддя для всіх громадян. Це означає, що правосуддя повинно бути швидким, відкритим та доступним для всіх шарів населення. Для цього можуть бути важливими заходами декриміналізація

Одним з важливих складових ефективних механізмів контролю за дотриманням законів є створення інформаційної і технологічної бази для моніторингу та аналізу правопорушень. Розробка та впровадження сучасних інформаційних систем, які дозволять ефективно відстежувати порушення та аналізувати статистику, може значно полегшити роботу контролюючих органів. Такі системи можуть включати в себе бази даних, онлайн-платформи для подання скарг громадян, аналітичні інструменти та засоби звітності.

По-восьме, на шляху до створення ефективних механізмів контролю за дотриманням законів необхідно забезпечити незалежність та автономію контролюючих органів. Це означає, що ці органи повинні бути захищені від політичного тиску та зовнішнього впливу. Незалежність контролюючих органів допоможе забезпечити об'єктивний контроль та захист прав і свобод громадян. Для успішного запровадження ефективних механізмів реалізації європейських політико-правових стандартів в Україні необхідно залучити експертів та консультантів з інших країн, які мають досвід впровадження сучасних систем контролю за дотриманням законів. Вони можуть надавати консультації та допомогу у вдосконаленні законодавства та практик контролю.

Також важливим елементом є впровадження механізмів стимулювання дотримання законів та відповідальності за їх порушення. Це може включати в себе систему штрафів, судові позови та інші заходи, які забезпечать, що порушники законів будуть притягнуті до відповідальності.

У підсумку, створення ефективних механізмів контролю за дотриманням законів в Україні є надзвичайно важливою складовою інтеграції країни в європейські структури та впровадження європейських політико-правових стандартів. Цей процес вимагає комплексного підходу, реформ та інновацій, але

він сприятиме створенню стабільного правового середовища, високого рівня правопорядку та забезпеченню прав та свобод громадян. Реалізація цих механізмів сприятиме не лише розвитку сучасної правової системи, але й позитивно позначиться на якості життя громадян та інвестиційному кліматі в Україні.

Список використаних джерел:

1. Мельник О.М. Політико-правові аспекти розвитку культури в умовах євроінтеграції України / О.М. Мельник // Науковий вісник Національного університету "Острозька академія". Серія: Право. – 2019. – № 1 (41). – С. 15-20.

2. Міщенко Т.М. Культура та право в контексті євроінтеграції / Т.М. Міщенко // Науковий вісник НТУ "ХП". Серія: Право. – 2018. – Вип. 35. – С. 12-16.

Романенкова А. Ю.,

студентка 3 курсу

Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник: Сіренко О. В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу

Державного податкового університету

м. Ірпінь, Україна

ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНИХ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану, беззаперечно, вплинули на усі суспільні відносини, зокрема і кримінально-процесуальні. Події об'єктивного характеру, до яких окрім воєнних дій, відносять також стихійні лиха, повені, пожежі, що відбуваються на території нашої держави зумовлюють дезорганізацію судової системи та втрату матеріалів кримінального провадження, чим порушується принцип законності та невідворотності кримінальної відповідальності. Втратою матеріалів кримінального провадження прийнято вважати зникнення (загублення, знищення) частини матеріалів провадження або всього провадження, або ж втрату окремими документами ознак документів [2].

З метою забезпечення можливості відновити втрачені матеріали провадження, Верховна Рада України 14 квітня 2022 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу

України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-ІХ. Цим Законом визначено порядок відновлення матеріалів кримінального провадження, які були втрачені внаслідок ведення воєнних дій на території держави. Зокрема, Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено статтею 615-1 «Відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану».

Аналізуючи частину 1 цієї статті, можна прослідкувати, що відновленню підлягають:

1. втрачені матеріали кримінального провадження, яке не завершилося направленням обвинувального акта;
2. клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
3. клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності до суду;
4. матеріали кримінального провадження, в якому обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності направлено до суду, проте підготовче судове засідання не відбулося; судовий розгляд розпочато, проте рішення суду за результатами його розгляду не ухвалено; судом ухвалено рішення, проте воно не набрало законної сили [4].

Однак, варто погодитись із думкою Гловюк І. В., що дані законодавчі зміни не забезпечили «процесуальної рівності сторін кримінального провадження та її практичної реалізації в контексті забезпечення балансу процесуальних можливостей потерпілого та сторони захисту при поданні клопотання про відновлення, а також не вирішило питання строків та порядку розгляду зазначеного клопотання» [1, с. 3-8].

Варто зауважити, що на сьогодні, в Єдиному державному реєстрі судових рішень вже можна зустріти випадки позитивних рішень про відновлення матеріалів кримінального провадження, але разом з тим, така практика, поки що, є не дуже розповсюдженою. На наше переконання, це можна пояснити такими факторами, як: законодавчі зміни були прийняті відносно недавно, не завжди була можливість мати копії матеріалів провадження, значну кількість матеріалів таких проваджень було пошкоджено або втрачено, а відновлення втрачених матеріалів займає тривалий час.

Додатково законодавцем було встановлено обов'язок здійснення копіювання та збереження матеріалів кримінального провадження в електронній формі. На практиці використовують такі способи збереження як:

- 1) виготовлення документів в електронній формі, використовуючи кваліфікованого електронного підпису службової особи;

2) створення документів з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування. Однак, в даному випадку, часто виникають певні проблеми з доступом, оскільки його має лише НАБУ;

3) оцифрування, тобто переведення матеріалів кримінального провадження в електронний формат [3]. При цьому постає питання про недопущення розголошення таких відомостей. Так, як уповноважені особи не завжди мають змогу виключити можливість доступу сторонніх осіб до електронного носія, на якому зберігаються відповідні матеріали.

Отже, підсумовуючи можна зробити висновок, що в контексті дії воєнного стану поряд із вже існуючими проблемами при відновленні втрачених матеріалів кримінального провадження, виникають нові, що суттєво впливає на правову безпеку та справедливість. Ці проблеми включають дезорганізацію судової системи та втрату документації. При цьому новели у законодавстві, які спрямовані на вирішення цих проблем, мають як свої переваги, так і ряд недоліків. Серед них можна виділити: проблеми строків та порядку відновлення матеріалів кримінального провадження, обмежений суб'єктний доступ до створення документів з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи, можливий витік інформації з електронних носіїв та довготривалість процесу відновлення, що пов'язане із веденням воєнних дій на території України.

Література:

1. Гловюк І. В. Деякі питання тлумачення статті 615-1 КПК України. Організаційно-правові аспекти взаємодії правоохоронних та судових органів під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з військовою агресією рф проти України: матер. науково-прак-тичного семінару (м. Дніпро, 30 квітня 2022 р.). Дніпро. Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. 2022. С. 3-8.

2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туман та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків. Право. 2013. 824 с.

3. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2018. 278 с.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення: 19.04.2024).

Скриль С.А.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна

ПРАВОСВІДОМІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГОДИ ЯК СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Ефективність законодавства є важливою умовою стабільності правової, політичної, економічної систем держави. Конструкція такого законодавства як “ідеальна модель” включає якісні закони, адаптивне правозастосування та правосвідомість соціальної згоди. Останній елемент займає ключове місце в динамічній складовій правової системи будь-якої держави.

Правосвідомість - це рушійна синергія уявлень про справедливість, свободу та рівність. Світовий історичний цивілізаційний процес свідчить, що саме зміна, трансформація цих уявлень виступала важливою передумовою суспільно-політичних перетворень.

В аналізі взаємодії національних та правових інтересів і цінностей, правосвідомості можна виокремити певні грані зв'язку. Так, правосвідомість як соціальне уявлення про справедливість, свободу, формальну рівність має три рівні існування. Перший (найвищий) представляє собою соціально-психологічну згоду нації, народу у розумінні загальнонаціональної, загальнодержавної стратегії розвитку. Філософсько-правові моральні категорії справедливості, свобода та рівність абстрагуються на глобальний світовий, а також на загальнонаціональний рівні. Йдеться про геополітичну платформу та відношення до принципів існування світового порядку, повагу(або неповагу) до норм міжнародного права. Цей рівень правосвідомості забезпечує становлення «національної держави» (Ізраїль), тоталітарних держав (Німеччина та Італія у 30-ті роки ХХ століття, сучасна КНДР), а також є умовою широкої інтеграції різних країн у співдружність (Європейський Союз) або у «духовно-релігійну єдність» як країни арабського світу. Серед історичних прикладів масової глобалізації правових ідей справедливості та свободи - проголошення суверенітету та проведення демократичних реформ у посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи. Ще один приклад – масова підтримка росіянами імперської політики своєї держави відносно України. Тобто масові уявлення (навіть - хибні) про справедливість, свободу та рівність мають історичні та цивілізаційні передумови і виступають рушійною силою

соціальних трансформацій. Цьому рівню правосвідомості соціальної згоди відповідає концептуалізація консолідуючої національної ідеї.

Другий рівень соціальної правосвідомості пов'язаний з суспільним відношенням до функціонування політичних інститутів у конкретний проміжок часу. Йдеться про оцінку населенням ефективності діяльності Глави держави, парламенту, уряду, політичних партій. Цей щабель є барометром легітимності органів державної та регіональної влади. Очевидно, що умовою стабільності публічної влади виступає високий рівень довіри з боку населення. У свою чергу, політичні кризи у державі значною мірою безпосередньо пов'язані з негативною оцінкою виборцями діяльності державних інститутів.

Третій рівень суспільної правосвідомості пов'язаний з соціальною оцінкою правозастосовної діяльності держави – діяльності адміністративних, правоохоронних та судових органів. Це вже «лакмусовий папірець» для формування правової поведінки у її різних проявах.

Загалом правосвідомість соціальної згоди виступає віддзеркаленням політичної та правової систем та, будучи наповнена інтелектуально-вольовою складовою, становить собою важливий фрагмент національної свідомості[1].

Серед функцій національної свідомості І. Кресіна визначає консолідуючу, яка діє в межах всієї нації і свідчить про можливість згуртувати націю навколо спільних інтересів. Але існує найвищий ступінь єдності – інтеграція. Інтегративна функція полягає в здатності оберігати національні святині, відроджувати їх, передавати наступним поколінням, з'єднувати людей в якомусь пориві – патріотичному, зокрема[2, с.123].

Історії відомо чимало випадків інтеграції суспільства навколо соціально важливих ідей. Майже всі деколонізаційні процеси та національно – визвольні рухи мали патріотичні мотиваційні поштовхи. Розпад «соціалістичного табору» у державах Центральної та Східної Європи почався з підтримки широкими верствами населення у цих країнах антитоталітарних ідей та загальнонаціональних мрій про відродження суверенітету та демократичний розвиток. Наразі «історична пам'ять» виступає чи не найсильнішим інтегруючим націю фактором.

Також І. Кресіна виділяє символічну функцію, яка виявляється у сприйнятті та поширенні знань про національний розвиток через конкретні національні символи (знакові системи). У свою чергу, комунікативна функція є своєрідним зв'язком між різними соціальними акторами, учасниками політичного дискурсу. Цей зв'язок ґрунтується на усвідомленні національних інтересів, національної ідеї, консолідуючих можливостей титульного етносу. У націотворенні та націоствердженні істотну роль відіграють такі функції національної свідомості, як історична, естетична, виховна, оціночна, ідентифікаційна, регулятивна [2, с.124].

Перелічені функції національної свідомості характеризують її символічне релігійне забарвлення як основу емоційно-розумового світогляду. Формування національної свідомості у багатьох європейських народів, китайців, японців, євреїв, арабів проходило стадію почуття духовної особливості серед інших народів. У середині ХХ століття у Сполучених Штатах Америки виникла доктрина «громадянської релігії», зміст якої полягав у ствердженні обраності американського поліетнічного народу та у вихованні почуття особливої гідності у всіх громадян держави.

Логічним є питання, які соціальні фактори можуть виступити фундаментом для «пошуку ідентичностей», на чому побудована історична спільність думки і дій? Вочевидь, що об'єднання можливе на однаковому розумінні певних суспільних цінностей, тотожності індивідуальних та групових імперативів поведінки. «Спільною мовою» для консолідації націй виступають однакові уявлення про такі духовні цінності, як свобода, справедливість, рівність. Тобто правосвідомість виконує функцію містка між різними національними свідомостями. Три рівні правосвідомості, про які йшлося вище, але вже на наднаціональному рівні, виступають «цементуючою цеглою» різних етносів, націй.

Література:

1. Скриль С.А. Історико-правовий аналіз формування “європейської ідентичності”. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. №4. С.3-8
2. Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: Етнополітологічний аналіз. Київ, 1998. 392 с.

Станко А. П.,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії з міжнародного права
Міжнародного гуманітарного університету,
м. Одеса, Україна

РОЛЬ НЮРНБЕРЗЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ В СТАНОВЛЕННІ ІДЕЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

Сімдесят дев'ять років відділяють нас від трагічної дати – дня початку Другої світової війни, найбільш кровопролитної за всю історію людства.

Війна втягнула у свою орбіту 61 державу, більш трьох чвертей населення земної кулі, коштувала людству більш 50 млн життів. Вона розчавила сотні мільйонів людських доль і принесла колосальні руйнування.

Жахи війни фашисти помножили на небачені за масштабами і жорстокістю військові злочини й злочини проти людства. У фашистській Німеччині працювала «індустрія смерті», винищення людей у концтраційних таборах були зведені на рівень державної політики.

Існують дані, що генеральний план «Ост» передбачав фізичне знищення 120 – 140 млн чоловік на території Польщі, України та інших країн.

Близько 6 мільйонів євреїв стали жертвами фашистського геноциду. Удушення в газових камерах, повішення, розстріли, позбавлення їжі, примус до непосильної праці, зараження важкими інфекційними хворобами, скидання з висоти – цими та іншими способами в концтаборах і в «трудовах таборах» були вбиті мільйони ні в чому не винних мирних людей.

Війна завершилася правосуддям, що ввійшло в історію як «Нюрнберзький процес», – першим в історії людства міжнародним судом, що відіграв особливу роль в утвердженні моральних основ між людьми й народами та становленні принципів сучасного міжнародного права.

8 серпня 1945 року на конференції в Лондоні було прийнято Угоду «Про судові переслідування і покарання головних військових злочинців європейських країн осі» додатком до якої став Статут Міжнародного військового трибуналу.

Робота Нюрнберзького трибуналу і підписання статуту Організації Об'єднаних Націй у Сан-Франциско були ланками одного ланцюга, слугували одній меті: зміцненню міжнародного миру і безпеки. Відтоді створення Міжнародного суду для військових злочинців стало одним із пріоритетів у роботі ООН.

При підготовці проекту Лондонської угоди союзники внесли в преамбулу Статуту заяву про те, що вони діють «в інтересах усіх Об'єднаних Націй». Відповідно до ст. 5 угоди «кожний з Урядів Об'єднаних Націй може приєднатися до даної Угоди...». Згодом дев'ятнадцять держав схвалили принципи Статуту і приєдналися до угоди.

Міжнародний військовий трибунал для суду над головними військовими злочинцями європейських країн досі створювався, як випливає зі статті 1 Лондонської угоди, для суду над «військовими злочинцями, злочини яких не пов'язані з певним географічним місцем, незалежно від того, чи будуть вони обвинувачуватися індивідуально, чи як члени організацій або груп, або в тій та іншій якості».

Важливі положення містять статті 7 і 8 Статуту: «Службове становище підсудних, їх становище як глави держави або відповідальних чиновників різних урядових відомств не повинно розглядатися як підстава до звільнення від відповідальності чи пом'якшення покарання». «Той факт, що підсудний діяв за розпорядженням уряду чи наказом начальника, не звільняє його від

відповідальності, але може розглядатися як аргумент пом'якшення покарання, якщо Трибунал визнає, що цього потребують інтереси правосуддя».

Трибунал був уповноважений розглядати три категорії злочинів: а) злочини проти миру, а саме: планування, підготовка, розв'язання, ведення агресивної війни чи війни в порушення міжнародних договорів, угод або переконань, а також участь у спільному плані або змові, спрямованих на вчинення кожної з перерахованих вище дій; б) військові злочини, а саме: порушення законів або звичаїв війни, до яких належать убивства, катування, уведення в рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; убивства, катування військовополонених чи осіб, що перебувають у морі; убивства заручників; пограбування громадської чи приватної власності; безглузде руйнування міст або сіл; руйнування, не виправдане військовою необхідністю, та інші злочини; в) злочини проти людства, а саме: убивства, винищення, поневолення, заслання та інші жорстокості, вчинені щодо цивільного населення до чи під час війни, або переслідування через політичні, расові чи релігійні мотиви з метою вчинення чи у зв'язку з будь-яким злочином, що підлягає юрисдикції трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були вчинені, чи ні. Нюрнберзький трибунал розглянув тисячі документів, допитав близько 200 свідків (і ще кілька сотень були допитані за його дорученням). Суду були також подані речові докази, що підтверджували злочини обвинувачуваних. Важливу роль на суді відіграли фото- і кінодокументи, у тому числі зняті самими нацистами.

Зокрема, було представлено документальний фільм про злочини в Освенцімі, про руйнування, знищення пам'ятників культури й мистецтва, фотодокументи про військові злочини в Україні.

За час процесу було підготовлено більше 30 тисяч фотокопій документів, складено понад 50 мільйонів сторінок друкованих матеріалів. Трибунал розглядав обвинувачення проти 22 осіб.

31 серпня 1946 року, наприкінці 403-го відкритого судового засідання, головуючий Дж. Лоуренс оголосив перерву, і Трибунал виїхав на нараду для винесення вироку. Два дні, 30 вересня й 1 жовтня 1946 р., потрібні були суду Міжнародного військового трибуналу для оголошення вироку.

Фундаментальне значення вироку Нюрнберзького трибуналу полягає в тому, що він вивів поняття «злочин» за межі національного права. Міжнародний злочин індивіда як підстава індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародним правом – таке поняття міжнародного злочину ствердилось у зв'язку зі створенням і діяльністю Міжнародного воєнного трибуналу.

Протягом усього постнюрнберзького періоду кримінальне переслідування індивідів, обвинувачених у злочинах проти людства, здійснювалося в рамках національних правових систем, а конструкція міжнародного правового злочину стала переважно спиратися на національну юрисдикцію.

До Нюрнберзького прецеденту не існувало міжнародно-правової норми, яка б встановлювала, що певна категорія злочинів підпадає під міжнародну юрисдикцію. На той час не існувало органу з такою юрисдикцією.

Нюрнберзький трибунал, без сумніву, є революційною подією в міжнародному праві, практика якого отримала загальне визнання.

Трибунал оголосив про існування двох відносно нових видів злочинів за міжнародним правом: злочинів проти миру та злочинів проти людяності.

Нюрнберзький військовий трибунал став епілогом історичної боротьби над нацизмом та орієнтиром для об'єднання світу і міжнародного правосуддя.

Література:

1. Теорія та практика міжнародного кримінального права : підручник / [Н.А Зелінська., Андрейченко С.С., Дрьоміна-Волок Н.В., Коваль Д.О]. - Одеса : Фенікс, 2017
2. Альманах міжнародного права: Кивалов С.В (гол. ред) и др. - О. : Фенікс, 2009

Трегуб О. А.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу господарсько-
правових досліджень проблем економічної безпеки
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
м. Київ, Україна

РОЗМІНУВАННЯ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ВИТОКИ ДИСКУСІЇ

Протимінна діяльність є відносно молодого для України сферою правового регулювання, формування якої відбувається в умовах продовження воєнних дій та потенційного забруднення мінами й іншими вибухонебезпечними предметами близько 156 тис. км² української території (дані Національного органу з питань протимінної діяльності станом на лютий 2024 р.) [1]. Однак процес термінотворення та розвитку сучасної терміносистеми в сфері

протимінної діяльності є повільним, що вказує на необхідність поживлення досліджень на межі юриспруденції і мовознавства. Відправним пунктом науково-теоретичного пошуку має стати *розроблення базового терміна «розмінування»* із акцентом на уточнення його юридичного значення та впорядкування логіко-сміслових зв'язків з іншими термінами.

Цьому сприяє чинне законодавство в сфері протимінної діяльності. Термінологічний апарат Закону України від 06.12.2018 № 2642-VIII «Про протимінну діяльність в Україні» включає *термін «розмінування (гуманітарне розмінування)»*, у якому поєднуються родові (підпорядковуюче) та видові (підпорядковане) поняття. Порушення принципу підпорядкування поняття із вузьким обсягом («гуманітарне розмінування») поняттю із ширшим обсягом («розмінування») призводить до неоднозначного розуміння наведеного терміна та ускладнює правореалізацію.

Як роз'яснює ст. 1 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», «розмінуванням (гуманітарним розмінуванням)» є комплекс заходів, які проводяться операторами протимінної діяльності з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, включаючи нетехнічне та технічне обстеження територій, складення карт, виявлення, знешкодження та (або) знищення вибухонебезпечних предметів, маркування, підготовку документації після розмінування, надання громадам інформації щодо протимінної діяльності та передачу очищеної території [2]. Наведена дефініція дає певне уявлення про характер, види, суб'єктів та мету відповідних заходів, однак недосконалість самого терміна (як словосполучення) не дозволяє чітко визначитися із поняттям, на позначення якого він вживається. У цьому разі очевидним є *недотримання принципу правової визначеності*, покликаною забезпечити ясність змісту правової норми та недвозначність її трактування. Поряд із уточненням терміна виникає необхідність аналізу ознак, узагальнених у його визначенні, а також телеологічного (цільового) тлумачення норми-дефініції у взаємозв'язку із цілями інших норм та єдиною метою Закону України «Про протимінну діяльність в Україні». Прийоми телеологічного тлумачення, разом з іншими прийомами і способами тлумачення, допомагають розкрити істинний зміст і спрямованість конкретного правового веління [3, с. 13].

Успішність розв'язання поставлених завдань залежатиме від обраного методологічного підходу. Методологічну основу дослідження термінологічно-правових аспектів розмінування складає насамперед *термінологічний принцип*, який передбачає розроблення або уточнення змісту і обсягу понять, визначення взаємозв'язку і субординації між ними та їх місця в понятійному апараті. Цей принцип передбачає застосування термінологічного аналізу, операціоналізації понять [4, с. 60] та інших властивих йому методів.

У межах термінологічного напряму розвитку законодавства про протимінну діяльність доцільно звернутися до теоретико-методологічних засад розроблення термінології. По-перше, будь-який термін як особлива лексична одиниця має відзначатися системністю, точністю, прагненням до однозначності, відносною незалежністю від контексту, лаконічністю, коректністю та іншими базовими ознаками [5]. По-друге, юридична термінологія має бути зрозумілою не лише професійним правникам, але й звичайним громадянам. Для цього необхідно забезпечити її достатню насиченість, ясність і прозорість [6].

Правила створення і вживання юридичних термінів є також важливою складовою *техніки нормопроекування*. Як впливає із Правил оформлення проєктів законів та основних вимог законодавчої техніки (Методичні рекомендації), точність термінології заслуговує особливої уваги [7]. Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX «Про правотворчу діяльність» фіксує такі канони в межах вимог до змісту, мови та стилю нормативно-правового акта. Терміни, які вживаються у тексті нормативно-правового акта, мають бути:

- уніфікованими впродовж усього його тексту;
- узгодженими з термінологією Конституції України, Закону України «Про правотворчу діяльність», інших законів та нормативно-правових актів вищої юридичної сили;
- короткими, лексично правильно сформульованими, однозначними, зрозумілими з відданням переваги загальноповживаній та (або) спеціальній термінології державної мови [8].

Навіть не надто глибокий аналіз свідчить про порушення цих правил. У Законі України «Про протимінну діяльність в Україні» замість складеного терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)» часто вживається простий термін «розмінування» (у складі таких термінологічних сполучень, як «якість розмінування», «управління якістю розмінування», «фахівці з розмінування» та ін.).

Розроблення терміна «розмінування» як правової категорії та пов'язаних із ним термінів стане підґрунтям для подальших досліджень правових детермінант розмінування територій України у контексті забезпечення державної політики в сфері національної безпеки.

Література:

1. Розмінування України: потенційно забруднена площа зменшилася до 156 тис. кв. км. *Офіційний веб-портал Державної служби України з надзвичайних ситуацій*. 29.02.2024. URL: <https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/rozminuvannia-ukrayini-potenciino-zabrudnena-ploshha-zmensilasia-do-156-tiskvkm> (дата звернення 27.04.2024)

2. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06.12.2018 № 2642-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> (дата звернення 27.04.2024)

3. Трегуб О.А. Цілі правового регулювання відносин у сфері поведження з відходами: наукова доповідь. Київ: НАН України, ДУ «Ін-т економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України», 2017. 26 с. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/handle/765432198/153> (дата звернення 27.04.2024)

4. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2008. 310 с.

5. Артикуца Н.В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць. Київ: КНЕУ, 2005. Вип. VI. С. 35–42.

6. Єльнікова Н. Лексико-семантичні особливості юридичної термінології. *Сучасні проблеми соціально-гуманітарних наук*: матеріали міжвузівської конференції (м. Харків, 02 червня 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 24–27

7. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) / Апарат Верховної Ради України. 4-те вид., виправ. і допов. Київ, 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002451-06#Text> (дата звернення 27.04.2024)

8. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення 27.04.2024)

Хілобок Д. Р

курсант 2-го курсу ФПФОДР ОДУВС

Науковий керівник: Середницька І. А.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін ОДУВС,

м. Одеса, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Цифровізація правосуддя стала достатньо актуальною ще за часів COVID-19. В умовах карантину учасники судового процесу були змушені активніше використовувати підсистему «Електронний суд», що входить до складу Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з метою направлення до суду

процесуальних документів, ознайомлення з матеріалами справи та отримання електронної копії судового рішення.

Важливий аспект, що участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції поза межами судової зали, стало важливою гарантією доступу до правосуддя і захисту прав людини.

Плесканка О.В. зазначила, що фактично у сфері цифровізації судової системи України було зроблено немало, наприклад:

- Розроблений веб-портал "Судова Влада України" об'єднує стандартні веб-сторінки всіх судів загальної юрисдикції;

- Створено Єдиний державний реєстр судових рішень України з метою забезпечення основних принципів судочинства, зокрема відкритості та гласності судових процесів. В цей реєстр включаються всі судові рішення загальної юрисдикції.;

- створені автоматизовані комп'ютерні системи "Діловодство-3" у апеляційних і місцевих загальних судах, а також "Діловодство спеціалізованого суду" у спеціалізованих судах. Ці системи дозволяють здійснювати електронний обмін документами на всіх рівнях судового процесу.;

- була впроваджена Єдина база даних електронних адрес і номерів факсів суб'єктів владних повноважень.;

- активно використовуються відеоконференції для проведення судових засідань.;

- працює інформаційне вікно суду;

- створено соціальну професійну мережу «Феміда» для спілкування суддів та працівників апарату судів та інше. [3]

Тож система справді працює, а в перспективі планується її подальше розширення.

Діджиталізація системи правосуддя насправді має певну кількість переваг. Науковці виділяють такі переваги:

- економію коштів та часу;

- пришвидшення строків розгляду спору;

- спрощення доступу учасників процесу до матеріалів справи;

- забезпечення справедливості, відкритості та доступності правосуддя;

- протидія зловживанню судовою владою. [4]. Наприклад згідно зі звітом Урядового Порталу за 2021–2023 роки було 16 904 405 судових рішень, сервісами користувалися 50 тис. працівників суду й судових організацій та більш ніж 6,7 млн громадян, адвокатів, нотаріусів, слідчих органів та представників бізнесів. [6].

Також, важливо враховувати деякі факти, що українське законодавство характеризується високим ступенем суперечливості норм та вимог, і з цим

виникають деякі проблеми із повноцінним впровадженням електронного судочинства.

Є деякі проблемні обставини, які важливо зазначити. Зауважується, що в Україні спостерігається невисока довіра громадян до електронних послуг, а також значна інерція у цифровій трансформації суспільства. Це підкреслює необхідність активізації зусиль органів влади у забезпеченні інформування громадян щодо використання електронних сервісів. Важливо також визнати проблеми з технічним забезпеченням та програмними рішеннями у багатьох українських судах, що ускладнює якісне впровадження електронного судочинства.[2].

Окрім зазначених, вагомою видається і проблема доступності електронного правосуддя малозабезпеченим категоріям громадян, бо відносно новітня технологія Електронного суду, має достатньо тяжкі технічні вимоги для деяких осіб. Функціонування Електронного Суду забезпечується за умови дотримання користувачами наступних технічних вимог:

- швидкість інтернет з'єднання: від 1 Мбіт/с;
- браузер: Google Chrome (не нижче 60 версії);
- рекомендована версія: використання поточної актуальної версії;
- роздільна здатність монітора: не нижче ніж 1280x720;
- операційна система: не старіше Windows 7, рекомендовано: Windows 10 [1].

Не всі особи можуть отримати вищезазначені вимоги. Наприклад для військових які знадяться в зонах бойових дій, швидкість інтернету чи інші вимоги не будуть доступні. Сама програма ЕС важить досить багато, та має високі технологічні параметри, не всі користувачі РС можуть дозволити собі цю підсистему. І це не всі зазначення.

Органи державної влади повинні забезпечити не лише обізнаність населення у використанні «ЕС», а й рівність прав кожної людини шляхом гарантованого доступу до мережі Інтернет, а також забезпечити необхідними для цього пристроями, що на даний час видається малоімовірним, особливо на час воєнного стану в Україні.

Щодо законодавства, то 10 березня 2023 р. Кабінет Міністрів зареєстрував у Верховній Раді законопроект № 9091 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо цифровізації судочинства». Також передбачає узгодженість законів і положень Закону «Про судоустрій і статус суддів» із нормами законів «Про електронні комунікації» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації»[5].

Це надає можливість зрозуміти ключові виклики і перспективи, які стоять перед системою правосуддя в умовах кризових ситуацій. Цифровізація має стати важливим інструментом для забезпечення доступності, ефективності, швидкості, справедливості та прозорості судочинства навіть в умовах воєнного конфлікту. Проте необхідно урахувати та вирішити низку технічних, організаційних і юридичних питань, щоб забезпечити успішну інтеграцію цифрових інструментів у правову систему. Крім того, важливо враховувати потреби та права громадян у забезпеченні конфіденційності та безпеки даних, особливо в умовах кризових ситуацій. Розвиток цифровізації правосуддя в контексті воєнного стану вимагає комплексного підходу, залучення різноманітних стейкхолдерів та уважного аналізу потенційних ризиків і переваг.

Література:

1. Державна судова адміністрація України, державне підприємство “Центр судових сервісів” НАКАЗ від 11 січня 2022 № 2- ОД “Інструкція користувача Електронного суду ЄСІТС”. URL: <http://surl.li/mfjmo> (Дата звернення 24.04.2024)

2. Калараш А. Електронний суд: актуальні проблеми, шляхи їх вирішення та перспективи реформування. Судово-юридична газета. 2021. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/219733-elektronniy-sud-aktualni-problemi-shlyakhi-yikh-virishennya-ta-perspektivi-reformuvannya> (Дата звернення 24.04.2024)

3. Плєсканка О. В. щодо проблем впровадження електронного правосуддя в Україні - concerning the problems of implementation of electronic justice in ukraine. с. 402-403 URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/97.pdf (Дата звернення 24.04.2024)

4. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України. Стратегія від 11.06.2021 № 231/2021. Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (Дата звернення 24.04.2024)

5. *Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо цифровізації судочинства № 9091 від 10.03.2023.* Проект Закону. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41532> (Дата звернення 24.04.2024)

6. *Цифровізація судової сфери: працюємо над оновленою концепцією e-Суду.* Міністерство цифрової трансформації України від 28 лютого 2024 року. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-sudovoi-sfery-pratsiuємо-nad-onovlenoiu-kontseptsiuu-e-sudu> (Дата звернення 24.04.2024)

Хлевнюк Тетяна Петрівна,
кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи
ОНУ імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ РЕГУЛЮЮЧА ФУНКЦІЯ У СУСПІЛЬСТВІ

Актуалізації теми інновацій в політичному процесі є дуже актуальною у останнє десятиліття, що пояснюється кризовими моментами у світовому просторі, економічним спадом та політичною стагнацією. Особливо це чітко уявляється в останні роки після початку російсько-української війни.

Інновації в політичному управлінні – це, безумовно, не панацея, але все ж необхідна умова політичної стабільності держави та розширення можливості її конкурентоспроможності, соціально-економічного та культурного росту.

Інноваційні політичні технології – це певною мірою візитна картка сучасного суспільства. Формування політичних технологій взагалі, інноваційних – зокрема виводить державу на якісно новий рівень розвитку і створює умови для її подальшого розвитку. Крім того, як підкреслює молода українська дослідниця А. М. Прохоренко, особливості функціонування інтернет спільнот повинні не тільки враховуватися в рамках політичного простору, а й знайти своє відображення в законодавстві та в освітніх стандартах всіх гуманітарних дисциплін [3].

Державна інноваційна політика – система заходів органів держави, метою якої є створення умов для найкращого розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, підвищення конкурентоспроможності національної наукоємної продукції, розроблення й удосконалення нормативно-правової бази й розвиток інноваційного середовища [1].

Основними правовими документами, що визначають правове поле інноваційної діяльності та статус науки, є Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про науково-технічну інформацію», а також закони «Про інноваційну діяльність», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» та ін.

Розглядаючи політичні технології останніх десятиліть, варто звернути увагу на так званій «політичний спам», тобто інформаційні повідомлення, які здійснюються спеціально найнятими фахівцями, основна мета діяльності яких – створення політичної комунікації під виглядом політичної думки, що значно блокує інформаційне середовище неправдивою інформацією та викривленими фактами.

Безумовно, кожна цивілізована країна, незважаючи на свободу слова, повинна мати у своєму арсеналі інструменти впливу та боротьби з цим явищем, бажано в політико-правовому руслі, з визначенням правової бази щодо певних юридичних заборон такого роду «політичного спаму». У зворотному випадку наслідки можуть бути катастрофічними для країни – політичним екстремізмом з крайнім агресивним контентом, прізиви до порушення існуючого правопорядку, до державного перевороту тощо.

У цьому контексті варто визначитися і з поняттям «інновація», який характеризує не тільки сучасні зміни в політичних технологіях, але і в багатьох інших сферах суспільного життя. Різноманітні тлумачення терміну «інновації» сповнені суперечливих і часто протилежних один одному позначень, які розкривають абсолютно різні аспекти змісту поняття. Тому необхідно розглядати інноваційний потенціал мереж Інтернету, виходячи з головної мети їх існування та пілг для подальшого розвитку суспільства, перш за все визначаючи вектор спрямованості і зацікавленості в інформаційних повідомленнях (політичного спаму) та механізму боротьби з ним.

Політичні системи сучасних країн повинні бути конституційно визначеними константами, а не «матеріалом» для невпинного експериментування як можновладців, так і широких верств населення.

Варто погодитися з дослідниками, які вважають, що «... політичний процес у багатьох країнах (включно з Україною) доволі часто постає як непрогнозований мікс подій, конфліктів, провокацій, скандалів, непублічних домовленостей, іміджевих перевтілень, рекламних симуляцій, необґрунтованих обіцянок, безвідповідальних учинків тощо. Регулятивна слабкість традицій, моралі, культури, релігії, свідками якої стала більшість сучасників, додатково підкреслює необхідність пошуку нових механізмів упорядкування індивідуальної та групової життєдіяльності. За таких умов сучасний фахівець має володіти мінімальним рівнем знань з питань технологізації суспільно-політичних відносин, розрізнення їх конструктивної частини (яку необхідно використовувати) та деструктивної (якій необхідно протидіяти) [2].

Саме в такому розумінні і слід використовувати поняття «інновації» та «інноваційні технології» як нові обґрунтовані підходи до упорядкування всіх сфер життєдіяльності і в цілому стабілізації політико-правового простору.

Література:

1. Лебедева Л. В. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування. *Ефективна економіка*. 2014. № 1. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2664>

2. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянчук, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ. 2021. 328 с.

3. Прохоренко А. М. Концепт інноваційних політичних технологій та особливості їх впровадження в Україні: Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 – політологія. Національний університет «Одеська юридична Академія». Одеса, 2021. 204 с.

Шевчук Я.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) було головним аспектом реформи децентралізації влади в Україні. На «зорі» реформи у 2015 році Київ заявив про готовність поділитися з регіонами повноваженнями та фінансами за умови, що місцеві ради будуть укрупнені. Насправді це виглядало так: кілька сіл планувалося об'єднати в одну територіально-адміністративну одиницю з єдиною радою та мером, назвавши її ОТГ. У процесі імплементації реформи в Україні за два роки 993 села об'єдналися у 202 ОТГ. Перші місцеві вибори у «децентралізованих» умовах відбулися 29 жовтня 2017 року, де 1,3 мільйона українців мали змогу обрати керівників тергромад.

У процесі передачі на місця повноважень багатьох хвилювало питання – чи зможуть місцеві ради впоратися з їхнім обсягом? Наприклад, одним із пріоритетів реформи децентралізації у контексті адмінпослуг було обрано підвищення якості останніх шляхом передачі повноважень їх надання – місцевим громадам, а також створення органами місцевого самоврядування центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). Варто зауважити, що деякі громади в Україні мають досить значні розміри, а деякі села-тисячники були визнані несамостійними. У той же час експерти Програми EGAP зазначають, що досвід ЄС свідчить якраз про інше. Деякі селища, де мешкають кілька сотень жителів, нерідко є в Європі самодостатніми і мають свою нараду та мера.[1]

Незважаючи на такі аргументи, повноцінне передання повноважень не відбулося.

Нарешті, в березні 2024 року, Кабінет Міністрів України затвердив Дорожню карту децентралізації. Документ визначив подальші кроки для реалізації реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні на 2024 – 2027 роки.

До обговорення карти було залучено широке коло експертів, міжнародних партнерів, представників асоціацій органів місцевого самоврядування.

Були виявлені заходи та ключові кроки для становлення спроможних громад, зокрема:

-зміна законодавства (законопроекти щодо удосконалення регулювання механізму затвердження територій територіальних громад і визначення їх адмінцентрів; про особливості відновлення публічної влади на деокупованих територіях; про розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади; щодо удосконалення законодавчих інструментів консультацій органів державної влади з асоціаціями органів місцевого самоврядування; про місцеву статистику та ін);

-підвищення інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;

-розбудова місцевої демократії та широке залучення жителів до прийняття управлінських рішень на місцях.[2]

Мінрозвитку України бачить таку нову територіальну громаду: спроможню – має сталі інституції та повноваження, багату – системно та якісно працює з інвестиціями та податками, інклюзивну – послуги та всі громадські простори доступні кожному мешканцю громади, прозору – тут працюють антикорупційні запобіжники, вона підзвітна та відкрита для громадян та інтегровану – має мультирівневе врядування та врегульований адміністративний та територіальний устрій.

Однак, сучасні громади постійно стикаються з проблемою недостатньої спроможності здійснювати власні та делеговані повноваження.

Про це свідчать результати опитування, проведеного в лютому 2024 року Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) на замовлення громадської організації «ДЕСПРО» за підтримки Проєкту USAID «ГОВЕРЛА», які були презентовані в Укрінформі.

Згідно з опитуванням, 55% органів місцевого самоврядування стикаються з такою проблемою як недостатня спроможність здійснювати власні та делеговані повноваження.[3]

Існують також інші проблеми, які необхідно враховувати. Це проблема нечіткого розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади, проблема у розмежуванні повноважень

військових адміністрацій з повноваженнями рад і голів, проблема нечіткості розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів.

Результати дослідження були спрямовані до профільних комітетів Верховної Ради та у центральні органи виконавчої влади для можливого вирішення проблем.

І, нарешті, найважливіше, без змін до Конституції України, без прийняття нового Муніципального кодексу України або нової редакція Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, без Закону “Про префекта”, без внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України щодо закріплення за органами місцевого самоврядування відповідного фінансового ресурсу для виконання оновлених повноважень, та без нового Закону “Про адміністративно- територіальний устрій України” – реформа взагалі неможлива.

Література:

1. Ємельяненко М. Децентралізація в Україні: реформа чи імітація? <https://rubryka.com/blog/detsentralizatsiya-v-ukrayini-reforma-chy-imitatsiya>
2. Уряд затвердив Дорожню карту децентралізації <https://glavnoe.in.ua/news/uryad-zatverdyy-dorozhnyu-kartu-deczentralizacziyi>
3. Які проблеми мають орган місцевого самоврядування у здійсненні повноважень <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3821472-aki-problemi-maut-organi-miscevogo-samovraduvanna-u-zdijsnenni-povnovazen.html>

Шкандратов М. С.,

аспірант Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ АКТОРІВ У ДОСЯГНЕННІ РОЗУМІННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНИХ ПРОЕКТІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Наукова література переповнена надто суперечливими визначеннями поняттями «криза», «конфлікт» та іншими суміжними категоріями, які визначають у загальному вигляді нестабільність соціально-політичних відносин у суспільстві. В сучасній науковій літературі відсутні відповіді на цілу низку політичних питань, які виникають у зв'язку з значною кількістю політичних криз у світі. Закономірно, що осмисленню підлягають такі важливі питання: які

основні причини високого конфліктного потенціалу сучасного політичного простору; особливості його динаміки і вектору розвитку; які найоптимальніші теоретичні та практичні підходи до управління політичними конфліктами, що можуть не допустити їх подальшого розвитку і переростання у кризи?

До того ж, враховуючи специфіку сучасних реалій, а саме розбалансування та дестабілізації світової політичної системи, кризи набувають особливого вектору розвитку – збройного насилля, що підтверджено, на превеликий жаль, повномасштабним вторгненням РФ в нашу країну і розв'язанням російсько-української війни.

Збройне насилля кваліфікується як «політичне явище – особливий засіб та метод соціально-політичного протиборства, граничний ступень примусу опонента та підпорядкування його своїй волі шляхом застосування збройної сили або загрози її застосування» [1]. На думку українського дослідника А. В. Бадера, так форми політичного насилля, як бунт, повстання та збройний заколот, не призводять до суттєвих політичних змін та не потребують подальшого аналізу. Проте зазначено, що вони в процесі реалізації можуть перерости у суттєві кризові явища. Так, зокрема, бунт чи повстання – у громадянську війну або революцію, а заколот – у державний переворот. Громадянську війну та революцію дослідник відносить до окремої групи політичного насилля, оскільки вони призводять до суттєвих змін суспільно-політичної системи держави [1].

Варто зазначити, що розвиток світового політичного процесу безпосередньо пов'язаний з великим розмаїттям сценаріїв, шляхів та траєкторій, за яким він здатний розвиватися. Всупереч сталому інтересу до цього феномену, питання щодо розробки метатеорії зазначеного процесу досі залишається відкритим. Автор тез погоджується з ствердженням, що поведінкові практики індивідів – акторів політичного процесу – грають ключову позицію у визначенні вектору розвитку подій – чи усунувати підґрунтя для ескалації кризових явищ, чи навпаки, постійно підпитувати його.

Щодо нашої країни, то протягом всього періоду існування незалежної України, очевидна наявність кризового характеру українського варіанту суспільно-політичного розвитку. Відчутні суперечності, що спостерігаються між інноваціями в межах демократизації країни та традиційними елементами, залишившимися у формі «радянської спадщини». Тому результативність змін дуже часто після переобрання Президента та Парламенту як законодавчого органу була нулівою.

Одним з таких визначальних чинників, на думку української дослідниці Г. В. Грабіної, слід вважати модель владних відносин, яка закладена в культурному коді нашого суспільства та проявляється в офіційних та повсякденних соціальних практиках, наділяючи процес демократизації

національною специфікою. Неупереджене дослідження визначних атрибутів української субкультури влади розглядається цитуємою авторкою як запорука досягнення розуміння перспектив реалізації «проекту демократії» у вітчизняних умовах. Нею визначається роль субкультури влади у детермінації змісту, інструментарію здійснення та напрямку розгортання процесу демократизації, як одного з провідних трендів сучасності [3].

У той же час стверджувати про взаємодію політичних акторів у цьому процесі як умову запобігання криз у сучасному суспільстві, за рано.

Говорячи про подальші демократичні перетворення сучасних суспільств, варто зазначити, що це не декларативна мета, а проблема практичного втілення, без якої неможлива соціально-політична стабільність сучасного суспільства. І це безпосередньо пов'язано саме з практичною діяльністю політичних акторів, їх вмінню знаходити розумні компроміси, їх толерантністю, без якої їх взаємодія не може бути конструктивною і ефективною. Не останню роль у цьому контексті грає й поняття справедливості, в його широкому розумінні, реалізація соціальних та економічних прав у суспільстві, бо це має пряме відношення до політичної діяльності, як взаємодії політичних акторів.

Не зважаючи на суспільну значущість та публічне визнання соціальних прав, вони досі формулюються у політичному та правовому дискурсі як зобов'язання результату, а не вимоги конкретних дій політичних акторів, державних інститутів та організацій. Так, на думку А. Ейде, «Економічні, соціальні та культурні права широко визнаються, а от відповідні зобов'язання – ні. Останні сформульовані, головним чином, як широкі зобов'язання результату, а не специфічні зобов'язання поведінки... Державні діячі повинні не застосовувати тортури – це зобов'язання поведінки. Держави та їхні діячі мають виключити випадки голоду – це зобов'язання результату» [4, с. 185].

Зрозуміло, що у цьому контексті під «голодом» розуміються всі його прояви – інформаційний, правовий, соціальний, економічний, інформаційний тощо,

Ця проблема поступово стає однією із головних для політичного розвитку і, відповідно, для політичних акторів. Варто погодитись із тим, що «характерною рисою пошуків нового філософського і політичного «проектів сучасності» є спроби органічного поєднання етики, права та політики і створення на цій основі нового, сучасного «дискурсу справедливості [2], який буде підґрунтям для взаємодії політичних акторів в їх політичній діяльності з метою запобігання криз у суспільстві та його демократичного цивілізованого розвитку.

Література

1. Бадер А. В. Збройне насилля як фактор впливу на функціонування та зміну політичних систем: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». – Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Старобільськ, 2020. 454 с.
2. Босенко Є. В., Ситниченко Л. А. «Справедливість» в контексті сучасної політичної антропології. URL : <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/8617>
3. Грабіна Г. В. Субкультура влади як фактор політичних перетворень в межах хвиль демократії: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» (052 – Політологія). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2018. 237 с.
4. Ейде А. Мінімальний рівень реалізації соціально-економічних прав. *Права людини: Концепції, підходи, реалізація*: пер. з англ. / під редакцією Б. Зізік; гол. ред. серії і автор передмови Дж. Перлін. Київ : вид-во «Ай Бі», 2013. С. 185-201.

Шупенько В.С.,

аспірант кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ГІБРИДНІ ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ СУЧАСНОСТІ

Поняття «демократія» є найбільш поширеним у світі, але до сих пір воно не визначено однозначно і має більш 2000 дефініцій. Крім того, певному періоду часу відповідає своє визначення і свої особливі риси і прояви Те, що належить, наприклад, стародавнім часам важко уявляти як демократію (в її сучасному розумінню). На превеликий жаль, у теперішній час відбувається деякою мірою «переплетіння» рис демократії і неототалітаризму.

Є підстави стверджувати, що на сучасному етапі навіть відбувається трансформація ліберальної демократії в бік посилення неототалітарних тенденцій. У науковій літературі останніх років з'явився термін активно обговорюється ця тенденція і висловлюються обґрунтовуються приклади з політичної практики сучасності.

Як відомо, концепція тоталітарної демократії вперше була запропонована Джейкобом Талмоном у 1952 році і розвинена Вільямом Ендгалем. В останні десятиліття цією тематикою активно займаються такі відомі науковці, А. Калініна, В. Кривошеїн, С. Наумкіна, О. Романюк, В. Снетков та ін.

У цілому тоталітарна демократія являє собою форму політичного режиму, при якій формально наявне демократичне законодавство та дотримання всіх виборчих правил та процедур, в той час як участь громадянського суспільства в управлінні державою і вплив суспільства на владу реально відсутній або мінімальний. Тоталітарна демократія, як правило, має псевдоплюралістичну політичну систему, в якій домінуючою є правляча партія [5, с. 283].

Отже, у політичному сенсі неототалітаризм набуває рис гібридного політичного режиму, в основі якого лежать недемократичні механізми, замасковані під демократичні стандарти. Сьогодні нараховується безліч типів гібридних політичних режимів, у яких простежуються неототалітарні тенденції [Див., напр. : 1; 2; 3; 4].

У неототалітарному суспільстві формується механізм тотального контролю у формі віртуального тероризму, перш за все – через мережу Інтернет.

До такого виду «демократій» різні науковці відносять різні моделі і назви. Так, Вольфганг Меркель та Аврель Круассан [9] виокремлюють три типи дефектних демократій як гібридних політичних режимів: ексклюзивна демократія, анклавна демократія та неліберальна демократія, поділяючи потім кожен з них на підтипи і обґрунтовуючи їх реформізм. Розглядаючи неліберальну демократію більш ретельно, Аврель Круассан і Пітер Тері додають ще й таке поняття, як делегативна демократія, у якій підривається система стримувань та противаг, тому виконавча гілка влади домінує над законодавчими органами, а судові органи майже не контролюють виконавчі структури [6].

Для всіх цих типів неототалітарної демократії використовується термін «дефектні» демократії, який підкреслює їх деформації і не відповідність ключовим рисам демократії.

Такі відомі дослідники, як Л. Даймонд, М. Вігелл, Л. Морліно, С. Левіцький та Л. Вей виокремлюють так звані гібридні політичні режими, відносячи їх до дефектним за їх головними характеристиками. Псевдодемократія, обмежена демократія, демократія без закону, квазідемократія – такі терміни використовуються дослідниками цього напрямку для визначення «викривленим» сучасних моделей демократії [Див., напр. : 7; 8; 10; 11].

Таким чином, за Є. Більченком, гібридність неототалітаризму, його синкретичність і розмитість значно ускладнюють процес його

діагностування [2]. Народ у таких випадках розглядається як постає як декоративно-театральний феномен, коли емоційна реакція спеціальної групи людей видається за загальну народну волю.

Тому поєднання цих двох понять «демократія» і «неототалітаризм» на практиці можуть створювати сучасні дефектні моделі демократії та будувати дисциплінарне суспільство, суспільство контролю та інші псевдодемократичні суспільства, порушуючи головні напрями цивілізаційного суспільного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батюк Д.А., Кисленко Р.В. Типологія гібридних політичних режимів. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2013. Вип. 6 (I). С. 18-23.
2. Більченко Є. Неототалітаризм як світоглядний феномен: культурологічний дискурс. *Схід*. 2017. № 2 (148), березень-квітень. С. 83-90.
3. Калиніна А.О. Від класичного тоталітаризму до тоталітарної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 281-288.
4. Кривошеїн В.В. Риски постпандемической трансформации демократии: мировые тенденции и украинские реалии. *International conference «Pale (Post-Apocalyptic Life Era) – 2020»*, 22nd May, 2020. URL: <https://pale2020.euasu.org/wp-content/uploads/2020/07/pale-pdf-final.pdf>.
5. Романюк О.І. Що таке «дефектні демократії» і якими вони бувають. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2017. № 2 (33). С. 114-123.
6. Croissant A., Thiery P. Von defekten und anderen Demokratien. *Welt Trends*. 2000 / 2001. №. 29 (Winter). S. 9-32.
7. Diamond L. The State of Democratization at the Beginning of the 21 Century. *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*. 2005. Vol. 11, № 1. P. 13-18; Diamond L. Thinking About Hybrid Regimes. *Journal of Democracy*. 2002. Vol. 13, № 2. P. 21-35.
8. Levitsky S., Way L. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War (Problems of International Politics)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 493 p.
9. Merkel W., Croissant A. Formal Institutions, and Informal Rules in Defective Democracies. *Central European Political Science Review*. 2000. Vol. 1, № 2. P. 31-48.
10. Morlino L. Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion? *European Political Science Review*. 2009. Vol. 1, № 2. P. 273-296.

11. Wigell M. Mapping «Hybrid Regimes»: Regime Types and Concepts in Comparative Politics. *Democratization*. 2008. Vol. 15, № 2. P. 230-250.

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Bato V.,

PhD candidate

Department of International Trade

Faculty of Commerce

University of Economics

Bratislava, Slovak Republic

THE FUTURE OF THE EU-UKRAINE RELATIONS: OPPORTUNITIES FOR THE SLOVAK ECONOMY

After declaring independence from the Soviet Union on August 24, 1991, Ukraine faced the challenge of building its own statehood and moving towards democratic and economic reforms. In 1994, the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) was signed between the EU and Ukraine, which laid the foundations for their mutual political and economic cooperation. The events of Euromaidan and the subsequent annexation of Crimea and the conflict in Donbas had a profound impact on Ukraine, its relations with the EU and Russia, and also on the geopolitical situation in the region. For Ukraine, this meant stepping up efforts for political and economic reforms in an effort to move closer to the EU, while for the EU and its member states it was a challenge to respond to violations of international law and intervene to stabilize and support Ukraine. Despite the ravages of war, the Ukrainian economy has shown remarkable resilience, handled shocks and maintained the continuity of national production, which is essential for military success and the maintenance of adequate living conditions [1].

The Slovak economy in the wider context of the European Union is at a critical point where it can significantly benefit from involvement in the recovery plan of Ukraine. This engagement offers a unique convergence of interests, promising growth opportunities for Slovakia, and at the same time contributes to the stabilization and development of Ukraine.

The war in Ukraine caused serious economic damage, which significantly affected the development trajectory of the country and the well-being of its citizens. Ukraine's poverty rate has escalated dramatically from 5.5% to 24.2% in 2022, pushing an additional 7.1 million people into poverty. Added to these economic difficulties is the significant problem of food insecurity, which affects one in three households. As of March 2024, the war has caused about \$63 billion in direct damage to Ukraine's infrastructure. This includes the destruction or damage of thousands of residential buildings, educational institutions, medical facilities and critical energy

infrastructure. The Russian invasion led not only to loss of life, but also to a significant brain drain, with more than six million people leaving the country, or about 15% of the pre-war population. This fact is expected to result in long-term labor shortages. The agricultural sector, which was a strong part of the Ukrainian economy in the past, was significantly affected. It employed 14% of the population and accounted for 45% of export earnings before the war, but now faces reduced production and damaged business infrastructure. In addition to the immediate damage, broader economic challenges include more than \$150 billion in damage to physical infrastructure and the reduced capacity of local communities to manage large-scale recovery efforts [2] [3][4].

The European Union has played a key role in the reconstruction of Ukraine by providing significant financial and institutional support. Since the outbreak of the conflict, the EU has committed almost €98 billion to various forms of aid, including financial, humanitarian, emergency, budgetary and military support. This significant commitment underlines the EU's commitment to the stability and reconstruction of Ukraine. In addition, the establishment of a multi-agency donor coordination platform ensures that the aid provided is coherent, transparent and accountable [5]. In response to Ukraine's ongoing needs, the EU has launched strategic initiatives aimed at promoting economic integration and sustainable development. The introduction of the Facility for Ukraine, with a budget allocation of up to EUR 50 billion for the years 2024 to 2027, is designed to provide stable and predictable financial support to assist Ukraine in its recovery efforts. This initiative not only supports immediate reconstruction needs, but also aims to attract and mobilize additional public and private investment, focusing on critical sectors such as infrastructure and economic modernization [6]. Aware of the deep impact of the war on the social structure of Ukraine, the EU also focused on the restoration of the social infrastructure. An investment of EUR 100 million was directed to the reconstruction of damaged schools, and approximately EUR 14 million was earmarked for the procurement of school buses that will enable safer and more accessible education for Ukrainian children [5].

Ukraine's strategic location between the EU and Russia makes it a key buffer zone and potential gateway for EU expansion into Eastern Europe and Central Asia. Also, as a key partner, Ukraine plays a key role in the EU's efforts to promote stability and security in Eastern Europe, which is key to the region's geopolitical environment. Ukraine is the EU's 8th largest trading partner, which highlights its role in bilateral trade. Immediately, Ukraine has significant reserves of natural gas, coal and other vital energy sources and is an integral part of the EU's energy security, potentially reducing dependence on external energy supplies. Ukraine's urgent situation, aggravated by external threats, hastened the process of its integration into

the Euro-Atlantic community, which was manifested by its immediate application for EU membership in the first days of the invasion [7].

Initially, the Slovak economy was expected to grow by approximately 3% in 2022, but the Russian invasion significantly changed this trajectory. Instead, the economy experienced a slowdown due to the compounding effects of increased energy prices and trade disruptions. The Slovak Republic's involvement in the post-war reconstruction plan of Ukraine represents several opportunities for the Slovak economy. Currently, approximately 15,000 Ukrainian refugees have secured employment in Slovakia, primarily in the manual labor sectors. This integration not only helps refugees, but also solves the lack of labor on the Slovak market. Slovakia's new government program underlines significant "business opportunities" in the reconstruction of Ukraine, especially for Slovak companies. A road map is being prepared to facilitate Slovak participation in these initiatives, promising economic benefits and stronger bilateral ties. Slovakia, in cooperation with the EU, is taking steps towards energy independence from Russia, a move that increases national security and opens up opportunities for investment in renewable energy, and despite the adverse effects of the Russian invasion, the Slovak economy is expected to grow. The financial impact of the EU is expected to lead to a projected year-on-year growth of 1.5%, with further growth expected from investment in green solutions [8]. Slovakia offers specialized financial products for Slovak exports to Ukraine, covering commercial and political risks. This support is crucial for companies entering the Ukrainian market [6]. Eximbanka initiated a survey to determine the needs of Slovak companies that want to enter the Ukrainian market. This proactive approach ensures tailored support for businesses expanding into Ukraine.

The European Parliament Research Service (EPRS) conducted a comprehensive strategic prognostic analysis, resulting in four potential scenarios for future relations between the EU and Ukraine. Ranging from "Just Stability" to "Destroyed Europe", these scenarios outline options ranging from Ukraine's full integration into the EU and NATO to scenarios where conflicts remain unresolved or escalate. Each scenario presents unique challenges and opportunities, highlighting the need for adaptable strategies that can handle varying degrees of cooperation and conflict between Ukraine, the EU, and Russia. Despite the ongoing conflict and its complexity, Ukraine is gradually working to meet the conditions necessary for EU membership. A key aspect of this journey is the EU's support in dealing with internal and external security challenges after the end of the conflict. The integration of Ukraine into the EU is not only a political and cultural effort, but also an economic strategy that involves significant financial consequences. The estimated cost of Ukraine's integration into the EU budget is estimated at 0.13% of EU GDP per year [8]. To support this transition, the EU plans to develop targeted aid programs

aimed at strengthening the Ukrainian government's ability to cope with post-war challenges and ensure a smooth and sustainable integration process.

References:

1. Zhalilo Y., et al. Ukrainian Economy at War: State of Play and Pathways Towards Recovery. GLOBSEK. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/ukrainian-economy-war-state-play-and-pathways-towards-recovery>
2. Irving D. Postwar Ukraine: Planning for a Successful and Secure Recovery. RAND. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.rand.org/pubs/articles/2024/postwar-ukraine-planning-for-a-successful-and-secure.html>
3. Kilfoyle M. Ukraine: what's the global economic impact of Russia's invasion? Economics Observatory. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.economicsobservatory.com/ukraine-whats-the-global-economic-impact-of-russias-invasion>
4. KSE. Direct damage caused to Ukraine's infrastructure during the war has already reached almost \$63 billion. Global economic losses are about \$543–600 billion. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://kse.ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyini-skladayut-mayzhe-63-mlrd/>
5. European Commission. Recovery and reconstruction of Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_en
6. EXIMBANKA SR. Ukraine: export, investment, and economic recovery. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://eximbanka.sk/en/other-forms-of-export-support/ukraine-export-investment-and-economic-recovery/>
7. Ostanina S. Ukraine's recovery: A huge challenge ahead. Hertie School. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.delorscentre.eu/en/publications/detail/publication/ukraines-recovery-a-huge-challenge-ahead>
8. Darvas Z. et al. Ukraine's path to European Union membership and its long-term implications. Bruegel. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bruegel.org/policy-brief/ukraines-path-european-union-membership-and-its-long-term-implications>

Tascu-Stavre M.,

PhD in Political Science
professor at University of Bucharest
Bucharest, Romania

Pronoza I. I.,

Candidate of Political Science, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Sciences and Law
State Institution "South Ukrainian National
Pedagogical University named after KD Ushynsky"
Odesa, Ukraine

POLITICAL AND ECONOMIC DYNAMICS OF EUROPEAN INTEGRATION: FROM THEORY TO PRACTICE

European integration remains one of the most important political and economic processes of our time, which affects the member states of the European Union (EU) and countries that seek to join this common space. It is not only an economic project aimed at creating a single market, but also a significant political phenomenon that stimulates profound transformations in national political systems, administrative structures and societies.

Successful European integration requires a harmonious combination of theoretical approaches and practical measures that take into account both pan-European and national characteristics. In view of this, this study aims to analyze the political and economic dynamics of European integration processes, highlighting the interaction of theoretical concepts with real practices used by countries on the way to EU integration.

We will analyze the impact of European integration on the political and economic systems of the candidate countries and new EU members, with the further identification of the main challenges and opportunities that arise in the process of adaptation to European standards and the analysis of structural reforms carried out to ensure compliance with the criteria for EU membership, and their influence on the national economy and politics.

The theoretical foundations of European integration include the history and evolution of European integration ideas, the main theoretical approaches (neofunctionalism, intergovernmental approach, post-functionalism, etc.), as well as the role of EU supranational institutions in integration processes. These theories provide a basic conceptual framework for understanding the complex political and economic processes taking place in the context of European integration.

According to Peter Sloanom, the author of numerous studies in the field of political integration and European integration, "European integration is a process of deep political and economic integration, which includes cooperation in the fields of legislation, economics and social policy between countries seeking to get closer to the European Union or other European associations. This process is aimed at achieving common goals, such as stability, economic growth and raising the standard of living of citizens" [1].

Political and economic prerequisites for European integration include political will and desire for integration among the candidate countries, economic prerequisites for joining the EU, such as macroeconomic stability, structural reforms and compliance with the Maastricht criteria. An important aspect is also the adaptation of national legislation to European standards, which is a key condition for successful integration.

The impact of European integration on the political systems of candidate countries includes political reforms and institutional changes aimed at ensuring compliance with European standards. This includes the processes of democratization, strengthening the rule of law and improving the efficiency of public administration. Adaptation of national political systems to EU requirements and standards is also an important aspect. These transformations contribute not only to the fulfillment of the European criteria for EU membership, but also strengthen democracy and the rule of law in the candidate countries. The reforms include the introduction of new political institutions, changes in the electoral system, reorganization of power structures and elimination of corruption. Such an approach not only increases the legitimacy of the political process, but also contributes to the strengthening of public trust in government institutions, which is key to the country's further integration into the structures of the European Union [3].

Let's consider the prospects of further European integration. Future enlargements of the European Union include potential new members that are currently actively working to meet European standards and criteria for membership. For many countries considering joining the EU, this requires significant political, economic and social reforms. For them, the European integration process is a strategic choice aimed at strengthening democracy, the rule of law, and economic development.

The role of the European Union in global politics and economics is growing along with the expansion of its borders. The EU acts as an influential player on the international stage, defining global strategies in trade, climate change, migration and other key areas. Its influence is based on shared values, economic strength and capacity for international cooperation.

Possible scenarios for the development of European integration processes

include both the further development of European integration through new expansion and deepening of existing institutional ties, and changes in internal and external conditions that may affect the EU. Scenarios include the possibility of deeper integration in the areas of defense, energy and innovation, as well as challenges related to changes in the global political and economic environment.

Overall, the further integration of the European Union is a key element of its strategy to ensure peace, stability and prosperity in the region and beyond. It involves not only the expansion of membership, but also the improvement of internal mechanisms and adaptation to new challenges in the global world.

Thus, this article is aimed at a comprehensive analysis of the political and economic dynamics of European integration, combining theoretical approaches with practical research, which will contribute to a deeper understanding of this complex and multifaceted process.

Reference:

1. Kornienko V. O. Ukraine in Europe and the world. URL: <https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/txt/01.html>
2. Schchekin, GV Socialnaya teoriya i kadrovaya politika: monograph ya [Social theory and personnel policy: monograph]. MAUP, 2020. 576 p.
3. Report for Selected Countries and Subjects Official website of The International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org>

Бакланова О. Г.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри МЗЕДП
Національний авіаційний університет
Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ОБҐРУНТУВАННЯ ГОЛОДОМОРУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У 1932-33 р.р.

Політика більшовиків щодо етнічних меншин, які входили до складу Радянського Союзу, не була однозначною. Утворення в 1922 році СРСР із залишенням за кожною республікою права вільного виходу зі складу Союзу свідчить про початкову прийнятність багатонаціональності. Етнічні меншини користувалися пільговим режимом у ранньому Радянському Союзі. З 1923 року уряд почав проводити кампанію коренізації, яка заохочувала в етнічних

районах шкільну освіту, видання книг та ведення місцевого самоврядування рідною мовою, розвиток національної культури, просування корінних мешканців на керівні посади. Основною метою кампанії була нейтралізація націоналістичних сепаратистських рухів.

Згідно з переписом населення 1926 року, частка росіян та українців у населенні Радянського Союзу становила 53,1% та 21,3% відповідно, притім 41,9% та 43,8% мешкало у «хлібних» губерніях. Ця статистика показує, що українці були другою за чисельністю етнічною групою, але найчисленнішою в хліборобних губерніях. 23,2 мільйона етнічних українців проживали в Україні та ще 7,9 мільйона жили в Росії та Білорусі. У сільській місцевості етнічні українці проживали концентрованими громадами як усередині України, так і поза її межами.

Проте етнічна згуртованість містила загрозу політичної протидії, яка виявилася під час Громадянської війни, коли селяни активно підтримали національні рухи. Сталін у 1925 р. вказував, що «національне питання є по суті селянським питанням». Ця стурбованість посилилася, коли селяни, особливо в Україні, чинили сильний опір колективізації. Тому до осені 1932 р. політику коренізації було де-факто припинено.

Примусова колективізація, метою якої була ліквідація приватної власності та організація селян у великі колективні господарства, почалася наприкінці 1929 р. Якщо у 1927 р. відсоток колективізованих дворів становив лише 0,8%, то у 1937 р. він досяг 93,6% [1, с. 38]. Селяни не хотіли віддавати своє майно колгоспам, вони забивали, знищували або просто залишали колективну худобу. З 1929 по 1932 р. поголів'я коней скоротилося на 42%, великої рогатої худоби - на 40% [2, с. 70]. Найбільш заможні селяни, які активно опиралися, переслідувалися як куркулі. Під час кампанії розкуркулювання до Сибіру та інших віддалених районів було заслано близько двох мільйонів селян, з яких загинуло близько 500 тисяч [2, с. 72].

Перші повідомлення про можливий голод з'явилися в 1931 р., коли було зібрано 69,5 млн. тонн зерна, на 17% нижче врожаю 1930 р. в 83,5 млн. тонн. Але замість ослаблення жорсткої політики, яка викликала голод, уряд збільшив план хлібозаготівель на 20%: з 22,1 млн. тонн у 1930 р. до 26,6 млн. тонн у 1931р. Незважаючи на подальше зниження виробництва в 1932, заготівельні квоти залишалися високими, центральний уряд наполягав на їх виконанні [3].

Голодуючі селяни вимушено споживали насіннєвий матеріал. Колективізація та голод призвели до швидкої міграції з села до міст, де рівень життя був вищим. У 1930-х роках до міст мігрували понад 23 мільйони селян. Смертність від голоду почала швидко зростати до кінця 1932 і досягла піку у 1933 році. За різними оцінками, в сукупності по всіх регіонах, під час голодомору загинуло від 5 до 10,8 мільйона осіб [3], [4], [5].

Радянський Великий голод став одним із найбільших лих сучасної історії. Голод був особливо жорстоким в етнічних українських районах, щонайменше від 30 до 45% жертв були етнічними українцями. За оцінками, їх кількість склала від 2,6 млн [6] до 3,9 млн осіб [7]. Маркевич А., Н. Науменко, Н. Цянь доводять, що упереджене ставлення до українців пояснює до 77% смертей від голоду в Росії та Білорусі та понад 92% в Україні, і зазначають, що саме українська етнічна приналежність, а не адміністративні кордони Української республіки, мала значення для смертності від голоду [8]. Усього за два роки було знищено другу за чисельністю етнічну групу в Радянському Союзі, яка не змогла повністю відновитися до початку II Світової війни. З 1926 до 1939 р. р. чисельність українців у національному складі радянського населення скоротилася з 21,3% до 16,5%, у зернових районах вона знизилася з 43,8% до 37,1%.

Причини голоду та високої української смертності були і залишаються предметом численних дискусій. Р. Конквест стверджує, що голод був терором, навмисно розв'язаним радянською владою над українським селянством [4]. Українці були найбільшою етнічною групою з сильною груповою ідентичністю в зерновиробних регіонах. Вони мали історію конфронтації з більшовиками під час Громадянської війни і найбільш активно чинили опір радянським зусиллям щодо контролю над сільським господарством, яке становило майже половину ВВП. Вчені вважають переважними економічні обґрунтування голодомору, вказуючи, що режим прагнув позбавити українців можливості контролювати сільськогосподарське виробництво [8]. Дослідження вказують, що політичні чинники, не пов'язані з виробництвом зерна, не пояснюють українську смертність, і знаходять позитивну кореляцію між кількістю голодних смертей та часткою українського населення лише для «хлібних» регіонів.

Протилежна думка заперечує будь-яку упередженість проти українців, вказуючи, що голод був і за межами України. Дехто визнає, що українці мали більшу смертність від голоду, але не пов'язують це з державними репресіями. Натомість вони стверджують, що погана погода і політика, що передувала голоду, призвели до більшого зниження врожаю і вищої смертності в районах, населених українцями [3], [9].

Багато істориків заявляють, що ключовою причиною систематичних переслідувань був сильний опір колективізації серед етнічних українців [4],[5]. На думку Сталіна, селянам був потрібний «незабутній урок». Тому надмірна заготівля сільгосппродукції розглядалася як метод дисципліни селян, які навмисно занижують свої виробничі потужності [3]. Дослідження Н. Науменка документально підтверджує позитивний зв'язок між колективізацією та смертністю від голоду у розрізі районів України [10].

В серпні 1932 р., коли стало абсолютно зрозумілим, що запровадження квот на заготівлю призведе до жорстокого голоду, українські партійні керівники всіх рівнів висловилися проти такої політики. Сталін висловив побоювання, що радянський уряд «може втратити Україну» (цит. за [11]). У цьому побоюванні, на наш погляд, криється головна причина репресій. Втрата України була загрозою для існування самого Радянського Союзу, а націоналістичний фундамент робив ці побоювання цілком реальними. Сталін стверджував, що селяни «саботували» його політику, і звинувачував їх у веденні «тихої війни» проти Радянської держави (цит. за [12]). На думку Д. Горовіц, не маючи точної інформації про ймовірність підривної діяльності, влада могла використати українське населення, яке більше за інші групи чинило опір колективізації, як грубий маркер, на основі якого вона обґрунтувала свою політику [13]. Указом від 14.12.1932 р. уряд звинуватив українських партійних лідерів та місцеву бюрократію у саботажі хлібозаготівель, поставив вимогу придушити опір «контрреволюціонерів» і націоналістів, та виконати план.

Розмах та організація голодомору виключають припущення про те, що він мав суто економічні мотиви. Він мав політичне обґрунтування: зламати і знекровити і селянство як клас, і найнебезпечніші для диктатури найбагатші регіони країни, можливу базу селянського опору, насамперед Україну. Навіть якщо першопричиною голодного терору 1932 року було прагнення режиму контролювати виробництво зерна, то у 1933 році це вже була спланована акція, яка мала явні ознаки геноциду. Сьогодні світова спільнота визнала цей факт. Український парламент визначив голодомор 1932-33 р. р. як геноцид, спрямований на знищення етнічного українського населення (2006 р.). Європейський парламент засудив його як «злочин проти людства» (2008) і також визнав геноцидом українського народу (1922).

Організований радянською владою голодомор викликав тяжкі та довгострокові соціальні та психологічні наслідки. У степових зонах голод переносився важче, тому східні села фактично вимерли та були заселені росіянами. Регіон фактично втратив свою соціально-етнічну основу, що викликало відчуження між західною та східною Україною. Крім того, відбулася маргіналізація великої частини суспільства, відірваність від свого соціального прошарку. Було зруйновано і соціальну структуру села, і патріархальне життя суспільства. Внаслідок перенесеного шоку та розуміння своєї повної безправності змінилася ментальність сільського населення, була знищена традиційна та релігійна культура. Існує думка, що голодомор став компонентом колективної пам'яті народу, однією з причин етнічної напруженості між українцями та росіянами [14].

Ми вважаємо, що політичні та економічні обґрунтування голодомору мають розглядатися в єдиному контексті. Теоретичні висновки Дж. Естебан.,

М. Мореллі та Д. Ронер про те, що етнічні конфлікти та стратегічні масові вбивства більш ймовірні за високого рівня природних ресурсів, повністю узгоджуються з імперськими претензіями, які консолідують геополітичні та економічні інтереси. Радянський уряд у деспотичний спосіб досить швидко встановив повний контроль над родючими ґрунтами союзної Української республіки. Ці ж амбіції підтверджуються сьогодні у загарбницькій стратегії Росії, яка прагне шляхом військової агресії встановити контроль за природними ресурсами незалежної України.

Література:

1. Немчинов В.С. Сельскохозяйственная статистика. М.: Огиз-Сельхозгиз. - 1945.
2. Viola, L. (1996): *Peasant Rebels Under Stalin: Collectivization and the Culture of Peasant Resistance*. Oxford University Press, Oxford, UK.
3. Davies, R. W., and Wheatcroft S. G. (2004): *The Years of Hunger: Soviet Agriculture, 1931–1933*, vol. 5 of *The Industrialization of Soviet Russia*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, UK.
4. Conquest, R. (1986): *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine*. Oxford University Press, Oxford, UK.
5. Ellman, M. (2005): “The Role of Leadership Perceptions and of Intent in the Soviet Famine of 1931–1934,” *Europe-Asia Studies*, 57(6), 823–841.
6. Meslé, F., J. Vallin, and E. Andreev (2013): “Demographic Consequences of the Great Famine: Then and Now,” in *After the Holodomor: The Enduring Impact of the Great Famine on Ukraine*, ed. by A. Graziosi, L. A. Hajda, and H. Hryn. Harvard University Press.
7. Rudnytskyi, O., N. Levchuk, O. Wolowyna, P. Shevchuk, and A. Kovbasiuk (2015): “Demography of a man-made human catastrophe: The case of massive famine in Ukraine 1932–1933,” *Canadian Studies in Population*, 42(1–2), 53–80.
8. Markevich, A., N. Naumenko, and N. Qian (2021): *The Political-Economic Causes of the Soviet Great Famine, 1932–33*, NBER Working Paper No. 29089
9. Kotkin, S. (2017): *Stalin. Waiting for Hitler, 1929–1941*. Penguin Press, New York.
10. Naumenko, N. (2021): “The Political Economy of Famine: the Ukrainian Famine of 1933,” *The Journal of Economic History*, 81(1), 156–197.
11. Davies, R. W., O. V. Khlevniuk, E. A. Rees, L. P. Kosheleva, and L. A. Rogovaya (eds.) (2003): *The Stalin-Kaganovich Correspondence, 1931–36*. Yale University Press, New Haven.
12. Мурин Ю. (ред.) (1997): *Писатель и вождь: переписка М.А. Шолохова с И.В. Сталиным 1931–1950 годы : сборник документов из личного архива И.В. Сталина*. Раритет.

13. Horowitz, D. L. (1985): *Ethnic groups in conflict*. University of California Press, Berkeley.

14. Rozenas, A., and Y. M. Zhukov (2019): “Mass Repression and Political Loyalty: Evidence from Stalin’s ‘Terror by Hunger’,” *American Political Science Review*, 113(2), 569–583.

15. Esteban, J., M. Morelli, and D. Rohner (2015): “Strategic Mass Killings,” *Journal of Political Economy*, 123(5), 1087–1132.

Гайдук Б.М.

студентка I курсу другого (магістерського) рівня,
кафедра політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська Політехніка»

Науковий керівник : **Дорош Л.О.**

кандидат політичних наук,
професор кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

РОЗВИТОК ГІГ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ

Зростання використання інформаційних технологій має вплив на різні сфери життя, а саме соціально-політичну, економічну, духовну та інші, у тому числі вузькоспеціалізовані галузі.

Гіг-економіка – це спосіб реалізації трудових відносин, який розвивається завдяки мережі Інтернет та цифрових технологій; це форма трудових відносин, коли робота надається короткостроково, тобто для виконання певного проєкту [3].

Досліджувати тему гіг-економіки в Україні почали не так давно і найчастіше авторами публікацій про цей метод є саме фахівці з галузі права та міжнародних відносин. Найвідомішими українськими науковцями є О. Герасименко, М. Глущенко, А. Колот, О. Лук’янчиков, Д. Новіков, А. Рибаченко, які своїми дослідженнями привертають увагу до гіг-економіки. До американських дослідників, які започаткували дослідження цього методу відносять: М. Кохена, та Г. Еллона. Останній навів дуже важливе твердження: «Чим більше людина себе мотивує, тим більше вона заробляє». З цим можна однозначно погодитись, адже людина, яка має цілі, яка розвивається, набуває нові навички, обов’язково забезпечить собі гідний та стабільний дохід та буде постійно працювати на його збільшення [7].

В Україні гіг-економіка все більше набуває популярності та значно впливає на зовнішньоекономічні відносини. Сьогодні наша країна переживає вторгнення з боку Росії, що вкрай негативно впливає на економіку держави та ріст безробіття, тому більшість українців обирають, зазвичай, як додатковий заробіток, а часто як і основний дохід працювати на інтернет-платформах, адже це надає можливість працювати на міжнародних ринках, співпрацюючи з іноземними компаніями, де простіше залучати клієнтів, а оплата праці значно вища.

Гіг-економіка має позитивний вплив на міжнародну політику, що може призвести до перегляду та зміни до регулювання глобального ринку праці.

Проте, розглядаючи позитивні аспекти, слід виділити також й негативний вплив гіг-економіки, її ризики та виклики. По-перше, робота на онлайн-платформах та у мобільних додатках не передбачає отримання стабільного доходу та отримання соціального пакету. По-друге, якщо держава не регулюватиме роботу гіг-фахівців, то це матиме негативний вплив на їхнє економічне становище, адже постійно зростає конкуренція в цій сфері [4]. Кількість робітників збільшується, вони удосконалюються, тому можуть брати більше проєктів і це посилення конкуренції може призвести до зниження доходів та якості надання послуг. По-третє, більшість гіг-працівників не сплачує податки і не планує виходити з тіньової економіки [1]. Прибуток найманих працівників оподатковується не одразу, що дає працівникові можливість не вписувати свій дохід в податкову декларацію. В майбутньому така ситуація буде тільки зростати, що значно додасть роботи податковим інспекторам [5]. По-четверте, гіг-економіка негативно впливає на традиційні структури зайнятості, що більш звичне для більшості громадян. Викликом може слугувати той факт, що населення почне відмовлятися від довгострокової роботи на користь угод з коротким терміном.

Досвід використання моделей гіг-економіки українці запозичили в американських компаній, які пропонують величезний спектр послуг, де праця надається у вигляді короткострокових замовлень. До прикладу, такою є компанія Uber, яка наймає працівників, що дають послуги перевезення в таксі [6]. Згодом ця компанія масштабувалась та створила послуги доставки їжі Uber Eats. Також варто відзначити діяльність таких компаній, як Upwork, що створена для фрілансерів, де можна надавати послуги програмування та графічного дизайну. Amazon, яка є найбільшою торгівельною платформою. Є безліч інших компаній, які також мають високий рівень обслуговування.

Щодо України, то держава відома в розвитку залучення моделей гіг-економіки завдяки порталу Дія Сіті, де діє спеціальний правовий режим для ІТ-індустрії. Критерії потрапити на цю платформу, як фрилансер, в час повномасштабного вторгнення Росії в України значно знизилась. Це ледь не

єдина компанія в світі, яка надає оплачувану відпустку та медичне страхування, проте бере відсоток від загального заробітку гіг-фахівця, як податок [4]. В Україні діє навіть закон про обов'язкове укладання гіг-контрактів з ІТ-спеціалістами, які діють в межах Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [8].

Для роботодавця стає неважливим вік та стать, тому завдяки таким можливостям жінки можуть поєднувати роботу із домашніми обов'язками, а також частково бути на рівні з чоловіками. Така зайнятість підійде також для осіб із ізольованих груп: сиротам, малозабезпечим сім'ям, особам з інвалідністю. Через фізичні обмеження такий заробіток стане можливістю реалізації своїх вмінь. Відтак, рівень статистичної дискримінації достатньо зменшиться [5].

Значний розвиток гіг-економіки в подальшому зможе впливати на ВВП держави, що, в свою чергу, також впливатиме на міжнародні відносини. Можливо, в подальшому це дозволить значно зменшити рівень міграції, адже населення зможе отримати достойний заробіток тут, в Україні.

Отже, у результаті визначено, що гіг-економіка здебільшого позитивно впливає на міжнародні відносини та допомагає трансформувати сучасну економіку нашої країни. Навіть у період воєнного стану Україна не перестала розвивати свою цифрову економіку, що дозволяє співпрацювати українським фахівцям з іноземними фірмами на онлайн-платформах, тим самим налагоджувати зв'язки з іншими партнерами, що в подальшому можуть рекомендувати іншим роботодавцям. Концепція гіг-економіки визначає сьогодні нову парадигму розвитку економіки, суспільства й держави. Гіг-фахівці стають все більш затребуваними, попит на їх діяльність росте, то ж ця сфера аж ніяк не омине трансформаційних змін [2].

Людям стане вигідно працювати віддалено на онлайн-майданчиках чи в мобільних додатках, адже немає закону, який б регулював їх додатковий дохід. У мережі населення матиме можливість працювати без укладення трудових угод, їм не потрібно набувати статусу фізичної особи-підприємця, адже не завжди є на сайтах велика кількість проєктів, щоб сплачувати податки і це було вигідно фахівцю.

Україну чекає кардинальна зміна ринку праці, перехід від традиційних методів до більш сучасних [9]. Можливо, фахівці України, що працюють в сфері цифрових технологій, створять новий вітчизняний продукт, який буде масштабуватись і виходити на міжнародний ринок.

Після завершення воєнного стану, швидше за все, Україна активніше візьметься за розвиток цієї сфери, що вимагатиме нового регулювання трудових відносин на державному рівні. Це передбачатиме, що кожен гіг-фахівець, попри те, що він укладає договір, зобов'язаний в свою чергу створити статус фізичної

особи-підприємця та сплачувати податки. В свою чергу, держава повинна надавати таким працівникам такі ж соціальні гарантії, що й отримують працівники короткострокової зайнятості. Важливо надати національній економіці статус «гіг», адже така стратегія дозволить залучати значно ціннісні пропозиції від іноземних компаній, це дозволить ставити вищу ціну за свої послуги, що призведе до швидких позитивних змін та підкреслить той факт, що в країні, попри інші виклики та проблеми, вирішуються питання, які важливі громадянам на цей момент. Україна має усі шанси бути регіональним лідером у цій сфері.

Література:

1. Вітлінській, В.В., Слабко, М.В. Ризики переходу до гіг-економіки. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Туристичний бізнес та екзистенційний пошук особистості"*. 2019. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/25916/ZE_2018_21.pdf.
2. «Дія Сіті». У чому вигода порівняно з звичайним податковим режимом. *Forbes Ukraine*. URL: <https://forbes.ua/money/diya-city-v-chem-vygodypor-sravneniyu-s-obychnym-nalогоvym-rezhimom18082021-2285>
3. Еволюція гіг-економіки, *Інтелект-проект Києво-Могилянської академії бізнес-школі*. 2019. URL: <http://open.kmbs.ua/gig-economy/>
4. Краус Н.М., Краус К.М., Манжура О.В. Екосистема гіг-економіки та підприємницького університету: еволюційна синергетика «вірусу інновацій» та «цифрового стрибка». *Ефективна економіка*. 2020. № 2. С. 316 – 325.
5. Левчинський, Д.Л., Каширнікова, І.О., Кононова, О.Є. Аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Економічний простір*. 2019. С. 66-76.
6. 30 найкращих стартапів. UBER. *Forbes Ukraine*. URL: <https://forbes.ua/profile/uber-433>.
7. Працівники гіг-економіки: піддослідні тваринки нового світу праці. *Social Europe*. URL: <https://www.socialeurope.eu/gig-workers-guinea-pigs-of-the-new-world-of-work>.
8. Gad, A. Gig-economy: risks and benefits. What Motivates Workers in the Gig Economy? *Management.com.ua*. 2020. URL: <http://www.management.com.ua/interview/int562.html>.
9. The characteristics of those in the gig. *Analysis and Policy observatory*. 2018. URL: <https://apo.org.au/node/244361>.

Грудініна Д. В.,

студентка 1 курсу спеціальності «Підприємництво та торгівля»
Волинського національного університету ім. Лесі Українки

Проць В.І.,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів
Волинського національного університету ім. Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК АСПЕКТ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Україна перебуває у стані війни, що безперечно впливає на всі аспекти функціонування держави, в тому числі національної економіки. Разом з цим відбувається процес відновлення до довоєнного рівня та поступальний розвиток, який здійснюється на шляху вступу до Європейського Союзу, одним з факторів якого є фінансова інклюзія в країні.

Санія Ансар, Дуглас В. Арнер, Росс П. Баклі, Дірк А. Цецше та інші вчені зосереджувалися на дослідженні теоретичних засад і практичних аспектів розвитку фінансової інклюзії як на національному, так і на глобальному рівнях. Проте з трансформацією фінансових систем, модернізацією фінансових ринків та появою нових фінансових технологій та продуктів ця сфера стає ще більш актуальною та потребує нових підходів до пізнання.

Фінансова інклюзія означає забезпечення населення та підприємств доступом до прийнятних за ціною фінансових продуктів і послуг, які відповідають їхнім потребам (такі як грошові перекази, заощадження, кредити, страхування) та надаються відповідальним і зручним способом. Ці продукти і послуги повинні бути доступними й безпечними для споживача, а також економічно обґрунтованими для надавача [1].

Фінансова інклюзія грає важливу роль у досягненні восьми з сімнадцяти Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року [2]:

Ціль 1: «Подолання бідності» - доступ до сучасних комунікаційних систем (інтернет банкінгу, електронних платежів), цифровізація документообігу та систем ідентифікації особи, забезпечує можливість використання власного грошового електронного рахунку, що дає змогу відкрити депозит, інвестувати кошти в фінансові інструменти, отримати кредит чи скористатися послугами страхування. Все це сприятиме зменшенню бідності і поліпшенню економічного становища малозабезпечених груп.

Ціль 2: «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» - використання цифрових фінансових послуг, що передбачає застосування мобільних засобів комунікації та мережі інтернет, дає можливість відкрити

доступ до актуальних продуктів фінансового ринку домогосподарствам та суб'єктам господарювання, локалізованим в сільських територіях. Разом з тим фермерським господарствам спрощуються процедури реєстрації та здійснення сільськогосподарської діяльності.

Ціль 3: «Міцне здоров'я та благополуччя» – фінансова інклюзія як фактор зменшення негативних наслідків пандемії COVID-19. Використання безконтактної оплати банківською картою чи телефоном за проїзд в громадському транспорті, чи на касі в різних закладах, зменшило обсяг готівкових розрахунків у відповідний період, що також зменшило кількість безпосередніх людських контактів. Це безперечно врятувало багато життів в усьому світі.

Ціль 5: «Гендерна рівність» - фінансова інклюзія може сприяти економічній самодостатності жінок, підтримці підприємництва та участі жінок у фінансових справах. Це доводить позитивна тенденція у відкритті нових ФОПів, де гендерний розрив мінімальний.

Ціль 8: «Гідна праця та економічне зростання» - доступ до фінансових послуг допомагає створювати підприємницькі можливості і сприяє створенню якісних робочих місць.

Ціль 9: «Промисловість, інновації та інфраструктура» - фінансова підтримка сприяє розвитку інфраструктури та інноваційних проєктів.

Ціль 10: «Скорочення нерівностей» - забезпечення доступу до фінансових послуг сприяє зменшенню економічних нерівностей, наприклад особи, що мають реєстрацію в Дії можуть скористатися відповідними державними послугами. Також наявність трансакційного рахунку в особи дає можливість отримати на нього різного роду виплати від держави, та інших організацій.

Ціль 17: «Партнерство заради сталого розвитку» - розвиток фінансової інклюзії потребує партнерства між урядом, приватним сектором і громадськістю для спільних зусиль у досягненні сталого розвитку.

Варто зазначити, що Україна взяла на себе зобов'язання реалізації даних цілей, що відповідно повинно враховуватися при розробці програмних документів, проєктів нормативно-правових актів економічного, соціального та екологічного характеру [4].

Підвищення доступності фінансової інклюзії у країні сприяє кращому розподілу ресурсів в економіці, створенню нових робочих місць, підтримці інновацій, збільшенню національних заощаджень, зміцненню фінансової стабільності та розширенню різноманітності економічної діяльності. Ці процеси сприятимуть економічному зростанню країни.

З метою швидкого повоєнного відновлення та розвитку України важливим чинником є забезпечення фінансової інклюзії для населення та підприємств. Рівень фінансової інклюзії визначається такими факторами:

доступністю фінансових послуг, рівнем фінансової грамотності населення та захистом прав споживачів фінансових послуг. Розвиток цих напрямів сприятиме підвищенню рівня фінансової інклюзії в Україні, що в свою чергу сприятиме сталому розвитку країни.

До факторів, які впливають на доступність та споживання фінансових послуг, відносяться цінові та нецінові бар'єри. Цінові бар'єри включають: високу вартість фінансових послуг, високий рівень ризику, пов'язаний з використанням фінансових продуктів, низький рівень доходів у потенційних споживачів фінансових послуг. Нецінові чинники, що перешкоджають фінансовій інклюзії, включають: фактори релігійного та етнічного характеру, військові дії, технічні перешкоди, такі як недостатня розвиненість фінансової інфраструктури.

На сьогоднішній день платіжні послуги є найбільш популярними на ринку фінансових послуг як в Україні, так і в інших країнах світу. Довіра населення та суб'єктів господарювання до фінансового сектору значною мірою залежить від того, наскільки надійними і безперервними є грошові розрахунки.

Протягом перших місяців після повномасштабного вторгнення росії в Україну, Національному банку вдалося успішно забезпечити фінансову інклюзію у цьому сегменті. Була успішно усунена готівкова паніка, і платіжні системи продовжували надійно функціонувати, як і до 24 лютого 2022 року. Для відповіді на великий попит на готівку до середини березня, було забезпечено можливість зняття готівки на касах магазинів, автозаправних станціях та аптеках [3].

Отже, розвиток фінансової інклюзії є важливим фактором для підтримки економічного зростання та стабільності в Україні, а також зменшення рівня тіньової економіки, особливо в умовах прискореного розвитку цифрових трансформацій у світі.

Література:

1. Financial inclusion is a key enabler to reducing poverty and boosting prosperity, World Bank. URL : <https://cutt.ly/GJZpao5> (дата звернення 18.04.2024)
2. Financial inclusion and the SDGs, UNCDF. URL : <https://cutt.ly/dJZpojJ> (дата звернення 18.04.2024)
3. За березень на касах магазинів українці отримали з платіжних карток близько 3,8 млрд грн. URL : <https://cutt.ly/vJZpsXJ> (дата звернення 18.04.2024)
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. №722/2019. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

Дибчук Л. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
менеджменту, маркетингу та підприємництва
Вінницький кооперативний інститут
м. Вінниця, Україна

РОЛЬ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ У ЗМІЦНЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Цифровий маркетинг має стратегічне значення в економічному розвитку, особливо для країн, які прагнуть інтеграції у світову економіку та збільшення експортних можливостей.

Завдяки цифровому маркетингу українські підприємства можуть привернути увагу світової аудиторії. Інтернет дозволяє охопити потенційних клієнтів із різних регіонів та країн, розширюючи межі традиційних ринків. Платформи цифрового маркетингу, такі як соціальні мережі, веб-сайти, та блоги, допомагають підприємствам створювати впізнаванні бренди, підвищувати довіру та демонструвати свою експертизу. Це підвищує привабливість українських компаній на світовому ринку. Цифровий маркетинг надає інструменти, які дозволяють підприємствам швидше реагувати на ринкові тенденції та змінювати стратегії залежно від потреб. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських компаній.

Цифровий маркетинг полегшує українським підприємствам вихід на міжнародні ринки без фізичної присутності. Наприклад, використання електронної комерції, платіжних систем та електронного обміну даними дозволяє компаніям продавати продукцію за межами країни. Цифрові платформи сприяють встановленню контактів із міжнародними партнерами та інвесторами. Підприємства можуть знаходити можливості для співпраці, стратегічних партнерств та залучення інвестицій. Через цифровий маркетинг підприємства отримують доступ до світових інновацій та сучасних технологій, які можуть бути використані для покращення продуктів, послуг та бізнес-процесів. Це, у свою чергу, підтримує економічне зростання. Цифрові інструменти надають можливості для збирання та аналізу даних, що допомагає приймати обґрунтовані рішення. Ця аналітика може бути використана для визначення перспективних ринків та адаптації маркетингових стратегій відповідно до цільової аудиторії. Таким чином, цифровий маркетинг не лише підвищує значення українських підприємств на світовому ринку, але й стимулює їх економічне зростання, сприяючи розвитку нових можливостей та міжнародних зв'язків.

У цифровому маркетингу з'являються нові тенденції та інструменти, які змінюють підходи підприємств до залучення клієнтів та просування продукції. Розглянемо сучасні методи і технології, які використовуються в цифровому маркетингу, та як вони впливають на бізнес-середовище в Україні [1].

Платформи соціальних мереж, такі як Facebook, Instagram, TikTok, та LinkedIn, стали потужними інструментами для залучення аудиторії. Українські підприємства активно використовують соціальні мережі для побудови бренду, взаємодії з клієнтами та просування продуктів і послуг. Цей канал забезпечує прямий зворотній зв'язок і дозволяє будувати лояльність до бренду.

Створення та поширення цінного контенту (статті, відео, подкасти) є ефективним способом залучення аудиторії. Українські компанії все більше орієнтуються на контент-маркетинг, щоб продемонструвати свою експертизу, забезпечити користувачів корисною інформацією та привернути їх увагу до своїх продуктів.

SEO є критично важливим для забезпечення видимості в Інтернеті. В Україні підприємства використовують SEO-стратегії для покращення ранжування в пошукових системах, що, у свою чергу, призводить до збільшення трафіку на сайті та підвищення ймовірності конверсії. Важливі аспекти включають оптимізацію ключових слів, створення якісного контенту та покращення технічних параметрів сайтів [2].

PPC-реклама, зокрема через Google Ads і соціальні мережі, дозволяє підприємствам платити тільки за кліки на їх оголошення. Це дозволяє контролювати витрати на маркетинг і забезпечує можливість швидко залучати трафік. Українські компанії активно використовують PPC для швидкого просування продуктів та послуг.

Електронна пошта залишається одним з найефективніших інструментів для підтримки контактів з клієнтами та інформування їх про нові пропозиції. Автоматизація маркетингу дозволяє підприємствам створювати персоналізовані кампанії та автоматизувати певні процеси, що допомагає підвищити ефективність маркетингу.

Співпраця з інфлюенсерами, які мають великий вплив на своїх підписників у соціальних мережах, стає популярним трендом в Україні. Інфлюенсери допомагають підприємствам досягати широкої аудиторії і створювати позитивне сприйняття бренду.

Аналітичні інструменти та великий обсяг даних дозволяють підприємствам краще розуміти свою аудиторію та приймати більш обґрунтовані рішення. Це сприяє підвищенню ефективності маркетингових стратегій і покращенню взаємодії з клієнтами [3].

Загалом, нові тенденції та інструменти цифрового маркетингу значно впливають на бізнес-середовище в Україні, дозволяючи підприємствам стати

більш гнучкими та інноваційними у просуванні своїх продуктів і послуг.

Цифровізація державного управління є потужним інструментом для підвищення ефективності, прозорості та зменшення бюрократії у взаємодії між бізнесом і державою. Електронне урядування та цифрові інструменти допомагають підприємствам швидше та ефективніше здійснювати бізнес-процеси, взаємодіяти з державними органами та дотримуватися вимог законодавства.

Запровадження електронних сервісів, таких як онлайн-платформи для реєстрації підприємств, подання податкових звітів, отримання ліцензій та дозволів, значно спрощує взаємодію з державою. Це зменшує час та ресурси, які підприємства витрачають на бюрократичні процеси. Цифрові інструменти дозволяють автоматизувати багато державних процесів, що зменшує бюрократію та прискорює обробку документів. Наприклад, онлайн-реєстрація підприємств може займати значно менше часу порівняно з традиційними методами.

Електронне урядування сприяє прозорості державних процесів, оскільки багато даних стають доступними онлайн, що знижує ризик корупції. Публічний доступ до інформації про державні тендери, контракти та інші операції забезпечує прозорість і дозволяє бізнесу діяти в умовах чесної конкуренції.

Цифровізація забезпечує простіший доступ до державних органів та можливість отримувати консультації, підтримку та відповіді на запитання онлайн. Це дозволяє підприємствам оперативно вирішувати проблеми та отримувати необхідну інформацію [4].

Використання цифрових підписів та електронних документів зменшує потребу в паперових документах і дозволяє швидко обмінюватися інформацією між бізнесом і державою. Це спрощує процеси підписання контрактів та обробки документів.

Електронне урядування дозволяє підприємствам зосередитися на розвитку інновацій, оскільки вони витрачають менше часу на бюрократичні процедури. Це сприяє створенню нових бізнесів, зростанню економіки та залученню інвестицій.

Таким чином, цифровізація державного управління має значний позитивний вплив на бізнес, полегшуючи взаємодію з державою, сприяючи прозорості, зменшуючи бюрократію та створюючи сприятливі умови для розвитку підприємництва в Україні.

Успішні кампанії та проекти цифрового маркетингу в Україні демонструють креативність, ефективне використання різних інструментів та стратегій, а також глибоке розуміння цільової аудиторії.

Майбутнє цифрового маркетингу в Україні обіцяє бути динамічним і інноваційним, оскільки технології та споживчі вподобання продовжують

розвиватися. Важливо визначити напрямки розвитку, які можуть стимулювати економічний ріст та сприяти мобілізації ресурсів. Ось деякі з прогнозованих тенденцій, які, ймовірно, вплинуть на майбутнє цифрового маркетингу в Україні: зростання ролі штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання, розвиток мобільних технологій, підвищення значення соціальних мереж та інфлюенсер-маркетингу, інтерактивний контент та досвід користувачів, впровадження технологій доповненої та віртуальної реальності (AR і VR), зростання ролі даних і аналітики, збільшення уваги до конфіденційності та безпеки даних, соціальна відповідальність та етичний маркетинг.

Отже, майбутнє цифрового маркетингу в Україні спрямоване на інновації, персоналізацію, взаємодію з клієнтами та підвищення ефективності маркетингових стратегій. Ці тенденції можуть стимулювати економічний ріст та сприяти мобілізації ресурсів, допомагаючи підприємствам адаптуватися до швидкозмінних умов цифрового середовища.

Література:

1. Holovchuk Y., Dybchuk L., Serednytska L. Analysis of the use of the complex marketing communications to improve the effectiveness of consumer behavior mana. *Modern engineering and innovative technologies*, 2023. № 27-02. S. 47-51.
2. Дибчук Л.В., Василькова А.О. Інноваційні технології подання інформації в Інтернет-рекламі. *Економіка та суспільство*. 2018. № 19. С.385-390.
3. Ivanova N., Kublitska O., Krupitsa I., Dybchuk L., Koval K., Hanieieva T. Peculiarities of the E-commerce Development in the Conditions of Digital Economy. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL. 21. No 12. December 2021. 193–202. URL: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.12.28>
4. Дибчук Л.В., Паночишин Ю.М. Цифровий маркетинг як ефективний інструмент сучасних комунікацій. *Людина віртуальна: нові горизонти: зб. наукових праць*. Монреаль: СРМ «ASF», 2018. С. 208-211.

**ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ПРОЄКТІВ З
АВТОНОМНОГО ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ З
ВИКОРИСТАННЯМ ЕКОБІОТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ КРАЇНИ**

У вересні 2015 року Генеральна асамблея ООН схвалила резолюцію «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», яка передбачає 17 Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР). Для кожної з 17 ЦСР у соціальній, економічній та екологічній сферах у Порядку-2030 сформульовано завдання та визначено цільові показники, які пропонується досягти до 2030 року. Всього – 169 завдань. Україна за мирних часів адаптувала глобальний перелік завдань та показників до національних планів розвитку з урахуванням своїх особливостей, визначивши Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (затверджено указом Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р.) з їх конкретизацією у Національній економічній стратегії на період до 2030 року (затверджено постановою КМУ від 03.03.2021 р. № 179). Державна служба статистики України здійснює моніторинг процесу досягнення ЦСР.

Державою утворено Офіс з реалізації Цілей сталого розвитку, який здійснює організацію розробки та впровадження механізму включення ЦСР до національної та регіональної політики, стратегії та процесів планування.

Окрім того, Офіс ЦСР сприятиме формуванню механізму оцінки проєктів нормативно-правових актів відносно глобального порядку денного та стратегічних партнерств. А також, допоможе у наданні підтримки у підготовці та аналізі проєктів та нормативно-правових актів, необхідних для приведення національного законодавства до законодавства ЄС з урахуванням зобов'язань України щодо сталого розвитку [1].

В Україні попри війну впроваджуються новітні екобіотехнології, спрямовані на очищення навколишнього середовища, водоймищ, ґрунтів, рослин та повітря, природну переробку органічних та неорганічних відходів, поліпшення якості й кількості врожаю, збільшення якісних складових у тваринництві, заміщенні шкідливих енергоносіїв на екологічні тощо.

У кожному з цих напрямків роботи працюють відповідні фахівці, які мають відповідний рівень підготовки та знань у певній галузі застосування

таких технологій. Наприклад, фахівці, науковці, які спеціалізуються на технології виробки перспективного продукту, як біогаз [2], вміють із відходів тваринництва й не тільки, видобувати вказаний вид екологічного енергоресурсу. Фахівці, науковці в галузі селекції знаються на тому, який вид рослин або тварин краще виводити для певних цілей. Фахівці, науковці, які працюють в галузі переробки органічних відходів, вміють виробляти гумус та інші корисні речовини і так далі.

Основна ідея полягає в необхідності розробки різноманітних проєктів господарювання, переважно в агропромисловому комплексі, в яких об'єднати зусилля вищевказаних фахівців, з метою досягнення автономності та екологічності виробництва, що відповідатиме досягненню ряду Цілей сталого розвитку. Стисло розглянемо один із таких проєктів на прикладі молочної ферми – так званої Екоферми майбутнього. Фермери під час виробництва, окрім маркетингу та технології виробництва також стикаються з такими питаннями:

- як правильно використовувати або утилізувати коров'ячий послід?
- де взяти більш дешеві енергоресурси, для зменшення собівартості продукції?
- чим правильно, дешевше та корисніше годувати тварин для збільшення кількості та якості кінцевої продукції?
- яким чином зменшити викиди у навколишнє середовище вуглецю та інших шкідливих речовин як результату процесу виробництва?

У результаті об'єднання зусиль відповідних фахівців з провадження екобіотехнологій буде досягнена бажана мета – вирішення означених питань.

Так, впровадженням технології з виробки біогазу з органічних відходів виробництва можна вирішити наступні питання: - про утилізацію коров'ячого посліду; - отримання більш дешевого та екологічного виду енергоресурсу (для обігріву, отримання електрики тощо). Після цього так звані відходи від виробництва біогазу можна доробити за допомогою відповідної екобіотехнології (каліфорнійські черв'яки, личинки мухи чорної левина тощо) у цінну біомасу, яку потім використовувати як провідне та дієве добриво, для вирощування необхідних кормових та інших необхідних рослин, чим вирішити питання щодо правильного, більш дешевого та корисного вигодовування тварин для збільшення кількості та якості кінцевої продукції.

Для вирішення питання щодо зменшення викидів у навколишнє середовище вуглецю, чадного газу, аміаку та інших шкідливих речовин як результату процесу виробництва, точніше природнього їх фільтрування, доцільно висадити навкруги виробництва поля з перспективною рослиною – «Павловнія» *Paulownia Clon in Vitro 112®* [3,4]. Це найшвидше зростаюче дерево у світі. Завдяки великим розмірам листя одне дерево може поглинати

щодня до 22 кг CO₂, виробляючи до 6 кг кисню. Також це дерево є джерелом цінної деревини, біомаси для біопалива, відмінним медоносом та кормовим продуктом для тварин.

Місць для втілення проєктів, направлених на відновлення екології та автономну роботу господарства через системне та вмiле використання екобіотехнологій, багато (свиноферми, птахоферми, смiттєві полігони тощо). Це потребує вжиття дієвих заходів щодо втілення проєктів у реальність. Насамперед, це звісно правове врегулювання описаних процесів через узгодження нормативно-правових актів за сприянням Офісу з реалізації Цілей сталого розвитку та відповідне сприяння збоку представників програми ООН, а також вмiле та якісне втілення цих проєктів з боку виконавців.

Таким чином, резюмуємо, що для впровадження проєктів, направлених на екологічно-автономну роботу певних суб'єктів господарювання, потрібні, у першу чергу, напрацювання і дослідження функціональності та можливості втілення у життя даних проєктів з боку відповідних фахівців, яких треба консолідувати. Також потрібні законодавча ініціатива з боку держави та допомога, яка надається в рамках виконання програми ООН з досягнення ЦСР.

Література:

1. Северіна С.В. Проблеми сталого розвитку і повоєнної відбудови економіки України: Тези XXXVI міжнародної науково-практичної конференції: «Сучасні проблеми і новітні теорії розвитку», 11-13 вересня 2023, Мюнхен, Німеччина, 52 с. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/07/MODERN-PROBLEMS-AND-THE-LATEST-THEORIES-OF-DEVELOPMENT.pdf#page=52> (дата звернення 25.04.2024)
2. Шамрей Б. Виробництво біогазу – як спосіб утилізації гною: III міжнародна студентська науково-технічна конференція "ПРИРОДНИЧІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ". URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/31995/2/PGNAP_2020_Shamrei_B-Production_of_biogas_a_245-246.pdf
3. Коломієць Н.П. Перспективи вирощування Павловнії у зоні південного степу України, як енергетичної та декоративної культури. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8532/1/44-45.pdf>
4. Ліннік А. Павловнія як енергетична культура: Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Ґжицького. Серія: Сільськогосподарські науки. 2020. Т. 22. № 92. С. 19–22. URL: <https://nvlvet.com.ua/index.php/agriculture/article/view/3909>

Макарець С. В.,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна

УГОДА МЕРІВ ЩОДО КЛІМАТУ ТА ЕНЕРГІЇ ЯК НАПРЯМ РЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА–ЄС

Співпраця між Україною та ЄС у сфері регіонального розвитку ґрунтується на спільних цілях сприяння економічному процвітання, соціальній згуртованості та екологічній сталості. Через різні ініціативи, програми та партнерства обидві сторони прагнуть розв'язувати спільні проблеми та використовувати можливості для взаємної вигоди.

Одним із напрямів такого співробітництва є залучення нашої держави до діяльності різноманітних європейських асоціацій, зокрема Угоди мерів щодо клімату та енергії.

Угода мерів була започаткована у 2008 р. в Європі з метою об'єднати місцеві органи влади, які добровільно взяли на себе зобов'язання досягти та перевищити цілі ЄС у сфері клімату та енергії. Цього ж року до Угоди доєдналася й Україна. А з вересня 2011 р. вона стала одним із реалізаторів проекту CoM East («Угода мерів – Схід»), який спрямований на об'єднання місцевих, регіональних та національних органів влади шести країн Східного партнерства в їх прагненні розвивати регіональну політику на основі принципів сталої енергії, посилення енергетичної безпеки та підтримки глобального руху в боротьбі зі змінами клімату [1].

Перші підписанти Угоди, які приєдналися у період 2008 – жовтня 2016 рр., брали на себе зобов'язання скоротити до 2020 р. викиди й споживання енергоресурсів на 20%. А вже для підписантів нової Угоди мерів по клімату та енергії з країн Східного партнерства цей показник склав щонайменше 30% на період до 2030 р. із перспективою досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р. [1].

Для втілення своїх політичних зобов'язань у практичні заходи та проекти підписанти розробляють, впроваджують та контролюють План дій зі сталого розвитку енергії та клімату. Зі свого боку Офіс Угоди мерів підтримує міста та громади в цьому процесі через технічну допомогу, розбудову потенціалу, створення мереж, оновлену інформацію про можливості фінансування та комунікацію.

Сьогодні, попри військові дії, які завдають значної шкоди, у тому числі містам-підписантам Угоди мерів, проєкт продовжує свою успішну роботу в Україні, про що було зазначено на конференції «Угода мерів в Україні:

працюємо разом над зеленим відновленням», яка відбулася у травні 2023 р. у Львові. Основна увага учасників заходу (представників інституцій ЄС, національних органів влади та органів місцевого самоврядування) була спрямована на післявоєнне відновлення та відбудову в Україні, з акцентом на практичні стратегії успіху та розвитку майбутньої ініціативи, зокрема в контексті «Зеленої угоди» та інших європейських ініціатив [2].

Свідченням і визнанням успішної роботи України в рамках Угоди мерів стало й обрання у грудні 2023 р. під час Всесвітнього кліматичного саміту COP-28 у Дубаї міського голови Миколаєва Олександра Сенкевича до Ради правління Глобальної угоди мерів (GCoM), до якої входять лише 10 мерів різних міст світу [3].

То ж які переваги містам і громадам дає приєднання до Угоди мерів?

Однією з головних переваг є доступ до ресурсів і можливостей фінансування, що включає доступ до грантів, позик і програм технічної допомоги, які можуть допомогти в реалізації проєктів з відновлюваної енергетики, ініціатив з енергоефективності та інших заходів сталого розвитку.

Приєднання до Угоди мерів сприяє налагодженню зв'язків і співпраці між містами та громадами як на місцевому, так і на міжнародному рівнях. Це дозволяє обмінюватися найкращими практиками, досвідом і експертними знаннями у сфері сталого розвитку, даючи можливість учасникам вчитися одне в одного та прискорювати свій прогрес у досягненні спільних цілей.

Угода забезпечує своїм підписантам видимість і визнання як лідерів у сфері сталого розвитку та боротьби з кліматом, що своєю чергою допомагає підвищувати репутацію міст і громад на світовій арені.

Членство в Угоді мерів є для місцевої влади способом залучення інвестицій, стимулювання економічного зростання і, як наслідок, підвищення якості життя мешканців своїх громад.

Угода, забезпечуючи своїм підписантам широкі можливості впровадження сучасних енергоощадних та енергоефективних технологій, дає можливість поліпшити екологічну ситуацію і підвищити енергетичну безпеку.

Приєднання до Угоди мерів заохочує участь мешканців громад та розширення їх можливостей у процесах прийняття рішень, пов'язаних зі сталим розвитком та кліматичними діями. Завдяки таким заходам, як консультації, кампанії з підвищення обізнаності громадськості, освітні ініціативи тощо, громади забезпечують формування у своїх мешканців почуття відповідальності, мобілізуючи їх колективні дії для досягнення спільних цілей.

Отже, працюючи разом в рамках Угоди мерів щодо клімату та енергії, роблячи свій внесок у глобальні зусилля по боротьбі зі зміною клімату, Україна та ЄС мають усі можливості для досягнення значного прогресу в питаннях регіонального розвитку.

Література:

1. Угода мерів – Схід. URL: <https://salo.li/d2DD546> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Угода мерів в Україні: працюємо разом над зеленим відновленням. URL: <https://salo.li/0D7d388> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Мер Миколаєва Олександр Сенкевич увійшов до складу правління Глобальної угоди мерів. URL: <https://salo.li/F281DD1> (дата звернення: 20.04.2024).

Обухіна В. В.,

студентка III курсу першого рівня (бакалаврського) вищої освіти
спеціальність 073 «Менеджмент»
економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: Кіріліна М. А.
старший викладач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування
економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ, БІДНІСТЬ ТА НЕРІВНІСТЬ

Економічні реформи є важливим інструментом у досягненні стабільного та довгострокового економічного зростання. Вони спрямовані на покращення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності економіки. Водночас економічні реформи впливають на різні аспекти життя громадян, включаючи рівень життя, рівень бідності та нерівність у доходах та можливостях. Важливо досліджувати, як різні види реформ можуть впливати на ці показники, оскільки зміни в економічній політиці можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для різних соціальних груп.

Слід зазначити, що вплив економічних реформ на населення України у воєнний час є досить вагомим, оскільки рівень життя за весь період підписання реформ зазнав великих змін. Таким чином, розглянуто декілька реформ різних типів, які дозволять дослідити значний вплив на рівень життя населення.

Одна з важливих економічних реформ, яка призводить до стабілізації та розвитку економіки України, була реформа щодо стабілізації валютного ринку.

Спочатку війни Національний банк України впровадив фіксований курс долара до гривні, що дозволило збалансувати та зберегти економіку країни.

Таким чином, завдяки даній реформі, українці змогли зберегти купівельну спроможність, оскільки ціни на імпортні товари контролювались. Також стабільний курс допоміг людям зберегти вартість своїх заощаджень та захистити їх від знецінення. Ще важливим аспектом є полегшення міжнародних фінансових розрахунків та співпрацю, що дозволить залучити додаткові ресурси для відновлення економіки під час воєнних дій.

Наступною реформою для удосконалення економічної стабільності та зростання, в результаті якої виявляється низький рівень бідності населення, виступає податкова реформа, яка була здійснена у 2022 році. Суть податкової реформи є підтримка економічної активності та зайнятості, що дозволило залишитись на стабільній фінансовій результативності як підприємцям, так і звичайним робітникам за рахунок податкових пільг.

В результаті реформа дозволила уряду спрямувати отримані податки на пріоритетні сфери, такі як оборона, соціальні програми та гуманітарна допомога. Це сприяло підвищенню рівня життя населення, особливо тих, хто постраждав від війни.

Не менш важлива реформа щодо змін у системі постачання енергії під час воєнного стану в Україні була спрямована на забезпечення стабільності та надійності енергетичних ресурсів, що мало суттєвий вплив на рівень життя населення. Оскільки важкий час спричинив руйнування енергетичної інфраструктури, що вимагало термінових заходів з відновлення та модернізації системи постачання енергії. Це допомогло забезпечити безперебійне постачання електроенергії та тепла в домівки громадян.

Державні програми субсидій на оплату комунальних послуг для вразливих верств населення допомогли зменшити фінансовий тягар на ці групи. Тому ця реформа допомогла забезпечити стабільність та надійність енергопостачання, підвищити енергоефективність та підтримати рівень життя населення, особливо для вразливих груп. Це сприяло збереженню тепла та електроенергії в домівках, а також стабільності в життєво важливих установах.

Загалом усі реформи в бюджетній політиці, здійснені в Україні під час воєнного стану, були спрямовані на оптимізацію використання фінансових ресурсів для забезпечення пріоритетів у складних умовах війни. Бюджетна політика була переорієнтована на фінансування першочергових потреб, таких як оборона, безпека, гуманітарна допомога та соціальні програми. Це сприяло підтримці безпеки населення та соціального захисту тих, хто постраждав від конфлікту.

Хоча багато ресурсів було спрямовано на оборону, уряд також приділив увагу забезпеченню соціальних програм, включаючи допомогу переміщеним

особам, субсидії на комунальні послуги та інші види соціальної підтримки. Це допомогло зменшити рівень бідності та покращити якість життя вразливих груп.

Бюджетна реформа також могла включати підтримку місцевих бюджетів, що сприяло покращенню якості життя на місцях та забезпеченню життєво важливих послуг для громадян.

Досить важлива реформа продовольчої безпеки в Україні під час воєнного стану з 2022 року була спрямована на забезпечення стабільного та надійного постачання продовольства для населення в умовах військового стану. Завдяки реформі вдалося налагодити безперебійне постачання продовольства по всій країні, навіть у важкодоступні райони, що допомогло уникнути дефіциту та забезпечити продовольчу стабільність. Уряд контролював ціни на основні продукти харчування, щоб запобігти різкому зростанню вартості продовольства та забезпечити його доступність для населення.

Програми підтримки вітчизняних виробників агропромислової продукції допомогли зберегти робочі місця та забезпечити стабільне постачання продовольства на внутрішньому ринку.

В результаті реформа продовольчої безпеки під час воєнного стану сприяла стабільності та доступності продовольства для населення, що мало позитивний вплив на рівень життя громадян, зокрема тих, хто опинився в скрутному становищі через військовий конфлікт.

Загалом, економічні реформи під час воєнного стану в Україні були спрямовані на підтримку рівня життя, зменшення бідності та забезпечення стабільності для населення. Хоча реформи мали певний позитивний вплив, вони також зіткнулися з викликами через складність військових обставин. Успіх цих реформ залежав від ефективності їх реалізації та здатності уряду адаптуватися до швидкозмінних умов.

Література:

1. Вплив економічних реформ на рівень життя в Україні: емпіричний аналіз. URL: <https://forumkyiv.org/uk/news/ukraine-and-the-world-in-the-new-economic-reality-how-to-respond-to-changes-and-not-miss-opportunities> (дата звернення 26.04.2024)
2. Вплив фіскальної політики на бідність та нерівність в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-u-lipni-zastosuvav-do-troh-bankiv-ta-shistnadtsyati-nebankivskih-finansovih-ustanov-zahodi-vplivu-za-porushennya-u-sferi-finmonitoringu-ta-valyutnogo-zakonodavstva> (дата звернення 26.04.2024)
3. Економічні реформи та їх вплив на розподіл доходів в Україні. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/dohodi-ukrajinciv-v-krajini-pobilshalo-milyoneriv-12548388.html> (дата звернення 26.04.2024)

Орлова Є. В.,

студентка III курсу першого рівня (бакалаврського) вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Науковий керівник: Кіріліна М. А.,
старший викладач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЯК БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА МОЖЕ СТИМУЛЮВАТИ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Війна в Україні призвела до руйнування інфраструктури, втрати робочих місць та масової міграції населення. Це негативно вплинуло на економіку країни та поставило під загрозу її майбутнє зростання. В таких умовах інвестиції в людський капітал стають ще більш важливими, адже саме люди є головним ресурсом для відновлення та розвитку економіки [2].

Безперервна освіта - це процес постійного навчання та розвитку протягом життя. Вона відіграє важливу роль у стимулюванні економічного зростання, адже дозволяє людям адаптуватися до мінливих умов ринку, опанувати нові навички та знання, а також підвищувати свою кваліфікацію.

В умовах війни безперервна освіта стає ще більш важливою, оскільки вона є одним з основних стимулів економічного зростання України шляхом:

- підвищення кваліфікації робочої сили: багато українців втратили роботу або змушені були змінити сферу діяльності, а безперервна освіта може допомогти їм здобути нові знання та навички, необхідні для працевлаштування в нових галузях економіки [1];

- зростання інноваційного потенціалу: безперервна освіта може стимулювати розвиток креативного мислення та інноваційних здібностей у людей, що може призвести до створення нових продуктів та послуг, які сприятимуть зростанню економіки [2];

- підвищення продуктивності праці: кваліфіковані працівники більш продуктивні, що може призвести до зниження витрат на виробництво та підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку [1];

- зменшення нерівності: безперервна освіта може допомогти людям з низьким рівнем доходу здобути нові знання та навички, необхідні для

покращення свого життя, що може призвести до зменшення нерівності та стимулювати соціальну мобільність [1].

Звичайно, інвестиції в безперервну освіту потребують значних ресурсів. Однак, зважаючи на те, що людський капітал є ключовим фактором економічного зростання, такі інвестиції є вигідними як для держави, так і для суспільства в цілому.

Держава може стимулювати розвиток безперервної освіти кількома шляхами. Один із них - забезпечення фінансування шляхом виділення коштів на стипендії, гранти та інші програми підтримки освіти дорослих. Також держава може створити сприятливе законодавче поле, приймаючи закони, які стимулюють розвиток приватного сектору освіти дорослих. Ще один спосіб – підтримка інновацій, сприяння розробці нових форм та методів навчання дорослих.

Інвестування в безперервну освіту в умовах війни супроводжується низкою викликів, до яких належать:

- війна призвела до значного скорочення бюджетних видатків на освіту, що ускладнює фінансування програм безперервної освіти [4, с. 45];
- війна також призвела до нестабільності політичної та економічної ситуації в Україні, і це в свою чергу може відлякувати потенційних інвесторів від вкладення коштів в освітні програми [4, с. 45];
- війна призвела до того, що мільйони українців змушені були покинути свої домівки та переїхати до інших міст та країн, внаслідок чого простежується дефіцит кваліфікованих працівників в Україні [3].

Війна в Україні створила безліч проблем, але вона також відкрила нові можливості для розвитку країни. Інвестуючи в людський капітал та безперервну освіту, Україна може створити міцну основу для стійкого та інклюзивного економічного зростання в майбутньому. Це дозволить країні не лише відновити свою економіку, але й зробити її більш конкурентоспроможною та інноваційною.

Література:

1. Дерій Ж. Модифікація методів оцінювання людського капіталу. URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=358>
2. Ливч Д., Яценко Я. Людський капітал України та розвиток бізнесу: як зберегти та примножити? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/24/708883/>
3. In the face of war, UNESCO's action in Ukraine. URL: <https://www.unesco.org/en/ukraine-war>

4. Ukraine rapid damage and needs assessment. URL:
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

Полуяктова О. В.

к.е.н., доцент кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Голубенко О.,

студентка 4 курсу спеціальності
«Публічне управління та адміністрування»
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК ШЛЯХ ДО ОНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Інновації виникають завжди, незалежно від того яка ситуація в країні. Однак процес переходу від застарілих технологій до новітніх відбувається значно повільніше, ніж процес їх розробки. Це можна пояснити інерцією на рівні компаній і державних структур загалом.

Ситуацію, яка склалась в Україні можна продемонструвати словами Гела Елрода: «Я не міг змінити минуле, тому мусив лише налаштуватися на рух уперед», адже значення вислову «як раніше вже не буде, і нам треба це прийняти» можна прирівняти до поштовху до ідеї «щоб розвиватись, потрібно оновлюватись».

Що стосується звиклого для нас поняття розвитку, то наше сприйняття відразу доповнює його таким чином: розвиток впевненості у собі, розвиток в кар'єрному русі, психічний, інтелектуальний розвиток тощо. Але що стосується поняття «розвиток» за рамками конкретної особистості, або цілого суспільства, стає значно важче описати дане явище. Що стосується поняття розвитку з управлінської точки зору, то підставляємо вже наступні терміни поруч: розвиток структурного підрозділу, розвиток організації або фірми, і таким чином можемо дійти і до розвитку країни, що власне нас і цікавить.

Згідно з [7] інновації — це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-

технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Будь-якій країні дуже важко об'єктивно оцінити свої слабкі сторони та прийняти той факт, що потрібно докорінно змінювати певні напрямки своєї діяльності, адже часто ці зміни потребують кардинально нових оновлювань та включення інновацій, а не розвиток того, що власне вже є. Існує безліч прикладів країн, що були на шляху бідності, але почали розвиватися, оновлюватися і на сьогоднішній час можуть займати впевнені позиції на ринку, будучи дійсно конкурентоспроможними.

І необхідно розуміти, що загалом мова зараз не йде про США, Італію або Францію, враховуючи, що перераховані країни мали розвинену інфраструктуру й вже багато років є осередками активного розвитку технологій, освіти та культури. До цього списку також можна віднести Саудівську Аравію та Катар, на територіях яких є нафта та газ. Тобто можна власне зробити висновок, що гідний рівень життя цим країнам потрібно було просто зберегти, адже їм, грубо кажучи, це вже було дано [5].

На жаль, не всі країни можуть «похизуватися» такими «дарунками». І таким чином, ми доходимо до прикладів країн, які «самі себе створили» шляхом розвитку та оновлення. В першу чергу, до країн такого типу можна віднести Південну Корею, Сінгапур, Тайвань – «азійські країни», які за півстоліття з непрохідних джунглів і бамбукових селищ перетворили себе на промислові мегаполіси, що займаються експортом комп'ютерів та інших гаджетів, автомобілів, літаків та інноваційних технологій, тобто ці країни стали світовими лідерами-експортерами високоточного обладнання.

Отже, «секрет» економічного успіху зазначеного переліку країн полягав у інтеграції до світової економіки та експорту високотехнологічної продукції. Оскільки країнам не вистачало своїх підприємств або їх не було, то уряди країн створювали заохочуючі умови для участі іноземних інвесторів (велика кількість робочих рук та бідність населення, яке готове було працювати за невеликі кошти).

Також для списку країн, що «оновилися і стали розвинутими» належать Гонконг та Мексика. Це країни, одним з головних факторів позитивної динаміки економічного розвитку в яких став бурхливий розвиток науки і наукоємних галузей. Науково-технічний потенціал цих країн, як в принципі і тих, що були віднесені до цього списку нами вище, є високим лише за окремими напрямками, за якими вони власне займають лідируючі позиції у світі (електротехніка, автомобілебудування). Однак, характерним для цих країн є імітування зарубіжних інновацій та їх раціоналізація. Причому варто зазначити, що ці країни і далі не стоять на місці. Ще з кінця 20 століття в них

створюються потужні науково-виробничі парки, науково-дослідні інститути, де, в свою чергу, здійснюється експериментально дрібносерійне виробництво та провідна розробка нових технологічних виробів та матеріалів.

На міжнародному рівні широко використовується інтегральна оцінка стану розвитку інноваційної системи. Україна представлена у кількох міжнародних рейтингах, які оцінюють інноваційний потенціал, технологічну та інноваційну конкурентоспроможність.

Найбільша авторитетними є Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index), Індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg (Bloomberg Innovation Index), Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), Інноваційний індекс Європейського інноваційного табло (Innovation Union Scoreboard), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (Global Talent Competitiveness Index) [1, с.14].

Аналіз п'яти міжнародних рейтингів, що оцінюють інноваційність економік окремих країн світу, свідчить, що результативність інноваційної діяльності України у 2019-2020 рр. знизилась за всіма індексами. Серед причин цього варто виділити скорочення витрат на дослідження і розробки та на освіту у відсотковому співвідношенні до ВВП, що вплинуло на показник якості людського капіталу і досліджень. Крім того, рівень розвитку інноваційної інфраструктури залишається на досить низькому рівні у порівнянні з провідними країнами світу. До слабких сторін можна також віднести захист прав інтелектуальної власності, розвиток кластерів, частку населення, яка є користувачем мережі Інтернет. Серед досягнень України – покращення позиції за такими показниками: індекс приваблювання талантів, ринкові та нормативні можливості на ринку праці, інституції, креативність, проникнення високих технологій, навички [1, с. 47]. На сьогодні ситуація ще більш загострилась. Звичайно на це є причини.

Підсумовуючи вище наведені приклади, ми бачимо, що кожна з країн, що обрала шлях оновлення, змогла реалізувати себе та розвинути в конкретних напрямках. Якщо оновлення призводить до розвитку, то власне, дійсно, щоб розвиватись, потрібно оновлюватись.

Література:

1. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша, Рожкова Л.В., Коваленко О.В. Київ.: УкрІНТЕІ, 2020. 46 с.

2. Михайлова Л.І., Гуторов О.І., Турчіна С.Г., Шарко І.О. Інноваційний менеджмент. Київ, 2015. 234 с.

3. Федорова В.А., Татарчук Ю.І. Теоретичні відомості з питання інновацій. Економічний простір. 2015. № 100. С. 66—73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_100_9
4. Tard G. The laws of imitation. New York: Henry Holt and Company, 1903. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&>
5. Schumpeter J.A. Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process. New York: McGraw-Hill, 1939. URL: https://www.researchgate.net/publication/319503069_Schumpeter_Joseph_Alois_1939_Business_Cycles_A_Theoretical_Historical_and_Statistical_Analysis_of_the_Capitalist_Process
6. Kotsemir M., Meissner D., Abroskin Al. Innovation Concepts and Typology — An Evolutionary Discussion. Higher
7. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 4.07.02.

Проноза О. О.,

магістрант 1 курсу

спеціальності «Менеджмент»

Одеський національний політехнічний університет

м. Одеса, Україна

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Сучасний світ вимагає від підприємств не лише конкурентоспроможності на національному ринку, але й здатності ефективно впроваджувати інновації та адаптуватися до глобальних викликів. Залучення зарубіжного досвіду стає важливою стратегією для вітчизняних підприємств у досягненні цих цілей. Інтеграція політико-економічних практик із західних країн може стати ключовим фактором успіху в умовах швидких змін технологій та ринкових умов. Актуальність теми обумовлена необхідністю узгодження економічних стратегій з політичними реаліями та міжнародними нормами, що стає вирішальним фактором у глобальній економіці XXI століття.

Одним із перспективних шляхів економічного зростання підприємств є їх інноваційний розвиток. Практичні реалії показують, що інноваційні зрушення на сучасному етапі розвитку суб'єктів господарювання можуть не лише

забезпечити високі показники економічного розвитку, але й підвищити конкурентоспроможність сучасних підприємств, їх експортний потенціал.

В сучасних ринкових умовах безперервно відбувається ускладнення функціонування підприємств. Таке явище спостерігається не лише на території України, але у світовому масштабі. Причинами такої ситуації стали посилення конкуренції, поглиблені кризові явища, процеси світової глобалізації тощо. Саме в таких складних умовах впровадження інновацій стає поштовхом для формування довгострокових конкурентних переваг та посилення власних позицій на ринку.

Інновація – це кінцевий результат здійснення інноваційної діяльності, відображений у вигляді нових чи вдосконалених продуктів, впроваджених на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг [1].

В свою чергу інноваційна діяльність є однією з основних складових процесу забезпечення успішного функціонування підприємств. Тому сучасні економічні умови вимагають інтенсивної інноваційної діяльності, ефективної організації досліджень та розробок, нововведень, зниження інноваційних ризиків, стратегічного управління в інноваційній діяльності кожного підприємства.

Зазначимо, що інноваційна діяльність завжди є ризиковою, складною та потребує значних грошових вкладень. Проте, як свідчать дослідження, саме підприємства, що здійснюють таку діяльність в останні роки є найбільш успішними, стійкими та мають найкращі результати розвитку.

Реалізація інноваційної діяльності є одним з основних чинників конкурентоспроможності продукції, забезпечує ефективність використання виробничих ресурсів, підвищує ступінь адаптованості підприємств до зовнішнього середовища, розширює його можливості щодо виходу на нові ринки продукції, створює умови довгострокової стабільності [3, с. 248].

Незважаючи на те, що Україна має значний потенціал у промисловій, культурній, природній, технологічній, науково-освітній сферах, вона й до цього часу суттєво відстає від розвинутих країн світу. Серед багатьох причин, що спричиняють таку ситуацію, є низький рівень конкурентоспроможності українських товарів на ринку.

Сучасні реалії неодноразово доводять, що саме здійснення інноваційної діяльності (нова техніка, технології, управлінські інновації, організація праці та мотивація персоналу до прийняття участі в цих процесах) дає найкращі результати та є основним чинником розвитку. Саме інновації дають можливість підвищити частку ринку та отримати високі показники економічного зростання, розв'язати проблеми, як економічного, так і екологічного, соціального, технологічного характеру.

Підтвердженням того, що упровадження інновацій дійсно є важливою складовою господарської діяльності, може слугувати успішний досвід підприємств зарубіжних країн. Швейцарія, Німеччина, Англія і Франція разом із США і Японією складають технологічне ядро світового розвитку і на них припадає найбільша частка виробництва високотехнологічної продукції.

Витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи є досить суттєвими і становлять понад половину витрат на НДДКР розвинених країн. Це стало головною причиною того, що перевага надається інноваційній продукції.

За останніми даними, у щорічному рейтингу найбільш інноваційних країн світу «The Global Innovation Index» [4] Україна посіла 33 місце за загальними показниками. Водночас наша країна посіла 42 місце за співвідношенням частки ВВП країни до обсягу витрат на проведення досліджень та інноваційних розробок, 35 місце за кількістю високотехнологічних підприємств, 5 місце за кількістю випускників середніх шкіл, вступників до вищих навчальних закладів, 41 місце за кількістю наукових співробітників і 10 місце за кількістю зареєстрованих патентів на 1 мільйон людей. Зазначені дані свідчать про суттєвий інтелектуальний потенціал.

У п'ятірку найбільш інноваційних країн увійшли Південна Корея, Японія, Німеччина, Фінляндія та Ізраїль. США посіли 6 місце. Для порівняння, у 2014 році Україна посіла у загальному рейтингу 49 місце, що свідчить про те, що проведені роботи у цій сфері дають свої результати і слід надалі посилити інноваційну діяльність

У цьому контексті, підприємства України потребують постійних змін та запозичення досвіду іноземних підприємств у сфері активізації інноваційної діяльності. Україна спроможна застосувати деякі з методів покращення інноваційної активності, що дозволить підвищити конкурентоспроможні позиції на світовому ринку товарів та послуг, зокрема.

Відповідно, такими методами повинні стати пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліценцій, ноу-хау; зміни організаційної структури підприємств, швидка адаптація до змін у зовнішньому середовищі; мотивація працівників до створення нових ідей, що можуть бути використанні в подальшій діяльності підприємства; забезпечення можливості самореалізації працівників на підприємстві; зменшення податкової ставки для малих та середніх підприємств, які активно використовують та впроваджують інновації.

Зарубіжний досвід ілюструє, що уряди успішних інноваційних країн здійснюють зміни в законодавстві, організаційній та фінансовій сфері підприємств, що стимулює активізацію інноваційної діяльності. На територіях цих країн за підтримки держави виникають інноваційні кластери, що сприяють тісному співробітництву та обміну знаннями, ресурсами, кадрами тощо.

Зазначимо, що до заходів, які спрямовані на вирішення цих проблем, можна віднести: створення єдиної функціонуючої національної інноваційної системи, яка формується на різних рівнях; формування загальнодержавної системи пошуку, збору, накопичення, обробки, зберігання, розповсюдження та надання інформації в сфері інноваційного розвитку; забезпечення використання існуючого науково – технічного доробку щодо його інноваційного впровадження. Крім цього необхідно визначити напрями, в яких вітчизняні вчені та виробники мають наукові резерви та розробки, які відповідають міжнародним стандартам та забезпечуватимуть сильні позиції на світовому ринку. Потрібно забезпечити фінансування фундаментальних досліджень. Знайти додаткові джерела на фінансування, одним з яких є реформування податкової системи. Не менш важливим напрямом є створення нових та розвиток існуючих технологічних парків, вільних економічних зон для притягнення інвестицій в модернізацію виробництва [2].

У контексті сучасних глобальних викликів інтеграція зарубіжного досвіду стає необхідною умовою для інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Аналізуючи різні політико-економічні стратегії і практики із західних країн, ми бачимо, що їх успішне впровадження можливе лише за умови адаптації до специфіки внутрішнього ринку та урахування місцевих політичних та економічних умов.

Процес залучення зарубіжного досвіду має потенціал підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, забезпечити їхню стійкість до змін і відкрити нові можливості для інноваційного росту. Однак успіх такого підходу вимагає системного підходу до адаптації імпортованих практик, а також підтримки з боку держави та регуляторних органів.

Таким чином, дослідження підкреслює важливість інтеграції міжнародного досвіду як стратегічного ресурсу для забезпечення стійкого інноваційного розвитку в умовах сучасного глобалізованого економічного середовища. Щодо реалізації відповідних заходів в Україні має бути необхідна ефективна державна інноваційна політика, яка дозволить активізувати інноваційну діяльність як на регіональному рівні, так і на рівні підприємств.

Література:

1. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів. URL: http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/mon_investhariv.pdf.
2. Канафоцька Г. Стан та перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні та можливості їх впливу на формування ВВП URL: <http://www.vlasnasprava.info> .

3. Квасницька Р. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 3. С. 247-251.

4. The Global Innovation Index. The Human Factor in Innovation. URL: www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-2014-v5.pdf

Седляр Д. О.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та економічної освіти

Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова

Седляр М. О.

кандидат економічних наук,

вчитель економіки ліцею «Наукова зміна»,

м. Київ, Україна

ІНКЛЮЗИВНА МОДЕЛЬ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТРАДИЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Уповільнення темпів економічного зростання, яке спостерігається як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються, або ж наявність перманентних криз та струсів (т.з. «економіка струсів») викликало гостру необхідність у пошуку нової моделі соціально-економічного розвитку. Вона повинна бути спроможною відповісти на нові виклики сучасності, адже «класична» модель, орієнтована лише на темпи зростання ВВП та асоціювання багатства країни тільки із матеріальними показниками, вичерпала себе.

Ще у 2012 році Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у своєму звіті визнала невирішеними три ключові проблеми, які не зникли навіть під час стрімкого економічного зростання 1990-х та 2000-х років: бідність, безробіття та нерівність [1; 3]. Це підкреслює недостатню несумісність між ефективністю та справедливістю в традиційній моделі економічного зростання. Інтенсивне зростання без забезпечення справедливості не може бути показником сучасного розвитку.

Пошук нової моделі розвитку призводить до виникнення та обґрунтування альтернативних підходів. І останні роки все більше згадуються в наукових колах такі моделі (концепції) як:

1. Модель економіки щастя (економіки добробуту), яка зосереджується на покращенні рівня життя людей, а не лише на збільшенні ВВП. Вона враховує такі фактори, як здоров'я, освіта, екологія, соціальна згуртованість тощо.

2. Інклюзивна модель економічного зростання, яка прагне до рівномірного розподілу результатів економічного зростання, щоб усі члени суспільства могли використовувати його переваги [2; 4]. Модель отримала свою назву, тому що вона фокусується не лише на загальному зростанні економіки, але й на справедливому розподілі його результатів. На відміну від традиційної моделі, де акцент робиться на максимізації ВВП за будь-яку ціну, інклюзивне зростання прагне до того, щоб всі верстви населення мали рівний доступ до можливостей для покращення свого життя.

Основна увага інклюзивного зростання прикута до певних компонентів (див. рис. 1):

Навички та зайнятість	• Зменшення нерівності в розподілі робочих місць, навичок, якості робочих місць та їх стабільності.
Рівень життя	• Зменшення нерівності у володінні майном, доходами, охороною здоров'ям та якістю життя.
Підприємництво	• Розширення можливостей кожного щодо володіння активами та ведення бізнесу.
Місцеві можливості	• Підвищення здатності місцевих лідерів співпрацювати заради спільного бачення розвитку їхньої території.

Рис. 1. Вектори уваги інклюзивного зростання [4]

Серед ключових принципів інклюзивного зростання слід виділити:

1. Широке залучення – економічне зростання має ґрунтуватися на активній участі всіх верств населення, а не лише «вузькій» еліті (особливо кланово-олігархічній, політичній тощо).

2. Справедливий розподіл багатства – результатами економічного зростання мають рівномірно користуватися всі члени суспільства, а не лише заможні групи.

3. Доступ до соціальних благ – всі люди повинні мати доступ до якісної освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг, незалежно від їхнього доходу, соціального статусу, місця проживання тощо.

4. Захист довкілля – економічне зростання не повинне шкодити довкіллю або призводити до його виснаження [4].

Все більше країн відмовляються від моделі економічного зростання, орієнтованої лише на темпи зростання та розмір ВВП через те що вона:

1. Не здатна вирішити ключові проблеми економіки (бідність, безробіття та нерівність).

2. Неєфективна у довгостроковій перспективі. Воно проявляється в тому, що швидке зростання, не підкріплене соціальними інвестиціями, може призвести до виснаження ресурсів, деградації довкілля та соціальних проблем.

3. Уможлиблює несправедливий розподіл багатства та збільшення нерівності, коли багатство концентрується в руках невеликої кількості людей.

4. Посилує незадоволеність населення, оскільки швидке зростання не завжди гарантує покращення життя людей, що може призвести до соціальної напруги та протестів.

Саме через це країни, які прагнуть до сталого та справедливого розвитку, переходять до альтернативних моделей, таких як економіка щастя та інклюзивна модель економічного зростання. Ці моделі орієнтовані на покращення рівня життя людей, зменшення нерівності та забезпечення справедливого розподілу результатів економічного зростання.

Слід відмітити, що не існує єдиної універсальної моделі розвитку і кожна країна повинна розробити свою власну модель, яка відповідатиме її специфічним умовам та потребам. Але Україні уже зараз потрібно визначитися з орієнтиром, тому що подальша імплементація моделі вимагає відповідного законодавчого затвердження та урегулювання, підготовки освітнього, промислового, наукового підґрунтя тощо. А це додатковий час, втрата якого може негативно позначитися на можливостях економічного розвитку нашої країни та її інтеграції у європейський та світовий простір в найближчому майбутньому.

Література:

1. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. Т. 1. № 10. С. 177-181. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/5489> (дата звернення: 25.04. 2024).

2. Федотова Ю.В. Інклюзивне зростання як пріоритет стратегічного розвитку країн світу. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференція, 1-28 лютого 2020 року, м. Харків. Харків: ХНУГМ, С. 174-177. URL: https://eprints.kname.edu.ua/55932/1/%D0%86%D0%9D%D0%9A%D0%9B%D0%AE%D0%97%D0%98%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%99_%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9E%D0%9A-175-177.pdf (дата звернення: 25.04. 2024).

3. Better Lives: Towards a More Just and Sustainable Society: The OECD at 50 and beyond (2012) URL: <https://www.oecd.org/about/47747755.pdf> (Last accessed:25.04. 2024).

4. Inclusive Growth Commission Making our Economy Work for Everyone URL: https://www.thersa.org/globalassets/pdfs/reports/rsa_inclusive-growth-commission-final-report-march-2017.pdf (Last accessed:25.04. 2024).

Сілідуєва А. Д, Миголь К. Ю.
ВСП «Фаховий коледж інженерії,
управління та землевпорядкування НАУ»
Науковий керівник: викладач вищої категорії **Брезіцька О. В.,**
м.Київ, Україна

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ТА РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Корпоративна культура – це система цінностей, сенсів, норм поведінки, переконань, які колективно поділяються співробітниками та яких вони дотримуються. Вона включає в себе поведінку працівників, переконання та цінності, професійні знання та навички, стиль управління та прийняття рішень, стиль спілкування та взаємодії [1].

З огляду на ситуацію в Україні щодо повномасштабного вторгнення Російської Федерації, на сьогоднішній день діяльність підприємств в цілому та управління персоналом, зокрема, зіткнулося з новими викликами. Працю менеджера з персоналу можна назвати кризовою тому, що з початком війни співробітники відчували здивування, розгубленість і неоднозначні дії. Не всім ще вдається впоратися зі стресом, внутрішньою тривогою і, звичайно важко знову увійти в робочий темп і почати ефективно працювати [3].

Корпоративна культура - це те, що об'єднує весь персонал компанії. Фактично, це відіграє вирішальну роль у допомозі працівникам у цей час подолати депресію та почуття самотності, сприяти підтримці країни та наших захисників [2].

Головними викликами для бізнесу, згідно з опитуванням Deloitte, стали: безпека працівників (74%); підтримка продуктивності команд (56%); забезпечення неперервності робочих процесів (49%).

Експерти Центру економічного відновлення визначили основні виклики розвитку бізнес-середовища в залежності від розташування регіонів:

прифронтові регіони потерпають від фізичного знищення та зменшення населення;

регіони відновлення – від руйнувань і отриманих бізнес-збитків від війни, відтоку населення та падіння споживчого попиту;

так звані допоміжні регіони – через втрату доступу до морського експорту, погіршення логістичних ланцюгів і вимушену економічну переорієнтацію;

віддалені регіони – через відсутність інформації про можливості розвитку, дефіцит кадрів та освітньо-кваліфікаційні диспропорції на ринку праці, слабкість системи перепідготовки шукачів роботи [5].

Пандемія COVID-19 змусила бізнес переглянути процеси в бік більшої гнучкості, а також навчитися організовувати роботу розподіленої команди у віддаленому режимі. Остаточний прорив щодо віддаленої роботи все-таки відбувся з повномасштабними бойовими діями:

- дистанційна форма роботи дозволила бізнесу адаптуватися, а працівникам – самостійно коригувати свій графік дня. Більше половини підприємств реалізували можливість працівникам самостійно обирати зручний для них час роботи. Таким чином, корпоративна свідомість змінила фокус на результати, а не на відпрацьовані години;

- етикет спілкування у воєнний час став більш лояльним і толерантним. Роботодавці та клієнти ставляться з більшим розумінням. Також цікаве спостереження, більшість співробітників вважають правильним турбуватися про колег не тільки в традиційний робочий час;

- самоефективність. Більшість робочого персоналу українських компаній відзначають зміну власної продуктивності на роботі. Воєнні події не могли пройти безслідно, тому цілком зрозуміло зниження працездатності багатьох працівників.

- корпоративна підтримка та благодійність. Статистика свідчить, що в середньому серед працівників спостерігається різке збільшення кількості волонтерських ініціатив — 76%. Крім того, 91% персоналу віддають більше на благодійність порівняно з періодом до повномасштабної війни, а 80% — відзначають збільшення ваги корпоративних внесків на благодійність;

- політика та відносини з роботодавцем. Завдяки урядовим програмам протягом усієї окупації українські роботодавці намагалися зберегти виплати працівникам, йшли на поступки тим, хто брав участь у активних бойових діях;

- неформальні об'єднання. Всі співробітники в команді в цей час намагаються підтримати один одного і об'єднатися навколо спільних потреб та інтересів. Спілкування дуже важливе для колективу, як під час роботи, так і під час зустрічей. Колеги почали більше цікавитися самопочуттям колег та їхніми справами [4].

Масштабна вимушена міграція працездатного населення за межі країни, мобілізація до лав ЗСУ, поглиблення освітньо-професійних диспропорцій на ринку праці та нерівномірне його відновлення як у географічному, так і галузевому вимірі спричинили нестачу кваліфікованих кандидатів на працевлаштування на регіональних ринках праці [2].

В умовах підвищеної турбулентності на ринку праці проблеми з пошуком якісної роботи ускладнюються відсутністю мотивації працівників. Основою такої мотивації є регулярний стабільний дохід. Рівень винагороди, який пропонують роботодавці в нашій країні, не завжди відповідає очікуванням шукачів [5].

Рівень відновлення регіональних ринків праці залежить від ряду факторів, таких як: віддаленість від лінії фронту; зміна місткості ринку праці внаслідок переміщення бізнесу, підприємницької діяльності; ефективність політики сприяння зайнятості та стимулювання розвитку підприємницького середовища; трудова міграція; сформований в регіоні резерв стабільності ринку праці та забезпечення мобільності робочої сили тощо[5].

Дослідження показують, що якщо під час війни було більше втрат у людях (людському капіталі), відновлення після війни відбувалося набагато повільніше, ніж у випадку знищення фізичного капіталу. Якщо аналізувати вплив війни на ринок праці, то важливо говорити про основні методи та аудиторії цього впливу. Перша група – діти та молодь. Друга група – ветерани. Третя група – це переселенці: як внутрішні, так і зовнішні. Нарешті, четверта група - це всі інші особи. Війна довгостроково впливає на них через суб'єктивне сприйняття власного благополуччя [5].

Корпоративна культура може виступати ефективним інструментом, що забезпечує настрій персоналу на високу продуктивність і якість роботи. Формування та підтримка такої культури, яка б підвищувала віддачу від людей, що працюють в організації, сприяла підвищенню її ефективності та конкурентоспроможності, є одним із найважливіших стратегічних завдань вищого менеджменту[3].

Література:

1. Винничук Р.О., Роль корпоративної культури організації в час війни. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20518/1/IMPER_2022_V2_P171-174.pdf(дата звернення: 09.04.2024).
2. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. URL:<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-ryнку-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni> (дата звернення: 10.04.2024).

3. Замковий О. І. Корпоративна культура як фактор формування успішності українського ділового оточення на шляху до європейських стандартів. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1586>(дата звернення: 10.04.2024).

4. Як змінилась корпоративна культура протягом війни. URL: <https://jobs.ua/articles/yak-zmnilas-korporativna-kultura-protyagom-vyni-14608>(дата звернення: 08.04.2024).

5. Ринок праці під час війни: які зміни потрібні URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3827148-rinok-praci-pid-cas-vijni-aki-zmini-potribni.html> (дата звернення: 11.04.2024).

Узун Ю. В.,

доктор політичних наук, професор кафедри політології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Коч С. В.,

доктор політичних наук, професор кафедри політології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

м. Одеса, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ ТА ІННОВАЦІЇ В МІЖУРЯДОВИХ ВІДНОСИНАХ: РОЛЬ МІЖМІСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ФОРМУВАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Політика, орієнтована на місце (place-based policy), є важливою ознакою того, як уряди прагнуть розвивати свою економіку та сприяти добробуту своїх громадян. Політика, орієнтована на місце, очевидна в національному, субнаціональному і наднаціональному масштабі, і в контексті застосування до інноваційної політики, добробуту громади, стійкості перед лицем зміни клімату та промислового розвитку, а також управління навколишнім середовищем, енергетикою, промисловим переходом і адаптаціями ринку праці. На глобальному рівні політику, орієнтовану на місце, просувають на основі Резолюції ГА ООН 2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку». На макрорегіональному рівні в Європі та в ЄС – на основі «Територіального порядку денного 2030», за яким стратегічним пріоритетом є залучення локальних акторів для участі в реалізації глобальної політики. Ще в 2015 р. ООН анонсувала продовження декліністської (деволюційної) платформи: глобальних реформ децентралізації: впровадження

принципу асиметрії для функціонально різних територій; розвитку потенціалу регіонів як «полюсів зростання»; розвитку «поліцентричних мереж», «транснаціоналізації», «розумної спеціалізації»; «деконцентрації ресурсів та інвестицій»; розвитку «циркулярної економіки» (локальний промисловий симбіоз); розвитку «політики на основі місця» [9]. Об'єктами такої політики замість адміністративних регіонів розглядаються функціональні економічні зони, а метою політики, щол має здійснюватися адаптивно та асиметрично, визначається використання недостатньо задіяного потенціалу регіонів для їх прискореного розвитку на основі комплексних проєктів та за участю всієї системи багаторівневого управління, що включає різні рівні місцевого, регіонального, національного урядів, що співпрацюють у партнерстві з приватним сектором і сектором громадянського суспільства [7].

В цілому йдеться про глобальну деконструкцію націєцентричного світового порядку на основі науково-теоретичної платформи, підготовленої теоретиками просторової революції 60х- років ХХ століття (Ів Лакост, Джон О'Тоал, Мішель Фуше, Едвард Кейсі, Жак Леві, І-Фу Туан, Бертран Баді, Клод Рафестін, Майкл Кітінг, Род Родс, Стейн Роккан, Мюррей Букчин, Джон Егню, Стюарт Корбрідж, Едвард Соджа, Метью Фліндерс, Сеймур Ліпсет, Шон Мюллер, Роланд Робертсон, Баррі Веллман, Кіт Хемптон, Джеймс Капорасо, Франциско Альдекоа, Майкл Кітінг, Саскіа Сассен, Моніса Саломон, Панайотіс Солдатос, Джейн Найман, Стефан Куперус, Майкл Акюто Родріго Таварес). Праці покоління дослідників з другої половини ХХ століття фактично обумовили реконцептуалізацію політичного простору як складної гетеротопії через врахування трансформації функціональних можливостей локальних одиниць в глобальному співробітництві на міжнародному рівні. На основі нових теорії ойкуменополісу, світового міста, метрополізації, глобального розвитку, багаторівневого управління, поліцентричного врядування, перфорованого суверенітету, субнаціональної або паралальної зовнішньої політики, паралальної дипломатії міст відбулася філософська інверсія розвитку глобального на основі локального, посягаючи зв'язок ідеї створення глобальної нормативної структури з концепцією глобального міста, де використовується новий деієрархіваний підхід до системних глобальних відносин, де глобальне реалізується на основі локального в форматі нових урбанізму та муніципалізму.

Водночас, у Джозефа Ная та Роберта Кеохейна нова концепція міжурядових відносин розглядається як така, що межує з проблемою «нового імперіалізму», де «транснаціональні відносини є новою назвою для старого феномену імперіалізму» (критерієм імперіалістичного характеру дії ТНК визнається ступінь «нерівності (асиметрії) влади», що використовується для досягнення «несправедливого» розподілу вартості)). Дослідження ефективності

урядування зачепає практичні питання: 1) гарантування того, що утворювані міжурядові інституції, що управлятимуть «функціональними зонами» будуть геоцентричними як за фактом. Йдеться про забезпечення «справедливого географічного розподілу» посад у секретаріаті, як в ООН); 2) поступливості транснаціональних організацій, які не зацікавлені в геоцентричності, розвиватися у цьому напрямку. Йдеться про реальний транснаціональний лобізм та реальні форми взаємодії капіталу та урядів приймаючих країн; 3) реалізації концепції міжурядових відносин як багаторівневих, що передбачають ієрархію рівнів управління та контрольних органів надзору, аба поліцентричних, тобто ієрархізованих, таких що повторюють історично відомі приклади історичних відносин в ганзейському союзі або, наприклад, в ломбардській лізі міст [6].

Загрози суверенітету від асиметричного впливу ТНК як акторів, залучених до системи міжурядових (поліцентричних) відносин, наприклад в Україні, обговорюється в контексті транснаціонального лобістського тиску приватних компаній через «багатообіцяючий ринок збуту для таких гігантів, як Deer (корпорація, яка займається сільськогосподарським оснащенням), а також, DuPont та Monsanto, які є виробниками зерна». Також, в 2023 р. видання POLITICO в статті «Мережа зараз, клієнти потім: лобісти в Україні дивляться на післявоєнні контракти» засвідчило лобізм зарубіжних інвестиційних компаній (BlackRock, JPMorgan Chase, Rasmussen Global, Rud Pedersen Group's), які співпрацюють з урядом з метою розгортання «масштабної післявоєнної реконструкції», яка коштуватиме 411 млрд. доларів: від оборони та інфраструктури до енергетики та фармацевтики. Автор статті зазначає, що «Україна – країна мрій лобістів», де за Звітом Chatham House «неформальне прийняття рішень приносить користь великому бізнесу» [8]. З іншого боку, міста України, постраждалі від війни, розглядаються як актори, які мають бути зацікавлені у інвестиціях, якщо вони відповідальні за власний розвиток та, в тому числі, за впровадження глобальних стратегій «сталого розвитку».

Між тим глобальній політиці та практиці відбувається швидка трансформації міжміських відносин через системи історичних та сучасних форм міжміського співробітництва, таких як «Sister cities», «City-to-City» (C2C), «Twinned Towns», «Twin Towns», «Partnership Towns», «International partnerships», «Partner Towns», «Friendship Towns» та інші. Йдеться і про зміну міжнародного статусу, форми взаємодії та об'єднання історично-значимих організацій як The Union Internationale des Villes (Міжнародний Союз міст, 1913), International Union of Local Authorities (Міжнародний союз місцевих органів влади, 1928), організації міст «La Fédération» (1944), Union internationale de maires (Міжнародного союзу мерів, 1947), Le Monde Bilingue (Двомовний світ, 1951), United Towns Organisation (Організація об'єднаних міст, 1957),

Council of European municipalities (Ради європейських муніципалітетів), Fédération Mondiale de Villes Jumelées (Всесвітня федерація міст-побратимів, 1957), Metropolis (Всесвітньої асоціації великих метрополій, 1985), SUMMIT (Summit Conference of Major Cities of the World) або «Конференції на вищому рівні великих міст світу (Саміт великих міст)», EUROCITIES (Міжнародна форма міжміського співробітництва в Європі, 1986), CITINET (Міжнародна форма міжміського співробітництва, заснована в Японії, 1987), Local Governments for Sustainability (Місцеві органи влади за сталий розвиток, LGS, 1990). Наприклад, глобальна мережа Local Governments for Sustainability під патронатом ООН об'єднує понад 2500 місцевих органів влади з 125 країн, працює на локальному та глобальному рівнях, налагоджуючи зв'язки між рівнями управління, між містами (City-to-City, C2C), містами та регіонами (City-to-Region, C2R), між місцевим та глобальним (Local-to-Global, L2G), між місцевим та національним (Local-to-National, L2N). В 90-ті роки над усіма створеними міжміськими мережами надбудовано рівень координації їх політик: наприклад, Координацію G4 (GROUP OF FOUR, 1992); Координацію G4+» (Group of Four Plus, 1995), Координацію Всесвітніх Асоціацій міст та місцевих органів влади (фр.СAМVАL або англ. WACLAC, 2000), та інші. В 1999 р. резолюцією Ради керуючих ООН-Habitat засновано Консультативний комітет місцевих органів влади ООН (UNACLA, United Nations Advisory Committee of Local Authorities) зі штаб-квартирами в Барселоні та Найробі. В 2001 р. Конгрес Єдності таких організацій як Міжнародний союз місцевих органів влади, Організація об'єднаних міст, METROPOLIS призвів до утворення Всесвітньої організації United Cities and Local Governments, UCLG (Об'єднані Міста та Органи Місцевого Самоврядування), стаття 2 уставу якої проголошує, що місією організації є: «бути голосом і світовим прихильником місцевого самоврядування, просувати його цінності, інтереси через співпрацю між органами місцевого самоврядування і всередині ширшої міжнародної спільноти». Організація має Всесвітню Раду – «орган, що визначає політику організації», «забезпечує реалізацію загальної політики, ухваленої Генеральною Асамблеєю UCLD». Партнерство UCLD та Світового банку з 2002 р. гарантує фінансові інструменти розвитку міст. Сама UCLD має статус Спостерігача в ООН і претендує на статус Консультанта; уклала Угоди про співробітництво з структурами ООН, наприклад, з ЮНЕСКО, а також з ООН-Habitat, для впровадження ініціатив децентралізації та локалізації Цілей розвитку тисячоліття; співпрацювала з ООН щодо виконання «Місцевого порядку денного на XXI століття» і 6500 органів місцевого самоврядування в 116 країнах взяли зобов'язання щодо його впровадження. В 2012 р. Організація ухвалила «Політику щодо місцевих органів влади та співробітництва та розвитку». З 2015 р. організація співпрацює щодо виконання Порядку денного

ООН до 2030 р. прийнятого на саміті ООН у Нью-Йорку в 2015 р. Мережа досліджень глобалізації та світових міст (The Globalization and World Cities Research Network, GaWC) демонструє статистичні дані щодо зростання числа метрополій в майбутні 50 років. City Momentum Index сьогодні вимірюється для визначення профілей міст світу, які мають найсильніший імпульс у економіці [3]. City Diplomacy Lab – науково-дослідницький центр Колумбійського університету США, що досліджує парадипломатичні практики міст та аналізують значення міст в системі глобального розвитку [1].

Для України представницький та ресурсний потенціал міст є перспективною основою післявоєнного відновлення. Міжміські зв'язки, субнаціональна паралельна дипломатія в форматі м'якої сили вирішують життєвоважливі питання підтримки держави під час війни, розвиваючи інфраструктурні основи євроінтеграції. Понад 40 муніципалітетів Швеції, Німеччини, Польщі та Франції вже розпочали довгострокову співпрацю з українськими муніципалітетами за сприяння ініціативи Cities4Cities - United4Ukraine [2]. Cities4Cities United4Ukraine – це партнерські ініціативи, які об'єдналися у вересні 2022 року та офіційно підтвердили це 27 лютого 2023 року на Форумі муніципального партнерства в Зіндельфінгені, підписавши Меморандум про взаєморозуміння. Cities4Cities, розташована в Зіндельфінгені, Баден-Вюртемберг (Німеччина) є головною організацією для проектів міжміського співробітництва. Стратегічними партнерами ініціативи є Асоціація міст України (АМУ) та Всеукраїнська асоціація об'єднаних територіальних громад. Також, в Україні розпочала роботу Сервісна служба «Міста в Єдиному світі» (SKEW) - це центр політики комунального розвитку в Німеччині, який з 2001 р. за дорученням Федерального міністерства з питань економічного співробітництва та розвитку (BMZ), пропонує місцевим радам свої сервісні та дорадчі послуги на основі принципу «глобального залучення» [4].

Отже, міжміські ініціативи відіграють важливу роль у стимуляції культурних, політичних та економічних обмінів між містами. Це сприяє обміну знаннями та інноваціями, зміцнює міжнародні відносини, підтримує виконання глобальних політик на місцевому рівні. Проте, існує дилема між залученням інвестицій через міжміське співробітництво та загрозою економічному суверенітету країн подібних Україні. Міжміські ініціативи дійсно допомагають містам залучати інвестиції та підтримку, важливі для економічного відновлення та інтеграції в глобальні процеси. Однак, це також створює ризик залежності від зовнішніх акторів, особливо коли транснаціональні компанії реалізують свої стратегії мало контрольовані залежними від інвестицій урядами. Концепції багаторівневого управління або, навіть поліцентричного врядування, на практиці, виявляються залежними від транснаціональних компаній, які є каталізаторами міжміських відносин, інтегруючи глобальні стратегії з

місцевими ініціативами, сприяючи створенню нових ринків. Їхня діяльність може принести економічні переваги, але також може підірвати автономію місцевих урядів та їхню спроможність самостійно керувати економічним розвитком. Загалом, міжміське співробітництво вимагає обережного балансу між залученням зовнішніх ресурсів і збереженням економічного суверенітету.

Література:

1. City Diplomacy Lab / Columbia Global Centers URL: <https://globalcenters.columbia.edu/pari> (дата звернення: 23.04.2024)
2. COE. Cities4Cities. URL:<https://cities4cities.eu/> (дата звернення: 23.04.2024)
3. CRC. Cities research center / Research. City Momentum Index 2020 / JLL's (most dynamic cities). January 19, 2020 URL: <https://www.us.jll.com/en/trends-and-insights/research/city-momentum-index-2020> (дата звернення: 23.04.2024)
4. ENGAGEMENT GLOBAL / Сервісна служба «Міста в Єдиному світі». URL:<https://skew.engagement-global.de/proekti.html> (дата звернення: 23.04.2024)
5. McCann Philip. How Have Place-Based Policies Evolved to Date and What Are They For Now? 14 April 2023. OECD-EC High-Level Workshop Series. URL: <https://www.oecd.org/regional/how-have-place-based-policies-evolved-to-date-and-what-are-they-for-now.pdf>(дата звернення: 23.04.2024)
6. Nye J., Keohanen R. Transnational Relations and World Politics: An Introduction. International Organization. 1971. Vol. 25, No. 3. P. 329 349.
7. UN Agenda 2030 for Sustainable Development, 25-27 September 2015 Council of Europe, Strasbourg, France. URL:<https://www.coe.int/en/web/programmes/un-2030-agenda> (дата звернення: 23.04.2024)
8. Wheaton S. Network now, clients later: Lobbyists are in Ukraine eyeing post-war contracts. Politico, July 7, 2023. URL: <https://www.politico.eu/article/network-clients-lobbyists-ukraine-eying-post-war-contracts/> (дата звернення: 23.04.2024)
9. UN CED's Agenda 21 / Sustainable Development Goals (SDG) / UN Knowledge Platform. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (дата звернення: 23.04.2024)

Фролов А. Ю.,

кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри економічної теорії
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ОРІЄНТИРИ ТАКСОНОМІЇ ДЛЯ РИНКУ ЗЕЛЕНИХ ОБЛІГАЦІЙ УКРАЇНИ

Сьогодні людство стикається з серйозними викликами, зумовленими зміною клімату та деградацією навколишнього середовища. Паризька хартія про клімат, Цілі сталого розвитку ООН, доповіді Міжурядової групи експертів зі зміни клімату і багато інших політичних документів закликають до прискорених дій в області клімату для всіх учасників глобальної економіки, включаючи підприємства та фінансові установи.

Учасники фінансового ринку все більше усвідомлюють що ризики, пов'язані з глобальним потеплінням, впливатимуть на перебудову глобальної економічної системи. Широкий спектр вуглецеємних активів може стати незатребуваним на фінансовому ринку. Тому фінансові установи і підприємства вже зараз розробляють плани декарбонізації й скорочення викидів до нуля, створюють нові правила інвестування і ведення бізнесу.

Держави, в свою чергу, мають забезпечити соціально справедливий перехід до низьковуглецевої економіки з урахуванням більш широкого діапазону екологічних цілей, запровадити правову основу для спеціальної класифікації усіх видів діяльності, які прийнято вважати екологічно сталими. В світі такі класифікації часто називають «зеленими таксономіями».

Зелені таксономії встановлюють перелік екологічно сталих видів економічної діяльності та порогових значень (технічних критеріїв скринінгу), за допомогою яких є можливість чітко визначити відповідність економічної діяльності сталому розвитку, екологічним цілям та принципам сталої економічної діяльності. Спільний набір взаємоузгоджених принципів, що міститься в таксономіях, дозволяє країнам масштабувати стале інвестування

Багато країн світу вже запровадили зелені таксономії або знаходяться в процесі їх розробки. В ЄС, наприклад, таксономія вже наявний інструмент, що охоплює шість екологічних цілей (пом'якшення наслідків зміни клімату; адаптація до кліматичних змін; стале використання та охорона водних та морських ресурсів; перехід до циркулярної економіки; запобігання та контроль забруднення; захист і відновлення біорізноманіття та екосистем). Усі вищевказані цілі мають сприяти досягненню сталих змін в економіці

Європейського Союзу. Відповідно Регламенту Європейського Союзу щодо створення засад для сприяння стійким інвестиціям 2020/852 від 18 червня 2020 року встановлено принципи, яким повинна відповідати стала економічна діяльність, а саме:

1) Мати значний внесок у досягнення однієї або кількох з шести екологічних цілей.

2) Не завдавати значної шкоди жодній з інших екологічних цілей. Тобто щоб значний внесок в досягнення однієї екологічної цілі не досягався за рахунок значної шкоди будь якій іншій.

3) Здійснюватися з дотриманням мінімальних соціальних гарантій. Тут важливо «як» ведеться господарська діяльність і чи дотримуються правила і норми в загально визнаних політичних документах і міжнародних договорах.

4) Дотримуватися технічних критеріїв скринінгу. Ці критерії дозволяють визначати «значний внесок» та поняття «не завдання значної шкоди досягненню жодній з інших екологічних цілей» [1].

Європейську таксономію розглядають як перший крок до мобілізації коштів приватного сектора на більш сталу економічну діяльність. Вона дозволяє інвестору зрозуміти, чи є економічна діяльність певної компанії сталою, та в якій мірі вона охоплює одну або більше екологічних цілей. В ЄС переконані, що таксономія допоможе декарбонізувати економіку, зокрема, вона допоможе Європейському Союзу досягти своїх кліматичних цілей до 2030 року і кінцевої цілі щодо нульових викидів парникових газів до 2050 року [2].

Таксономію вважають одним з найважливіших нормативно-правових актів, виданих Європейською Комісією у сфері сталого фінансування. Цей акт набув чинності в липні 2020 року і наразі він охоплює понад 80 видів економічної діяльності, що представляють близько 40% зареєстрованих в ЄС компаній у 9 основних галузях економіки. Ці компанії викидають майже 80% парникових газів у Європі [3]. Але європейську зелену таксономію постійно оновлюють та переглядають. Її не вважають статичною формою права та сприймають як законодавство, що знаходиться в процесі розвитку. У політиків є розуміння, що з часом там можуть з'являтися нові види економічної діяльності, що можуть стати затребуваними часом та прогресом у технологічному розвитку.

Україні потрібно дослідити таксономію ЄС та активізувати процес її розробки всередині країни. Розробка цього документу сприятиме як загальнодержавному вирішенню проблем переходу до низьковуглецевої економіки, так і мобілізації необхідних фінансових ресурсів у зелену відбудову країни. На сьогоднішній день відсутність національної таксономії заважає розбудові ринку зелених облігацій в Україні, який дозволяв би залучати відповідний борговий капітал.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 175-р. було схвалено Концепцію запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні, серед пріоритетних завдань, якої передбачалось встановлення таксономії, зокрема метрики проєктів екологічного спрямування відповідно до міжнародних критеріїв та стандартів [4]. Але досі практична розробка цього документа не здійснювалась, що залишається стримуючим фактором при відборі проєктів на ринку зелених облігацій та оцінці «зеленості» і «сталості» цих проєктів по окремих видах економічної діяльності.

Українська таксономія могла б стати доповненням до Рекомендацій щодо реалізації або фінансування проєктів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій, які схвалені Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку №493 від 07.08.2021 [5]. В цьому документі український регулятор дає більш чіткі роз'яснення в частині прийнятних видів економічної діяльності. Однак до цих видів економічної діяльності ще мають бути встановлені порогові значення, які б відповідали міжнародним стандартам.

З огляду на впровадження Європейського зеленого курсу в Україні розробка внутрішніх критеріїв і стандартів має спиратись на досвід ЄС. Їх гармонізація з європейськими практиками сприятиме підвищенню довіри до ринку зелених облігацій в Україні та залученню зелених інвесторів. Щоб уникнути неузгодженості та блокування міжнародних потоків капіталу необхідна постійна тісна співпраця усіх державних інститутів у визначенні та оновленні переліку прийнятних видів економічної діяльності та метрик таксономії.

Критично важливо для України інтегрувати політику з розвитку ринку зелених облігацій в кліматичну. Так визначені рамки таксономії будуть враховувати і національні особливості та пріоритети. А це дозволить здійснювати довгострокові зелені трансформації, що гарантуватимуть відбудову територій України за новими екологічними принципами і стандартами.

Література:

1. European Commission. EU green bond standard usability guide. URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2020-06/200309-sustainable-finance-teg-green-bond-standard-usability-guide_en.pdf
2. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020R0852>

3. Еліна Тотева. Зелена таксономія в Україні. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/UNDP-UA-green-taxonomy-report-UKR.pdf>

4. Про схвалення Концепції запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 175-р від 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80#Text>

5. Про схвалення Рекомендацій щодо реалізації або фінансуванню проєктів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій : Рішення НКЦПФР №493 від 07.07.2021. URL: https://sae.gov.ua/sites/default/files/blocks/Rekomendatsiji_NK_TsPFR.pdf

Циганенко Г. В.

кандидат економічних наук, доцент, професор МКА,
доцент кафедри публічного управління, адміністрування та соц. роботи
Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика
м. Київ, Україна

ВІДНОВЛЕННЯ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Російське повномасштабне вторгнення в Україну у 2022 році завдало значних руйнувань економічній інфраструктурі країни, призвело до деіндустріалізації, структурних дисбалансів та масштабних демографічних втрат [1; 2]. Подолання наслідків війни та відновлення економіки України в післявоєнний період потребує комплексного підходу, врахування основних викликів і можливостей розвитку. Розроблення ефективних стратегічних напрямів відновлення та реструктуризації, пошук дієвих фінансових механізмів міжнародної допомоги, а також проведення необхідних інституційних трансформацій набувають особливої актуальності в умовах сучасних реалій [2; 3; 5]. Мета дослідження полягає у визначенні ключових пріоритетів відновлення та модернізації промислового комплексу України, окресленні стратегічних напрямів розвитку економіки в післявоєнний період, дослідженні фінансових механізмів залучення міжнародної допомоги для відбудови, аналізі демографічних викликів відновлення та реструктуризації, а також окресленні необхідних інституційних трансформацій в процесі реформування економіки.

Ключовими пріоритетами відновлення та модернізації промислового комплексу України є відбудова пошкодженої та знищеної інфраструктури,

оновлення і модернізація виробничих потужностей підприємств, впровадження інноваційних та "зелених" технологій. Дослідники наголошують на необхідності значних інвестицій для реалізації цих пріоритетів, що зумовлює пошук ефективних механізмів залучення фінансових ресурсів [1].

Серед стратегічних напрямів відновлення та розвитку економіки України в післявоєнний період виділяють: 1) активне залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги для потреб відбудови; 2) прискорену цифровізацію, автоматизацію та впровадження новітніх технологій; 3) цілеспрямований розвиток людського капіталу через інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійну підготовку; 4) диверсифікацію експортної бази та освоєння нових ринків збуту; 5) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу як основи економічного зростання [2].

Серед ключових фінансових механізмів залучення міжнародної допомоги для відбудови України експерти виокремлюють: 1) створення спеціальних фондів і програм відбудови та реконструкції з участю міжнародних донорів; 2) активну участь у міжнародних інвестиційних проєктах з відновлення інфраструктури; 3) раціональне та прозоре використання отриманих ресурсів [3]. При цьому наголошується на необхідності посилення координації зусиль між урядом, бізнесом та громадянським суспільством.

Демографічні виклики, спричинені війною, суттєво ускладнюють процеси відновлення та реструктуризації економіки України. Дослідники звертають увагу на значні людські втрати внаслідок бойових дій, вимушену трудову міграцію, старіння населення. Ці фактори зумовлюють гострий дефіцит трудових ресурсів, особливо кваліфікованих фахівців. Відповідно, пріоритетними завданнями стають стимулювання повернення емігрантів, інвестування в розвиток людського капіталу, підвищення народжуваності та збереження здоров'я громадян [4].

Важливою передумовою успішного відновлення та реформування економіки України є проведення комплексних інституційних перетворень. Серед ключових інституційних викликів та необхідних трансформацій дослідники відзначають: подолання корупції та бюрократії, створення сприятливого бізнес-середовища з надійним захистом прав власності, модернізацію законодавчої бази. Лише за умови ефективних інституційних змін Україна зможе забезпечити стале економічне зростання в післявоєнний період [5].

Ефективне відновлення та реструктуризація економіки України в післявоєнний період вимагає комплексного підходу, поєднання скоординованих зусиль держави, міжнародної спільноти, вітчизняного та іноземного бізнесу. Реалізація стратегічних напрямів розвитку, забезпечення достатнього фінансування, інвестування в людський капітал, проведення необхідних

інституційних реформ є ключовими умовами для відбудови та стійкого економічного зростання [2; 3; 4; 5].

Для залучення міжнародної допомоги доцільно створити спеціальні державні програми та фонди, які б акумулювали ресурси донорів і спрямовували їх на пріоритетні потреби відновлення інфраструктури, модернізації промислового комплексу, розвитку малого і середнього бізнесу [3]. Необхідно також посилити державну підтримку та стимулювання демографічного відновлення, зокрема через заходи з підвищення народжуваності, повернення кваліфікованих фахівців з-за кордону, покращення системи охорони здоров'я [4].

Важливими напрямками інституційних перетворень мають стати подолання корупції в органах влади, створення прозорого та ефективного регулювання підприємницької діяльності, забезпечення надійного захисту прав власності, вдосконалення судової системи. Лише за умови успішних інституційних трансформацій Україна зможе створити сприятливе середовище для залучення інвестицій, розвитку інновацій та технологічного оновлення економіки [5].

Загалом, ефективне відновлення та реструктуризація економіки України в післявоєнний період потребують комплексного, системного підходу, врахування широкого спектру викликів і можливостей. Лише поєднання зусиль усіх зацікавлених сторін дозволить українській економіці відбудуватись, модернізуватись та вийти на траєкторію стійкого довгострокового зростання.

Література:

1. Бойко В., Горбач Л. Відновлення та модернізація промислового комплексу України: ключові пріоритети. Економічний вісник, 2023, т. 3, № 2, с. 45-58.
2. Геєць В. М., Гриценко А. А. Стратегічні напрями відновлення та розвитку економіки України в післявоєнний період. Економіка України, 2022, № 9, с. 3-18.
3. Куценко Т. М., Ткаченко О. П. Фінансові механізми залучення міжнародної допомоги для відбудови України. Фінанси України, 2023, № 4, с. 12-27.
4. Лібанова Е. М., Балакірева О. М. Демографічні виклики відновлення та реструктуризації економіки України. Демографія та соціальна економіка, 2023, № 2, с. 15-32.
5. Сиченко В. В., Овчаренко Є. І. Інституційні трансформації в процесі відновлення та реформування економіки України. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2022, т. 3, с. 87-99.

Чекмарьов О. Ю.,
магістрант факультету цивільної та господарської юстиції
НУ «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

ВІРТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СПІЛЬНОТА ЯК ГОЛОВНИЙ СИСТЕМОТВОРЧИЙ ФАКТОР ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Інтереси, цінності і норми поведінки соціальних груп в інформаційному просторі можуть істотно відрізнятись від традиційних, оскільки інформаційний простір формує свої інтереси, культурні особливості, цінності і норми поведінки, а традиційні інтереси, цінності і норми при трансфері їх в інформаційний простір набувають найчастіше істотних змін.

Для інформаційного простору суспільства характерні деякі унікальні суб'єкти і спільноти, які не мають прямих аналогів в інших просторах. До таких відносяться: віртуальна соціальна спільнота (ВСС); он-лайн спільнота; мережний соціум; віртуальна коаліція тощо.

ВСС – сукупність різних систем і їх окремих елементів, сегментів інформаційного простору, джерел інтелектуальних і матеріальних ресурсів, розподілених по земній кулі й об'єднаних у рамках досягнення загальної мети єдиної для всіх елементів віртуальної системи ідеологією, що є головним системостворчим фактором поряд з відкритими телекомунікаційними мережами (ВТКМ), що забезпечують для елементів системи взаємодію між собою.

Відкриті телекомунікаційні мережи у цьому процесі не тільки є засобом установалення відносин між різними суб'єктами інформаційної (інформаційно-психологічної) діяльності, об'єднання їх інтелектуального і матеріально-технічного потенціалу в єдину керовану структуру, швидкого підбору необхідних сил і засобів, їх оперативного перекидання (концентрації) на основних напрямках діяльності, але і як ефективний засіб організації безперервного процесу керування і координації цією діяльністю в режимі реального часу. У такій формі взаємодії соціальні структури можуть поєднуватись як тимчасово (для вирішення конкретного питання чи групи питань), так і на постійній основі.

Он-лайн спільноти являють собою співтовариство суб'єктів діяльності, засноване на масовому переносі людьми, групами й організаціями інформаційної активності і взаємодій в інтермережах у режимі он-лайн. Тим самим один з основних результатів соціально-економічних додатків Internet-технологій полягає в появі в суспільстві великого числа он-лайн спільнот.

Групи людей, що здійснюють свою соціально-економічну діяльність у такому режимі, утворюють так звані повнофункціональні он-лайнні спільноти. Різновидом он-лайнної спільноти є, наприклад, мережна економіка, в якій учасники реалізують переважно економічні цілі і задачі, здійснюючи свої економічні взаємодії за допомогою Internet-технологій.

У загальному випадку он-лайнні спільноти існують і можуть виникати не тільки в економіці, але і стосовно будь-яких інших видів спільної діяльності людини. Перехід на нові інформаційні технології дозволяє підвищити ефективність інформаційних взаємодій між людьми при їхньому переносі в он-лайн. Це створює умови для масового формування он-лайнних співтовариств у всіх сферах людської діяльності.

Мережний соціум – це група людей, взаємодія яких протікає переважно в глобальних комп'ютерних мережах. Обов'язковою характеристикою мережного соціуму є усвідомлення своєї спільності, члени соціуму зв'язані загальною ідеологією, традицією тощо. Формування такого якісно нового виду соціуму, як мережний соціум, почалося з розвитком он-лайнних спільнот.

У реальному житті будь-яка група взаємодіє в зовнішньому середовищі. Унікальність же мережних співтовариств полягає в тому, що вони діють при повній відсутності зовнішнього середовища.

Виникнення стійких соціальних груп у мережі обумовлене тим, що досягнення індивідуальних цілей стає можливим тільки через створення групи. У більшості випадків метою є цікаве чи корисне спілкування, оскільки одному спілкуватися досить важко, організується група. Ці групи не мають деякої зовнішньої стосовно самої групи мети. Весь сенс існування групи знаходиться усередині її самої, група виникає для того, щоб обслуговувати інтереси своїх членів, і не більше того. Як тільки учасники групи «вичерпуються», група розпадається. Це не відноситься до мережних співтовариств, що мають зовнішню стосовно групи мету – груп дистанційного навчання, різних комерційних структур, які здійснюють діяльність за допомогою мереж тощо [Див. детал.: 1].

Віртуальні коаліції – це суб'єкти геополітичної конкуренції, характерні для інформаційного суспільства і глобального інформаційного простору. Крім традиційних суб'єктів геополітичної конкуренції, що діють на глобальному і регіональному рівні, тобто держав і різного роду міждержавних коаліцій – в інформаційному просторі виникають принципово нові утворення, що включаються в геополітичну боротьбу, «віртуальні» союзи і коаліції, в які на рівних правах можуть входити держави, транснаціональні корпорації, медіа-холдінги тощо, масштаби діяльності яких мають глобальний характер, а результати діяльності можуть призводити до наслідків, що впливають на політику держав і їхніх коаліцій на міжнародному рівні.

Література

1. Васютина В. В. Інформаційна політика України в контексті євроінтеграційних процесів: дис. ... кандидата політичних наук; спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Одеса: ПНПУ імені К. Д. Ушинського 2016. 221 с.

СЕКЦІЯ 4. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Белименко Л. І.,
кандидатка мистецтвознавства,
ст. викладачка кафедри режисури естради і шоу
Київського національного університету культури і мистецтв
м. Київ, Україна

МУЗИКА У ВИДОВИЩНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ЗАХОДАХ ЯК КАТАЛІЗАТОР СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Важливим та невіддільним компонентом будь-якого сучасного видовищно-театралізованого заходу є музика. Пронизуючи кожен епізод своїми ритмами, звуками та мелодіями, вона створює певну атмосферу, настрій, додає унікального колориту та емоційного забарвлення дійству, підкреслює емоції персонажів, розповідає свою власну історію.

Музика, як важлива складова культурного життя, завжди відігравала ключову роль у формуванні соціокультурного розвитку суспільства [1]. Поєднуючи в собі емоційну, естетичну та соціальну складові, вона набувала особливого значення для виховання людської спільноти.

Маючи розмаїту культурну спадщину, що є великою цінністю для сучасного і майбутніх поколінь, українське суспільство, навіть у воєнні часи, продовжує активно розвиватися, не втрачаючи своєї сутності. Використання музичних елементів у різноманітних видовищно-театралізованих заходах (масові свята, концерти, шоу-програми, фестивалі, творчі конкурси, змагання, обрядові дійства тощо), є важливим фактором, що прискорює та поглиблює еволюцію культурного життя країни.

Багато вітчизняних та зарубіжних авторів досліджували роль музики у театралізованих дійствах, розглядаючи її вплив на розвиток людської спільноти. Серед них відомий німецький композитор Вільгельм-Ріхард Вагнер, український режисер та театрознавець Юрій Ілленко, мистецтвознавиця Мирослава Мельник, культурологиня Наталія Донченко, композитор Тимур Полянський, мистецтвознавець Микола Крипчук, мистецтвознавиця Катерина Станіславська та інші. Усі автори на основі практичних або теоретичних досліджень розглядали вплив музики на глядацьку аудиторію та суспільство в цілому, різні аспекти взаємозв'язку музики та видовищних мистецтв.

Видовищно-театралізовані заходи в Україні відрізняються різноманітністю та багатством засобів виразності, серед яких музика виступає провідним елементом, що створює атмосферу, передає емоції та підсилює сприйняття видовища глядачами. Так вітчизняний мистецтвознавець Микола Крипчук зазначає, що «... використовуючи елементи й виразні засоби музики, а також її здатність викликати певні асоціації, режисер через музику може яскраво висловити свою думку, додати щось до невираженого в номері, епізоді, створити потрібний йому емоційний настрій глядачів у той чи інший момент видовища» [2, 190].

Музика може бути використана як фоновий акомпанемент, так і як важливий чинник сюжетного розвитку. Інструментальний супровід може ґрунтуватись на традиційних народних гармоніях та ритмах або бути сучасним, інноваційним, використовувати тенденції та музичні напрями сьогодення.

Важливе значення музики у видовищно-театралізованих заходах досліджувала Мирослава Мельник. Вона зазначає, що «... музика, яка створена в єдності з режисерським задумом, стає могутнім помічником драматурга та режисера у втіленні відповідного задуму, відкриває широкі можливості, правдиво виражає інтонації людини, надає їм характер. Музика є могутнім засобом і асоціативного сприйняття, яке базується на притаманному будь-якій людині досвіду життя, що допомагає доповнити, дофантазувати враження. Вона розширює, збагачує зміст образів, викликає безліч асоціацій, пов'язаних не тільки із зором, але і з іншими відчуттями, притаманними людині <...> музика емоційно впливає на глядача, створює необхідну атмосферу дійства, несе той чи інший настрій, активно формує враження, тому потрібно вміло поєднувати її з іншими ідейно-емоційними засобами виразності» [3, 120-121].

Українська музика у видовищно-театралізованих заходах не лише розширює культурний горизонт глядача, але й сприяє утвердженню національної ідентичності. Це проявляється у популяризації українських музичних традицій, а саме народних мотивів, музичних інструментів, що допомагає зберегти та відтворити культурний контекст, який є важливим для формування соціальної свідомості та підтримки культурної спадщини.

Театралізовані заходи, сценічні видовища є не лише місцем для сприйняття мистецтва, а й платформою для спілкування та інтеграції суспільства. Саме музика стає засобом комунікації між виконавцями та глядачами, вона підсилює емоційну взаємодію та розуміння. Об'єднуючи людей різних вікових груп та соціальних статусів, музика зближує їх та формує спільні цінності та ідеали.

Завдяки новітнім технологіям та інноваційним підходам, музика в театралізованих заходах стає ще більш ефективним засобом впливу на аудиторію. Використання цифрових ресурсів та електронних музичних

інструментів дозволяє створювати неповторні аудіальні враження, які глибоко зачіпають глядача та залишаються в його пам'яті на довгий час.

Тож, можемо зробити висновок, що музика, як невіддільна частина видовищно-театралізованих заходів, несе не лише естетично-розважальну функцію, але і відіграє важливу роль у відображенні та взаємодії з соціокультурними тенденціями сучасного українського суспільства. Вона не лише створює атмосферу й підкреслює емоційний контекст, але й активно впливає на сприйняття інформації глядачами, відіграє важливу роль у формуванні їхніх поглядів та ідентичності. Шляхом використання різних жанрів та напрямків, музика відображає різноманітні аспекти культурного життя України від традиційних народних стилів до сучасних музичних течій, відтворюючи та коментуючи актуальні соціальні та політичні події. Таким чином, музика сприяє діалогу між традицією та сучасністю, індивідуальністю й масовою свідомістю, допомагає розвитку культурного розмаїття та ідентичності українського суспільства, стає важливим каталізатором соціокультурного розвитку.

Література:

1. Історія української музики: у 7т. / за ред. Г.А. Скрипник та ін. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2016. Т.1. 440с.
2. Крипчук М. Тональний образ масового театралізованого видовища в контексті створення загальносценічного художнього образу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. Вип. 1, С. 187-190.
3. Мельник М. Театралізований тематичний концерт як синтетичний жанр сценічних мистецтв: дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ : КНУКІМ, 2009. 183 с.

Белозерцева Є. Є.,

аспірантка кафедри соціології, соціальної роботи,
публічного управління та адміністрування
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

РОЗШИРЕННЯ РОЛІ ЦИФРОВОГО КАПІТАЛУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Обрання Україною шляху європейської інтеграції та прийняття глобальних цілей сталого розвитку зумовило необхідність вирішення складних

внутрішніх проблем, які накопичувалися роками через неефективне управління. Зовнішній тиск і агресія впливали на стабілізацію прогресу. У таких умовах активна частина українського громадянського суспільства взяла на себе роль мотиватора змін, сприйнявши глобальні цілі як рамки для своєї діяльності.

Цифровий капітал особистості, який включає компетентності у використанні цифрових технологій та доступ до них, став значущим ресурсом в умовах воєнного стану. Він сприяв швидкій мобілізації суспільства та зміцненню громадянського опору. Під час військового вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, очікувана паніка та хаос не сталися; натомість українське суспільство демонструвало надзвичайну згуртованість і рішучість у захисті своїх демократичних цінностей і незалежності.

Події 2014 року і подальше військово вторгнення призвели до збільшення політичної та громадянської активності, яка виражалася через значне збільшення цифрового капіталу особистості [3, с. 5]. Це відбувалося через розширене використання соціальних мереж, блогів, онлайн-платформ для координації волонтерських акцій та інформування громадськості Соціальні мережі як «ВКонтакте» та «Однокласники», які до того контролювались російськими пропагандистськими силами, втратили свій вплив, а українці активно переходили на платформи, що підтримували національну безпеку та інформаційний суверенітет

Суспільні опитування під час війни показали зміну ставлення українців до своєї країни та ідентичності. Зниження бажання емігрувати та змінити громадянство демонструє зростання внутрішньої співприналежності та відданості національним цінностям [2, с. 17]. Цифрові технології відіграли ключову роль у цьому процесі, надаючи платформи для вираження думок, мобілізації ресурсів та координації дій.

Окрім підвищення громадської активності та відстоювання демократичних цінностей, цифровий капітал сприяв трансформації багатьох аспектів управління та суспільного життя. Зокрема, електронне урядування та залучення громадян стали важливими напрямками реформ, які дозволили зміцнити довіру до державних інституцій і ефективність публічного управління.

У контексті становлення інститутів електронної демократії, збільшення політичної активності та розвиток громадянського суспільства з допомогою цифрових інструментів стали фундаментом для розвитку нових публічних технологій (civic tech), які посилили зв'язки між громадянами та урядом, розширюючи можливості впливу на політику та управління [4, с. 22].

Ці процеси сприяли формуванню нової моделі публічного управління в Україні, що базується на принципах відкритості, рівності та активної громадської участі. Цифровий капітал особистості, як важливий аспект сучасного суспільства, визначає швидкість і якість соціально-економічних

трансформацій в Україні, підтримуючи стійкість національної ідентичності і державності в умовах зовнішніх викликів і внутрішнього реформування.

Таким чином, цифровий капітал особистості, став основою для зміцнення українського суспільства під час воєнного конфлікту.

Повоєнний період відкриває нові можливості для подальшого розвитку цих активів, сприяючи відновленню та модернізації країни.

На першому етапі повоєнного розвитку акцент робиться на відновленні та розширенні цифрової інфраструктури. Важливість цього аспекту підтверджена потребою в широкодоступному інтернеті, що стане основою для вільного доступу до освітніх, медичних, легальних та урядових онлайн-сервісів. Забезпечення високошвидкісного інтернету в усіх регіонах України дозволить залучити більше громадян до цифрової економіки, збільшити їхню компетентність і сприяти розвитку місцевих громад.

Другим пріоритетом є розширення програм цифрової освіти для всіх категорій населення. Планується створення навчальних курсів та програм, що охоплюють базові цифрові навички для літніх людей та більш складні курси для молоді та професіоналів. Це стосується також підвищення кваліфікації в галузі кібербезпеки, розробки програмного забезпечення, обробки даних та штучного інтелекту, що є важливим для підвищення конкурентоспроможності держави.

Третій напрямок зосереджується на інтеграції цифрових технологій в усі сфери життєдіяльності. Особлива увага приділяється розвитку е-урядування та е-здоров'я [5, с. 18].

Розширення функціоналу державних електронних послуг через портал "Дія" та інші платформи має на меті зробити адміністративні процедури більш прозорими та доступними. Зокрема, запровадження електронних медичних карток, онлайн-консультацій з лікарями та систем моніторингу здоров'я може суттєво покращити якість медичних послуг.

Подальше зміцнення цифрової економіки передбачає підтримку інноваційних стартапів та цифрових підприємств. Урядові програми та фонди інновацій спрямовані на стимулювання розвитку нових технологій, залучення інвестицій та створення висококваліфікованих робочих місць [1, с. 67]. Важливою є підтримка малого та середнього бізнесу в освоєнні цифрових інструментів для входження в міжнародні ринки та розширення внутрішнього ринку послуг та товарів.

Ключовим аспектом стане забезпечення інклюзивності в цифровому просторі, що дозволить інтегрувати соціально вразливі групи в суспільство та економіку.

Програми доступу до цифрових ресурсів в сільських та віддалених районах, а також спеціальні ініціативи для людей з особливими потребами будуть сприяти загальнонаціональній цифровій інтеграції.

Завдяки цим напрямкам, повоєнний розвиток цифрового капіталу особистості в Україні має всі шанси стати основою для створення більш стійкого, інклюзивного та динамічного суспільства, готового відповідати викликам сучасної діджиталізованої ери.

Література:

1. Бойківська Г., Саладяк, К. (2023). Вплив стану цифровізаційних процесів в Україні на розвиток людського капіталу. *Modeling the development of the economic systems*, (2), 65–73. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-92> (дата звернення: 21.04.2024).

2. Грушецький А. Коментарі до результатів опитування Київського міжнародного інституту соціології 2022 «Динаміка готовності переїхати жити до США або ЄС у разі отримання громадянства цих країн». КІІС. 2022. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1136&page=1#_ftn1 (дата звернення: 21.04.2024).

3. Матвеева О. Ю., Навумау В. М. Посилення спроможності українського громадянського суспільства під час війни: передумови, підходи, цифрові технології //Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". — 2023. — №1. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-1-8526> (дата звернення: 21.04.2024).

4. Трещов, М. М., Наумик, А. С. (2023). Цифровізація воюючої держави: необхідність та переваги. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, (9). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-10> (дата звернення: 21.04.2024).

5. Ivanova N. Digital development of the regions of Ukraine: trends of the pre-war period and prospects of post-war recovery. *Problems and prospects of economics and management*. No. 4 (32). 2022. P. 209-213.

ГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ ПІД ТИСКОМ ВОЄННИХ ДІЙ 2024 РОКУ

З моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року Україна і українці продовжують жити в умовах багатовимірної гуманітарної кризи. Кожен аспект соціального, культурного, економічного і політичного життя України щодня зазнає нищівного впливу воєнних дій. Сотні тисяч українців поранені або загинули і продовжують гинути щодня.

На рівні з загостренням воєнних дій по усій лінії фронту з початку 2024 і окупацією деяких міст України, гуманітарна ситуація всередині країни загострюється відповідно.

За даними міжнародних організацій станом на березень 2024 року, понад 6,0 мільйонів українців стали біженцями в країнах Європейського Союзу і ще понад 500 тисяч поза його межами [1, с. 1]. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) станом на березень 2024 оцінювалась в 4,0 мільйони громадян [2, с. 1]. Такий відтік і перерозподіл громадян спричиняє тиск не тільки на загальну економіку країни, а і створює глибокий дисбаланс коштів і ресурсів між окремими територіальними громадами і областями. За умови збереження подібного вектору, майбутня нерівність між регіонами основана на віддаленості від лінії ведення бойових дій прогнозовано буде лиш поглиблюватись.

За оцінками Управління з координації гуманітарних справ (УКГС ООН) допомоги у 2024 році потребуватимуть понад 15,0 мільйонів українців, і лише 8,5 з них отримають допомогу від ООН. [3 с. 4]. Загальна сума запланованої допомоги оцінюється в 3,1 мільярди доларів США (на 21,2% менше ніж у 2023), станом на квітень 2024 було отримано 566,8 мільйонів доларів (18,0%). У 2023 році з 3,9 мільярдів доларів було отримано лише 73,0% запланованих координуваних планом ООН коштів. [4]

Лідерами за кількістю ВПО у березні 2024 були Дніпропетровська (386,4 тисяч осіб), Харківська (361,3 тис. осіб) і Львівська (221,4 тис. осіб) області. [2, с. 2]. Тривале переміщення первісно накладає важкий економічний тягар на громадян, які вимушено покинули домівки. Велика кількість ВПО вичерпують свої спроможності після втрати доходів і опиняються на межі власних економічних можливостей.

Вторинно це тисне на громади, які їх приймають, змушуючи місцеву владу шукати можливостей підтримки цих вразливих груп. Однак, і життя далеко від лінії фронту не є гарантією безпеки чи спокою, беручи до уваги часті ракетно-бомбові удари спрямовані на усю територію України. Кожна з громад України може стати жертвою руйнації у будь який день.

Лише з початку 2024 року, було зареєстровано понад 9.700 ударів та обстрілів Росією України, російські війська завдали шкоди 89 закладам освіти і поцілили у 71 медичний заклад. [5]. Жоден з ударів і обстрілів не минає безслідно, за кожним стоять зруйновані і знищені людські життя. Навіть коли вдається запобігти прямим жертвам серед цивільного населення, часто страждають працівники гуманітарних служб. ООН зафіксувало понад 24 інциденти де жертвами стали працівники 15 національних і міжнародних організацій.

Війна триває, кожен новий день бойових дій несе нові виклики Україні і українцям. Зважаючи на тиск воєнних дій на кожную і кожного, українці продовжують виявляти щоденну стійкість і мужність. Однак лише координовані зусилля у відновленні умов повернення людей, сталі рішення для вимушених переселенців та відновлення основних послуг доповнюватимуть досягнення гуманітарної спільноти для подолання багатовимірної гуманітарної кризи яка продовжує зростати.

Література:

1. UNHCR. Ukraine Situation Flash Update #68 (16 April 2024) URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-flash-update-68-16-april-2024>
2. MOM. ООН Міграція. Україна — Базова територіальна оцінка зареєстрованих ВПО (на рівні району) — Раунд 34 (березень 2024) URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-bazova-teritorialna-ocinka-zareestrovanih-vpo-na-rivni-rayonu-raund-34-berezen>
3. УКГС ООН. План гуманітарних потреб і реагування. Україна. Цикл гуманітарних програм 2024 р. (грудень 2024) URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023-enuk>
4. Ukraine Humanitarian Response Plan 2024. URL: https://fts.unocha.org/plans/1177/summary?_gl=1*1rrhevm*_ga*Mjg2NTU3Mjc1LjE3MTQzMjY4ODE.*_ga_E60ZNX2F68*MTcxNDMyNjg4MjY4LjEuMTcxNDMyNjY4LjY4Ni4wLjA
5. УКГС ООН. Україна: Гуманітарне реагування у 2024 році. Оперативне зведення (18 квітня 2024) URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine>

Загалеви́ч В. Л.

голова циклової комісії соціальної роботи, психології
та фізичної реабілітації,
викладач суспільних дисциплін
ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Марчак Т.А.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук,
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ

Сучасний соціокультурний розвиток українського суспільства охоплює широкий спектр аспектів, що відображають трансформації, які відбуваються під впливом різних чинників, таких як політика, економіка, технології, медіа та глобалізація. Розглянемо деякі з найбільш значущих тенденцій:

1. Політична ситуація. Після Революції Гідності в 2014 році Україна відчула глибокі зміни у політичній сфері, включаючи зміну влади, утворення нових політичних сил та реформи. Процес децентралізації також відіграє важливу роль у зміні політичного ландшафту[2].

2. Економічна ситуація. Україна продовжує працювати над реформами та залученням іноземних інвестицій. Реалізація угод про асоціацію з Європейським Союзом також має вплив на економічний розвиток.

3. Культурна ідентичність. Україна має багатий культурний спадок, що включає мову, традиції, мистецтво та історію. З одного боку, це є джерелом національної гордості, з іншого - об'єктом пошуку нових форм вираження та ідентичності в умовах глобалізації[2].

4. Медіа та інформаційні технології. Інтернет та соціальні мережі відіграють значну роль у формуванні суспільної свідомості. Це не лише засіб спілкування, але й платформа для обміну інформацією та ідеями [3].

5. Громадянське суспільство. За останні роки в Україні спостерігається активний розвиток громадянського суспільства. Громадські

організації, активісти та волонтери сприяють вирішенню соціальних проблем та підтримці демократичних цінностей[1].

Розвиток громадянського суспільства в умовах війни може виявитися викликом, але також може сприяти мобілізації та об'єднанню громадян навколо спільних цілей. Визначимо певні аспекти розвитку громадянського суспільства в умовах війни:

По-перше, гуманітарна допомога. Дійсно, війна може спровокувати гуманітарну кризу, що потребує швидкого реагування громадянського суспільства. Громадянські організації, волонтерські групи та активісти мобілізувалися для забезпечення гуманітарної допомоги, медичного обслуговування та інших потреб.

До-друге, моніторинг прав людини, адже війна може супроводжуватися порушеннями прав людини. Громадянські організації та правозахисні групи можуть відігравати важливу роль у моніторингу та документуванні порушень, а також у відстоюванні прав постраждалих.

По-третє, миротворчі ініціативи, в ході яких громадянське суспільство може стати силою, що сприяє проведенню мирних ініціатив та розв'язанню конфліктів. Групи миротворців можуть сприяти діалогу між різними сторонами конфлікту та просувати мирні рішення.

По-четверте, соціальна реабілітація та підтримка постраждалих що виражається у наданні соціальної та психологічної підтримки для постраждалих від війни, включаючи військових, біженців, сім'ї загиблих та інших.

По-п'яте, громадянська освіта та свідомість, що є надто важливою складовою в умовах війни. Громадянські організації можуть працювати над підвищенням обізнаності громадян щодо їхніх прав, обов'язків та можливостей участі у суспільному житті.

В умовах соціокультурних змін сучасного суспільства неможна оминати увагою питання культурної ідентифікації українців, що базується на багатовимірному спектрі аспектів, які включають мову, традиції, історію, релігію, мистецтво та інші культурні елементи. Визначимо ключові складові культурної ідентифікації українців.

Мова є однією з основних складових культурної ідентичності. Вона відображається не лише у повсякденному спілкуванні, але й у літературі, музиці, театрі та інших сферах життя. Традиції та обряди, такі як весілля, святкування різдвяних та великодніх свят, різноманітні народні звичаї, мають значний вплив на формування культурної ідентичності. Багатовікова історія України включаючи в себе різні періоди та події, такі як Київська Русь, козацтво, національно-визвольні змагання, голодомори та інші впливає на самоусвідомлення українців. Українське мистецтво, народне мистецтво,

архітектура та інші форми культурної спадщини відображають національну ідентичність та творчість народу. Релігія, християнство, зокрема православ'я та греко-католицтво, є важливим аспектом культурної ідентичності багатьох українців [3].

Також національна ідентифікація здійснюється через патріотизм, що проявляється у тісному зв'язку зі своєю країною, готовністю захищати свої територіальні цінності та ідентифікувати себе як частину єдиного національного колективу. Беззаперечно війна впливає на сприйняття ворога. В контексті конфлікту на сході України, російська агресія дуже змінила сприйняття Росії та росіян серед українців, що вплинуло на їхню ідентифікацію та ставлення до російського народу. Відчуття страху, тривоги та стресу впливають на індивідуальні та колективні ідентичності, тобто відчувається і психологічний вплив[2].

Загалом, соціокультурний розвиток України відображається в поступовому русі до більш відкритого, демократичного та модернізованого суспільства, хоча існують виклики, які потребують подальших зусиль для вирішення, такі як корупція, нерівність, війна. В умовах війни громадянське суспільство відіграє важливу роль у забезпеченні гуманітарної допомоги, захисті прав людини, миротворчості та підтримці постраждалих. Його активність може сприяти підтримці та відновленню соціальної тканини та миру в уражених регіонах. Таким чином, війна відіграє важливу роль у формуванні та зміцненні національної ідентичності та самосвідомості українського народу, але вона також може породжувати складні виклики та проблеми для суспільства.

Література:

1. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/reznik.o.s/sociological-dimensions-of-civil-society-in-ukraine.pdf>(дата звернення : 19.04.24)
2. Поліщук Ю. Соціокультурні трансформації в сучасній Україні: етнополітичні чинники URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/polishchuk_sotsiokulturni.pdf (дата звернення : 20.04.24)
3. Шевченко М. І Сучасні соціокультурні зміни як чинник культурної політики держави URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/287899>(дата звернення : 20.04.24)

Зверов В. В.,

аспірант кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ЕТНІЧНІ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТІЙ

Поняття «етнічні демократії» – відносно новий термін у науковому обсязі. Поняття «етнічність» пов'язано з суміжними термінами «нація», «національна меншина» та ін. І це не випадково. Однією з центральних проблем, що постає перед сучасними демократіями в поліетнічних державах, є необхідність вирішення етнополітичного питання, яке уявляється одним з найскладніших питань сучасності.

У класичних концепціях демократії як у теорії, так і на практиці ця проблематика, як правило, займала другорядне і навіть інше у місце. У часи Радянського Союзу етнополітичні відносини вважалися повністю відсутніми у країні в зв'язку, як зазначалось у офіційних документах «повного вирішення національного питання», хоча безумовно, це питання не тільки не було вирішеним, воно було загнано у «глухий кут».

Загальноприйнятим будо уявлення, що впровадження на практиці демократичних процедур здатне автоматично вирішити етнічні проблеми. Однак поширення процесів етнічного відродження та націоналізму у всесвітньому масштабі, розгортання боротьби за національне самовизначення, політизація етнічності, зростання ролі етнічних гасел у політичному житті спонукали до перегляду подібних поглядів. Відповідно, такий стан речей сприяв формуванню різноманітних концепцій демократії, що зосереджують основну увагу саме на етнічній та етнополітичній проблематиці [Див. : 1].

Український дослідник Р. Коршук, який є відомим фахівцем цього напрямку досліджень, порівнює поняття «міжетнічна демократія» та «демократії міжетнічної згоди», доходить висновку, що ці поняття мають як багато загальних, так і особливих рис. Так, на думку А. Степана, якщо етнічна демократія є спробою побудови класичної національної держави (нації-держави) в сучасних умовах, то демократія міжетнічної згоди – спробою збереження цілісності держави у фрагментованих суспільствах, побудови держави-нації [3, с. 150–151].

Як відомо. автором концепції «етнічної демократії» є ізраїльський дослідник С. Смуха. За його визначенням, «етнічна демократія» становить тип демократичного політичного режиму, що прагне поєднати, на перший погляд, несумісні принципи – демократичні процедури й домінування етнічної

більшості. В етнічній демократії поєднуються демократичні права для усіх громадян, певні колективні права етнічних меншин і домінування етнічної більшості. Ця форма ґрунтується на концепції етнічного (апелює до ідеї нації як етнічної спільноти), а не громадянського націоналізму. Прикладами етнічної демократії, на думку С. Смухи, є Ізраїль, Польща, Естонія, Латвія тощо. Типовим прикладом втілення на практиці етнічної демократії є Ізраїль. Однією з центральних проблем функціонування етнічної демократії є забезпечення стабільності цієї форми. На думку С. Смухи, стабільність етнічної демократії залежить від певних чинників, головними серед яких є: сила держави; чисельне співвідношення «домінуюча більшість – непанівні меншості»; рівень консолідації непанівної етнічної спільноти; наявність або відсутність політичної еліти, що здатна мобілізувати національну меншину; наявність або відсутність уявлень щодо загроз (міфічних або реальних) існуванню панівної спільноти та держави [Цит. за : 2].

За Р. Коршуком, до основних рис такого специфічного типу демократії варто, перш за все, чітко визначення титульної нації, яка одночасно є і панівною нацією. Крім того, у даному випадку, держава виступає синонімом титульної нації [Див. детал. : 1]. Такий підхід, безумовно, наголошує на визначальній ролі титульної нації, і тому держава прагне до обмеження можливості представників нетитульних етнічних груп зайняти домінуючі позиції в органах державної влади. Тому до такого реального положення справ у суспільстві важко використовувати термін «демократія». Саме такий підхід був найбільш поширеним у Радянському Союзі, і тому, незважаючи на багаточисленні зусилля, реального розв'язання етнічних проблем не було. На думку вже неодноразова цитованого Р. Коршуна, ці концепції пропагують дещо інші цілі. Так, до більш звичній для української науки термінологічній традиції, побудови багатонаціональної держави (принаймні у переважній більшості випадків) [Див. 1]. Прикладами етнічної демократії, на думку С. Смухи, є Ізраїль, Польща, Естонія, Латвія тощо. типовим прикладом втілення на практиці етнічної демократії є Ізраїль. Однією з центральних проблем функціонування етнічної демократії є забезпечення стабільності цієї форми. На думку С. Смухи, стабільність етнічної демократії залежить від певних чинників, головними серед яких є: сила держави; чисельне співвідношення «домінуюча більшість – непанівні меншості»; рівень консолідації непанівної етнічної спільноти; наявність або відсутність політичної еліти, що здатна мобілізувати національну меншину; наявність або відсутність уявлень щодо загроз (міфічних або реальних) існуванню панівної спільноти та держави [Цит. за : 2].

Аналіз етнічної демократії потребує відповіді на питання щодо її співвідношення з таким явищем, як етнократія. Так, на думку Р. Коршука, за широким тлумаченням етнократії як владарювання (домінування) однієї

етнічної спільноти в державі, етнічну демократію розглядають як один з її різновидів. Однак між цими феноменами існує суттєва відмінність, пов'язана з наявністю чи відсутністю реальних ознак демократії. Етнократія існує в недемократичних політичних режимах (тоталітарному та авторитарному), натомість етнічна демократія формується лише за наявності реальних демократичних процедур або хоча б частини з них. Порівняльний аналіз прикладів етнічної демократії та етнократії підтверджує цю тезу [Див. детал. 1].

Відтак, відповідно, якщо етнічна демократія – це демократія етнічної більшості, то міжетнічна демократія – це фактично демократія етнічних більшостей: двох, трьох, у кращому разі чотирьох етнічних сегментів.

Література:

1. Коршук Р. Міжетнічна демократія та «демократії міжетнічної згоди: порівняльний аналіз. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/71ad9cf2-63be-4d48-ac3a-1148d928dd9b/download>
2. Полищук В. Блиск та злидні етнічної демократії. URL: <http://www.moles.ee/03/Sep/10/8-1.php>.
3. Степан А. Україна: неправдоподібна демократична «нація-держава», але можлива демократична «держава-нація». Ойкумена: Альманах комплектних курсів політичних інститутів, соціально-економічних систем та цивілізацій. Харків, 2010. Вип. 7. С. 149–177.

Каменчук Т. О.

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний
Педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА АГРЕСІЯ РОСІЇ. ПРОТИДІЯ УКРАЇНИ

Сучасна інформаційна війна росії є стратегією цілеспрямованої і довготривалої дії для досягнення своїх цілей. Проте в Україні тривалий час було відсутнє розуміння необхідності вживання контрзаходів для протидії експансійній діяльності країни-агресора. Боротьбу з російськими нарративами, пропагандою та цілковитою дезінформацією Україна веде з 2014 року.

Важливо відзначити, що першопочатково сили в інформаційній війні між росією та Україною були нерівними. Російське населення отримувало основну

інформацію з федеральних каналів, які контролює держава. У той час як українці часто отримували інформацію з телевізійних каналів, які напряму контролювали олігархи. Таким чином, довіра до телевізійних ЗМІ в Україні була значно нижча, ніж у росії. Протягом років незалежності України не було розроблено системи інформаційного захисту, що суттєво ускладнило завдання інформаційного протистояння [11, с. 89].

Політолог Є. Магда вказує, що завдяки відсутності державної цензури та комерційному характеру українських ЗМІ, росія легко змогла здобути контроль над інформаційним простором України і наситити його російським шоу-бізнесом [8, с. 290]. Кремль завжди відносився до ЗМІ як до інструменту для підтримки своїх інтересів, розглядаючи їх як важливу складову національної безпеки, включаючи телебачення, кіностудії, радіо та інші ЗМІ. Велика російська інформаційна війна проти України перейшла в нову фазу на початку 2014 року, коли відбулися ключові події, такі як Революція Гідності, анексія Криму та війна на сході України. Це протистояння викрило всі вразливі моменти України в сфері інформаційної безпеки, вказало на відсутність або недостатню ефективність механізмів забезпечення інформаційної безпеки і продемонструвало неготовність до несподіваних і непередбачуваних інформаційних викликів [3, с. 73-74].

Російська агресія в період з 2014 по 2023 роки виявила численні недоліки українського інформаційного сектору щодо протистояння інформаційній війні. Для оцінки ефективності механізмів, які використовує Україна у протидії росії в інформаційній війні, важливо більш детально розглянути ці негативні аспекти. а оцінкою українського науковця І. Лубковича, до них відносяться: 1) недостатня сила та обізнаність; 2) неоперативність, яка виявляється на рівні реагування на конкретні дезінформаційні атаки та інформацію, що постачається російськими медіа-мережами, а також на рівні пропонування власних деталей щодо подій та явищ; 3) дефіцит інформаційної протидії органів державної влади, що вказує на необхідність удосконалення спеціалізованих структур; 4) проблеми з фінансуванням, оскільки більшість ЗМІ не відмовляється від трансляції російських медіа-контенту через фінансові труднощі та бажання уникнути втрати прибутку.

Однак поступово Україна все ефективніше протистоїть російській інформаційній агресії. До засобів протидії дезінформації можна віднести нормативно-правовий та інституційний механізми.

З 2014 р. в українському законодавстві відбулося значне поліпшення, спрямоване на вдосконалення інформаційного простору України. Прийняті та вдосконалені ключові закони в інформпросторі : «Про захист інформації» [4],

«Про медіа» [6], «Про інформацію» [5] та ні. Одним із ключових законодавчих документів, який стосується інформаційної безпеки країни, є «Доктрина інформаційної безпеки України» [2].

Інституції, які відповідають за формування та забезпечення інформаційної безпеки в Україні, є: Рада національної безпеки та оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ, Україна активно впроваджує інформаційну політику, спрямовану на протидію російській пропаганді [9, с. 8]. Однією з ініціатив є програма інформування населення щодо можливих інформаційних фейків, що можуть йти з боку ворога [1]. Починаючи з кінця лютого 2022 року, українські громадяни отримують докладне інформування про війну, з особливим акцентом на тому, що надійна інформація може бути отримана лише від офіційних українських джерел. Ця стратегія дозволила протистояти традиційним російським тактикам, які передбачають розповсюдження неправдивої інформації та її активне поширення через соціальні мережі та інші загальнодоступні канали.

З самого початку російсько-української війни, журналісти та командування українських військових сил оперативно інформували населення про успіхи та невдачі української армії. Ця відкритість сприяла об'єктивному сприйняттю тих подій, які розгорталися тоді. Такий підхід нейтралізував важливий російський "козир" – можливість розповсюдження неправдивої інформації та поширення панічних настроїв в атмосфері таємничості й невизначеності [10, с. 86]

Крім того, політика відкритості щодо джерел інформації стала гарантією об'єктивної подачі новин у світовому журналістському просторі. Це при до перенесення акцентів у процесі подачі новин на більш об'єктивні позиції, заважаючи російським агентам впливу розповсюджувати дезінформацію, таку як, наприклад, твердження про те, що мирні міста бомбардують націоналістичні полки. Важливо відзначити, що таку ситуацію також вплинула загальна політика російських ЗМІ, які підконтрольні державі. Постійне обманювання та відкрита пропаганда, створення постановочних сюжетів та сумнівних експертних висновків призвели до того, що російські версії подій не користувалися довірою у світовому інформаційному просторі [10, с. 86]

Українською інформаційною політикою виявилось те, що журналісти не приховували жорстокості окупантів, а навпаки, акцентували увагу на цих злочинах. Це дозволило сформувати чітке уявлення в українському суспільстві про злочини російських військових та викликало негативне ставлення до них і їхніх дій. З точки зору російського керівництва, вони розраховували на короткотривалу війну без необхідності надто докладного інформаційного прикриття. Однак реальність виявилася іншою, і їхня інформаційна стратегія не передбачала зміцнення ефективного інформаційного покриття для власної

агресії. Поширення недостовірної інформації про "визволителів" та невдачі в розумінні суспільного опору українців призвело до деморалізації російських військ [10, с. 86]. Інформаційна політика України виявилася успішною, здатною ефективно протистояти проросійській пропаганді та іншим інформаційним загрозам [7, с. 72]. Українські ЗМІ зробили значний внесок у підвищення обізнаності громадян, навчивши їх розрізняти неправдиву інформацію та відчувати пропаганду. Важливим показником успіху є стабільне бачення українців, які демонструють здатність відрізнити правдиву інформацію від маніпуляцій та пропаганди.

В умовах збройної війни важливим є контроль над медіапростором. Україна прийняла рішення обмежити доступ до російських державних ЗМІ, спрямовуючи зусилля на розширення доступу до об'єктивної інформації та обмеження впливу російської пропаганди. Це включає обмеження доступу до російських ЗМІ, а також санкції проти телеканалів NewsOne, 112 Україна та ЗІК, які були пов'язані з народним депутатом В.Медведчуком в контексті його зв'язків з російськими елітами. Зазначимо, що Медведчук був обвинувачений у державній зраді та спробі розкрадання державних ресурсів у Криму. Його звільнення до Росії в 2022 році в рамках обміну полоненими стало частиною відомих подій у великому обміні полоненими між Україною і росією.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, уряд України втрутився у приватний медіа-простір. Три найбільші приватні медіа-організації (StarLightMedia, 1+1 медіа та Inter Media Group) об'єдналися з суспільними мовниками UA: Перший та Українського радіо для забезпечення єдиного цілодобового висвітлення подій в рамках проекту.

Також важливо відзначити ще один метод поширення інформації на міжнародному рівні – виступи Президента України перед парламентами іноземних держав та міжнародними організаціями, такими як Рада Безпеки ООН, Європейська Рада, G7 та НАТО. Незвичайні, прямі та чіткі виступи дозволяють отримати підтримку та відтворити істинність та героїзм боротьби українського народу за право бути суб'єктом геополітики та частиною європейської спільноти. Різні інтерв'ю Володимира Зеленського українським та міжнародним ЗМІ, включаючи російські, наближають Україну до перемоги, частиною якої є впевнена перемога на інформаційному фронті. Приїзд до Києва офіційних делегацій, включаючи держсекретара США, прем'єр-міністрів країн Європи, зокрема Великобританії, а також лідерів інших держав, свідчать про солідарність з Україною та ефективність нашої інформаційної стратегії.

Президент України В. Зеленський встановив ефективний канал обміну інформацією та прямого спілкування з українцями через свої соціальні мережі. Він регулярно публікує відеозаписи у форматі селфі, де ділиться новинами про

воєнні події, показує зруйновані об'єкти внаслідок російської агресії, висловлює звернення до міжнародної спільноти та представляє результати своєї дипломатичної роботи з лідерами інших країн. Цей підхід дозволяє президенту ефективно спілкуватися з громадянами та забезпечує прозорість і відкритість [3, с. 77].

Разом з тим, уроки, які можна винести із реагування влади на загрозу дезінформації у перші місяці війни, можуть не завжди бути застосовні для мирного періоду через складні та невідкладні обставини, спричинені війною. З урахуванням триваючої агресивної війни росії проти України, виникає необхідність розглядати питання про досягнення балансу між протидією дезінформації та одночасною підтримкою свободи преси та заходами для зміцнення інформаційних систем і демократії.

Література:

1. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 136–141.
2. Доктрина інформаційної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Дунаєва Л. М. Дезінформаційні виклики під час російсько-української війни: політологічний аналіз. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 5. С. 73–78..
4. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Закон України «Про інформацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
6. Закон України «Про медіа». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2351> (дата звернення: 20.10.2023).
7. Калініченко Б. Визначальні напрями формування стратегії протистояння інформаційній війні. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 61–73.
8. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.
9. Парфенюк І. Інструментарій інформаційних війн: традиційні та новітні засоби. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 1. С. 7-10.

10. Патлашинська І. В. Сучасна російсько-українська інформаційна війна: завдання, методи та особливості використання. Регіональні студії. 2022. № 28. С. 84-87

11. Стадник А. Г. Основні моделі організації інформаційних війн та їх різновиди. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2015. Вип. 67-68. С. 81-91.

Кольцов В. М.,

доктор політичних наук, професор кафедри
мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна

ВПЛИВ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ФАКТОРУ НА ПРОЦЕСИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Переважання традиціоналістських цінностей, особливо етатистських і патерналістських, знижує сприйнятливість суспільств до обумовлених постіндустріальною епохою можливостей інформаційного контролю над владою. Така культура виявляється живильним середовищем до активізації авторитарних практик еліт, які використовують ресурси комунікації для віртуалізації політичної реальності, формуючи за допомогою засобів інформації необхідні для власної легітимації образи масової свідомості.

Для коректної інтерпретації характеру впливу цивілізаційного фактору на процеси демократичної консолідації, основне значення має визначення джерел формування культурних особливостей конкретної країни. Уявляється, що в якості таких можна виділити історичний досвід (колонізація, сильне зовнішнє вплив, історико-генетичні причини); сегментування або гомогенність суспільства; тип панівної релігії.

З іншого боку, цей фактор не можна абсолютизувати. Набагато важливіше наявність досвіду політичної та економічної лібералізації в рамках автократичної системи, що відбуваються або приховано, або з санкції реформаторських еліт. Ці напрацювання, позитивно впливаючи на сам транзит, безсумнівно, полегшать процес демократичної консолідації.

Розглянемо вплив на демократизацію сегментованості або гомогенності суспільства. Ще з часів Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є, батьків-засновників США прийнято вважати, що демократична республіка може утвердитися в однорідному і відносно невеликому суспільстві. І хоча приклади великих країн,

які застосували федеративні моделі (США, Канада, Бразилія), можуть суперечити цим вихідним положенням, не потребує окремого доведення очевидний факт, що демократична консолідація, та й демократія взагалі, відчувають серйозні труднощі в умовах етнічно та / або релігійно неоднорідного суспільства. Фактор етнічної мобілізації, що супроводжує політичні конфлікти, провокує дестабілізацію.

Війни в колишній Югославії показали, як важко створювати посттоталітарну плюралістичну демократію в країнах, що роздираються етнічними та релігійними конфліктами. Наприклад, у випадку Косово знадобилася міжнародна адміністративна присутність для зниження рівня насильства, реформи держапарату, визнання прав меншин. Такі країни, як Ірак, Іран, Афганістан, Пакистан, Узбекистан, Таджикистан, де етнічні розколи поглиблюються релігійними відмінностями, демонструють приклад того, як демократичний розвиток набуває конфліктогенний потенціал. Цей фактор провокує дестабілізацію і ставить серйозні виклики навіть у таких демократичних країнах, як Індія, Іспанія, Великобританія, країни Балтії і т. д.

Необхідність вибудовування загальнонаціонального комунікаційного простору, постійної системи узгодження інтересів різних соціальних груп, інституціоналізація федералістських моделей політичного устрою і управління в довгостроковій перспективі можуть навіть удосконалити демократичну систему, «загартувати» її, зробити її більш міцною і чуйною до численних потребам. Проте в рамках короткострокових стратегій досягнення негативної консолідації фактор соціальної фрагментації, швидше за все, не може розглядатися в якості стимулюючого ці процеси.

Отже, врахування впливів на цивілізаційну матрицю країн може дозволити виявити причини успіхів або невдач консолідації демократії. І, незважаючи на те, що розробити дослідникам точну модель культурної революції ще не вдалося, однак, можна стверджувати без сумніву, що культурні впливи можуть бути дуже стійкими, і, як показала соціально-політично-політична практика, більшість культурних змін носять поступовий характер. Тому культурні фактори слід розглядати в якості інваріантної величини при аналізі інших аспектів демократичної консолідації.

Не останню роль грає і пануюча релігія у перспективах утвердження демократії у тих чи інших країнах. Починаючи з М. Вебера, в науці утвердилося уявлення про благотворний вплив протестантизму на розвиток демократії. Протестантська культурно-релігійна система здатна продукувати цінності, що ефективно сприяють консолідації демократії: економічне зростання, соціальну довіру, індивідуалізм. Існує також сильна кореляція між еволюцією католицизму і демократією. Це підтверджується емпірично: більшість найбільш стійких демократичних політій розміщені в протестантсько-католицьких

ареалах. Ті ж емпіричні дані свідчать, що православ'я менш інших християнських конфесій конгруентно з демократією. Багато в чому це пов'язано з візантійським спадком. Що ж стосується ісламу, то тут статистка ще більш невтішна: лише у чверті мусульманських держав існують елементи виборної демократії, причому серед них немає жодної арабської держави. Релігійний фактор, накладаючись на соціальні та політичні конфлікти, має тенденцію підвищувати їх гостроту і деструктивність. У той же час, позбавлення від релігії – тотальний секуляризм – не може розглядатися в якості прийнятної опції, так як позбавлення суспільства подібної ціннісної основи може призвести до заміщення релігії небезпечним сурогатом – в тому числі, антидемократичними ідеологіями.

Таким чином, можна підсумувати, що після сплеску уваги до культурного детермінізму в 1950-1960-х роках, криза теорії модернізації 70-х років минулого століття спричинила зниження інтересу до культурних і релігійних чинників розвитку суспільств, тобто до всього того, що охоплюється поняттям «цивілізація» у розумінні тих вчених, які дотримуються цивілізаційного підходу. У той же час суперечливі підсумки процесу демократизації в багатьох пострадянських та азійських країнах призвели до початку переоцінки ролі цивілізаційного фактору. Автор тез розуміє, що цивілізаційні відмінності важко визначити, практично неможливо кількісно зафіксувати, занадто складно чітко виокремити з усього різноманіття факторів. У той же час без елементів цивілізаційного підходу для пояснення контексту, в якому функціонують інститути, неможливо уявити відмінності функціонування політичних інститутів та процесів у різних країнах, які можуть аналізуватися не у штучному відриві, а у безпосередньому взаємозв'язку з національною ментальністю та політичною культурою.

Література:

1. Mill John Stuart. *Considerations on Representative Government*. New York, Liberal Press, 2008. 514 p.
2. Dahl Robert A. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven and London. Yale University Press, 2001. 417 p.
3. Rustow D. *Transitions to democracy: Toward a Dynamic Model*. *Comparative Politics*. 1970. Vol. 2. № 3. P. 337-363.

Крипчук М.В.,

кандидат мистецтвознавства, доцент
професор кафедри режисури естради і шоу
Київського національного університету культури і мистецтв
м. Київ, Україна

СПЕЦИФІКА ВІТЧИЗНЯНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ПЕРФОРМАНСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблематика військової агресії рф проти України, що актуалізувалася після захоплення Автономної республіки Крим та міста Севастополя у березні 2014 р. та початку Антитерористичної операції на сході України (АТО) в квітні 2014 р. стали головною темою театральних вітчизняних перформансів.

Однією з резонансних театральних подій став перформанс «ДПЮ» харківського незалежного професійного театру «Прекрасні Квіти», над створенням якого акторська труппа (А. Вусик, І. Ключник, Д. Чмельов) працювали спільно з громадською організацією «Лінія згоди» та драматургом Д. Левицьким. Основу постановки склали реальні історії з життя учасників АТО в зоні бойових дій та після повернення до мирного життя [3].

Напад рф на Україну 24 лютого 2022 р., ракетні обстріли, знищення українських міст і сіл, вбивства мирних громадян та інші військові злочини стали основними темами вітчизняних театральних перформансів.

30 серпня 2022 р. у приміщенні Палацу Потоцьких Простір Інноваційних Креацій «Палац» (Івано-Франківськ) відбувся благодійний театральний перформанс «Борімося – поборемо» у постановці Театральної лабораторії «Плеяда». Його основою стали літературні твори провідних українських класиків. Львівський театр ім. Лесі Українки у 2022 р. здійснив театралізовану постановку «IMPERIUM DELENDUM EST», в якій поєднано елементи перформансу, концерту, сторітелінгу, імерсивності, медіа-арту та ін. У постановці, що стала своєрідною рефлексією творчого колективу на війну, актриси створюють унікальний діалог з глядачем, в якому вербальна частина звучить лише зі сцени, отримуючи відповідь у вигляді емоцій. Основою постановки є спільні для виконавців та глядачів переживання, викликані нападом рф на Україну.

Цікавий підхід до осмислення військових реалій пропонують автор інтерактивної вистави-перформанс «Будуємо мрію», що відбулася в Хмельницькому в 2022 р. Постановка базується на документальній п'єсі про історії будівель, які були зруйновані внаслідок військових дій, а її підкріпленням є сценарні лінії та акторська імпровізація. Інтерактивність полягає в безпосередній участі глядачів в постановці, а точніше в облаштуванні

сценічного простору в приміщенні укриття. Як наголошують автори вистави-перформансу: «допомогла людям повірити, що нам під силу створити нове та потужне навіть на місцях руїни, розфарбувати сірий світ у яскраві кольори, надати глядачам сили та натхнення» [2].

До річниці однієї з найтрагічнішої з дат у новітній історії України – 24 лютого 2022 р. у Житомирському обласному музично-драматичному театрі імені Івана Кочерги відбулася презентація літературного перформансу «Відсіч». Сценічний простір – нестандартний: з метою створення середовища, в якому опинилася вся країна, постановка була здійснена в бомбосховищі театру, без жодних костюмів та реквізиту.

У постановці, літературною основою якої стали обрані на конкурсній основі поезії, написані під час війни, взяли участь професійні актори, студенти коледжу культури і мистецтв імені Івана Огієнка та університету імені Івана Франка, а також учасники дитячих аматорських студій. Більшість віршів присвячено людям, які волею долі опинилися в небезпечних місцях та зазнали фізичного/психічного насильства з боку загарбників.

Окрім цілком очевидної мети – привернути увагу глядачів до найболючіших проблем останнього року, перформанс спрямований на активізацію культурної боротьби проти росії, країни-агресора, яка століттями пригноблювала українську націю і прагнула примусово принизити національні цінності, сенси, що вкладаються в презентовані вірші [1].

Одним із небагатьох українських театрів, виникнення і постановки якого (в тому числі і перформативно-містичні вистави та аудіально-перформативні концерти) безпосередньо зумовлені війною та присвячені війні є театр «Варта», який виник у м. Львів під час війни РФ проти України. Його засновником став відомий харківський режисер незалежних театрів «Прекрасні квіти» та «Нафта» А. Вусик, який, разом із частиною колективу, на початку повномасштабної війни переїхав до Львова [4].

У більшості вистави-перформанси, присвячені різноманітним аспектам теми війни РФ проти України не мають сюжетної фабули – дія в них не містить послідовного розвитку подій і не спирається на причинно-наслідкові зв'язки, а складається з дискретних ситуацій, що скоріше розвивають лінійність оповіді. Їх концепції передбачають звернення до форми перформансу з характерною для неї ідеєю співучасті глядача і переживання ними ламінального стану, що досягається завдяки використанню сценічних прийомів, медитативного характеру музики та застосування елементів ритуалу, а також засобом залучення глядача в семантичне павутиння, яке передбачає гру з сенсами.

Література:

1. Без костюмів і декорацій: в укритті Житомирського облмуздрамтеатру презентували літературний перформанс “Відсіч”. URL: <http://surl.li/snqam> (дата звернення: 20.03.2024).
2. Інтерактивні вистава-перформанс «Будуємо мрію». URL: <http://surl.li/snqbb> (дата звернення: 13.02.2024).
3. Про театр. Прекрасні квіти. 2019. URL: <https://ua.gobananas.com.ua/about> (дата звернення: 07.04.2024).
4. Театр “Варта”. URL: https://www.instagram.com/teatr_varta/ (дата звернення: 08.04.2024).

Лунгол О. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцентка кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної
безпеки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

РОЛЬ КІБЕРГІГІЄНИ У БЕЗПЕЦІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Кібергігієна – це концепція та практика забезпечення безпеки та захисту користувачів в цифровому середовищі. Кібергігієна включає в себе набір знань, навичок і правил, спрямованих на захист користувачів від кіберзагроз, виявлення й усунення можливих ризиків в Інтернеті. У світі, де віртуальна реальність і реальний світ все більше зливаються, важливо мати розуміння того, як захищати свої дані, приватність, фінанси та інші аспекти свого цифрового життя. Кібергігієна включає в себе розуміння різних видів кіберзагроз, таких як віруси, шкідливі програми, фішинг, DDoS-атаки тощо; знання про те, як виявити підозрілі активності і вчасно реагувати на них; вміння створювати якісні паролі, використовувати двофакторну аутентифікацію, регулярно оновлювати програмне забезпечення та антивіруси на пристроях.

Зважаючи на популярність соціальних мереж та месенджерів, важливим аспектом кібергігієни є усвідомлення користувачами наслідків розміщення особистої інформації, фотографій та інших відомостей в соціальних мережах. Актуальним питанням кібергігієни є знання про захист банківських реквізитів, безпечний переказ коштів та здійснення покупок в Інтернет-магазинах,

дотримання цифрової етики при спілкуванні, вміння аналізувати та перевіряти інформацію з Інтернет ресурсів на достовірність та правильність.

Кібергігієна є важливою не лише для особистої безпеки кожного користувача, але й для загальної кібербезпеки суспільства. Чим більше людей свідомо застосовують принципи кібергігієни в своєму цифровому житті, тим менше шансів для кіберзлочинців втручатися в наше Інтернет-середовище та шкодити як окремим користувачам, так і організаціям. Тому, роль кібергігієни у безпеці та розвитку українського суспільства є надзвичайно актуальною в сучасному цифровому світі, особливо в умовах воєнного стану. Інтернет є невід'ємною частиною життя суспільства та відіграє важливу роль в усіх сферах діяльності: від комунікацій до освіти та бізнесу. Однак разом із експоненціальним зростанням користувачів Інтернету збільшується і кількість кіберзлочинів, порушень приватності та інших кіберзагроз. Тому розуміння і практика кібергігієни стають надзвичайно важливими для безпеки та стабільності українського суспільства.

Вітчизняні науковці Білявська Ю. [1], Шестак Я. [1], Половенко Л. [2], Мерінова С. [2], Скибун О. [3] та ін., зазначають у своїх дослідженнях, що з плином часу Інтернет стає все більш і більш необхідним для різних аспектів нашого життя: робота, навчання, розваги, покупки тощо. Проте, зростання залежності від цифрових технологій робить нас більш вразливими перед кіберзагрозами. Кіберзлочини, шахрайство, витік особистої інформації – це лише деякі з численних загроз, які існують у кіберпросторі. Без належних знань та практик кібергігієни, користувачі можуть стати жертвами цих загроз. Кібератаки на компанії та установи можуть призвести до серйозних фінансових втрат, порушень конфіденційності та втрати довіри споживачів. При цьому розуміння кібергігієни стає критичним для збереження економічної стійкості. Кожен користувач має право на приватність та захист своїх персональних даних. Розуміння, як захищати себе від кіберзагроз і зберігати свої дані безпечними, є важливою частиною сучасного цифрового життя.

Пропагування кібергігієни через освіту та соціальні ініціативи допомагає підвищити рівень цифрової грамотності серед населення. На різних освітніх українських платформах з'являються нові безкоштовні курси з кібергігієни, проводяться онлайн та офлайн тренінги та семінари для закладів освіти, установ та організацій, окремі питання кібергігієни впроваджуються в тематику освітніх дисциплін, особливо ІТ спрямування. Освітня політика з навчання кібергігієни сприяє формуванню безпечного та етичного цифрового середовища для українського суспільства.

Отже, кібергігієна у безпеці та розвитку українського суспільства є надзвичайно важливою та актуальною, оскільки використання Інтернету та цифрових технологій стає все більш повсякденним. Інформаційна безпека та

кібергігієна визначатимуть, наскільки успішним та безпечним буде наше майбутнє.

Література

1. Білявська Ю., Шестак Я. Кібербезпека та кібергігієна: нова ера цифрових технологій. Міжнародний науково-практичний журнал «Товари і ринки». 2022, № 43(3). С. 47–59. [https://doi.org/10.31617/2.2022\(43\)04](https://doi.org/10.31617/2.2022(43)04).
2. Половенко Л.П., Мерінова С.В. Кібергігієна в умовах діджиталізації освітнього простору. Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці. Модель діджиталізації сучасного закладу фахової передвищої освіти: зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 27 січ. 2022 р. Вінниця. 2022. С. 84-86.
3. Скибун О.Ж. Кібербезпека та кібергігієна користувачів послуг на базі електронних комунікацій. Збірник тез наукових доповідей «Стан та удосконалення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем» (SITS' 2021). Миколаїв. Коблево: 2021. С. 37 – 39.

Мельник М. М.,

кандидат мистецтвознавства, доцент

професор кафедри режисури естради і шоу

Київського національного університету культури і мистецтв

м. Київ, Україна

ГУМОР ЯК СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ІНДИКАТОР У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Гумор у широкому розумінні є універсальним засобом комунікації, що охоплює всі сторони життя суспільства. Гумор покликаний не тільки створювати позитивні емоції, а й є інструментом пом'якшення гострих конфліктних ситуацій через гумористичну інтерпретацію. У сучасному соціокультурному просторі гумор стає знаряддям переконання, впливу, критики, вираження протесту, що відображає настрої та ставлення суспільства до подій, які відбуваються в країні.

Саме через гумор проявляється ступінь розвитку суспільної свідомості, і можна стверджувати, що він тісно пов'язаний із сферами політичної культури, національної ідентифікації, соціалізації та поведінки кожного індивіда. Історично є неминучим утворення нових цінностей та з одночасним

переосмисленням традиційних, що призводить до соціальних та культурних змін. Через повномасштабне вторгнення росії в Україну у різних сферах життя людей відбулися кардинальні зміни. Увага суспільства наразі прикута до політичних подій, які відбуваються на тлі війни. Втім, будь-які події не позбавлені гумористичної складової, за допомогою якої народ здатний переосмислити їх та сформулювати й виразити своє ставлення до політичних подій. Тому у цьому контексті особливої уваги заслуговує політичний гумор.

Ще за часів античності давньогрецькі драматурги, оратори у своїх творах, публічних виступах використовували гумор як політичний інструмент для критики влади, розуміючи, що саме гумор є ефективним засобом впливу на свідомість мас. «Політичний гумор має історично мінливий, контекстуальний характер. Так, початок протистояння серйозної політики і сміху як того, що є, тому, що могло б статися насправді, зводиться ще до іронії Сократа і комедій Аристофана. У середні віки особливість політичного гумору була пов'язана зі страхом перед руйнівною силою сміху і його загрозою святості влади. І тому він прийняв форму пародійного іноказання у вигляді карнавалу, що вносить в серйозний порядок соціальних і політичних норм, сміх і веселощі. Політика в цьому випадку сприймається і як видовище, і як гра» [1, с. 98].

Сучасний політичний дискурс полягає в обговоренні та обміні ідеями, поглядами і думками щодо управління суспільством, у прийнятті політичних рішень, дій, в аналізі соціальних, економічних й культурних питань. Він включає використання медіа, риторичних прийомів та стратегій впливу для формування громадської думки, мобілізації підтримки та досягнення поставлених цілей. Тут політичний гумор пов'язаний не з конкретними механізмами творення комедійної ситуації, яка викликає сміх, а саме із ситуацією, яка породжує той чи інший жарт, зі змістом та контекстом подій, що тісно взаємопов'язані із загальнополітичними процесами.

Варто зауважити, що «... навіть політики жартують над своїми діями і сміються над політичною ситуацією в країні. Рівень довіри до тих суб'єктів, які висміюють політичне сьогодення, яскраво підтверджують результати виборів 2019 року. У наслідку чимало представників гумористичної сценічної діяльності було обрано до Верховної Ради, а Президентом України став один з найвідоміших акторів комедійного жанру» [2, с. 113].

Сучасний гумор наразі можна трактувати як засіб неформальної комунікації, який розкриває ставлення народу до політичної системи загалом. Політичний гумор відображає соціально-культурні особливості та історичний контекст суспільства. Політичні жарти дозволяють глузувати, критикувати, висміювати політичні процеси, рішення, корупцію, владу та окремих політичних осіб, жартуючи над їхніми помилками, недоліками або обмовками. Як правило, поширений через медіа або соціальні мережі політичний гумор, не

має наслідків, оскільки швидко поширюючись у суспільстві, тим самим акцентує увагу на важливих питаннях, сприяє громадському обговоренню тих проблем, які наразі турбують людей, відображає суспільні настрої тощо. В такому випадку спільний сміх об'єднує людей, а політичний гумор слугує засобом моральної підтримки.

Проте політичний гумор може мати й негативні наслідки. Такий засіб комунікації може бути знярядям маніпуляції, наприклад, громадською думкою. Недобропорядні політики іноді використовують жарти або смішні коментарі аби відволікти увагу від більш вагомих питань. Таким чином за допомогою гумору може підвищитися підтримка політика певною спільнотою, оскільки його будуть сприймати як привабливого, жартівливого та щирого. Тому політичний гумор є потужним засобом впливу на формування політичної думки громадськості.

Тож підсумовуючи, варто зазначити, що політичний гумор є потужним засобом комунікації, завдання якого не лише розважати, а й виконувати важливі соціальні функції, які полягають у кореляції політичного гумору та встановленням зв'язку між використанням гумору і політичними процесами, явищами, такими як публічна думка, підтримка політичних діячів або сприйняття політичних подій. Таким чином сучасний політичний гумор є соціально-культурним індикатором суспільства, формою виразу та передачі певних соціальних та культурних цінностей.

Література:

1. Демичева А. В. Сучасний політичний гумор як поліфункціональне явище. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Серія : Політичні науки.* 2019. № 4. С. 96-100. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2019.4>
2. Кондратенко Н. В. Гумор в українському політичному дискурсі. *Культура слова.* Київ : Інститут української мови НАН України, 2019. Вип. 2(91). С. 112-121.

Нагурнова Н. Д.,

здобувачка другого (магістерського) рівня спеціальності «Психологія»,
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Герасимчук В. В.,

соціальний працівник,
Денного центру соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від
домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі
м. Кременчук, Україна

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ПРАКТИКИ В РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Домашнє насильство може мати серйозні наслідки для психологічного та емоційного стану підлітків, включаючи посттравматичний стрес, депресію, тривожність та порушення міжособистісних відносин. Наслідки від домашнього насильства можуть бути не тільки фізичними, а й емоційними та психологічними, і потребують комплексного підходу для зцілення.

Мета. Висвітлення ефективності арт-терапевтичних практик у роботі з підлітками, які постраждали від домашнього насильства. Підкреслити важливість і потенціал арт-терапевтичних практик як інструменту для підтримки та зцілення молоді, яка стикається з наслідками домашнього насильства.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є ефективність використання арт-терапевтичних практик у роботі з підлітками, які постраждали від домашнього насильства. Дослідження спрямоване на аналіз наукових статей, досліджень та практичного досвіду з метою визначення того, як арт-терапія впливає на емоційне відновлення та психологічний стан підлітків, що пережили насильство вдома.

Аналіз попередніх досліджень. Попередні дослідження щодо питань арт-терапії зосереджувалися на різних аспектах її ефективності у роботі з підлітками, які постраждали від домашнього насильства. Деякі з цих досліджень виявили, що арт-терапевтичні методи можуть сприяти вираженню та розумінню емоцій, які часто залишаються прихованими у підлітків.

Основна частина. У суспільстві факт пережитого насильства, як правило, сприймається як ганебний, тому таємницю пережитого стресу у підлітковому віці людина приховує протягом всього життя. Латентність насильства над дитиною має під собою безліч причин. Коли постраждалою від домашнього насильства стає доросла людина, вона завжди розуміє, те що трапилося з нею – неправильно і виходить за рамки нормальних людських відносин. Підліток,

який має невеликий власний життєвий досвід, може вважати взаємини нормальними і прийнятними. Саме тому не просить про допомогу.

Підлітковий вік найважливіший період в житті кожної людини, коли закладаються основи особистісної активності та цінності, що визначають якість майбутнього життя. Насильство у сучасному суспільстві стало однією з ознак нашого сучасного життя. Воно проявляється в соціальному середовищі та в сім'ях – від погрозливих інтонацій та слів до неконтрольованих і жорстоких дій. Жорстоке поводження з дітьми, нехтування їхніми інтересами не лише завдає непоправної шкоди їх фізичному здоров'ю, але й тягне за собою важкі психічні та соціальні наслідки. У переважній частині підлітків після пережитого насильства з'являються серйозні відхилення в психічному та фізичному розвитку.

Психологічна допомога є найбільш важливою складовою під час надання допомоги підліткам, які постраждали від насильства. Вона повинна полягати у зменшенні негативного впливу пережитої травми на подальший розвиток, запобіганні відхилень у поведінці, полегшенні реадaptaції в суспільстві, а також у вживанні заходів з припинення насильницьких дій над дитиною. Психологічна допомога підліткам має здійснюватися з урахування вікового, фізичного й психічного розвитку дитини, стану фізичного та психічного здоров'я, виду перенесеного насильства, тяжкості психотравми і сили переживання травматичного досвіду. А також стратегії допомоги обов'язково повинні співвідноситися з уміннями і здібностями, пов'язаними з розвитком дитини [1, с. 128].

У роботі з підлітками, що пережили домашнє насильство, можуть бути використані наступні практики:

1) когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) – метод фокусується на зміні негативних думок і поведінки шляхом ідентифікації та переосмислення деструктивних паттернів мислення;

2) травматично-орієнтована терапія (ТОТ) – форма терапії спеціалізується на роботі з травмами, спричиненими насильством, і включає в себе техніки, спрямовані на зменшення симптомів посттравматичного стресу;

3) групова терапія – участь у групових сесіях може надати підтримку та співпереживання від інших, що також пережили подібні травматичні досвіди;

4) сімейна терапія – підхід включає в себе участь у терапевтичних сесіях з участю членів сім'ї, щоб вирішити конфлікти та підтримати відновлення сімейних взаємин;

5) медитація та міндфулнес – техніки медитації та уваги на момент можуть допомогти підліткам зосередитися на теперішньому моменті та зменшити стрес [2, с. 130].

Ці практики можуть використовуватися окремо або в поєднанні з арт-терапією для надання комплексного підходу до роботи з підлітками, що пережили домашнє насильство.

Особливу увагу варто звернути на такий метод психологічної допомоги, як арт-терапія. Арт-терапія – це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості [3, с. 19].

Арт-терапія надає можливість вираження емоцій та досвіду через творчий процес, що допомагає підліткам здобути нові способи вираження та розуміння своїх почуттів. Вона стимулює самовираження, сприяє відновленню самооцінки та покращенню способів взаємодії з іншими.

Висновок. Підліткам важко говорити про те, що з ними сталося, тому саме арт-терапія допоможе подолати страх, відразу, ненависть, почуття власної неповноцінності, провини, а також сформуванати адекватну самооцінку.

Психолог чи фахівець із соціальної роботи повинен уважно слідкувати за способами вираження внутрішнього емоційного стану кожної дитини, тобто уважно стежити за:

- матеріалами, яким підліток надає перевагу;
- кольорами, які переважають на малюнку;
- силою натиску на олівець, частотою використання гумки для витирання олівця;
- силою та тембром голосу під час розігруванні терапевтичної казки тощо.

Основна мета арт-терапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здатності самовираження і самопізнання. Арт-терапія ненав'язливо зцілює психіку, дозволяє побачити світ навколо себе добрим і прекрасним. Арт-терапія пропонує підлітку висловити свої емоції, почуття за допомогою ліплення, малювання, конструювання з природних матеріалів. Переживаючи образи, людина знаходить свою цілісність, неповторність і індивідуальність.

Література:

1. Овсяннікова Я. О. Форми і методи роботи з дітьми, які пережили насильство. *Вісник Національного університету оборони України*, 2012. Вип. 4. 312 с.
2. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / за заг. ред. Т. О. Перцевої, В. В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.
3. Музиченко І. В., Ткачук І. І. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби : метод. реком. Київ : УНМЦ, 2017. 28 с.

Палінчак М. М.,

доктор політичних наук, професор,
декан факультету завідувач кафедри міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний міжнародних
економічних відносин УжНУ»
м. Ужгород, Україна

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ВТЯГНЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОЛІТИКО-ПАРТІЙНІ ПРОТИСТОЯННЯ

Як відомо, у ряді європейських країнах є такий чітко визначений законом порядок: обираючи шлях священнослужителя, людина одразу автоматично і добровільно відмовляється від політичної кар'єри. В такий спосіб знімається дилема між священнослужителем як громадянином країни і священнослужителем як представником релігійної організації. В Україні цю дилему поки що не подолано. Межа між служителем культу і громадянином України досить умовна й чітко не окреслена в чинному законодавстві. Вітчизняна юриспруденція не знає жодного випадку застосування ч. 4 статті 16 «Про свободу совісті та релігійні організації» в частині відповідальності за участь релігійних організацій у діяльності політичних партій, ведення агітації під час виборчої кампанії та подібні дії. Це, як стверджує В. Климов, могло би свідчити про відсутність фактів порушень, але всі знають про наявність таких фактів; тому це свідчить про те, що зазначені факти з якихось міркувань чи причин просто не фіксуються й на них відповідним чином не реагують [1, с. 124]. Отже, владі вигідно використовувати моральний авторитет церкви і священників так, щоб про це ніхто не знав, а запевненням речників багатьох церков і деномінацій про своє перебування поза політикою не можна йняти віри.

Експерти акцентують увагу на негативних наслідках втягнення релігійних організацій у політико-партійні протистояння. Вони прирікають інститут церкви бути так чи інакше причетним до партійної однобічності, зобов'язальної поведінки, несамотійності позиції; на повторення слідом за тією чи іншою партією численних помилок у невласивій собі сфері політичних ініціатив, міжпартійної та внутрішньопартійної боротьби, боротьби з політичними опонентами. Як наслідок, церква втрачає в очах навіть віруючої частини суспільства свій особливий статус інституції, що стоїть над нижчими пристрастями й уподобаннями та позиціонує себе за походженням як неземне і містичне утворення.

Поза сумнівом, у демократичному суспільстві неприпустимим є використання релігійних переконань для політичної агітації, що розглядається

як втручання у приватне життя громадян та порушення свободи думки й віросповідання. Проте, перебуваючи у тісних зв'язках зі світом, що дедалі більше політизується, залишатися на узбіччі суспільного життя релігія не може. В наш час жодна релігія, жодна Тому розповсюдженою у теперішній час є думка що християнин має право – мало того, він зобов'язаний, згідно з засадами своєї віри, брати участь у політичній розбудові держави, суспільства й економіки.

Проте сфера діяльності релігійних організацій – не політична, а суспільна. Вони можуть брати участь у суспільному житті країни, більше того – це є їхнім покликанням. Сфера ж політична – це сфера боротьби за владу, за її здобуття, утримання та реалізацію. Діяльність у цій сфері для релігійних організацій є забороненою не тільки законодавством України, але й релігійними канонами. Однак історичний досвід і практика демократичних країн Західної Європи показують, що повністю деполітизувати релігійне життя неможливо.

В цілому у світі тенденція до політизації релігії є домінуючою, принаймні, більш перспективною, ніж тенденція до деполітизації. Цей процес охопив навіть ті релігійні деномінації, які досі відсторонювалися від політики. Така тенденція, започаткована у 40-50-х роках минулого століття, набирає останніми десятиліттями дедалі більших обертів і стає загальною [2, с. 95]. Тому, незалежно від того, як ми будемо оцінювати процес політизації релігійних організацій, зрозуміло, що він буде впливати на майбутнє політики, а тим паче – на майбутнє релігії.

Політизація суспільного життя – це світова тенденція. Україна в цьому відношенні не виняток. Незалежно від нашого ставлення до нього, з цим фактом потрібно рахуватися. Процес політизації релігії не замре, чекаючи на нашу оцінку та дозвіл. Тактика політичних сил може змінюватися, але, як стверджує А. Колодний, релігійні організації завжди залишатимуться об'єктом зацікавлень різних партій, політичних об'єднань та сил щодо їх використання у політичних баталіях, у нових виборах [3].

Отже, політизації релігійного життя протистояти ми неспроможні, проте обов'язком правників і законодавців є встановлення допустимої межі цього процесу, зрозумілих правил гри. Українська церква може розвиватися більш повно, а Українська держава – більш демократично, якщо вони докладуть зусиль для встановлення взаємовідносин соціального партнерства, які гарантують автономію церковної сфери.

Література:

1. Климов В. В. Церква в Україні як об'єкт політичного життя суспільства. *Церква і політика: від президентських виборів 2004 р. до*

парламентських виборів 2006 р. : Матеріали круглого столу. 17-18 лютого 2015 р. Київ, 2005. 218 с. С 121-125

2. Палінчак М. М. Державно-церковні відносини у Словацькій Республіці. *Регіональні студії : Науковий збірник.* Ужгород, 2011. № 2. С. 90-98.

3. Колодний А. Н. Свобода віросповідання в її забезпеченні країнами ЄС. *Релігійна свобода : Наук. щорічник.* Київ, 2011. № 16. С. 52-71.

Петраков М. О.,

кандидат політичних наук,

кафедра політичних наук та права,

Південноукраїнський національний університет

імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

ІСТОРІЯ ТА ПАМ'ЯТЬ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ВНУТРІШНІ ДИЛЕМИ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДЛУННЯ

Сучасний соціокультурний розвиток України, зокрема в контексті історичної політики та політики пам'яті, охоплює кілька ключових проблем:

1. Декомунізація та переосмислення радянського спадку. Однією з найбільших викликів є переосмислення та реінтерпретація радянського періоду історії України. Це включає в себе демонтаж символів радянської влади та перейменування вулиць і міст, а також переосмислення історичних подій під радянською владою. Виклик полягає у збалансуванні між критичним поглядом на минуле та збереженням культурної спадщини.

2. Визнання та інтеграція історичних подій. Іншою проблемою є інтеграція різноманітних історичних наративів, таких як голодомор, масові репресії, Друга світова війна та Велика Вітчизняна війна, та їх вплив на національну пам'ять. Україна має вирішити, як вшановувати пам'ять про трагедії та як залучати різні групи населення до цього процесу.

3. Політичне використання історії. Історія часто використовується у політичних цілях, що може призвести до маніпуляцій та поляризації суспільства. Історична політика повинна уникати політичної упередженості та сприяти об'єднанню нації, а не поділу.

4. Проблема національної ідентичності. В Україні складний процес формування національної ідентичності, який включає різні етнічні, мовні та культурні групи. Історична політика має балансувати між вшануванням місцевих ідентичностей та сприянням консолідації єдиної української нації.

5. Міжнародні відносини та зовнішні тиски. Історична політика України також впливає на її міжнародні відносини, особливо з росією, яка активувала відкрито реваншистські ідеї в контексті геополітичного ревізіонізму, почала війну. Найгострішими конфліктами напередодні військових дій стали питання: тлумачення національної історії, героїзація контроверсійних історичних фігур (як Г. Жуков, С. Бандера, Р. Шухевич), оцінки ролі СРСР у Другій світовій війні, інтерпретації Голодомору 1932-1933 років, який Україна вважає геноцидом українського народу, а її східний сусід — трагічним наслідком сталінської політики. Конфлікт викликав і процес декомунізації, що включив демонтаж пам'ятників радянським діячам і перейменування вулиць, переоцінку значення радянської спадщини. Як зазначив М. Витівський, кореспондент «Радіо Свобода»: «24 лютого на світанку Росія напала на Україну по всій довжині спільного кордону, від Луганська до Чернігова, а також із території Білорусі та окупованого Криму. Президент Росії Володимир Путін назвав це спецоперацією на Донбасі після звернення про військову допомогу з боку угруповань «ДНР»/«ЛНР», які він перед тим «визнав». «Ми будемо прагнути демілітаризації та денацифікації України», – наголосив він. Виходячи зі змісту його останніх звернень, зокрема щодо визнання угруповань «ЛДНР», йдеться про відновлення «історичної Росії» чи то Радянського Союзу. «Історик»-Путін фактично лишив Україну права на існування як держави. Виводячи історичні коріння Російської Федерації із давнього Києва, він починає історію України від Леніна. Путін проголошує росіян та українців одним народом» [1].

Водночас, історична політика України залишається значимим егрегором соціокультурного діалогу і з країнами Європейського Союзу, що є західними сусідами України (Польщею, Угорщиною, Румунією, Словаччиною). Цей діалог включає в себе розгляд складних та часом спірних історичних питань, що впливають на двосторонні відносини. Наприклад, однією з найбільш важливих тем у відносинах між Україною та Польщею є обговорення історичних подій, зокрема Волинської трагедії 1943 року, під час якої відбулися масові вбивства польського населення українськими націоналістичними формуваннями. Це питання довгий час було предметом історичних спорів і політичних дискусій, які впливали на взаємні відносини. Важливим кроком стало взаємне визнання трагедії та спроби розпочати спільні історичні дослідження для уточнення подій та зменшення напруженості. Символічним жестом такого визнання став візит Президента України В. Зеленського 9 липня 2023 р. в Польщу, де разом із польським Президентом А. Дудою вони запалили свічки у пам'ять жертв Волинської трагедії – і поляків, і українців. «Ми цінуємо кожне життя, пам'ятаємо історію та разом відстоюємо свободу», – написав Зеленський у Telegram. У канцелярії президента Польщі написали схожий допис: «Разом віддаємо честь усім невинним жертвам Волині. Пам'ять нас єднає. Разом ми

сильніші». Голова Конференції єпископів Польщі архієпископ С. Гондецький нагадав у коментарі медіа, що процес примирення започаткували понад 20 років тому кардинали УГКЦ Любомир Гузар і РКЦ Юзеф Глемп, які назвали формулу примирення: «вміти прощати і говорити правду». Водночас, дослідники визнають, що в Польщі є і залишаються сили, які хотіли перетворити в гостро-політичний цей конфлікт, зокрема, і вони ставлять питання, чи варто Україні допомагати сьогодні допоки не вибачиться. Але уряд Моравецького і президент Дуда роблять все аби цей конфлікт пригасити. Експерти визнають, що питання Волинської трагедії надалі буде відкритим, особливо у Польщі, допоки не буде сказано правду по обидва боки кордону щодо цієї трагічної спільної сторінки в історії українців і поляків, які жили на одній волинській землі, вважають історики, але ні Україна, ні Польща зараз не готові говорити відкрито про ці події. «Це потребує ще одного покоління. Бо ні Україна, ні Польща зараз не готові говорити відкрито про ці події», – наголошує професор Українського католицького університету Ярослав Грицак [2].

Ключовим питанням у відносинах з Угорщиною є становище угорської меншини в Закарпатті. Угорщина часто висловлює занепокоєння щодо мовних законів та освітньої політики в Україні, які, на її думку, можуть обмежувати права угорськомовних громадян. Ці дискусії включають в себе історичний контекст угорської присутності в регіоні та її вплив на сучасну політику.

Схожі питання існують і у відносинах з Румунією, де також є активна румунська меншина, особливо в північній частині Буковини та південній Бессарабії. Тут історична політика та взаємне визнання історичних періодів відіграють ключову роль у формуванні політик національних меншин.

Хоча історичні питання між Україною та Словаччиною не так напружені, як з іншими сусідами, існує діалог стосовно спільної історії у рамках Карпатського регіону. Обговорення зосереджується на співпраці та культурному обміні, з метою покращення двосторонніх відносин.

Отже, складні питання історичної політики створюють виклики для України в сфері міжнародних відносин і вимагають дипломатичного підходу.

6. Шостою ключовою проблемою історичної політики України є політика в контексті державно-церковних відносин в Україні. Україна є домом для численних християнських конфесій, включаючи Православну Церкву України, Українську Православну Церкву, Українську Греко-Католицьку Церкву та інші. Історичні поділи між цими церквами часто відображаються в конфліктах щодо історичної інтерпретації та меморіальної політики, особливо у питаннях, що стосуються національної ідентичності та спадщини. Спроби держави втручатися в релігійні питання, зокрема через законодавство, посилюють напруженість між церквами та державою. Законодавчі ініціативи, спрямовані на обмеження впливу церков, асоційованих з іноземними державами,

сприймаються як порушення релігійних свобод. Релігійні інституції в Україні історично впливали на інтерпретацію історії і цей вплив є джерелом конфлікту, оскільки інтерпретації минулого, які пропонують різні релігійні групи, розходяться. Історія релігійних конфесій часто переплітається з національною історією, що може призвести до конфліктних інтерпретацій минулого. Наприклад, роль церкви в національно-визвольних рухах чи співпраця з окупаційними режимами може бути предметом гострих дебатів. До того ж, об'єктами суперечок між різними релігійними групами є місця культу, релігійні символи та пам'ятники. Наприклад, Києво-Печерська Лавра стала предметом гострого конфлікту між Українською Православною Церквою (УПЦ) та державою. В березні 2023 р. Міністерство культури України не продовжило договір оренди з УПЦ для частини приміщень Лаври, мотивуючи це порушеннями умов оренди. Церква вважала це дією політичного тиску та втручанням у релігійні справи. У 2018 р. Андріївська церква в Києві була передана в постійне користування Вселенському Патріархату як частина зусиль України забезпечити автокефалію Української Православної Церкви. Це рішення викликало протести з боку релігійних груп та політичних сил, які бачили в ньому державне втручання в церковні справи.

Після отримання УПЦ томосу про автокефалію відбувся масовий перехід парафій з УПЦ (МП) до новоствореної ПЦУ. Це часто відбувалося за активної підтримки місцевих громад і влади, що викликало конфлікти щодо права власності на храми та інші релігійні будівлі. Контроль над такими місцями сприймається як засіб зміцнення релігійного та культурного впливу.

Ці конфлікти ілюструють складність відносин між державою та церковними структурами в Україні, де історичні, політичні та релігійні фактори тісно переплетені. А самі проблеми вимагають від держави балансування між повагою до релігійної свободи та необхідністю підтримання національної безпеки і суспільної гармонії.

Отже, відповідальне та збалансоване ведення історичної та меморіальної політики є критично важливим для зміцнення внутрішньої соціальної гармонії, формування національної ідентичності, підтримки продуктивних міжнародних відносин. Через те, що історія може бути предметом різних інтерпретацій та маніпуляцій, важливо підходити до історичної політики з особливою увагою до об'єктивності, відкритості до діалогу і врахуванням різноманітних перспектив. На прикладах відносин з сусідніми країнами можна побачити, що невирішені історичні питання можуть значно ускладнювати дипломатичні взаємини і впливати на соціокультурні обміни. З іншого боку, відкритий і чесний розгляд спірних історичних подій сприяє глибшому взаєморозумінню і може стати основою для міцнішої співпраці та партнерства. Таким чином, для забезпечення сталого

соціокультурного розвитку, Україні необхідно продовжувати розвивати свою історичну та меморіальну політику, зосереджуючись на точності, справедливості та інклюзивності, а також на побудові міцних мостів між минулим і майбутнім, внутрішнім і зовнішнім, власною ідентичністю і міжнародним співтовариством.

Література:

1. Витівський М. «Історичний фактчекінг» поглядів Путіна: історики називають факти, якими маніпулює президент Росії. Радіо Свобода. 28 лютого 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-istoriya-putin/31726846.html> (дата звернення: 23.04.2024)
2. Терещук Г. 80-і роковини Волинської трагедії: хто був зацікавлений під час Другої світової війни у деполонізації Волині. Радіо Свобода. 30 липня 2023 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/volyn-tragedja-upa-rosija/32496602.html> (дата звернення: 23.04.2024)

Приходько С. М.,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін,
Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна

ПРИНЦИПИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ БАГАТОСКЛАДОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема визначення принципів національної ідентичності є досить важливою за всіх часів і народів. Її важливість зумовлюється низкою причин. Зокрема, в умовах глобалізації, певного «розмивання» національно-державних кордонів у людей навіть у країнах Західної Європи з її інтенсивними інтеграційними процесами, посиленням міграцій виникає відчуття дискомфорту втрати відчуття належності до певної спільноти. Тобто, на порядку денному сучасної політики як на міжнародному, так і внутрішньодержавному рівнях нагальною стала потреба зміцнення національної ідентичності. Її сутність докладно проаналізована у ґрунтовному дослідженні Монсеррат Гібернау. «Це колективне чуття, зіперте на віру в належність до однієї нації і в спільність більшості атрибутів, що роблять її відмінними від інших націй. Національна ідентичність складається з низки атрибутів, що притаманні конкретній нації. Національна ідентичність має п'ять вимірів: психологічний, культурний, територіальний історичний і політичний» [1, с. 20-21]. На думку дослідниці,

механізми національної ідентифікації завжди базуються на відповідному історичному контексті, а також зумовлюються специфікою кожного суспільства.

Тривалий історичний час завдання забезпечення цілісності суспільств вирішувала етнічна ідентичність, побудована на засадах єдності за спільним походженням. Але на сучасному етапі такі засади ідентифікації людей дещо втратили своє значення внаслідок інтенсивних глобалізаційних та інтеграційних процесів. Можливо, вони мають значення лише на регіональному рівні. Зараз питання ідентичності має більш складний і багатовимірний характер. Особливої актуальності набуває в умовах багатоскладових суспільств. А сучасні суспільства майже всі є такими. Вони характеризуються високим рівнем диференційованості та фрагментованості. Їхні структури є поліетнічними. Тобто, суто етнічні, мовні, культурні, конфесійні чинники об'єктивно не можуть виконувати роль об'єднуючих механізмів саме в умовах багатоскладовості.

Такий стан породжує дещо інше тлумачення національної ідентичності. Сам термін «національний» давно вийшов за межі етнічної інтерпретації і має більше політико-правовий зміст, ніж етно-культурний. У загальносвітовому розумінні «національний» означає громадянську приналежність до певної держави. Тому визначаючи принципи національної ідентичності, треба виходити з такого підходу. Політико-правове тлумачення національної ідентичності має певний період історичного розвитку. Його започаткування тісно пов'язано з процесами становлення національних держав Нового часу, які набували статусу головних суб'єктів міжнародних відносин. В них визначались інші засади ідентичності. Насамперед це було громадянство на протигагу принципам підданства у середньовічних монархіях. Тобто, національна ідентичність нових держав, починаючи з епохи Нового часу, базувалася на основі громадянської належності до них. У свою чергу, громадянство є політико-правовою категорією. Виходячи з характеристик Монсеррат Гібернау, визначальним є політичний вимір ідентичності. «Політичний аспект ідентичності, якщо застосувати його до національної держави, зосереджується на тих її діях, які мають будувати згуртоване суспільство завдяки низці державних стратегій» [1, с. 38]. Одна з найбільш важливих реалізується у галузі освіти. Оскільки необхідно формувати відповідну ідеологію і прививати її з дитинства.

Статус громадянства пов'язаний з наданими правами та можливостями брати участь у житті держави і вирішувати найважливіші питання її життя. Тому політико-правовий принцип ідентичності реалізується фактично через горизонтальні зв'язки громадян з державою, постійні комунікації між ними, різні форми демократичної практики. Звичайно, важливим ідентифікуючим

чинником виступає державна мова. Держава має максимально сприяти її розвитку і максимальному впровадженню в усі сфери суспільної життєдіяльності. Але він не є вирішальним. Більш важливою є реалізація людиною себе як громадянина, а саме через дотримання конституції і законів держави, виконання обов'язків тощо. Такі механізми забезпечення національної ідентичності сприяли досягненню важливих результатів. За допомогою широкого впровадження демократичних практик, широких комунікацій були максимально реалізовані принципи правової і соціальної держави, суттєво розширилася соціальна база держави, фактично зникли будь які обмеження етнічного, культурного, мовного, конфесійного характеру. А у країнах Європейського Союзу активно розвивається ідея європейської ідентичності.

Протягом усієї сучасної історії України проблеми забезпечення оптимальної моделі ідентичності зберігали актуальність з усією гостротою. Вони постали фактично одразу після проголошення незалежності. Домінували два базових підходи щодо їхнього вирішення: етнічний та громадянській. Кожен із них є достатньо обґрунтованим і тому має право на існування. Але на фоні потреби оперативного здійснення економічних реформ, розбудови сучасної держави потрібно використовувати той механізм, який би дав ефект забезпечення цілісності суспільства. На думку автора, досягнення такої цілі забезпечує саме громадянський принцип. Його доцільність підтверджується прикладами з вітчизняної та світової історії. Національно-визвольні змагання 1917-1920 рр. чітко продемонстрували низьку ефективність етнічної ідентичності і як протиприкладу їй модель нової держави саме на засадах громадянської спільності. Цю ідею сформулював видатний український політичний мислитель В'ячеслав Липинський, який аналізував причини поразки української державності. Його точка зору на це питання сформульована так: «Українцем є всякий, хто хоче, щоб Україна перестала бути колонією; щоб з різних її племен, рас і вір повстала одна Держава Українська. А творцем України є той, хто в святе діло унезалежнення української колонії приносить все найкраще, що є в ньому: в тій культурі, з якої він до українства прийшов» [1, с. 38]. Ця позиція вписувалась у контекст його концепції територіального патріотизму. В його основі, на думку вченого, має лежати відчуття солідарності та спільності всіх постійних мешканців України незалежно від їхнього етнічного походження, соціального статусу, мови, сповідуваної релігії. Враховуючи історичний час розробки цієї концепції, слід відзначити її значну прогресивність. Можна сказати, що вона стала своєрідною предтечею принципу політичної нації.

Отже, визначаючи ключовий принцип національної ідентичності сучасного українського суспільства, насамперед слід враховувати, що воно є багатоскладовим. Тому саме громадянський принцип має бути провідним

ідентифікуючим чинником. В українському суспільстві є певні відмінності етно-культурного характеру. Але, як виявилось, вони не є настільки критичними, щоб радикально його роз'єднувати. Якщо, звичайно, такий вплив не має зовнішнього стимулювання. Тривалий час політика щодо постійного підтримування конфлікту всередині України мала місце і була досить помітним чинником внутрішньої політики. Гібридна війна, яку вела росія проти нашої країни, а потім повномасштабна агресія позбавили українське суспільство ілюзій щодо неї як і взагалі стосовно російської політичної моделі.

Тепер головним завданням нинішнього політичного порядку денного є остаточне визначення довготривалих принципів національної ідентичності. Громадянська спільність, крім впровадження різноманітних демократичних практик, створює сприятливі умови взаємозбагачення українського суспільства усіма присутніми у ньому етнокультурними складовими. Громадянська ідентичність сприяє повноцінній реалізації сучасних досягнень у сфері побудови суспільно-політичного устрою різних країн. Зокрема, принципи мережевого суспільства, горизонтальних зв'язків між суспільством і владою. Зрештою практика країн Європейського Союзу підтверджує ефективність та результативність такого підходу.

Література:

1. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ : Темпора, 2012. 304 с.
2. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ, Філадельфія : Інститут східноєвропейських досліджень НАН України, 1995. 471 с.

Селіверстова К. О

студентка IV курсу спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,

Науковий керівник - Тишкун Ю. Я.,

к. політ. н., доц., доц. кафедри політології та міжнародних відносин
Національний університет «Львівська політехніка»

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА НІДЕРЛАНДІВ ЯК ЧИННИК ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Російсько-українська війна висуває особливі вимоги до функціонування української політичної системи. Що вимагає залучення нею значних ресурсів з соціуму для підтримки свого існування. Однак, враховуючи обмежені кількісні і якісні показники українського суспільства, зокрема його економіки, пошук

цих додаткових ресурсів має відбуватись ззовні, на міжнародній арені. Де одним із найбільших джерел підтримки України є Європейський Союз, зокрема такий його учасник, як Королівство Нідерланди, які за результатами II-го року повномасштабної російсько-української війни стабільно входять до переліку десятки держав з найвищим рівнем допомоги Україні (у % до їхнього ВВП)¹.

Основою взаємодії двох держав є однакові цінності, на яких базується функціонування їх національних політичних систем: свободи, демократії та верховенства права, сприяти зміцненню миру та процвітання Європи, поглибленню європейської інтеграції обох держав в рамках політичної системи Європейського Союзу. Їх співпраця базується не лише на взаємодії двох політичних систем, але й на взаємодії двох національних суспільств у інших їх сферах - культурній (обмін культурними і мистецькими досягненнями) та економічній (торговельне та інвестиційне партнерство, зокрема у сферах енергетики, АПК,), науковій (інновації, цифровізація)².

Безпосередня підтримка української політичної системи з боку Королівства Нідерланди зводиться до забезпечення її фізичного виживання (військова допомога для протидії російській агресії та захисту суверенітету та територіальної цілісності України), підтримки її економічної основи (фінансова та гуманітарна допомога). В перспективі взаємодія двох політичних систем - України і Нідерландів може посилитись як завдяки спільним цінностям, які лежать в основі обох, так і через спільний вектор їх розвитку - європейську інтеграцію, і через інтеграцію економічного базису їх функціонування Європейського спільного ринку.

Отже, виживання української політичної системи і її нормальне функціонування залежить від її взаємодії із політичними системами держав Заходу, особливо членів ЄС і НАТО, серед яких виділяється Королівство Нідерланди. Взаємодія обох національних політичних систем заснована на їх спільних цінностях, спільних меті - європейській інтеграції та економічному базисі їх функціонування - Європейському спільному ринку. Зараз допомога Нідерландів дозволяє політичній системі вижити і підтримувати своє функціонування, а в перспективі - сприятиме її розвитку.

Література:

1. <https://www.slovoidilo.ua/2023/07/17/infografika/ekonomika/yaki-krayiny-soyuznyky-roblyat-najbilshyj-vnesok-peremohu-ukrayiny>
2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528_018#Text

Сергієнко Т. І.,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Дослідження даної теми має надзвичайну актуальність у контексті сучасних подій і викликів. Вона дозволяє вивчити процеси, що відбуваються в українському суспільстві в контексті культурної ідентичності, соціальних змін, економічного розвитку та політичної динаміки. Актуальність цієї теми підтримується потребою в розумінні та аналізі різноманітних аспектів сучасного життя, таких як етнічна та культурна багаторідність, соціальна справедливість, роль медіа та інтернету в формуванні громадянського суспільства, а також зміни в свідомості суспільства в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Тема соціокультурного розвитку українського суспільства стає ключовою для розуміння сучасних тенденцій і напрямків його подальшого розвитку.

Дослідники, які вивчають дане питання, як правило є представниками різних галузей наукового дослідження, таких як соціологія, культурологія, антропологія, політологія, етнологія та інші. Ці вчені досліджують процеси та тенденції, що відбуваються в українському суспільстві в контексті його культурного розвитку, змін у цінностях, соціальних практиках, ідентичності та спілкуванні. Вони аналізують вплив різноманітних факторів, таких як війна, політичні та економічні зміни, технологічний прогрес та інші, на формування та еволюцію українського суспільства [2, с. 16].

Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України свідомість українського суспільства зазнала значних змін. Це викликало глибокі перетворення у сприйнятті сучасної політики, соціальних відносин та національної ідентичності. Ось деякі зміни які відбулись в свідомості суспільства:

- російське вторгнення спричинило національний об'єднавчий ефект українського народу. Українці стали більш обізнаними з важливістю своєї національної ідентичності та суверенітету.

- суспільство виявило вищий рівень політичної активності, виражаючи свою підтримку демократичним цінностям.

- вторгнення росії викликало масовий патріотичний рух, підтримка військових збройних сил, а також поширення патріотичних символів і обрядів.

- суспільство стало більш критичним до засобів масової інформації, розвиваючи альтернативні джерела інформації та перевіряючи факти [1, с. 14].

Отже, повномасштабне вторгнення росії суттєво змінило свідомість українського суспільства, підвищивши національну свідомість, політичну активність та патріотизм. Керівництво російської федерації замість того, щоб змінити культурний код українського суспільства силовим шляхом, спровокували глибоке пробудження історичної пам'яті народу: суспільство об'єдналося, самоорганізувалося та разом з військовими надавало і продовжує надавати достойну відсіч, зруйнувавши плани ворога щодо блискавичної атаки.

Об'єднання навколо військових потреб - лише частина нашого завдання. Рівно так само важливо об'єднуватися навколо перспективи та візії нашого майбутнього, де культура займатиме ключове місце. Вплив культури на суспільний розвиток надзвичайно великий, і її рівень буде визначати якість життя всієї країни. Наше розуміння того, за яку країну ми боремося та якою ми хочемо її бачити після війни, формує нашу силу та стійкість сьогодні. Щоб вірити у своє майбутнє, ми повинні сьогодні боротися за нашу культуру так само віддано і стійко, як наші захисники борються за нашу землю.

Війна стала викликом для всіх сфер життя, оскільки її наслідки відчутні у всіх аспектах суспільства і в житті кожної людини. Так, наприклад війна призвела як до руйнування економіки країни через знищення інфраструктури, зменшення виробництва так і до зміни соціальної структури, збільшення кількості безробітних, внутрішньо переміщених осіб та біженців, а також збільшення соціальних нерівностей. Також, війна має серйозний вплив на психічний стан людей та впливає на культурне життя країни через зміну цінностей, творчість і художню експресію, а також через розповсюдження патріотичних та воєнних наративів. В цілому, війна викликає глибокі та довготривалі зміни у суспільстві, які потребують комплексного підходу та виважених стратегій для подолання їх наслідків і відновлення стабільності та миру.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що індивіди, групи та суспільства реагують на війну по-різному, що може призводити як до позитивної мобілізації, так і до негативних наслідків для психологічного стану та соціальних цінностей. Тому важливо продовжувати дослідження в цій галузі для кращого розуміння впливу війни на соціокультурну свідомість суспільства та розробки стратегій для забезпечення стабільності та миру у світі.

Вплив війни на суспільство є складним і багатогранним явищем, яке може відображатися на різних рівнях та в різних напрямках. Війна може призводити до руйнування соціальних структур, але в той же час сприяти конструктивним змінам у суспільстві, таким як переоцінка цінностей і норм, розвиток нових технологій, інновацій та міжнародного співробітництва.

Література:

1. Арабаджиєв Д.Ю., Сергієнко Т.І. Маніпулювання свідомістю суспільства в умовах інформаційної та гібридної війни в Україні. *Гілея: науковий вісник*. К.: «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 146 (№ 7). Ч. 3. Політичні науки. С.12-15.
2. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

Старик О.В.,

викладач I категорії

Відокремленого структурного підрозділу

Кам'янець-Подільський фаховий коледж

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНЦІВ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

У період війни соціокультурний простір українців проходить складний процес становлення, який впливає на всі аспекти життя суспільства. Війна має значний вплив на культурні та соціальні цінності, ідентичність, спосіб життя, менталітет та спілкування між людьми. Аспекти цього процесу:

- Мобілізація і єдність: війна часто призводить до зміцнення національної єдності та відчуття спільності серед громадян. Українці можуть відчувати себе більш об'єднаними в боротьбі проти загрози ззовні.

Зміцнення національної єдності українців в період війни може мати декілька ключових аспектів:

- Спільна загроза: війна створює загрозу для всього суспільства, що змушує громадян об'єднатися в боротьбі проти спільного ворога. Це може зміцнити відчуття спільності та взаємодопомоги серед громадян, незалежно від їхнього соціального, політичного чи етнічного походження.
- Підтримка військових: мобілізація суспільства на підтримку військових, які перебувають у зоні конфлікту. Це може виявитися у відкритій підтримці, волонтерській допомозі, зборі коштів на потреби фронту, а також у вияві поваги та вдячності до військовослужбовців.

- Патріотична пропаганда: держава, ЗМІ та громадські організації можуть активно пропагувати національну єдність та патріотизм, підкреслюючи важливість об'єднання для захисту країни та її цінностей.
- Культурна мобілізація: культурні інституції, такі як музеї, театри, літературні колективи тощо, можуть відігравати важливу роль у зміцненні національної єдності шляхом створення творів, які спонукають до роздумів про історію, ідентичність та значення боротьби за незалежність.
- Елементи національної символіки: використання національних символів, прапорів, гербів та інших національних елементів може підсилити відчуття національної єдності та ідентичності серед українців.
- Криза цінностей: перегляд цінностей та пріоритетів українців. Поняття патріотизму, мужності, жертвності може зазнати переосмислення та переоцінки. Період війни може викликати значний перегляд цінностей та пріоритетів серед українців через зміну соціальних умов та викликані нею емоційні реакції. Ось деякі можливі аспекти цього перегляду:
  - Цінність миру і безпеки: усвідомлення важливості миру та безпеки. Українці можуть переоцінити цінність мирного життя, спокою та стабільності, оскільки вони відчувають на власній шкірі наслідки воєнного конфлікту.
  - Сімейні цінності: переосмислення важливості родини та близьких в людському житті. Зокрема, зростає усвідомлення значення підтримки та захисту родини під час складних часів.
  - Патріотизм та громадянська активність: війна може підсилити відчуття патріотизму та збільшити рівень громадянської активності. Українці можуть більш активно долучатися до допомоги військовим, волонтерських організацій та інших ініціатив, спрямованих на підтримку країни в часи війни.
  - Економічні пріоритети: зміна економічних пріоритетів українців, зокрема, зростає значення економічної стабільності, розвитку та інвестицій в галузі, які сприяють національній безпеці.
  - Гуманітарні цінності: важливим аспектом перегляду цінностей у період війни є підвищена увага до гуманітарних питань, таких як захист прав людини, гуманітарна допомога постраждалим, міжетнічна та міжконфесійна толерантність.
- Культурна реакція: великий вплив на культурне життя країни: війна стає об'єктом мистецтва, літератури, кіно та інших форм вираження, може стати джерелом натхнення для творців, а також має важливе значення у формуванні національної ідентичності через меморіальність та пам'ять.

- Соціальні зміни: може призвести до значних соціальних змін. Наприклад, зміни в економіці, міграційні процеси, зміни в соціальній стратифікації тощо.

Так, війна може викликати значні соціальні зміни через різні фактори, які впливають на суспільство. Ось кілька з них:

- Міграційні процеси: призводить до масових переміщень населення, які включають в себе внутрішню міграцію та переселення біженців. Це може змінити демографічну структуру регіонів, спричинити напруження в місцях, куди переселяються біженці, і вплинути на робочий ринок та соціальну інфраструктуру.
- Економічні зміни: серйозний вплив на економіку країни, призводячи до зміни промислового виробництва, торгівлі та інвестиційної активності. Події війни можуть призвести до зниження виробництва, зростання безробіття та зміни споживчих витрат населення.
- Соціальна стратифікація: може поглибити вже існуючі різниці між соціальними групами у суспільстві. Наприклад, призвести до зростання нерівності в доходах, доступі до освіти та медичних послуг, а також до зміни владних структур.
- Психологічні наслідки: збільшення рівня стресу, тривоги та психологічних проблем у населення. Відсутність безпеки та страх перед майбутнім можуть мати серйозний вплив на психічне здоров'я людей.

Ці соціальні зміни можуть мати довготривалий вплив на суспільство і вимагати адаптації з боку уряду, громадян та інших учасників суспільного життя.

- Травма і реабілітація: будь-яка війна залишає свої сліди на психічному стані і поведінці людей. Важливою частиною становлення соціокультурного простору українців в цей період є робота з травмою, реабілітація та підтримка для ветеранів, біженців, постраждалих та їхніх сімей. Кілька ключових напрямків цієї роботи:
  - Медична допомога і реабілітація: важливим аспектом є надання медичної допомоги постраждалим від війни, включаючи ветеранів, біженців та цивільних осіб. Це включає в себе лікування фізичних поранень, психологічну підтримку для тих, хто страждає від ПТСР та інших психологічних проблем, а також реабілітацію, спрямовану на покращення якості життя та повернення до нормального функціонування.
  - Психологічна підтримка і терапія: надання психологічної підтримки та психотерапії для тих, хто постраждав внаслідок війни. Це може включати індивідуальні консультації, групові сесії, техніки стресового менеджменту та інші психологічні інтервенції.

- Соціальна інтеграція та підтримка: допомога постраждалим в інтеграції у суспільство. Це може включати надання психосоціальної підтримки, допомогу в пошуку житла, роботи та інших соціальних послуг, які сприяють адаптації та інтеграції.
- Підтримка сімей: надання консультативної та психологічної підтримки, допомоги у вирішенні побутових та фінансових проблем, а також підтримку в догляді за постраждалими членами сім'ї.
- Громадська підтримка та участь: залучення громадськості до підтримки постраждалих та їхніх сімей. Це може включати волонтерську допомогу, благодійність, роботу громадських організацій та інші форми підтримки.

Ці заходи спрямовані на полегшення страждань та покращення якості життя тих, хто постраждав внаслідок війни, та їхніх сімей, і вони відіграють ключову роль у процесі їхньої реабілітації та інтеграції у суспільство.

Становлення сучасного соціокультурного простору українців в період війни є процесом складним і багатограним, що вимагає уваги до багатьох аспектів суспільного життя та взаємодії між людьми.

Література:

1. Литовченко В.В. Збереження і охорона культурної спадщини в сучасній Україні: внутрішні і зовнішні аспекти / В. В. Литовченко // Міжнародний науковий вісник International Scientific Herald. – Ужгород-Будапешт, 2014. – Випуск 8 (27). – С. 361-368.
2. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: соціокультурний розвиток людства / Ю. В. Павленко. – Київ, 2000.
3. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – Київ: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с. - Режим доступу: https://igu.org.ua/sites/default/files/pdf-text/PolyvachK_Heritage.pdf.
4. Сенченко М. Україна: шляхом незалежності чи неоколонізації? – Київ: МАУП, 2003.
5. Степико М. Сучасний етап становлення української політичної нації: Характерні особливості // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. - Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/stepyko_ukrainska.pdf.

Чекмарьова Лариса Юрїївна,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри політичних наук і права Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ СУСПІЛЬСТВА

Правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності є важливою складовою сучасного правового порядку. Адміністративна відповідальність є одним з видів відповідальності, яка застосовується до осіб за порушення адміністративного законодавства. При цьому, особи, які притягуються до адміністративної відповідальності, мають право на правовий захист, який гарантує їх права та свободи.

Згідно зі статтею 55 Конституцією України, кожна людина має право на такий захист своїх прав та свобод. Це право включає в себе можливість користуватися правовою допомогою, представляти свої інтереси у суді та мати доступ до справедливого судового розгляду [1]. Крім того, згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожна людина має право на справедливий судовий процес, включаючи право на правову допомогу та представництво в суді [2].

Правова допомога, згідно зі статтею 59 Конституції України, є одним з основних засобів правового захисту осіб при притягненні до адміністративної відповідальності. Крім того, згідно зі статтею 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу», кожна людина має право на безоплатний вид такого роду допомоги [3]. Тобто, при притягненні особи до адміністративної відповідальності, автоматично включається механізм правового захисту згідно зі статтею 55 Конституції України, а саме: право на захист своїх прав та інтересів у суді, на консультацію та представництво від адвоката, а також на доступ до справедливого судового розгляду тощо. Крім того, за статтею 56 Конституції України вони мають право на відшкодування завданих їм шкідливих наслідків внаслідок неправомірних дій органів влади та посадових осіб [1].

Правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності також забезпечується через судовий процес. Згідно з Конституцією України, кожна людина має право на справедливий судовий процес, включаючи право на розгляд справи незалежним та безпристрасним

суддею. Крім того, вона має право на участь у судовому засіданні, на представництво від адвоката та на можливість довести свою невинність.

Однак, варто враховувати, що правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності може бути обмежений у випадках, передбачених законом України. Наприклад, згідно зі статтею 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, право на свободу може бути обмежене у випадках, передбачених законом, для забезпечення безпеки суспільства та у випадках, передбачених законом, для запобігання порушенню громадського порядку [2].

У практиці важливу роль у забезпеченні правового захисту осіб при притягненні до адміністративної відповідальності відіграють адвокатські органи та правозахисні організації. Вони надають правову допомогу, консультації та представництво в суді особам, які притягуються до адміністративної відповідальності, а також ведуть правозахисну діяльність з метою захисту прав та свобод громадян.

Отже, правовий захист осіб при притягненні до адміністративної відповідальності є важливою складовою сучасного правового порядку, що забезпечує особам, право на справедливий судовий процес, на правову допомогу та представництво від адвоката, а також на захист їх прав та свобод. Правовий захист забезпечує важливі принципи справедливості, незалежності та рівності перед законом, що є основою сучасного цивілізованого суспільства.

Література

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.12.2023)
2. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 06.12.2023)
3. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення 06.12.2023)

Яковлева Л. І.,

доктор політичних наук, професор,

професор кафедри соціології

Національний університет

«Одеська юридична академія» (м. Одеса, Україна)

ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ЯК УМОВА ЛЕГІТИМНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У процесі забезпечення легітимності публічної влади важливу роль відіграють соціокультурні чинники. Визначення соціокультурних чинників як складової легітимності, а соціокультурного простору – в якості «плавильного котла» легітимності влади пов'язується із веберіанської традицією у соціологічних та політичних дослідженнях. Саме М. Вебер наголошував на легітимності не окремих акторів політики, а соціального порядку [1]. Тобто, громадяни спочатку мають засвідчитись у тому, що відповідний соціальний порядок суспільства є прийнятним для них, а вже потім оцінюють свій рівень довіри до окремих політичних акторів (лідерів, партій, ін.).

У процесі формування наявного (актуального) соціального порядку у сучасному світі важлива роль належить соціокультурним чинникам. Ставлення громадян до подій та явищ, які відбуваються у соціокультурному просторі значною мірою визначає їх оцінку політики та політиків, як під час виборчих кампаній так і у процесі здійснення публічної політики (урядування). Цим, зокрема, пояснюється особлива увага у програмах кандидатів та партій в Україні до соціокультурних питань.

У контексті визначення соціокультурних чинників легітимності публічної влади доречно нагадати передвиборче гасло П. Порошенка «Армія. Мова. Віра» під час президентської кампанії 2019 року, у якому два слова із трьох наряду стосуються гуманітарної політики держави, відносяться до соціокультурного простору та політичного вибору громадян у соціокультурному просторі. Слід визнати, що гасло «Армія. Мова. Віра» наряду стосувалось реальних проблем політичного вибору українського суспільства.

Соціокультурні питання виявились такими, що здатні консолідувати суспільство, а не розколювати його. Одним із переконливих свідчень цього є повернення до питань соціокультурного вибору та соціокультурної ідентичності громадян у сучасних умовах.

Як зазначав М. Віхров в «Українському тиждені»: «Не менш помітно змінилася позиція президента й у гуманітарних питаннях. У квітні 2019 року речник команди Зеленського Дмитро Разумков пропонував «винести за дужки все, що може роз'єднувати українців: віру, мову, територію, якихось історичних

лідерів». Якийсь час нова влада намагалася дотримуватись цього принципу... Але час йшов, і ось на 30-річчя відновлення Незалежності Зеленський виступив із промовою, витриманою майже в націоналістичному дусі. Принаймні апеляцій до ідентичності, історичної тяглості та героїв у ній було більше, ніж протокольних згадок про поточні здобутки» [1].

Зростаючий вплив соціокультурних чинників, який поширюється на усі без виключення сфери суспільного життя, пояснюється, окрім іншого, тією роллю, яку вони виконують у процесі «конструювання ідентичностей» та у розвитку комунікативної взаємодії. Вже доводилось наголошувати на тому, що «...внутрішні та зовнішні гарантії легітимного конвенційного або правового порядку є передумовою легітимності публічної влади. У процесі урядування як взаємодії між громадянами та державою на горизонтальному та вертикальному рівнях соціального порядку легітимні правила визначають об'єм і межі панування представників публічної влади. Панування (специфічні соціальні відносини, що складаються з права, довіри, очікувань тощо) виражається у відповідній комунікативній структурі, яка дозволяє наказу влади зустріти підкорення громадян. Саме тому легітимність публічної влади неможлива без забезпечення ефективної комунікації в межах певного легального соціального порядку» [3, с.15].

Серед соціокультурних чинників легітимності публічної влади слід виокремити такі риси сучасних спільнот, як спільна історична доля та історична пам'ять, культура (від мистецтва до культури науки і освіти та економічної і політичної культури), мова, релігія тощо. У соціокультурному просторі утворюються нові сенси, відбувається кристалізація політичного вибору (від формулювання альтернатив політичного розвитку до реалізації певних публічних політик).

Окремо слід наголосити на необхідності подолання крайнощів імперського (колоніального) та радянського (комуністичного) спадків щодо ставлення до конфесійної ідентичності та релігійного вибору. Адже, досі не подолано індоктринацію щодо релігійного вибору у системі середньої освіти в Україні. Відзначимо: «Сучасна освіта має ґрунтуватись на таких ідеалах, як самостійність, раціональність та відкритість. У цьому сенсі індоктринація є антитетичною не лише до авторитарної системи освіти, а й щодо освіти у цілому. Трансформації посткомуністичної системи освіти не можуть бути успішними без постійної уваги до процесу індоктринації, що передбачає викриття ідеологізації освіти, небезпек ресакралізації вибору та деконструкцію канону через демонстрацію історичних альтернатив релігійного вибору. Закономірно, що оцінку наявної чи прихованої ідеології та індоктринації у процесі репрезентації релігійного вибору України у середній освіті повинні

дати вчителі, які викладають цю проблематику у межах шкільного курсу «Історія України» [4, с. 29].

Принагідно нагадаємо досить різку зміну риторики В. Зеленського стосовно церковних справ порівняно із виборчою кампанією: «Змінилася риторика Зеленського і щодо церковних справ. «Є речі, які ми ніколи не обговорюємо за столом у моїй родині... Питання релігії – номер один. Ми ніколи не обговорюємо речі, які розколюють сім'ї й суспільство», – заявляв він 2019 року, ще будучи кандидатом і явно протиставляючись Петру Порошенку, який щойно повернувся із свого «томос-туру». Але з часом президент став менш категоричним... Зеленський впровадив... нове свято – День державності. Збіг не випадковий: підписуючи указ, президент назвав хрещення Русі «днем розквіту нашої державності», а самих українців – «молодою родиною з роду хрестителів». Не слід пояснювати, що із винесенням релігійних питань «за дужки» це вже не має нічого спільного. Що стосується міжконфесійних стосунків, тут Зеленський також не зміг залишитись рівновіддаленим від усіх. Намагаючись не втручатись у протистояння і «канонічними православними», він все ж налагодив конструктивні взаємини із ПЦУ, а також на належному рівні прийняв у Києві Вселенського патріарха Варфоломія» [2].

Отже, соціокультурні чинники є основою консолідації суспільства. Цим пояснюється їх роль у процесі забезпечення легітимності публічної влади. Умовою консолідації навколо соціокультурних питань є раціональна суспільна дискусія, можливо у вигляді дебатів, яка сприятиме політичному вибору громадян у соціокультурному просторі.

Література:

1. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Київ: Основи, 1998. 534 с.
2. Віхров М. «Армія, мова, віра». План перехоплення. *Український тиждень*. 11 вересня 2021. URL: <https://tyzhden.ua/armiia-mova-vira-plan-perekhoplennia/>
3. Яковлева Л. Від соціального порядку до публічної влади: організаційні, інституційні та комунікативні засади легітимності. *Політикус: науковий журнал*. 2019. № 4. С. 10–15.
4. Kroytor, A., Yakovlev, D., & Aleksentseva-Timchenko, K. (2019). “Apostles” of indoctrination: ideological peculiarities of representation of religious choice of Ukraine in the system of secondary education (based on analysis of expert interviews). *Ideology and Education in Post-Soviet Countries*. 2019. № 2 (13). P. 29 – 46.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА:
ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ**

**МАТЕРІАЛИ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції та їх наукові керівники.

м. Одеса, 30 квітня 2024 р.